ZARZĄD WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2020

ŁÓDZKIE

2020

ŁÓDZKIE 2020

ZARZĄD
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

WITOLD STĘPIEŃ Marszałek Województwa Łódzkiego
ARTUR BAGIEŃSKI Wicemarszałek Województwa Łódzkiego
DOROTA RYL Wicemarszałek Województwa Łódzkiego
MARCIN BUGAJSKI Członek Zarządu Województwa Łódzkiego
DARIUSZ KLIMCZAK Członek Zarządu Województwa Łódzkiego

JADWIGA KAWECKA Skarbnik Województwa Łódzkiego

RADNI IV KADENCJI
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

MAREK MAZUR - Przewodniczący Sejmiku

SYLWIA ADAMCZEWSKA
ANDRZEJ BARAŃSKI
ANDRZEJ CHOWIS
WŁODZIMIERZ FISIAK
RADOSŁAW GAJDA
WIESŁAW GARSTKA
ŚWIĘTOSŁAW GOŁEK
ANDRZEJ GÓRCZYŃSKI
ANNA GRABEK
PIOTR GRABOWSKI
AGATA GRZESZCZYK
JAKUB JĘDRZEJCZAK
DANUTA KAŁUZIŃSKA
ANNA KAMIŃSKA
MONIKA KILAR – BŁASZCZYK
IWONA KOPERSKA
EWA KRALKOWSKA
CEZARY KRAWCZYK
WŁODZIMIERZ KULA
ELŻBIETA NAWROCKA
IRENA NOWACKA
ANNA RABIEGA
ILONA RAFALSKA
HALINA ROSIAK
WIESŁAW STASIAK
JOLANTA SZYMAŃSKA
MIECZYSŁAW TEODORCZYK
WITOLD WITCZAK
MAREK WŁÓKA
BOŻENA ZIEMNIEWICZ

NAUKOWA RADA PROGRAMOWA
ds. AKTUALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO NA LATA 2007 - 2020

prof. dr hab. ZOFIA WYSOKIŃSKA – Przewodnicząca

prof. dr hab. MIECZYSŁAW GRZESIK
prof. dr hab. ALEKSANDRA JEWTUCHOWICZ
prof. dr hab. ELŻBIETA KRYŃSKA
prof. dr hab. TADEUSZ MARSZAŁ
prof. dr hab. BOGDAN PIASECKI
prof. dr hab. JERZY RÓŻAŃSKI
prof. dr hab. inż. IRENEUSZ ZBICIŃSKI
dr hab. inż. KRZYSZTOF JÓŹWIK, prof. PŁ
dr hab. MARIA KRÓLIKOWSKA – OLCZAK, prof. UŁ
dr hab. ANNA ROGUT, prof. UŁ
dr hab. ZDZISŁAWA ROMANOWSKA – DUDA, prof. UŁ
dr hab. PAWEŁ STAROSTA, prof. UŁ
dr hab. EDWARD STAWASZ, prof. UŁ
dr ANNA GÓRCZYŃSKA
dr JACEK GRABOWSKI
dr EWA KOCHAŃSKA
dr WAWRZYNIEC RUDOLF
mgr JOLANTA PACURA
mgr AGATA WRÓBEL

Opracowanie wykonano
w **BIURZE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO W ŁODZI**

Dyrektor – **EWA PATURALSKA - NOWAK**

przy współpracy

ZESPOŁU EKSPERTÓW NAUKOWYCH

prof. dr hab. TADEUSZ MARKOWSKI– Kierownik Zespołu

dr hab. DANUTA STAWASZ, prof. UŁ
dr hab. ALEKSANDRA NOWAKOWSKA, prof. UŁ
dr DOMINIK DRZAZGA

DEPARTAMENTU POLITYKI REGIONALNEJ
URZĘDU MARSZAŁKOWSKIEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Dyrektor – **ARTUR STELMACH**

oraz

ZESPÓŁU ROBOCZEGO ds. STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO
ORAZ REGIONALNYCH PROGRAMÓW OPERACYJNYCH
URZĘDU MARSZAŁKOWSKIEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Spis treści:

I. WPROWADZENIE 7

II. STAN I UWARUNKOWANIA ROZWOJU 11

A. Diagnoza stanu 11

1. Region łódzki w kontekście europejskim 11

2. Region łódzki w kontekście krajowym i regionalnym 15

3. Obszary funkcjonalne 48

B. Analiza SWOT 62

C. Trendy i strategiczne wyzwania rozwojowe do 2020 roku 68

III. WIZJA ROZWOJU I MISJA REGIONU 73

IV. STRATEGICZNA POLITYKA ROZWOJU 74

A. Istota Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 74

B. Polityka horyzontalna 77

1. Spójność gospodarcza 77

2. Spójność społeczna 85

3. Spójność przestrzenna 93

C. Polityka terytorialno-funkcjonalna 100

1. Obszary miejskie i wiejskie 100

2. Obszary funkcjonalne 104

V. REALIZACJA STRATEGII 108

A. Podmioty realizujące 108

B. Ponadregionalny wymiar realizacji strategii 110

C. Źródła i instrumenty finansowe realizacji strategii 113

D. System monitorowania strategii 115

VI. SŁOWNIK 123

VII. WYKAZ EKSPERTYZ 129

VIII. SPIS RYSUNKÓW 130

I. WPROWADZENIE

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję rozwoju, cele oraz główne sposoby ich osiągania w kontekście występujących uwarunkowań. W systemie realizacji polityki rozwoju **pełni rolę najważniejszego planu działania władz samorządowych**.

„Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2020", uchwalona przez Sejmik Województwa Łódzkiego w styczniu 2006 roku, zakładała skoncentrowanie działań prorozwojowych w 14 obszarach priorytetowych zgrupowanych w 3 sferach:

- w sferze społecznej: wiedza i kompetencje, jakość życia, polityka społeczna, społeczeństwo obywatelskie,
- w sferze ekonomicznej: dostępność, baza gospodarcza, społeczeństwo informacyjne, obszary wiejskie, rynek pracy, wizerunek,
- w sferze funkcjonalno-przestrzennej: system osadniczy, ład przestrzenny, tożsamość regionalna, ochrona środowiska.

Dzięki wykorzystaniu dostępnych środków finansowych, krajowych, jak i zagranicznych, możliwa była m. in. poprawa sytuacji w zakresie dostępności komunikacyjnej i infrastrukturalnej regionu, rozwój nowoczesnej bazy gospodarczej oraz zwiększenie potencjału do tworzenia, dyfuzji i absorpcji innowacji. Stało się to podstawą budowania sprawnego rynku pracy i przeciwdziałania bezrobociu a także wpłynęło na wzrost konkurencyjności województwa w skali kraju.

Duże znaczenie prorozwojowe odgrywały również główne działania skierowane bezpośrednio do obszarów wiejskich m. in.: poprawa wyposażenia technicznego wsi i gospodarstw rolnych, wspieranie rozwoju produkcji rolnej, przemysłu rolno-spożywczego oraz stymulowanie działalności pozarolniczej i procesów restrukturyzacji obszarów wiejskich. Wpłynęły one na zmniejszenie zróżnicowań i wyrównywanie szans rozwojowych w województwie a także pozwoliły na efektywne włączenie obszarów wiejskich w procesy rozwoju regionalnego.

Działania podejmowane w sferze społecznej, m. in. w zakresie edukacji, ochrony zdrowia i pomocy społecznej, kultury, sportu, turystyki i rekreacji a także kształtowania społeczeństwa obywatelskiego i wzrostu integracji społecznej, przyczyniły się do podniesienia poziomu wykształcenia mieszkańców województwa, podniesienia poziomu jakości życia oraz zmniejszenia skali wykluczenia społecznego i wzrostu poziomu aktywności społecznej.

W sferze funkcjonalno-przestrzennej realizowano główne działania dotyczące m. in. ochrony środowiska. Odnotowano poprawę sytuacji województwa łódzkiego przede wszystkim w zakresie gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami, co przyczyniło się do poprawy warunków życia mieszkańców regionu.

W „Strategii…" dużą rolę przypisano kształtowaniu tożsamości regionalnej. Na skutek podjętych działań m. in. w zakresie rewaloryzacji historycznych układów urbanistycznych i obiektów zabytkowych, wspierania działalności instytucji pełniących funkcje kulturotwórcze oraz instytucji nauki, różnorodnych przejawów życia kulturalnego oraz organizacji i ruchów regionalistycznych promujących tożsamość kulturową regionu, nastąpił wzrost stopnia identyfikacji mieszkańców z województwem.

Od 2006 roku w regionie łódzkim nastąpiła dynamizacja zmian w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Jednocześnie na szczeblu krajowym i europejskim pojawiły się nowe uwarunkowania formalno-prawne mające znaczący wpływ na dokumenty strategiczne opracowywane na poziomie regionalnym. Kolejny okres programowania polityki spójności (2014 – 2020) i nowe zasady finansowania wymagają nowego spojrzenia na region, podstawy jego konkurencyjności i atrakcyjność.

Przed województwem łódzkim stoją nowe wyzwania rozwojowe a nadchodzące lata będą kluczowe dla przyszłego rozwoju regionu i jego miejsca w Polsce i UE. Celem nadrzędnym jest trwały i zrównoważony rozwój województwa oparty na optymalnym i efektywnym wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów rozwojowych regionu w zgodzie z uwarunkowaniami zewnętrznymi. Głównym filarem tego rozwoju jest zaawansowana gospodarka wiedzy i innowacji. Silna, nowoczesna gospodarka oraz atrakcyjny rynek pracy są niezbędne dla zahamowania i odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych. Zakłada się, że do 2020 r. w województwie łódzkim nastąpi restrukturyzacja technologiczna gospodarki: w kluczowych dla rozwoju przemysłach regionu wdrożone zostaną nowoczesne technologie, pojawią się inteligentne specjalizacje gospodarcze pozwalające na budowanie trwałych przewag konkurencyjnych, nastąpi rozwój sieci współpracy a sektor badawczo-rozwojowy będzie odpowiadał na potrzeby gospodarki. Jednocześnie nastąpi wzrost znaczenia Łodzi jako prężnego ośrodka akademickiego ukierunkowanego na wzmacnianie potencjałów regionalnych. Przekształceniom w sferze gospodarczej towarzyszyć będą zmiany w sferze społecznej. Nastąpi rozwój kapitału społecznego i wzrost poczucia tożsamości regionalnej, mieszkańcy województwa będą stanowili aktywne społeczeństwo obywatelskie. Zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze wpłyną na zmniejszenie nierówności społecznych. Region łódzki stanie się jednocześnie miejscem przyjaznym i atrakcyjnym do życia. Nastąpi rozwój sfery usług publicznych, poprawa stanu środowiska, zrealizowany zostanie sprawny system powiązań transportowych i infrastrukturalnych. Kontynuowane będą procesy rewitalizacji obszarów zdegradowanych, zapewnione zostaną wysokiej jakości przestrzenie publiczne, zauważalna będzie większa dbałość o ład przestrzenny. Przekształcenia w sferze gospodarczej i społecznej przyczynią się do prężnego rozwoju ośrodków miejskich oraz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Warunkiem niezbędnym dla osiągnięcia powyższych celów jest sprawne zarządzanie w sektorze publicznym. Zakłada się, że nowy okres programowania cechować będzie skuteczne zintegrowane planowanie strategiczne, zarówno na poziomie regionalnym i lokalnym oraz w układach funkcjonalnych, zapewniające efektywne wykorzystanie środków publicznych.

Strategiczna polityka rozwoju województwa łódzkiego do 2020 r. wskazana w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 jest odpowiedzią na wyzwania najbliższych lat i pozwoli na kształtowanie regionu nowoczesnego i atrakcyjnego gospodarczo oraz przyjaznego dla jego mieszkańców. Wpłynie na zdyskontowanie regionalnych potencjałów rozwojowych oraz przyczyni się do wzrostu znaczenia i konkurencyjności regionu na arenie międzynarodowej.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, wskazując wizję i misję oraz cele rozwoju województwa, pełni **rolę kierunkową** dla władz samorządowych województwa, jak również samorządów powiatowych i gminnych, środowisk naukowych i biznesowych, organizacji pozarządowych i innych instytucji, a także dla wszystkich mieszkańców regionu. Pełni również ważną **funkcję koordynacyjną** dla pozostałych dokumentów programowych i planistycznych tworzonych na poziomie regionalnym. W warstwie diagnostycznej stanowi kompendium wiedzy o regionie, przez co pełni **funkcję informacyjną i promocyjną**.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 przygotowana została z wykorzystaniem klasycznej metody budowania strategii rozwoju i zawiera:

- diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa w kontekście krajowym i regionalnym, jak również europejskim, zakończoną analizą SWOT;
- trendy i główne wyzwania rozwojowe województwa do 2020 r.;
- cele polityki rozwoju województwa;
- strategiczne kierunki działań podejmowane przez samorząd województwa dla osiągnięcia celów polityki rozwoju województwa;
- źródła i instrumenty finansowe realizacji strategii;
- wskaźniki realizacji stanowiące podstawę dla systemu monitorowania.

Niezwykle ważnym aspektem programowania strategicznego jest zapewnienie spójności celów rozwoju wyznaczonych w dokumentach strategicznych opracowanych na poziomie krajowym i UE z celami rozwoju regionalnego wskazanymi przez samorząd województwa. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 wpisuje się w założenia strategii „Europa 2020", przyjętej przez Radę Europejską w czerwcu 2010 r. i wskazującej na trzy wzajemnie ze sobą skorelowane priorytety:

1. rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
2. rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
3. rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Cele rozwoju województwa łódzkiego są spójne z celami wskazanymi w krajowych dokumentach strategicznych:

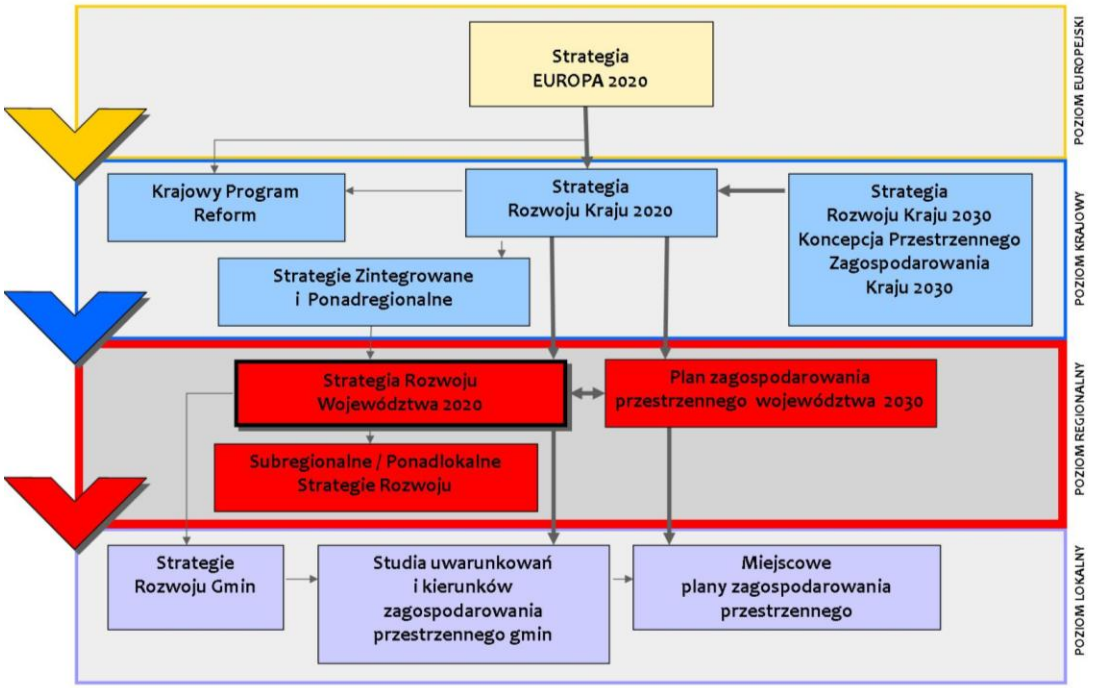
- Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju: Polska 2030 - Trzecia fala nowoczesności z dnia 9 listopada 2012 r.,
- Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r.,
- Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie przyjętej przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 r.,
- Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 przyjętej przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r.,

oraz 8 zintegrowanych strategiach rozwoju. Pozwoli to na integrację działań i osiągnięcie efektu synergii w procesie realizacji poszczególnych polityk rozwoju na szczeblu europejskim, krajowym i regionalnym.

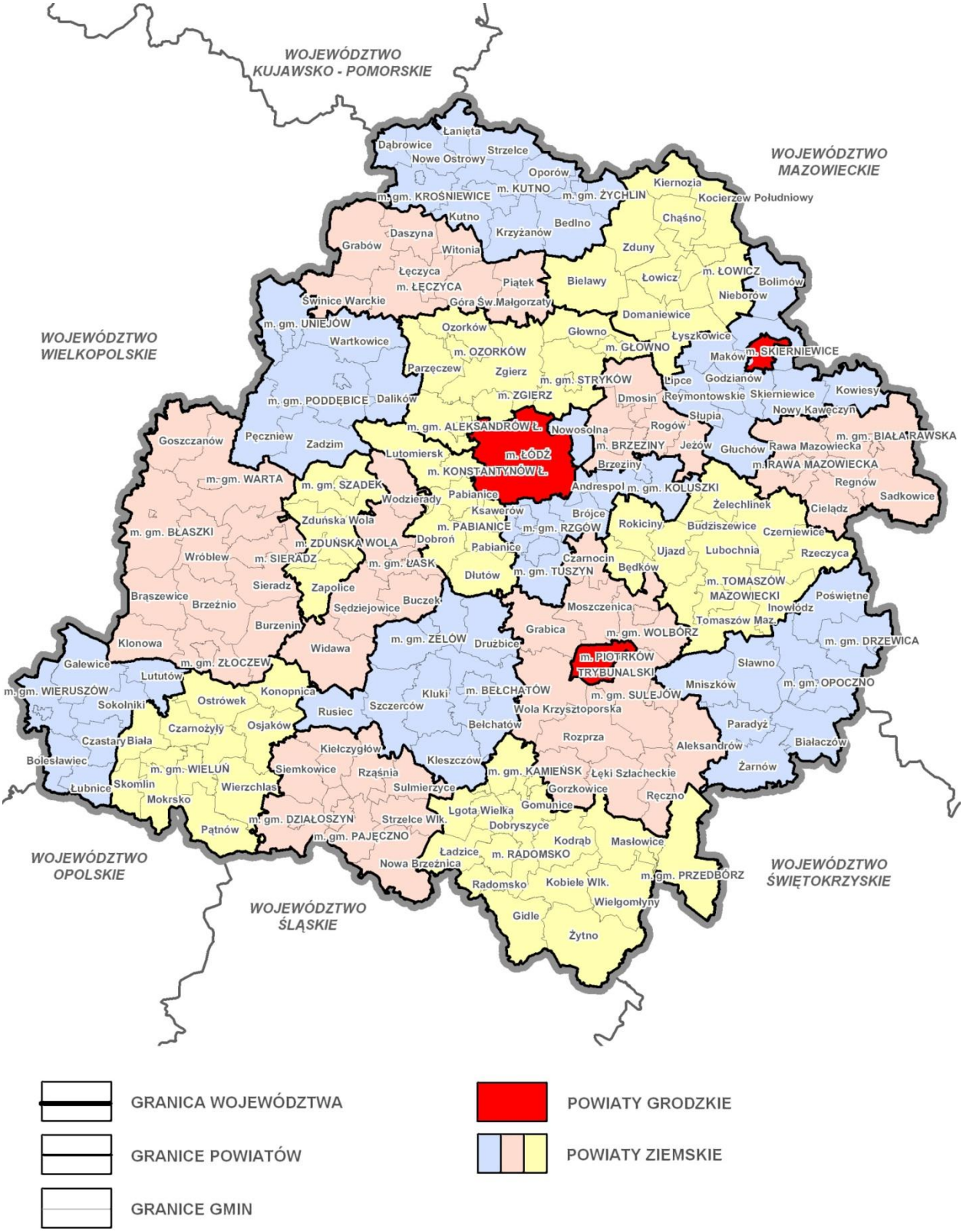
Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 jest spójna z planem zagospodarowania województwa („Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Aktualizacja" uchwalony uchwałą nr LX/1648/10 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 21 września 2010 r.).

Aktualizacja „Strategii..." odbywała się z uwzględnieniem uspołecznienia procesu budowania strategii. Przeprowadzono wiele konsultacji środowiskowych, w tym z jednostkami samorządu terytorialnego, partnerami społecznymi i gospodarczymi.

Rys. 1. Powiązanie Strategii Rozwoju Województwa z dokumentami strategicznymi szczebla europejskiego, krajowego, regionalnego i lokalnego *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 2. Podział administracyjny województwa łódzkiego *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

II. STAN I UWARUNKOWANIA ROZWOJU

A. DIAGNOZA STANU

1. Region łódzki w kontekście europejskim

Polityka regionalna UE, ukierunkowana na osiągnięcie spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej poprzez zmniejszenie różnic w rozwoju między regionami i państwami, odnosi się do 271 regionów (NUTS 2) w 27 krajach. Liczba ludności UE na początku 2010 r. wynosiła 501,1 mln (od 1960 r. wzrosła o 98,5 mln osób) a średnia gęstość zaludnienia 117 osób/km^2 (woj. łódzkie 139 osób/km^2).

W 2009 r. województwo łódzkie należało do grupy 68 regionów UE o najniższym **poziomie rozwoju gospodarczego** z PKB per capita z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej poniżej 75% średniej unijnej, co uprawnia do korzystania ze środków w ramach Polityki Spójności (woj. łódzkie 55,0%). Obejmuje ona 23,3% ludności żyjącej w UE (jedynie 19,0% żyje w regionach, gdzie PKB per capita jest wyższe niż 125% średniego PKB dla UE). W grupie tej znalazło się aż 48 regionów należących do nowych krajów UE. W latach 2000 – 2009 53 regiony zanotowały wzrost PKB per capita niższy o ponad 10 p.p. niż średni wzrost dla UE. Województwo łódzkie w tym czasie zanotowało wzrost PKB per capita wyższy o 12 p.p. w stosunku do średniego wzrostu dla UE i należy do najszybciej rozwijających się regionów unijnych. Pod względem dochodów gospodarstw domowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca region łódzki plasuje się jednak w grupie 28 regionów najsłabszych (poniżej 50% średniej UE).

Analiza **struktury gospodarczej** regionów UE lokuje województwo łódzkie wśród regionów, gdzie odsetek pracujących w przedsiębiorstwach przemysłowych w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2009 r. przekraczał 40% (woj. łódzkie 40,5%, UE 24,9%). Jednocześnie region znacznie odbiega od średniej unijnej pod względem udziału pracujących w usługach rynkowych niefinansowych (woj. łódzkie 50,4%, UE 64,8%) i znajduje się wśród regionów o najniższej wartości tego wskaźnika. Na tle regionów europejskich gospodarkę województwa łódzkiego wyróżnia ponadprzeciętny udział rolnictwa w wartości dodanej brutto wynoszący 3,5%, przy średniej UE 1,2%. W 2010 r. region łódzki przodował zdecydowanie w plonach ziemniaków (woj. łódzkie 57,7 ton/km^2, UE 14 ton/km^2) a w plonach zbóż, produkcji mleka oraz pogłowiu bydła lokował się powyżej średnich unijnych (odpowiednio: woj. łódzkie 114,8 ton/km^2, UE 63 tony/km^2; woj. łódzkie 54,4 ton/km^2, UE 33,7 ton/km^2; woj. łódzkie 12,1 sztuk/km^2, UE 8,0 sztuk/km^2).

Pod względem **nakładów na badania i rozwój** w 2009 r. województwo znajdowało się w ostatniej grupie regionów, gdzie nakłady te stanowiły 1,0% lub mniej PKB, przy średniej unijnej wynoszącej 2,0%. Jednocześnie w 36 regionach UE wydatki te przekraczały 3,0% wartości PKB. Także pod względem liczby patentów zgłoszonych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2008 r. województwo znajdowało się wśród regionów o najmniejszej liczbie zgłoszeń (ok. 5, przy średniej unijnej ponad 115).

Na tle innych regionów unijnych **rynek pracy** w łódzkim kształtuje się na przeciętnym poziomie. Stopa bezrobocia ludności w wieku 15 – 74 lata w regionie wynosząca w 2010 r. 9,3% była zbliżona do średniej dla UE (9,7%) i wielu regionów Francji oraz Szwecji. Również pod względem wskaźnika zatrudnienia ludności w wieku 20 – 64 lata województwo znalazło się w grupie regionów zbliżonych do średniej UE (woj. łódzkie 66,2%, UE 68,6%). Województwo łódzkie zalicza się do 63 regionów, w których w 2010 r. w stosunku

do roku 2007 nie nastąpił wzrost bezrobocia (w UE średni wzrost o 2,5 p.p.).

Pod względem **demografii** region łódzki wypada niekorzystnie. Województwo należy do 81 regionów o ujemnym przyroście rzeczywistym (woj. - 2,9/1000 ludności, UE 2,7/1000 ludności), przy czym największy ujemny przyrost rzeczywisty, wynoszący -25,7/1000 ludności, zanotowano w 2010 r. na Litwie. W całej UE obserwuje się spadek dzietności kobiet (od 2,5 w 1960 r. do 1,6 w 2009 r.). Region łódzki ze współczynnikiem dzietności wynoszącym 1,3 urodzeń żywych znajduje się w jednej grupie z regionami m. in. w Niemczech, Austrii, Włoszech, Hiszpanii i Rumunii, charakteryzującymi się jednymi z najniższych wartości tego wskaźnika. Społeczeństwo europejskie należy do społeczeństw starzejących się. Średnie przeciętne trwanie życia w UE w latach 2006-2008 dla kobiet wynosiło 82,2 lata (woj. łódzkie 79,4 lat) a dla mężczyzn 76,1 lat (woj. łódzkie 70,1 lat). W latach 2006 – 2008 jedną z najczęstszych przyczyn zgonów były choroby cywilizacyjne: w 40% choroby układu krążenia, 25,7% choroby nowotworowe, 7,9% choroby układu oddechowego. W województwie łódzkim współczynnik zgonów z powodu chorób układu krążenia wynosił 402,5 osób/100 tys. ludności (UE 239), nowotworów 207/100 tys. ludności (UE 176) a chorób układu oddechowego 48,3 osób/100 tys. ludności (UE 46).

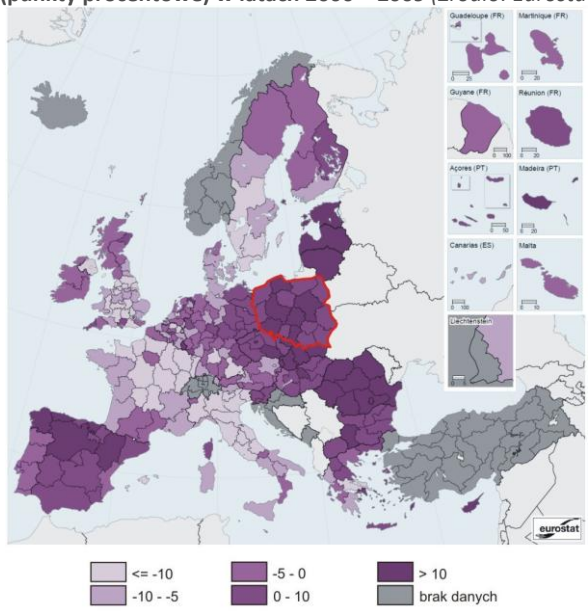
Na obszarze UE notuje się dość zróżnicowany poziom dostępu do **służby zdrowia**. Od wielu lat w państwach UE maleje liczba łóżek szpitalnych (w latach 2000 – 2009 o 10,7%). Największa liczba łóżek w szpitalach w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców w 2009 r. była w regionie płn-wsch. Niemiec (1247,7) natomiast najmniejsza w Szwecji (277,1). Województwo łódzkie ze wskaźnikiem 581 znajdowało się nieco powyżej średniej unijnej (UE 551). O dostępności społeczeństwa do opieki zdrowotnej świadczy również liczba praktykujących lekarzy. W 2009 r. największą liczbę lekarzy na 100 tys. ludności odnotowano w regionie we Włoszech (807), Czechach i Austrii, najmniejszą – w Rumunii (150). Województwo łódzkie, z liczbą 249 lekarzy / 100 tys. mieszkańców znajdowało się w grupie 91 regionów o jednej z najniższych dostępności do kadr medycznych w UE.

Województwo wyróżnia się pozytywnie na tle innych regionów UE pod względem wskaźników dotyczących **edukacji i skolaryzacji**. Młodzież w wieku 17 - 24 lat częściej niż w innych regionach UE kontynuuje naukę. W 2010 r. w 23 regionach UE więcej niż 20% 17-latków zakończyło proces edukacji. W województwie łódzkim 84,2% młodzieży studiuje w szkołach wyższych (UE 61,3%). Jedynie w zakresie wychowania przedszkolnego region łódzki wyraźnie odstaje od pozostałych regionów unijnych. Udział 4-latków objętych wychowaniem przedszkolnym w tej grupie wiekowej wynosi średnio w UE 90,5% natomiast w województwie łódzkim jedynie 60,9 %.

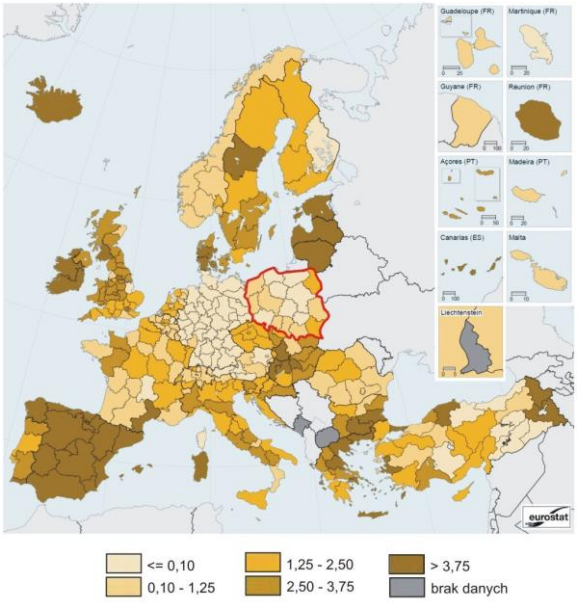
Pod względem **dostępności komunikacyjnej** łódzkie znacznie odbiega od standardów unijnych. W 2009 r. gęstość autostrad w regionie wynosiła 4,1 km/1000km^2 przy średniej UE wynoszącej 15,7 (największa w regionie Lizbony 222,3). Mimo, że w 2012 r. gęstość autostrad w województwie łódzkim wzrosła do 10,6 km/1000km^2, to wciąż kwalifikuje się do grupy 119 regionów o najmniejszej gęstości sieci autostrad. Również stopień motoryzacji w regionie był w 2008 r. niższy od średniej unijnej (woj. łódzkie 412 samochodów osobowych/ 1000 ludności, UE 473). W 2010 r. ok. 70% europejskich gospodarstw domowych było wyposażonych w komputer z dostępem do Internetu. W województwie łódzkim wartość ta wynosiła 52,3%.

W UE ok. 40 % ludności żyje w 323 miastach a 36% zamieszkuje obszary podmiejskie. Wśród stolic europejskich cztery (Londyn, Paryż, Berlin, Madryt) liczą ponad 3 mln mieszkańców. Na tle innych krajów UE **system osadniczy** Polski wyróżnia się korzystną policentryczną strukturą oraz równomiernym rozmieszczeniem największych ośrodków miejskich, jednak polskie miasta, w tym w regionie łódzkim, zajmują znacznie słabszą pozycję w skali Europy i odgrywają mniejszą rolę w rozwoju gospodarczym i społecznym UE. Łódź, wg klasyfikacji ESPON, w strukturze ośrodków miejskich UE zaliczona została do słabo ukształtowanych metropolii.

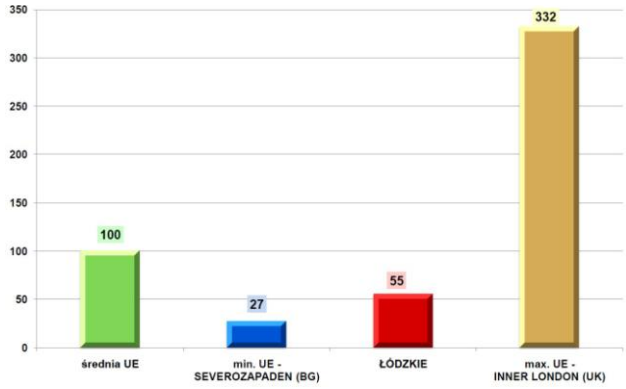
Rys. 3. Dynamika wzrostu PKB per capita w regionach NUTS 2 w odniesieniu do średniego wzrostu PKB per capita w UE (punkty procentowe) w latach 2000 – 2009 *(Źródło: Eurostat)*

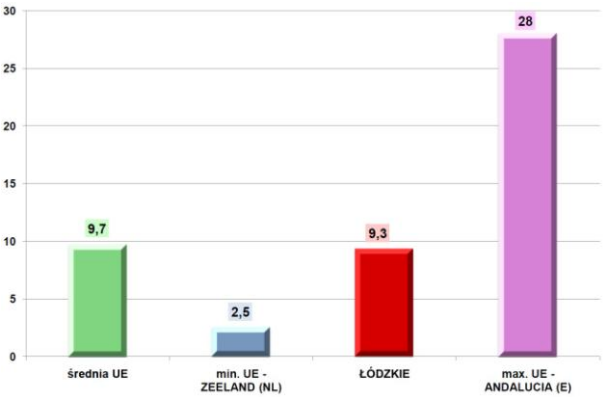
Rys. 4. Zmiana stopy bezrobocia w regionach NUTS 2 (punkty procentowe) w latach 2007 – 2010 *(Źródło: Eurostat)*

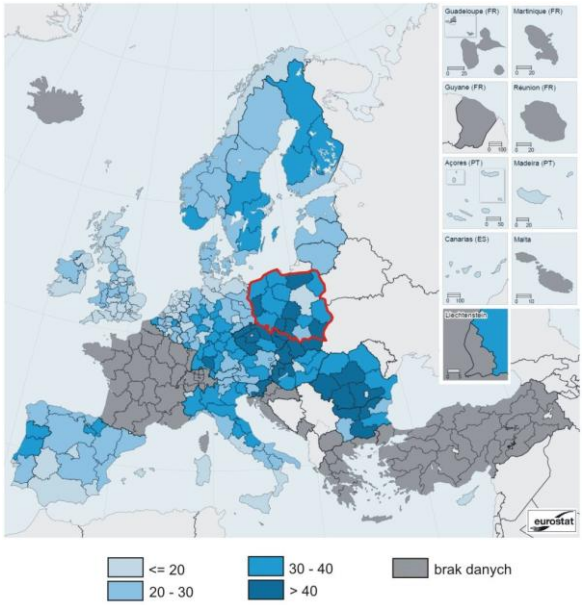
Rys. 5. PKB per capita w województwie łódzkim na tle regionów europejskich w odniesieniu do średniego PKB per capita UE (%) w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

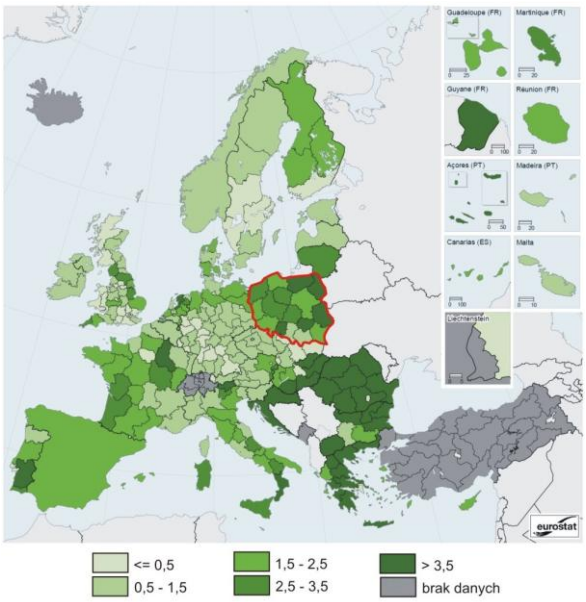
Rys. 6. Stopa bezrobocia w województwie łódzkim na tle regionów europejskich (%) w 2010 r. *(Źródło: Eurostat)*

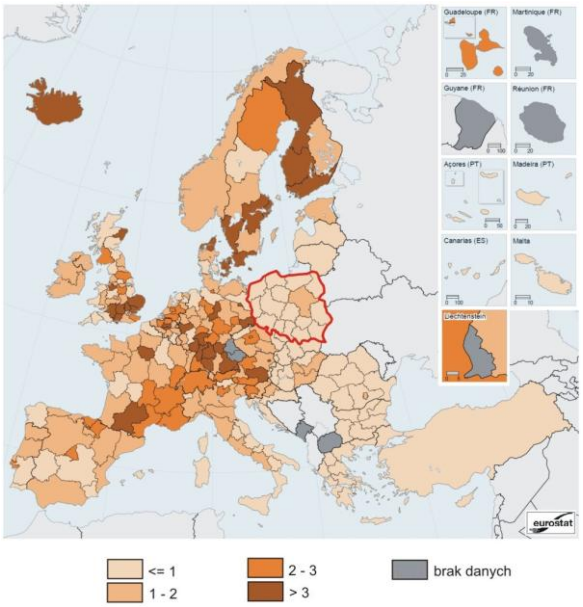
Rys. 7. Udział zatrudnionych w przemyśle w zatrudnionych ogółem w regionach NUTS 2 (%) w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

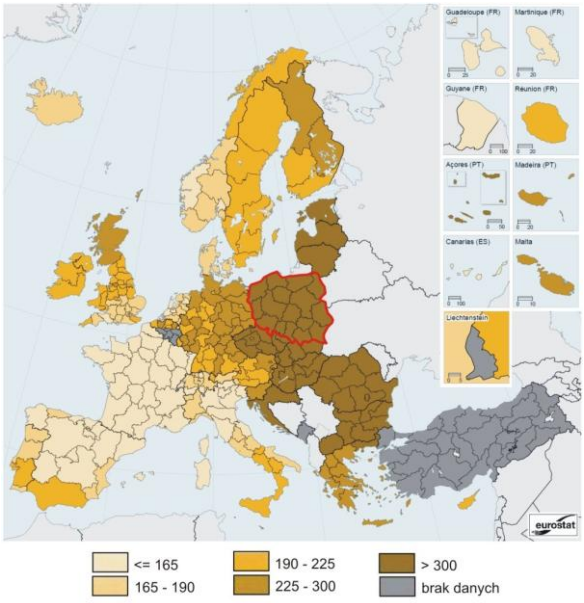
Rys. 8. Udział rolnictwa w WDB w regionach NUTS 2 (%) w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

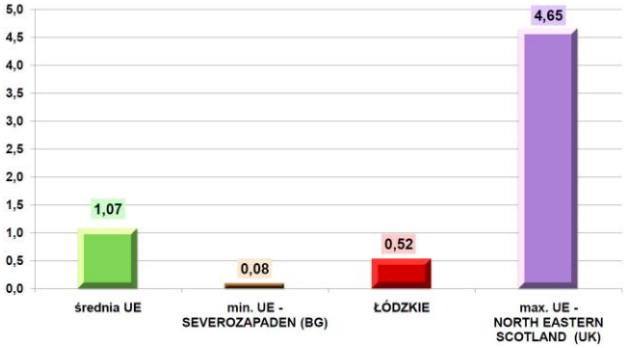
Rys. 9. Udział wydatków na sferę B+R w PKB ogółem w regionach NUTS 2 w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

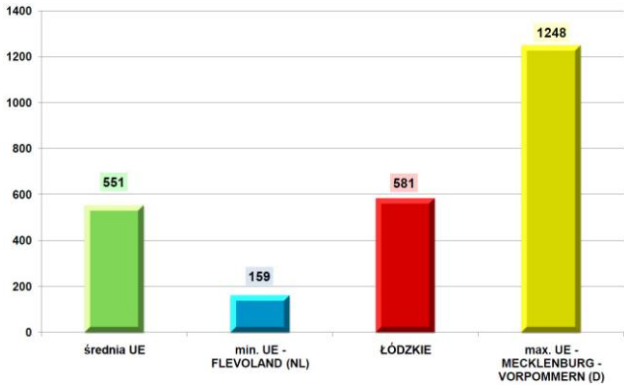
Rys. 10. Liczba zgonów z powodu chorób układu krążenia / 100 tys. ludności w regionach NUTS 2 w 2008 r. *(Źródło: Eurostat)*

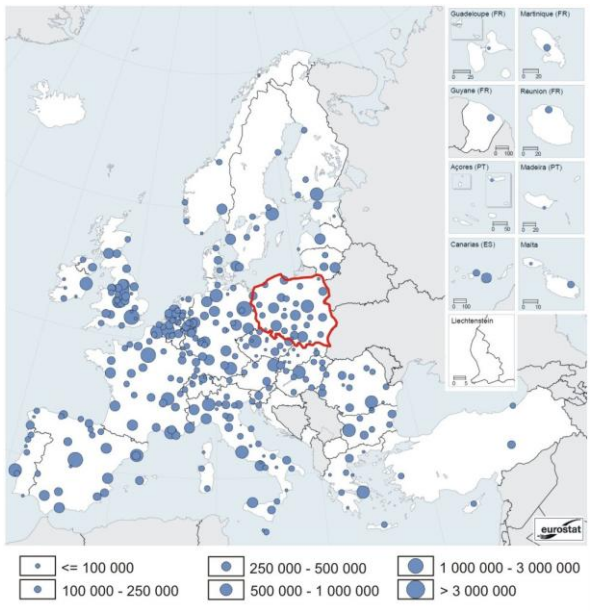
Rys. 11. Udział pracowników naukowych w ogólnej liczbie zatrudnionych w regionach NUTS 2 (%) w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

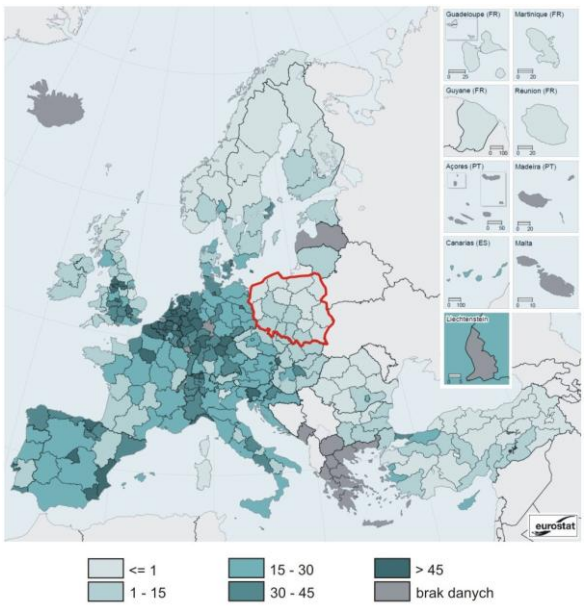
Rys. 12. Liczba łóżek szpitalnych / 100 tys. mieszkańców w regionach NUTS 2 w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

Rys. 13. Liczba ludności w miastach w 2008 r. *(Źródło: Eurostat)*

Rys. 14. Gęstość sieci autostrad (km/1000km^2) w regionach NUTS 2 w 2009 r. *(Źródło: Eurostat)*

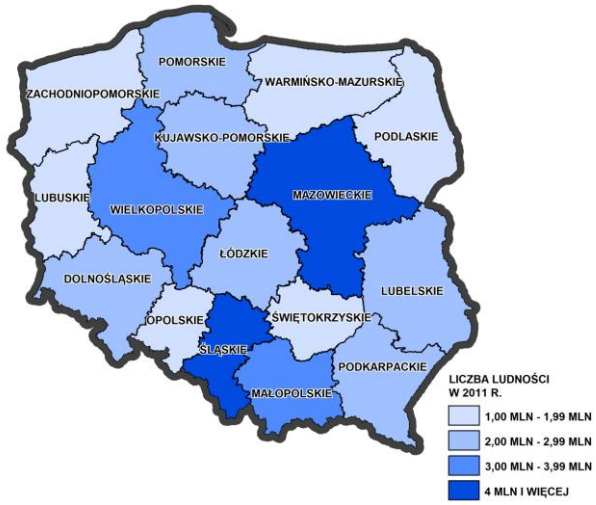
2. Region łódzki w kontekście krajowym i regionalnym

Województwo łódzkie położone jest w centrum Polski, na pograniczu Nizin Środkowoeuropejskich i Wyżyn Polskich. Liczba ludności województwa na koniec 2011 roku wynosiła 2 533 681 osób co lokowało region na 6. miejscu w Polsce. Pod względem powierzchni ogólnej (18219 km^2) województwo zajmowało 9. miejsce w kraju. Średnia gęstość zaludnienia w regionie wynosiła 139 osób/km^2 (5.)[1] przy czym dla miast 1 397 osób/km^2, natomiast dla obszarów wiejskich 54 osoby/km^2. Udział ludności miejskiej wynosił w 2011 roku 63,75% (6.).

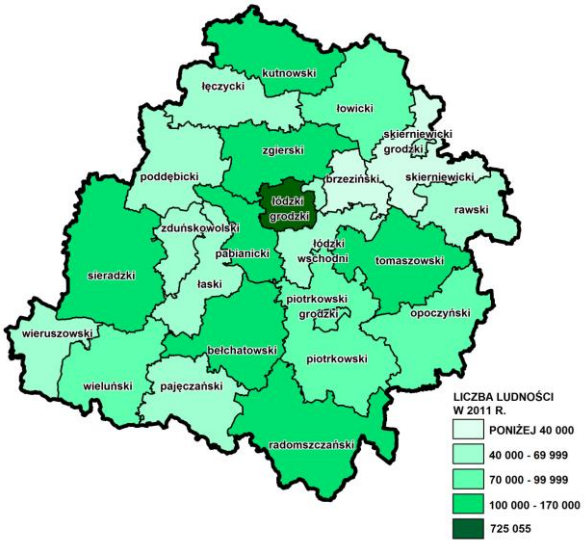
Strukturę administracyjną województwa, według stanu na dzień 1 stycznia 2011 roku, tworzą:

- 24 powiaty, w tym 3 powiaty grodzkie, skupiające 34,1% ludności oraz 21 powiatów ziemskich,
- 177 gmin, w tym 18 miejskich, 26 miejsko-wiejskich oraz 133 wiejskich.

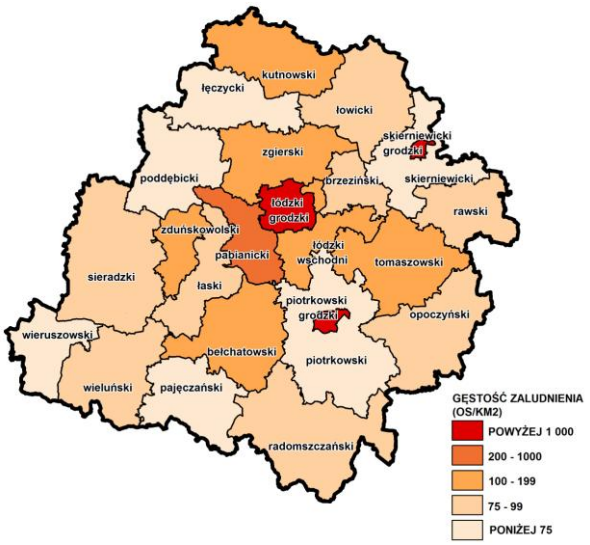
Rys. 15. Liczba ludności w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

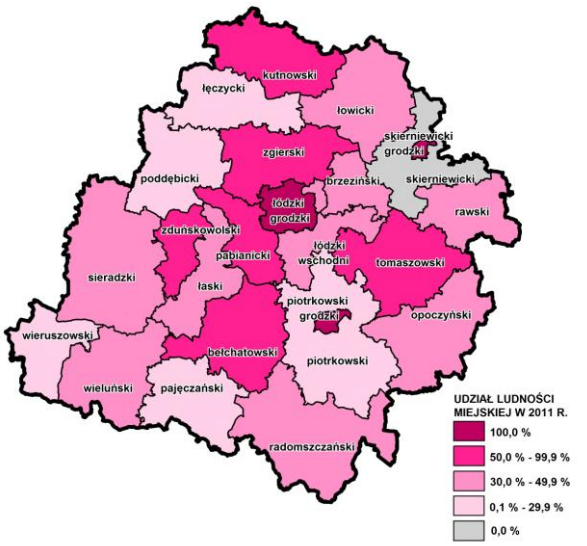
Rys. 16. Liczba ludności w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 17. Gęstość zaludnienia (os./km^2) w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 18. Udział ludności miejskiej w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

[1] Cyfra w nawiasie oznacza pozycję województwa łódzkiego w kraju.

2.1. GOSPODARKA I RYNEK PRACY

Region łódzki charakteryzuje się średnim **poziomem rozwoju gospodarczego** i zajmuje 6. miejsce w kraju pod względem osiągniętych wskaźników PKB[2] i WDB[3] (2009 r.). W podziale na podregiony poziom rozwoju gospodarczego mierzony PKB per capita jest bardzo zróżnicowany i jedynie w podregionie m. Łódź przekracza średnią krajową (121,3%). Zjawiskiem pozytywnym jest postępująca konwergencja zewnętrzna regionu, o czym świadczy PKB per capita z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej, który w 2009 roku osiągnął w województwie poziom 55% średniej UE 27. Do zjawisk negatywnych natomiast należą:

- spadek w latach 2004-2009 w województwie PKB na 1 mieszkańca w stosunku do średniej krajowej z 91,9 % w 2004 r. do 91,3% w 2009 r.;
- niski poziom WDB na 1 pracującego województwa wynoszący w 2009 roku 88,1% średniej krajowej;
- pogłębiające się wewnętrzne zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego w podregionach;
- niska, w stosunku do średniej krajowej, wydajność pracy we wszystkich, poza rolnictwem, sektorach regionalnej gospodarki.

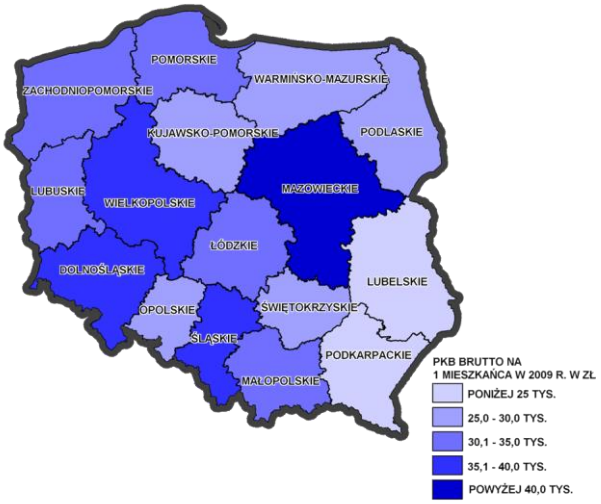
Na podstawie struktury pracujących w głównych sektorach gospodarki w 2010 r. (rolnictwie, przemyśle, usługach) należy stwierdzić, że województwo jest regionem o charakterze przemysłowo-rolniczym. Udział zatrudnionych w tych sektorach przewyższa średnią krajową (przemysł – Polska 27,3%, woj. 29,0%; rolnictwo – Polska 17,3%, woj. 19,0%).

Na **potencjał gospodarczy** regionu składają się:

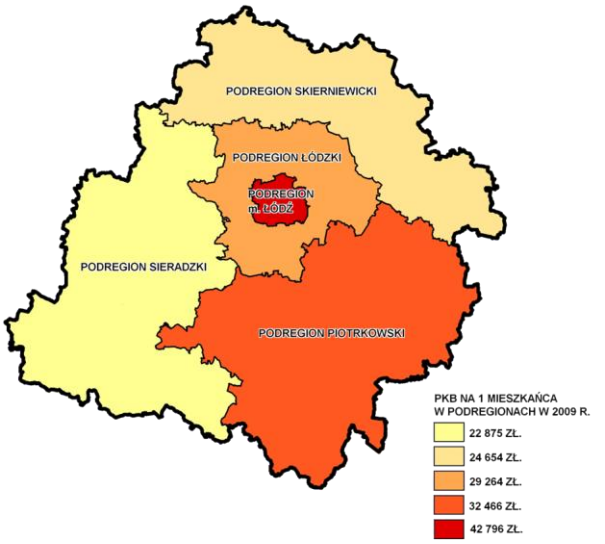
- wysoki poziom uprzemysłowienia, tradycje oraz specjalizacja w produkcji wyrobów przemysłowych w zakresie określonych gałęzi przemysłu: włókienniczy i odzieżowy (tkaniny bawełniane, ręczniki, koce, rajstopy, odzież) chemiczny (uszczelki gumowe, opakowania z tworzyw sztucznych), materiałów budowlanych (płytki ceramiczne, chemia budowlana, papa, szkło budowlane), elektromaszynowy (AGD, przyczepy i naczepy samochodowe, silniki, transformatory), rolno-spożywczy (przetwory mleczarskie, owocowo-warzywne i mięsne), energetyczny (produkcja energii konwencjonalnej), farmaceutyczny, meblowy; szczególną rolę w regionie odgrywa przemysł włókienniczo-odzieżowy, skupiający ok. 30% firm z tej branży w skali kraju i posiadający bogate zaplecze naukowo-dydaktyczne;
- duże zasoby ziemi i znaczący potencjał rolniczy z obszarami intensywnej produkcji ogrodniczej (sadowniczej, warzywniczej) i stosunkowo wydajnym rolnictwem, mimo niezbyt korzystnej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz niekorzystnej struktury agrarnej z przewagą małych gospodarstw o powierzchni do 5 ha;
- bogata baza surowcowa pochodząca z produkcji roślinnej i zwierzęcej stanowiąca potencjał dla rozwijania przemysłu rolno–spożywczego; znacząca pozycja w kraju pod względem produkcji warzyw gruntowych (4.), owoców z drzew (3.), mleka (4.) i żywca rzeźnego (3.);
- bogactwo zasobów mineralnych i naturalnych pozwalające rozwijać tradycyjne gałęzie przemysłu oraz nowe specjalizacje jak geotermia i balneologia;
- dynamiczny rozwój funkcji magazynowo-logistycznej;
- postępująca dywersyfikacja struktury gałęziowo-branżowej i rosnące znaczenie nowoczesnych branż: elektronicznej, BPO i IT,
- rosnąca rola eksportu w gospodarce regionu i znaczny wzrost poziomu eksportu wyrobów o wyższym stopniu przetworzenia; największy udział w strukturze eksportu mają: przemysł elektromaszynowy 34,2%, chemiczny 18,3%, lekki 16,0%, rolno – spożywczy 13,5%.

[2] PKB – produkt krajowy brutto.
[3] WDB – wartość dodana brutto.

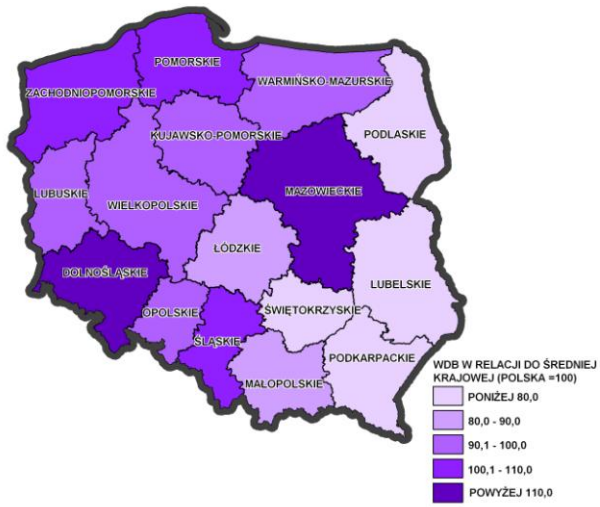
Rys. 19. PKB / 1 mieszkańca w województwie łódzkim na tle kraju w 2009 r. *(Źródło: GUS)*

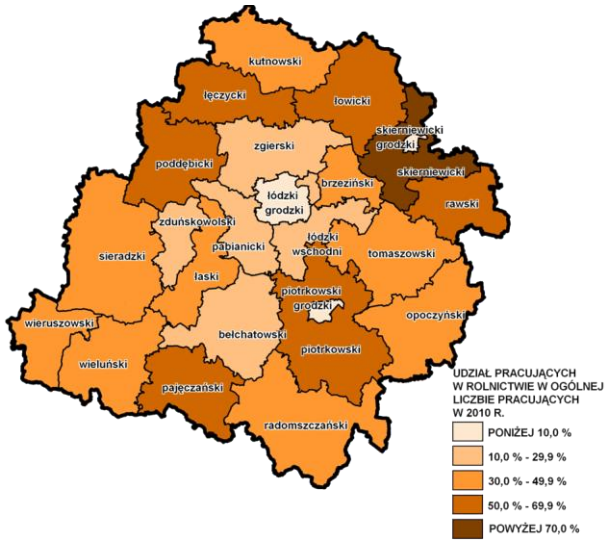
Rys. 20. PKB / 1 mieszkańca w podregionach w 2009 r. *(Źródło: GUS)*

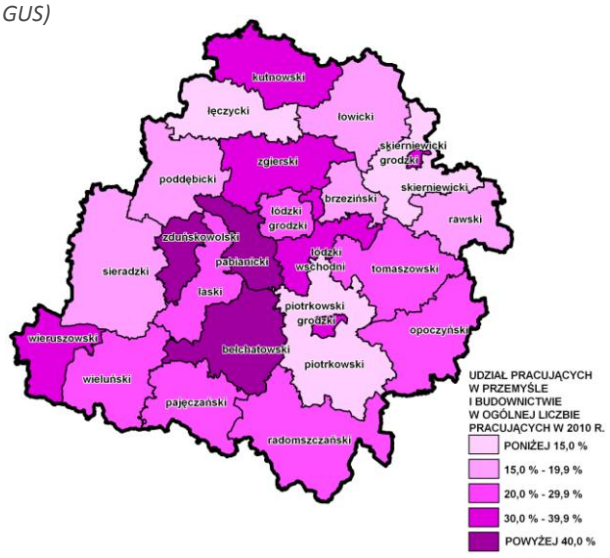
Rys. 21. WDB / 1 pracującego w Polsce w podziale na województwa w relacji do średniej krajowej w 2009 r. *(Źródło: GUS)*

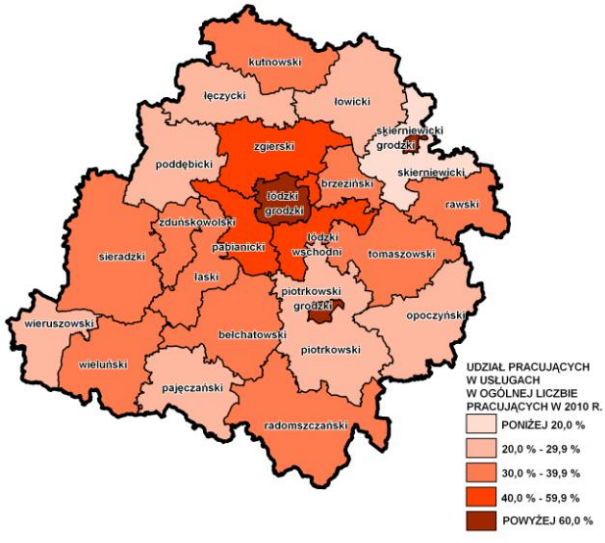
Rys. 22. Udział pracujących w rolnictwie w liczbie pracujących ogółem w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 23. Udział pracujących w przemyśle i budownictwie w liczbie pracujących ogółem w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 24. Udział pracujących w usługach w liczbie pracujących ogółem w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Do **problemów regionalnej gospodarki** należy zaliczyć przede wszystkim:

- niską wydajność i konkurencyjność przemysłu spowodowaną stosunkowo dużym udziałem przemysłu niskiej i średnio niskiej techniki oraz przemysłu o niskiej wartości dodanej;
- polaryzację rozwoju gospodarczego polegającą na koncentracji rozwoju w Łodzi i powiatach centralnych oraz w powiecie bełchatowskim, co przyczynia się do pogłębienia dysproporcji poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego między poszczególnymi częściami województwa;
- niedorozwój sektora usług poza miastami na prawach powiatu;
- słabą dynamikę procesów restrukturyzacji gospodarki wielu miast regionu;
- brak istotnych przeobrażeń strukturalnych w rolnictwie, w tym powolne przemiany w strukturze obszarowej gospodarstw.

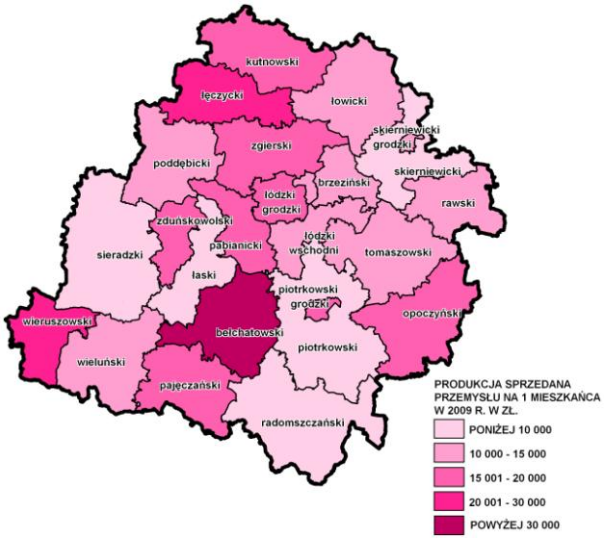
Rozwój gospodarczy i osiągnięcie przewag konkurencyjnych przez poszczególne regiony jest w coraz większym zakresie uzależniony od szybkości pojawiania się na rynku nowych, innowacyjnych podmiotów gospodarczych a kluczowym problemem staje się umiejętność przyswajania i komercjalizacji wiedzy naukowej. Region cechuje niski poziom innowacyjności i zaliczany jest przez UE do słabych dyfuzorów w zakresie innowacji (źródłem postępu technologicznego jest zakup nowych maszyn i urządzeń a nie tworzenie technologii innowacyjnych). Poza tym w województwie zauważalny jest niewielki zakres współpracy między sektorem naukowym i badawczo-rozwojowym a gospodarką a w konsekwencji ograniczony stopień tworzenia i dyfuzji innowacji. Województwo dysponuje znaczącym oraz wyspecjalizowanym potencjałem naukowym i badawczo-rozwojowym w zakresie nowoczesnych technologii (m. in. biotechnologii, nanotechnologii i mechatroniki) oraz w takich dziedzinach jak: medycyna, włókiennictwo, branża chemiczna i ogrodnictwo, jednak jego wpływ na innowacyjność gospodarki w regionie jest ograniczony. Wynika to z barier we współpracy między tymi dwiema sferami, specyfiki placówek naukowo-badawczych związanych z tradycyjnymi branżami przemysłu oraz niedostosowaniem kierunków badań do potrzeb innych specjalizacji regionalnych. Wiedza i technologie dotyczące branż ważnych dla regionalnej gospodarki transferowane są głównie spoza regionu. O niskiej innowacyjności przemysłu świadczy jeden z najniższych w kraju odsetek przedsiębiorstw przemysłowych wprowadzających innowacje (w 2011 r. 11,08%) oraz niski udział produktów nowych i istotnie ulepszonych w przychodach ze sprzedaży ogółem (w 2010 r. 6,7%). W regionie przeważają ponadto przedsiębiorstwa małe i średnie charakteryzujące się niskim potencjałem innowacyjnym i nie posiadające własnego zaplecza badawczo-rozwojowego.

Rozwój przedsiębiorczości i transfer nowoczesnych technologii jest wspierany przez stosunkowo liczne instytucje otocznia biznesu, które koncentrują się przede wszystkim w Łodzi. Wpływ tych instytucji na wzrost poziomu przedsiębiorczości i innowacyjności regionalnej gospodarki jest jednak niewielki. Szansą na poprawę konkurencyjności przedsiębiorstw może być rozwój współpracy opartej na endogenicznym potencjale rozwojowym województwa, związanym z tradycjami przemysłowymi oraz zasobami naturalnymi, ale również wykorzystującej impulsy zewnętrzne związane z napływem nowoczesnych technologii. Na terenie województwa istnieją bądź kształtują się pola współpracy w zakresie następujących branż: włókienniczo-odzieżowej, medyczno-farmaceutycznej, rolno-spożywczej, budowlanej, materiałów budowlanych, meblarskiej, elektronicznej, energetycznej, elektromaszynowej, mechatroniki, biotechnologii, gospodarki odpadami, BPO, AGD, logistyki, mediów, turystyki i kultury. Jednak pomimo istniejącego potencjału i skupisk firm w poszczególnych branżach inicjatywy klastrowe podejmowane są w ograniczonym zakresie.

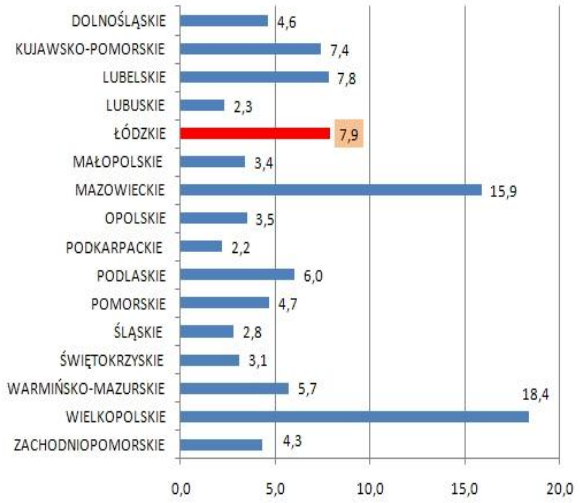
Konkurencyjność regionalnej gospodarki określają także jednostkowe koszty pracy w 2010 r. wynoszące 0,404 na jednostkę produkcji. Od 2000 r. spadły one o 8,2% co jest zjawiskiem pozytywnym.

Aktywność gospodarcza i wysoka przedsiębiorczość mieszkańców, a także tempo wzrostu inwestycji, przyczyniają się do wzrostu i rozwoju regionalnej gospodarki.

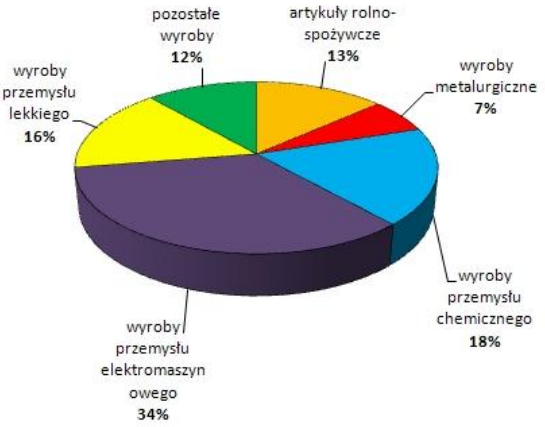
Rys. 25. Produkcja sprzedana przemysłu / 1 mieszkańca w powiatach 2009 r. *(Źródło: GUS)*

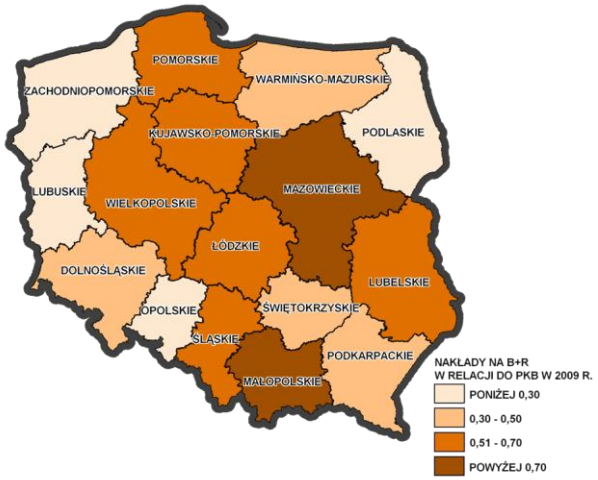
Rys. 26. Udział województwa łódzkiego w towarowej produkcji rolniczej w Polsce w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

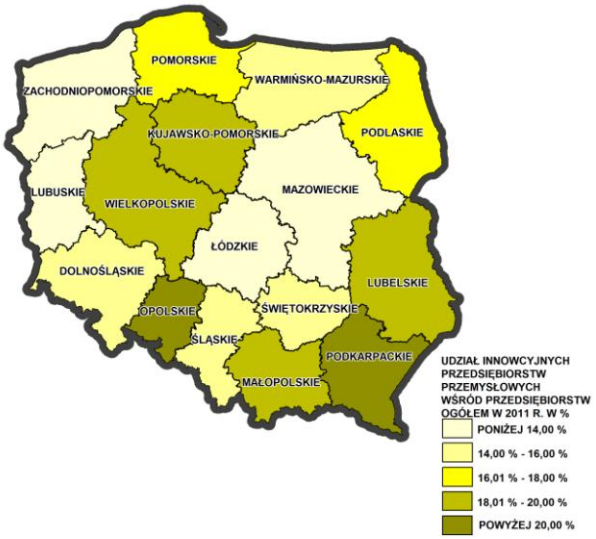
Rys. 27. Struktura eksportu w województwie łódzkim w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

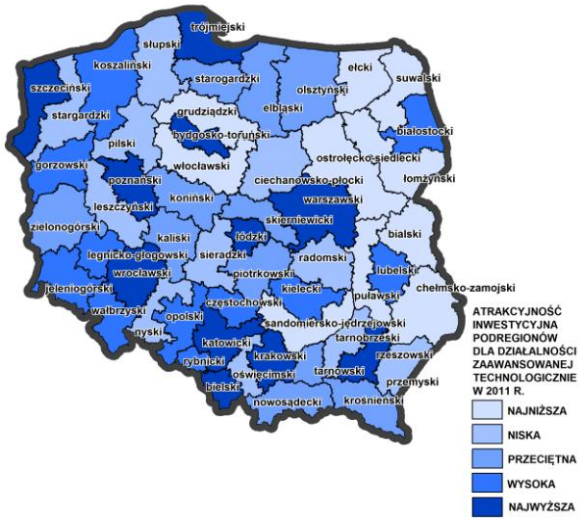
Rys. 28. Nakłady na działalność sfery B+R w relacji do regionalnego PKB w województwie łódzkim na tle kraju w 2009 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 29. Udział przemysłowych przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przemysłowych w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 30. Atrakcyjność inwestycyjna dla działalności zaawansowanej technologicznie wg podregionów w 2011 r. *(Źródło: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową)*

Do pozytywnych zjawisk związanych z przedsiębiorczością należą:

- wysoki poziom inwestycji sektora publicznego wraz z ich wysoką dynamiką w latach 2004 – 2011 (o 88,6 %);
- wysoki poziom przedsiębiorczości w Łodzi i powiatach centralnych (odpowiednio 1191 i 956 podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności w 2010 r.);
- wysoka atrakcyjność dla inwestorów Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, która stała się w ostatnich latach jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się obszarów gospodarczych w Polsce i na świecie.

Niekorzystnymi zjawiskami są:

- podatność gospodarki regionalnej na wahania koniunkturalne, co przełożyło się na spadek liczby podmiotów w rejestrze REGON w latach 2004-2011 (2004 r. Polska – 937 podmiotów w rejestrze REGON / 10 tys. ludności, woj. łódzkie – 946 (7.); 2011 r. Polska – 1004, woj. łódzkie – 902 (10.);
- stosunkowo mała liczba siedzib central dużych podmiotów gospodarczych (o zatrudnieniu powyżej 250 osób);
- spadek nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w latach 2008 – 2010 o 19,8%.

Dochody do dyspozycji brutto osiągane przez mieszkańców województwa łódzkiego w 2010 r. były zbliżone do średniej krajowej i lokowały region na 5. miejscu w Polsce. Jednocześnie poziom wynagrodzeń brutto był niski (10.) i stanowił jedynie 89,3% średniej krajowej. Wynagrodzenia w Łodzi są najniższe w grupie największych miast w Polsce. Zmiany przeciętnego standardu życia w gospodarstwach domowych ocenić można na podstawie m. in. dynamiki konsumpcji prywatnej. W 2010 r. w województwie wynosiła ona 44 mln 821 tys. zł (w cenach stałych) i była wyższa niż w 2000 r. o 41%.

Istnieją duże różnice w **poziomie zamożności gmin województwa** mierzone dochodami własnymi budżetów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca:

- najbogatsze gminy i miasta to głównie gminy położone w centralnej części województwa i w obszarze oddziaływania Zagłębia Górniczo-Energetycznego „Bełchatów", a także miasta na prawach powiatu;
- najbiedniejsze gminy w regionie to rolnicze gminy położone peryferyjnie i cechujące się często niskim poziomem przedsiębiorczości.

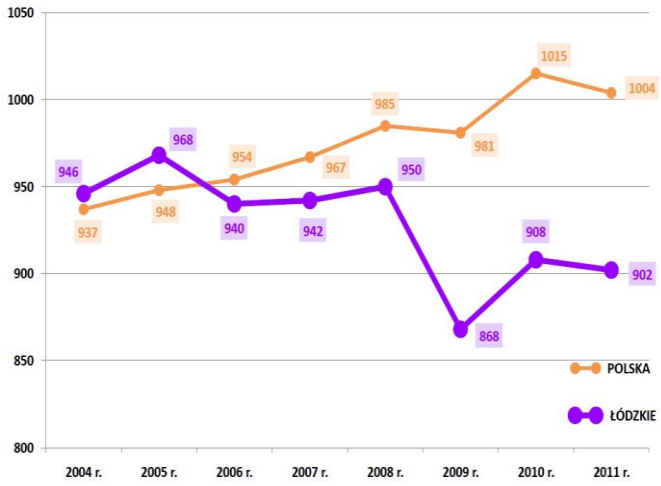
Rynek pracy województwa charakteryzuje się silnym zróżnicowaniem. Występują tu ośrodki o wybitnie usługowym i przemysłowym charakterze, a równocześnie w 2010 r. 19% zatrudnionych pracowało w rolnictwie. W latach 2004 – 2011 w regionie wzrosła liczba pracujących (o 13%), a tempo tego wzrostu było nieznacznie wyższe niż w Polsce (12,7%). Tendencja uległa zmianie w 2011 r. kiedy liczba pracujących w województwie spadła o 1,4%, natomiast w Polsce wzrosła o 0,3%. Struktura pracujących ulega powolnym zmianom. Wolniej niż w kraju zmniejsza się odsetek pracujących w rolnictwie i wolniej wzrasta odsetek pracujących w usługach. W latach 2000 – 2011 liczba ludności aktywnej zawodowo w regionie zmniejszyła się o 0,8% (do 1406 tys. osób) co było zjawiskiem odwrotnym niż w kraju, gdzie w analogicznym okresie nastąpił wzrost aktywnych zawodowo o 3,13%. Nadal jednak województwo charakteryzuje wysoki i wciąż dynamicznie rosnący współczynnik aktywności zawodowej w wieku produkcyjnym, który wynosi 75,3% (2.).

Ludność aktywna zawodowo jest coraz lepiej wykształcona. W województwie obserwuje się wzrost odsetka osób z wykształceniem wyższym przy równoczesnym obniżeniu odsetka osób z wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym. Korzystnym zjawiskiem jest stosunkowo nieduży poziom bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem (w 2011 - 10,5%) oraz niska dynamika wzrostu tego zjawiska (10.).

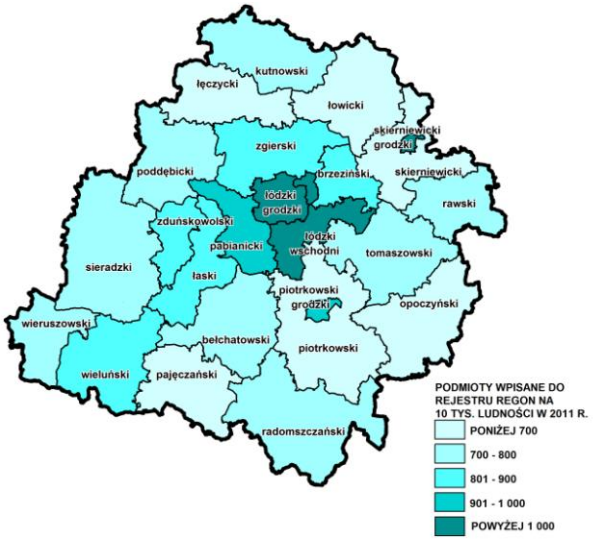
Ponadto, pozytywnymi zjawiskami na regionalnym rynku pracy są:

- szybkie tempo spadku odsetka długotrwale bezrobotnych o 19,7 p.p. w latach 2004 – 2011 (jednak przy wzroście o 8,8 p.p. w latach 2009 - 2011);
- niższy niż w kraju odsetek bezrobotnych kobiet (w 2011 r. w regionie 49,4%, w Polsce 51,5%);

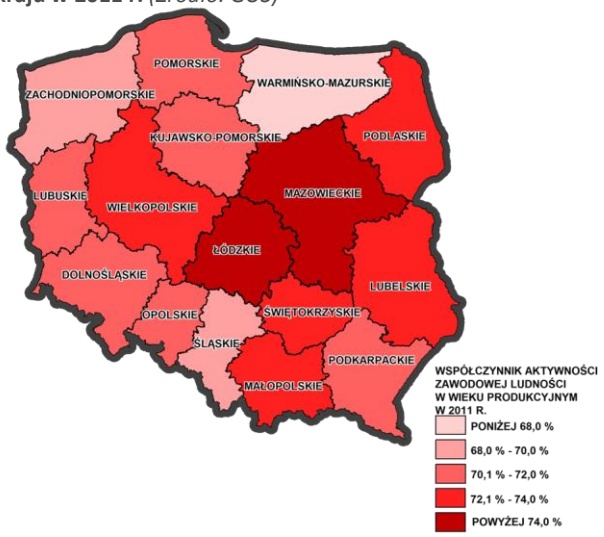
Rys. 31. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 10 tys. ludności w województwie łódzkim na tle kraju w latach 2004 -2011 *(Źródło: GUS)*

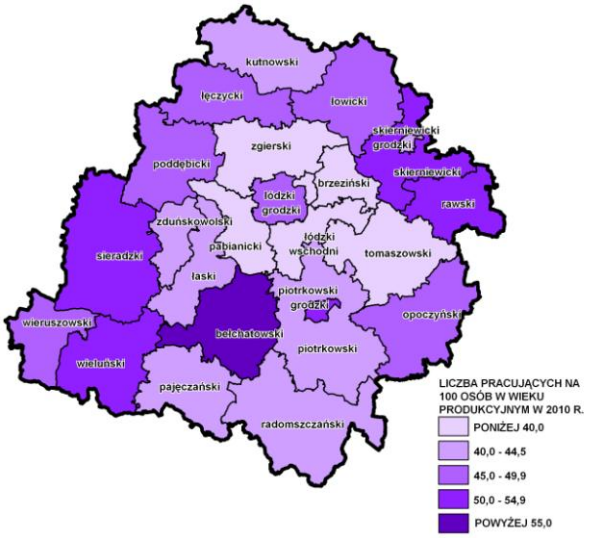
Rys. 32. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

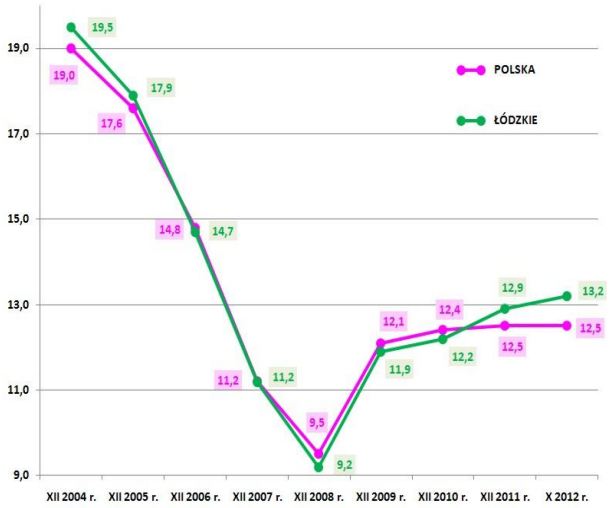
Rys. 33. Współczynnik aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

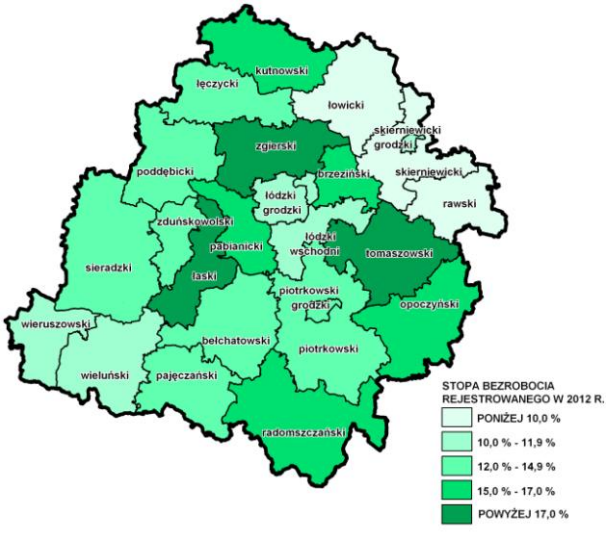
Rys. 34. Liczba pracujących / 100 osób w wieku produkcyjnym w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 35. Stopa bezrobocia w województwie łódzkim na tle kraju w latach 2004 – 2012 (%) *(Źródło: GUS)*

Rys. 36. Stopa bezrobocia w powiatach w 2012 r. (%) *(Źródło: GUS)*

- utrzymywanie się stopy bezrobocia na poziomie zbliżonym do krajowego (w 2011 r. odpowiednio 12,7%, 12,5%); w latach 2004 – 2011 region obniżył stopę bezrobocia o 6,8 p.p. (wzrost od 2008 r. od 9,2 do 12,7); najmniejsze wahania stopy bezrobocia występowały w powiatach rolniczych, natomiast większą podatnością rynków pracy na zmiany koniunktury gospodarczej charakteryzowały się miasta i wysoko zurbanizowane powiaty usługowo – przemysłowe;
- korzystne zmiany w strukturze zatrudnienia - region charakteryzuje się wysokim odsetkiem zatrudnionych w usługach w obszarze Aglomeracji Łódzkiej, dość stabilnym udziałem zatrudnionych w sektorze przemysłowym oraz zmniejszającym się udziałem pracujących w sektorze rolniczym;
- duża liczba ofert pracy, szczególnie na obszarze Aglomeracji Łódzkiej (63,5% ofert pracy z terenu województwa łódzkiego na koniec 2011 r.).

Za problemy na rynku pracy można uznać :

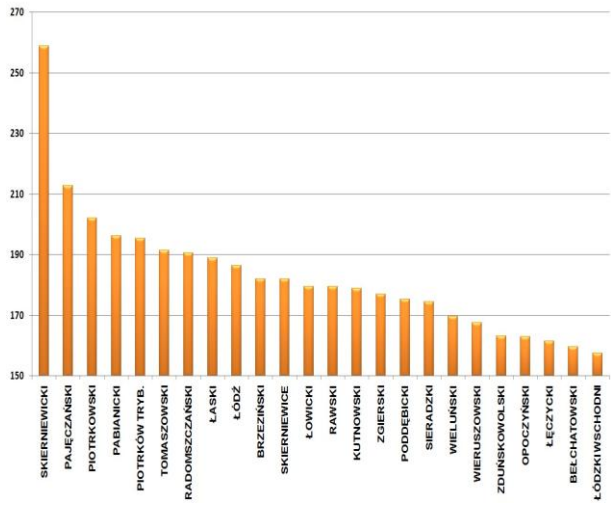
- przerost zatrudnienia w rolnictwie oraz zbyt niski udział zatrudnionych w usługach i przemyśle poza Aglomeracją Łódzką;
- zbyt wolne tempo przemian struktury pracujących;
- niewielki popyt na specjalistów ze strony gospodarki opartej na wiedzy;
- wysoki poziom stopy bezrobocia w Łodzi w stosunku do innych dużych miast w Polsce (ok. 5 – 7p.p.);
- silną tendencję spadkową odsetka bezrobotnych wyrejestrowanych z powodu podjęcia zatrudnienia;
- bardzo wysokie ujemne saldo migracji wahadłowych (- 14983 osób).

Województwo charakteryzuje się najwyższym w kraju odsetkiem ludności biernej zawodowo (39,4% przy średniej dla Polski 35,0%), co wynika głównie ze struktury demograficznej regionu. Wzrasta bierność zawodowa spowodowana pobieraniem świadczeń emerytalnych (w latach 2004 – 2011 o 7,8 p.p.) oraz obowiązkami domowymi m. in. opieką nad osobami starszymi (w latach 2004 – 2011 o 2,4 p.p.). W 2011 r. udział biernych zawodowo z powodu pobierania świadczenia emerytalnego w ludności ogółem wynosił 54,3% (Polska 47,3%), nauki i podnoszenia kwalifikacji 21,1% (Polska 22,6%), choroby i niepełnosprawności 13,3% (Polska 14,8%), obowiązków domowych 8,7% (Polska 12%).

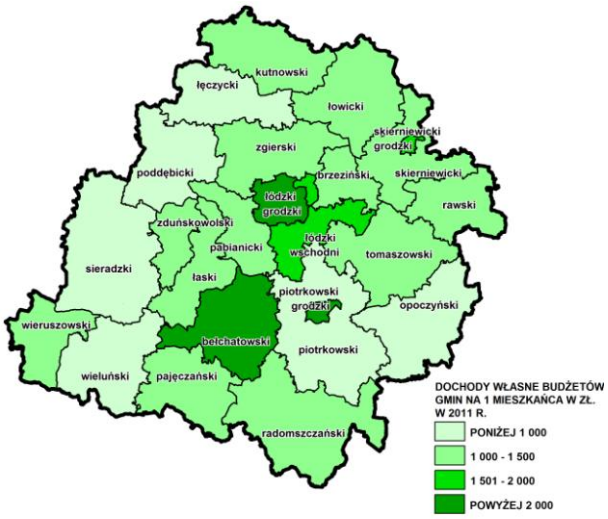
Reasumując należy stwierdzić, że do potencjałów rozwojowych województwa, które mogą stać się podstawą do budowania jego przewag konkurencyjnych należą m.in.:

- **korzystne położenie w centrum Polski, zwłaszcza w kontekście docelowego układu dróg krajowych i autostrad, zwiększającego znacznie dostępność regionu zarówno w układzie krajowym, jak i międzynarodowym;**
- **potencjał badawczo-rozwojowy regionu związany z takimi dziedzinami jak: włókiennictwo, medycyna, branża chemiczna, ogrodnictwo;**
- **dobry klimat dla rozwoju przedsiębiorczości i lokowania inwestycji (Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, strefy przemysłowe, parki przemysłowe i technologiczne);**
- **poprawiająca się struktura sektorowo-branżowa gospodarki i duża liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego w Łodzi i podregionie łódzkim;**
- **znaczna podaż wysoko wykwalifikowanych kadr;**
- **wydajne i specjalistyczne rolnictwo (wspierane przez samorząd rolniczy – Izba Rolnicza WŁ);**
- **tradycje przemysłowe regionu: przemysł włókienniczo - odzieżowy, materiałów budowlanych, chemiczny, rolno-spożywczy, farmaceutyczny, meblarski, energetyczny, elektromaszynowy;**
- **potencjał dla rozwoju nowoczesnych usług: BPO i IT, logistyka, media, balneologia, opieka zdrowotna oraz elektronika;**
- **dostępność i różnorodność bogactw naturalnych (węgiel brunatny, wody geotermalne, piaski szklarskie i formierskie, glinki ceramiczne, surowce budowlane).**

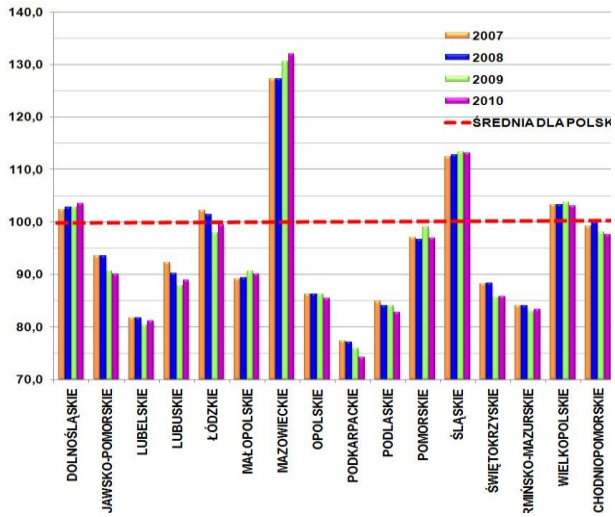
Rys. 37. Dochody własne budżetów gmin w powiatach w latach 2004 – 2011 (2004 r. = 100%) *(Źródło: GUS)*

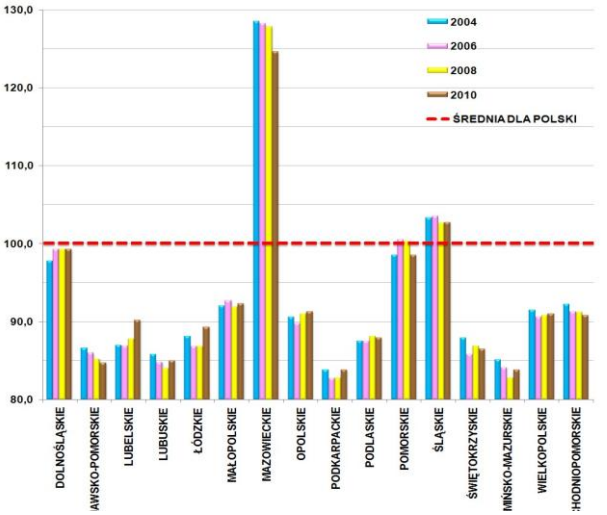
Rys. 38. Dochody własne budżetów gmin w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

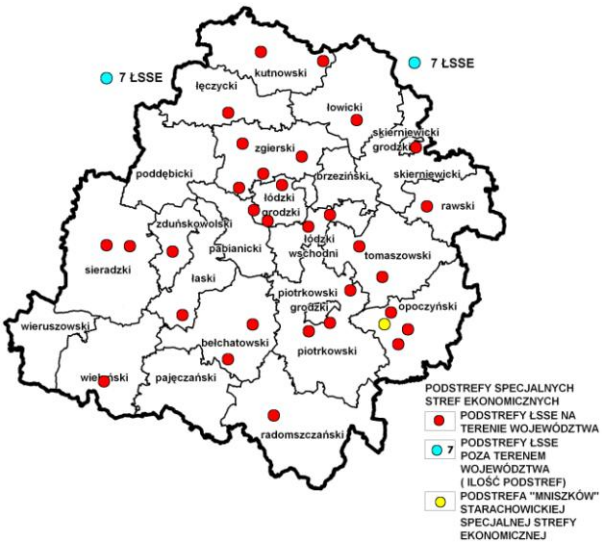
Rys. 39. Dochody do dyspozycji brutto / 1 mieszkańca w województwie łódzkim na tle kraju w relacji do średniej krajowej (Polska = 100%) w latach 2007 – 2010 *(Źródło: GUS)*

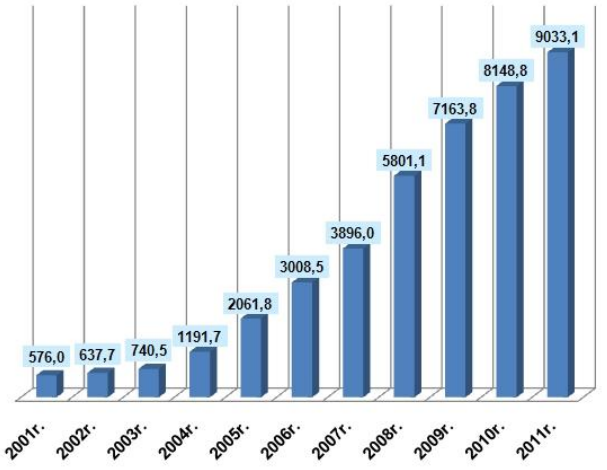
Rys. 40. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie łódzkim na tle kraju w relacji do średniej krajowej (Polska = 100%) w latach 2004 – 2010 *(Źródło: GUS)*

Rys. 41. Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych w 2011 r. *(Źródło: Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna)*

Rys. 42. Nakłady inwestycyjne w Łódzkiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej w latach 2001 – 2011 w mln zł *(Źródło: Ministerstwo Gospodarki)*

2.2. SPOŁECZEŃSTWO I JAKOŚĆ ŻYCIA

Demografia

Problemy demograficzne w województwie łódzkim należą do największych w kraju. W regionie obserwuje się jeden z najintensywniejszych procesów depopulacji o utrwalonym trendzie i niekorzystnej prognozie. Przewiduje się, że proces wyludniania się województwa będzie się pogłębiał i w 2035 roku liczba ludności regionu zmniejszy się prawie o 306 tys. osób, do 88,5% liczby z 2004 roku. Województwo charakteryzuje się:

- systematycznym zmniejszaniem się liczby ludności – w latach 2004-2011 o 54 021 osób;
- intensywnym procesem depopulacji miast (3,6% w latach 2004 – 2011; woj. 2,1%);
- bardzo niskim przyrostem naturalnym (- 2,7‰ w 2011 r.);
- wysokim obciążeniem demograficznym – 57,9 osób w wieku nieprodukcyjnym / 100 osób w wieku produkcyjnym;
- najsilniejszą w kraju dysproporcją płciową ludności – 110 kobiet / 100 mężczyzn.

Korzystnie wygląda sytuacja województwa pod względem poziomu zurbanizowania. Udział ludności miejskiej wynosił w 2011 roku 63,8%. Urbanizacja ta jest jednak bardzo nierównomierna i koncentruje się na obszarze Aglomeracji Łódzkiej.

Kapitał ludzki

Województwo charakteryzuje się najgorszymi w kraju wskaźnikami dotyczącymi poziomu zdrowotności społeczeństwa, co wynika m. in. z niekorzystnej struktury demograficznej. Do negatywnych zjawisk należą:

- najkrótsze w kraju przeciętne trwanie życia kobiet i mężczyzn – odpowiednio 79,5 lat i 70,4 lat w 2011 r.;
- najwyższy w Polsce współczynnik umieralności ogółem (12,1 / 1000 ludności w 2011 r.);
- 2. miejsce w kraju w 2010 r. z powodu umieralności na choroby cywilizacyjne (choroby układu krążenia, nowotwory – odpowiednio 5,6 / 1000 ludności, 2,7 / 1000 ludności);
- wysoki wskaźnik zachorowalności na gruźlicę (2,9 / 10 tys. ludności w 2011 r. (3.);
- niska świadomość prozdrowotna i niezdrowy styl życia mieszkańców przejawiające się m. in. małą aktywnością fizyczną, nikłym zainteresowaniem profilaktyką zdrowotną i żywnością ekologiczną.

Jedynym pozytywnym zjawiskiem jest niższa niż przeciętnie w Polsce umieralność niemowląt w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych wynosząca w 2010 r. 4,0.

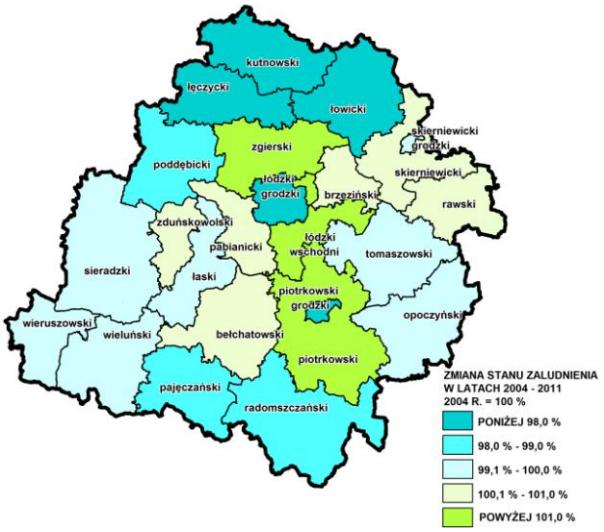
Istotnym elementem kapitału intelektualnego społeczeństwa jest poziom wykształcenia. Region łódzki charakteryzuje się przeciętnym odsetkiem (8.) oraz stosunkowo niską dynamiką przyrostu ludności z wyższym wykształceniem (10.) a także:

- systematycznym wzrostem odsetka dzieci w wieku 3 – 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (o 31,9 p.p. w 2011 r. w porównaniu do roku 2004);
- korzystnymi wskaźnikami skolaryzacji na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum, odpowiednio 96,1% i 94,5% w 2011 r.;
- upowszechnieniem wykształcenia średniego i wzrostem liczby ludności z wykształceniem wyższym (o 56,3% w latach 2004 – 2011);
- dużą liczbą studentów - 108 221 osób w 2011 r. (6.).

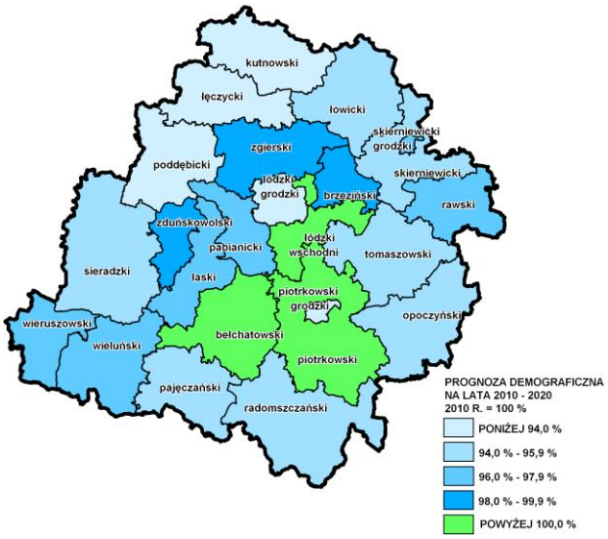
Zjawiskiem niekorzystnym jest silna polaryzacja przestrzenna ludności pod względem wykształcenia. Najniższym poziomem wykształcenia charakteryzuje się ludność peryferyjnych obszarów wiejskich. Wyniki egzaminów kończących szkołę podstawową i gimnazjum świadczą o podziale na obszary miejskie, gdzie osiągane są lepsze wyniki, oraz na obszary wiejskie, gdzie wyniki egzaminów są słabsze. Problemem jest także niska uczęszczalność dzieci do placówek wychowania przedszkolnego na obszarach wiejskich. Pod względem poziomu rozwoju kapitału ludzkiego w latach 2004 – 2009 region cechował się malejącym poziomem wykluczenia społecznego. Jednak w kolejnych latach nastąpiło odwrócenie tendencji:

- w latach 2009 – 2011 nastąpił wzrost stopy długotrwałego bezrobocia (z 24,7% do 35,1%);
- w latach 2010 – 2011 nastąpił wzrost udziału ludności żyjącej poniżej poziomu egzystencji z 3,8% do 5,5%, a także relatywnej granicy ubóstwa z 12,2% do 13,1%.

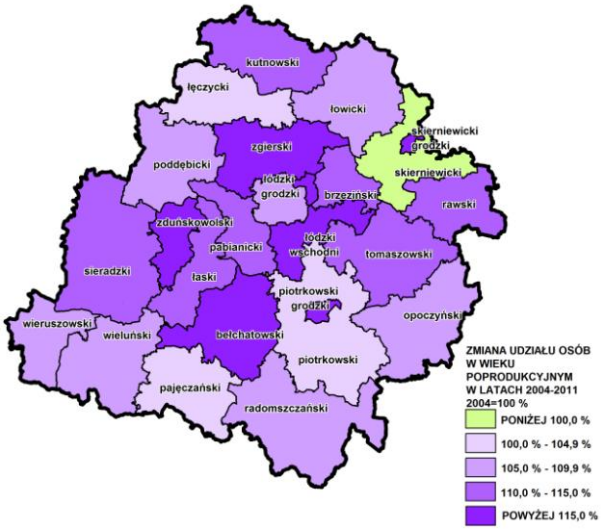
Rys. 43. Przyrost rzeczywisty w powiatach w latach 2004 – 2011 *(Źródło: GUS)*

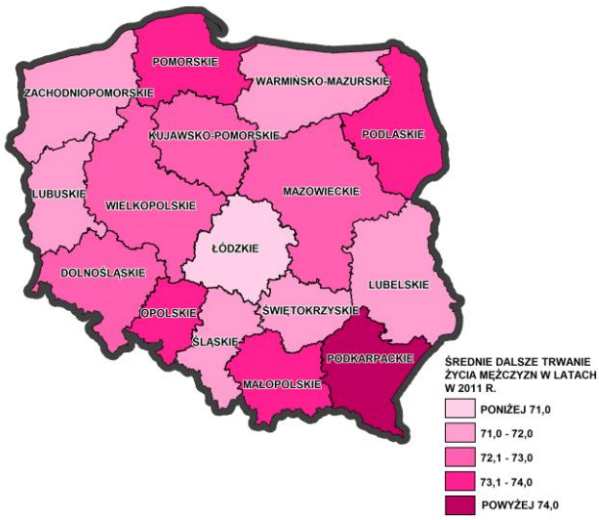
Rys. 44. Prognoza demograficzna w powiatach w 2020 r. *(Źródło: GUS)*

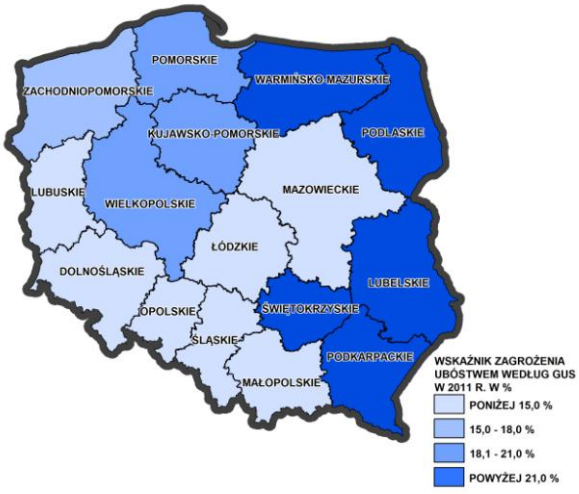
Rys. 45. Zmiana udziału osób w wieku poprodukcyjnym w powiatach w latach 2004 – 2011 *(Źródło: GUS)*

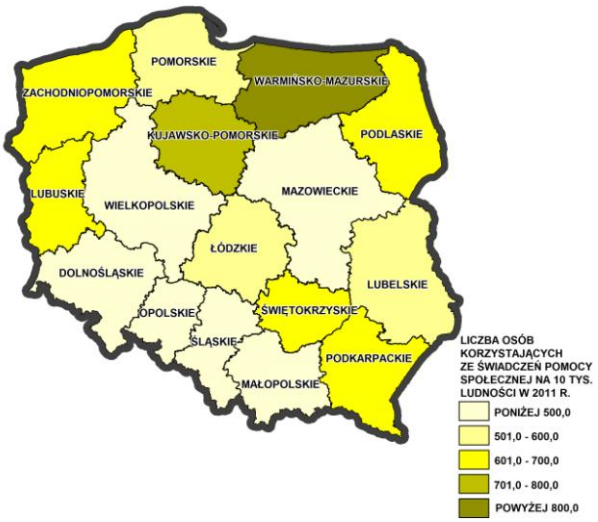
Rys. 46. Średnie dalsze trwanie życia mężczyzn w latach w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 47. Wskaźnik relatywnej granicy ubóstwa w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 48. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej / 10 tys. ludności w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Północno-zachodnie i południowo-wschodnie obszary województwa zagrożone są wykluczeniem cyfrowym ze względu na niewystarczający poziom wyposażenia w Internet szerokopasmowy. W regionie wzrasta ogólna liczba osób uzależnionych od środków psychoaktywnych. Znaczny odsetek ludności województwa (ok. 13,1% w 2011 r.) zmaga się z problemem niepełnosprawności. Zjawiska te w przyszłości mogą skutkować zwiększeniem się liczby osób wykluczonych.

Kapitał społeczny

Pod względem kapitału społecznego województwo plasuje się poniżej średniej krajowej. Mieszkańców regionu charakteryzuje niski poziom zaufania do instytucji publicznych, partii politycznych oraz współobywateli, a także niska samoorganizacja społeczna, mała chęć do współpracy oraz mała odpowiedzialność za otoczenie. Najniższy poziom kapitału społecznego występuje w Łodzi oraz większych miastach regionu. Na obszarach wiejskich i w małych ośrodkach miejskich poziom zaufania społecznego jest znacznie wyższy.

Niezwykle istotnym czynnikiem dla kształtowania spójności i świadomości społecznej jest poziom rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Na tle kraju, województwo łódzkie charakteryzuje średni, ale wykazujący tendencję wzrostową, poziom zaangażowania obywatelskiego społeczeństwa. Wzrasta zarówno frekwencja wyborcza, jak i liczba organizacji pozarządowych. Frekwencja w wyborach jest na średnim, ogólnopolskim poziomie, natomiast nasycenie organizacjami pozarządowymi w 2010 r. było dosyć niskie (13.), jednak od 2004 r. systematycznie rosło i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców było zbliżone do średniej dla kraju (województwo 2,6, Polska 2,7). Słabością trzeciego sektora jest jego nierównomierny rozwój, mała liczba osób zatrudnionych w organizacjach pozarządowych i działających wolontariuszy a także brak współpracy między tymi organizacjami. Województwo cechuje duże zróżnicowanie pod względem zaangażowania obywatelskiego społeczeństwa, przy czym wysoki poziom wykazują powiaty w zachodniej i południowo –zachodniej części regionu.

Bardzo istotnym elementem spójności społecznej jest **tożsamość regionalna**. Region łódzki pod względem kulturowym nie jest obszarem jednorodnym. Skutkuje to nakładaniem się wpływów kulturowych i budowaniem tożsamości regionalnej w oparciu o różne tradycje i walory. Do najcenniejszych obszarów i obiektów zabytkowych należą:

- unikatowe obiekty o metryce romańskiej: kolegiata w Tumie, kościoły w Sulejowie Podklasztorzu, Inowłodzu, Żarnowie, Strońsku, Rudzie k/ Wielunia, Krzyworzece, Buczku, a także obiekty z zachowanymi elementami romańskimi: kościoły w Jeżowie i Górze św. Małgorzaty oraz w tzw. „rotundzie" grodowej w Sieradzu;
- zespoły zabudowy poprzemysłowej, największe w Łodzi;
- obiekty zabytkowe w stylu eklektyzmu, historyzmu i secesji w Łodzi;
- drewniane kościoły w tzw. „typie wieluńskim";
- zabytki techniki budownictwa ludowego m. in. wiatraki i młyny.

Na terenie województwa lokowanych jest ok. 100 miast historycznych, z których ok. 60 zachowało elementy dawnych układów rozplanowania. Ogólna liczba zabytków wpisanych do rejestru w 2010 r. wynosiła 2 200. Na przestrzeni lat 2002 – 2010 wzrosła ona o 96 wpisów. Jednak w większości zabytki województwa znajdują się w złym stanie technicznym.

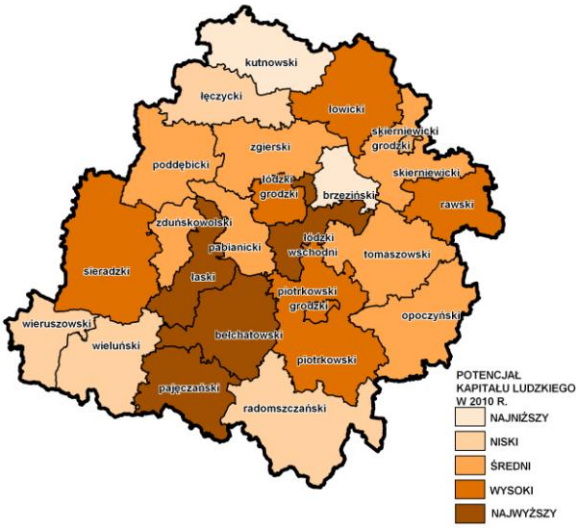
Największym problemem z zakresu ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego pozostaje brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych oraz niska świadomość społeczna w zakresie ochrony zabytków, zwłaszcza archeologicznych. Pozytywną tendencją jest udostępnianie zabytków społeczeństwu co przyczynia się do wzrostu poziomu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu oraz wzrostu aktywności w zakresie propagowania i kultywowania tradycji regionalnych:

- utworzono znaczną liczbę Lokalnych Grup Działania, które poprzez wspólne przedsięwzięcia na rzecz kultywowania tradycji i folkloru przyczyniają się do rozwoju tożsamości regionalnej (w 2011 roku działały 23 LGD co lokowało region na 7. miejscu w kraju);

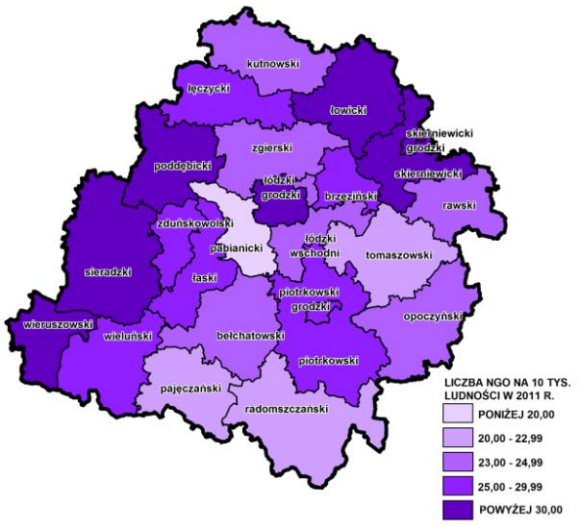
- postępuje proces reaktywacji i wzmacniania wizerunku etnograficznych podregionów kulturowych – łęczyckiego, łowickiego, rawskiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, siemkowickiego, sieradzkiego - a podregion łowicki jest rozpoznawalny w skali kraju i traktowany jako element identyfikacyjny folkloru Polski na arenie międzynarodowej;
- zaobserwowano wzrost liczby działających zespołów i twórców ludowych.

Najbardziej widoczne formy identyfikacji mieszkańców z regionem i przejawy wzmacniania tożsamości regionalnej cechują północno – wschodnie i południowo – zachodnie części województwa.

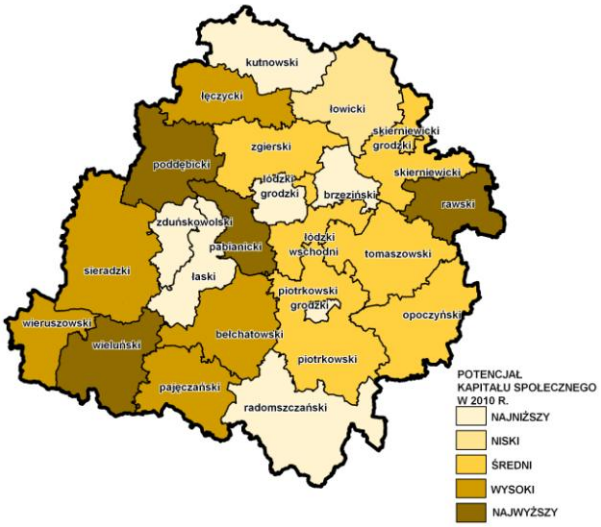
Rys. 49. Potencjał kapitału ludzkiego w powiatach w 2010 r. *(Źródło: dr hab. P. Starosta, prof. UŁ - Zasoby kapitału ludzkiego i społecznego w województwie łódzkim)*

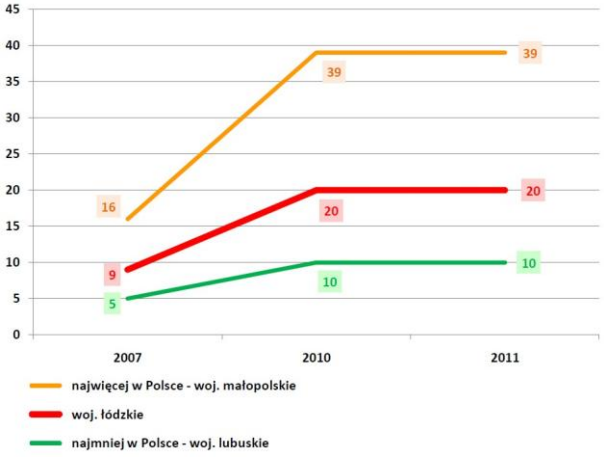
Rys. 50. Liczba organizacji pozarządowych / 10 tys. ludności w powiatach w 2011 r. *(Źródło: Urząd Marszałkowski w Łodzi)*

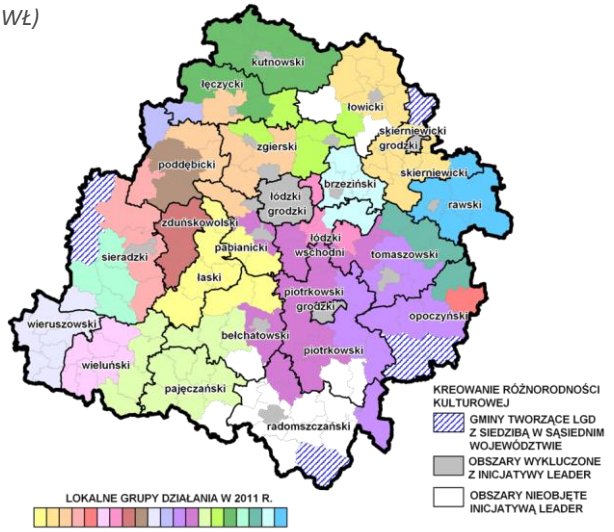
Rys. 51. Potencjał kapitału społecznego w powiatach w 2010 r. *(Źródło: dr hab. P. Starosta, prof. UŁ - Zasoby kapitału ludzkiego i społecznego w województwie łódzkim)*

Rys. 52. Liczba Lokalnych Grup Działania w województwie łódzkim na tle innych regionów w kraju w latach 2007 – 2011 *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych Stowarzyszenia LGD Zielone Sąsiedztwo)*

Rys. 53. Lokalne Grupy Działania działające na rzecz kreowania tożsamości regionalnej w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych z PROW WŁ)*

Ważnym czynnikiem decydującym o atrakcyjności obszaru są **warunki życia mieszkańców** wyrażone m. in. poprzez warunki mieszkaniowe oraz wyposażenie w obiekty infrastruktury społecznej.

Rynek mieszkaniowy województwa zapewnia mieszkańcom relatywnie dużą liczbę mieszkań o wysokim standardzie wyposażenia. Problemem pozostają wciąż przeważające stare zasoby mieszkaniowe charakteryzujące się złym i stale pogarszającym się stanem technicznym oraz niewystarczającą skalą remontów (10.). Pod względem liczby mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców województwo w 2010 roku zajmowało 2. miejsce w kraju ze wskaźnikiem 384,2. Jednak tempo oddawania do użytku nowych mieszkań było bardzo niskie i wynosiło jedynie 2,7 mieszkania na 1000 ludności, przy średniej krajowej 4,5.

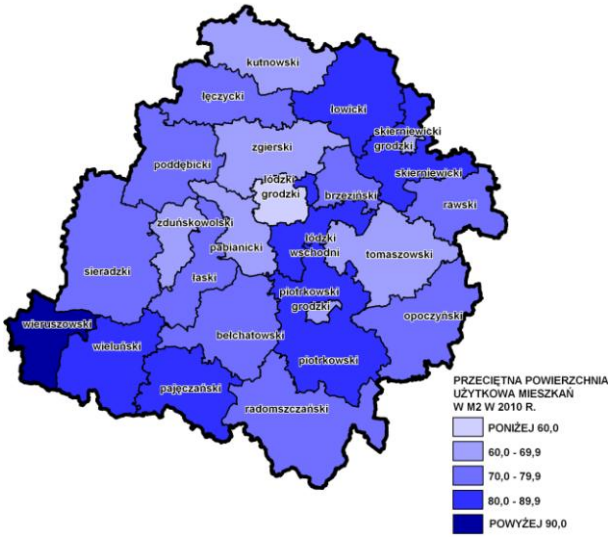
Region cechuje ponadto:

- niewielka przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (15.);
- niski udział lokali mieszkaniowych we władaniu osób fizycznych (64,0%).

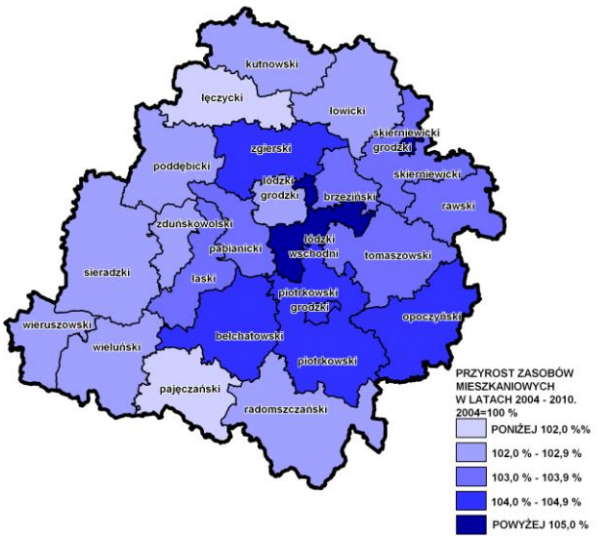
W kontekście uwarunkowań demograficznych i stanu zdrowia mieszkańców, istotnym miernikiem jakości życia jest dostępność do podstawowych i specjalistycznych świadczeń medycznych. **Baza opieki zdrowotnej** w województwie jest rozbudowana, ale wymaga dostosowania do potrzeb zdrowotnych mieszkańców:

- pod względem liczby szpitali w 2010 roku region zajmował 6. miejsce w kraju, natomiast pod względem liczby łóżek w szpitalach / 10 tys. ludności pozycję 2.;
- pod względem dostępności do zakładów opieki zdrowotnej / 10 tys. mieszkańców w 2011 r. województwo znajdowało się na 1. miejscu w Polsce;
- systematycznie następowała rozbudowa systemu ratownictwa medycznego; w 2011 r. działało w regionie 16 szpitalnych oddziałów ratunkowych (w 2004 r. 6) oraz 100 zespołów ratownictwa medycznego (w 2004 r. 53);
- w latach 2005 – 2010 wzrosła liczba lekarzy / 10 tys. ludności (o 7,3%) (1.);

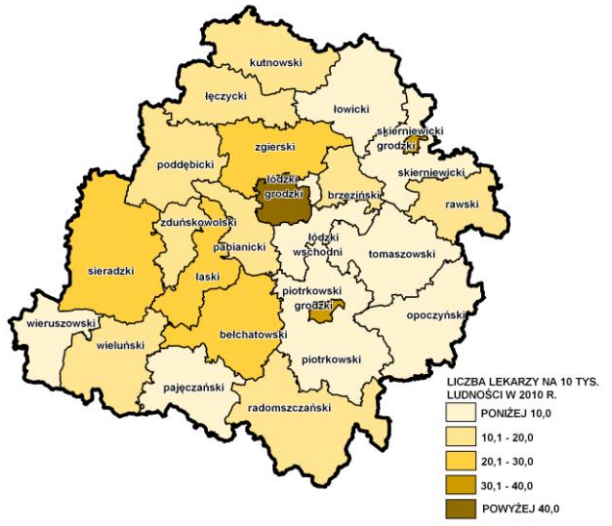
Rys. 54. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 55. Przyrost zasobów mieszkaniowych w powiatach w latach 2004 – 2010 *(Źródło: GUS)*

Rys. 56. Liczba lekarzy / 10 tys. ludności w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

- pod względem liczby aptek / 10 tys. ludności województwo w 2011 r. zajmowało 2. miejsce w Polsce ze wskaźnikiem 3,5.

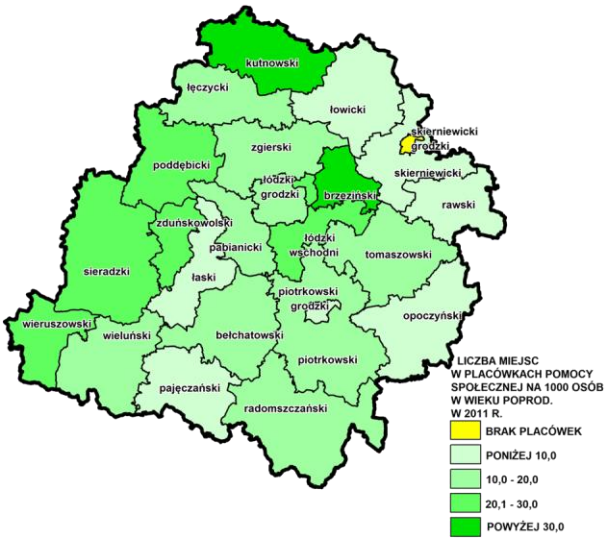
Koncentracja obiektów infrastruktury z zakresu ochrony zdrowia o znaczeniu ponadlokalnym i ponadregionalnym występuje w Łodzi. Konieczne jest dostosowanie sieci szpitali i liczby łóżek szpitalnych do potrzeb ludności, bowiem dostępność do służb medycznych jest zróżnicowana a w niektórych częściach regionu ograniczona. Brakuje lekarzy specjalistów z zakresu: psychiatrii, reumatologii, ortopedii, onkologii, geriatrii i neonatologii, medycyny ratunkowej i paliatywnej.

W zakresie **bazy pomocy społecznej**, w porównaniu z innymi województwami w Polsce, region łódzki wypada ponadprzeciętnie:

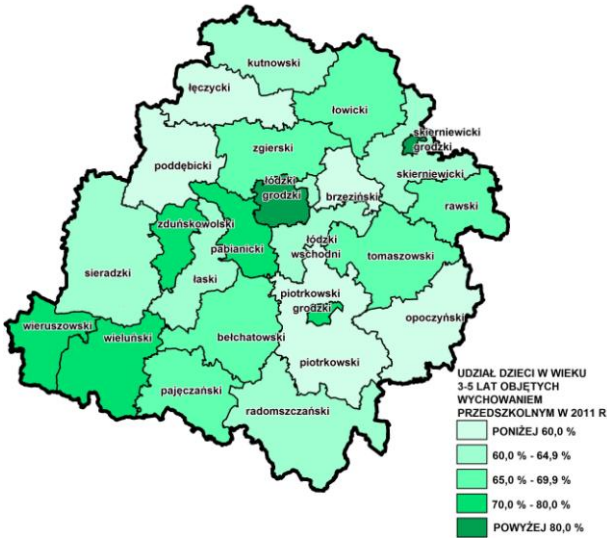
- pod względem liczby miejsc w domach pomocy społecznej / 10 tys. mieszkańców w 2011 r. województwo zajmowało 5. pozycję w kraju ze wskaźnikiem 29,8;
- 1,3 osób / 1000 ludności w wieku poprodukcyjnym oczekiwało na miejsca w domach pomocy społecznej w 2010 r. (7.).

Edukacja i szkolnictwo wyższe w regionie stoją przede wszystkim przed wyzwaniami związanymi z sytuacją demograficzną oraz zmianami gospodarki regionalnej w kierunku tworzenia gospodarki opartej na wiedzy. Region cechuje niedopasowanie kierunków kształcenia w szkołach średnich i wyższych do potrzeb regionalnych i lokalnych rynków pracy oraz zbyt mała skala kształcenia w zakresie kierunków technicznych i przyrodniczych. Mimo postępującej komputeryzacji w placówkach oświatowych zauważalny jest niski stopień wykorzystania technik cyfrowych w procesie edukacji. Szkoły wyższe są słabo powiązane z zewnętrznym otoczeniem społeczno– gospodarczym, a zwłaszcza ze sferą biznesu. Uczelnie charakteryzują się stosunkowo dużą liczbą pracowników naukowych. Zauważalny jest wzrost znaczenia Łodzi jako silnego ośrodka akademickiego oraz postępująca koncentracja uczelni i studentów w stolicy województwa (Łódź jest 4. ośrodkiem akademickim w kraju). Większość ogółu studentów (52,8% w 2011 r.) kształci się w trybie stacjonarnym.

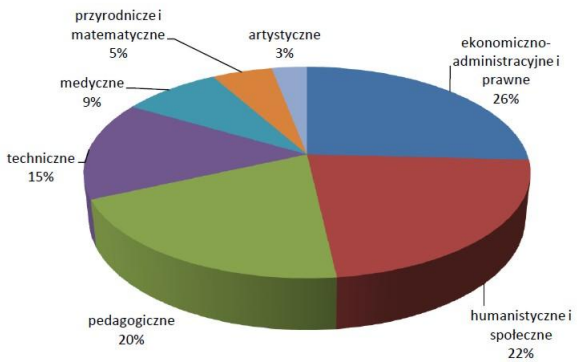
Rys. 57. Liczba miejsc w placówkach pomocy społecznej / 1000 osób w wieku poprodukcyjnym w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 58. Udział dzieci w wieku 3 – 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w powiatach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 59. Struktura absolwentów wyższych uczelni wg kierunków kształcenia w województwie łódzkim w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

W mniejszych ośrodkach powiatowych dostęp do kształcenia na poziomie policealnym jest ograniczony. Szkół policealnych nie było w 2011 r. w powiatach: łódzkim wschodnim, pajęczańskim i łaskim. Słabością jest strukturalne niedopasowanie sieci żłobków i przedszkoli do lokalnych potrzeb, zwłaszcza na obszarach wiejskich.

Województwo posiada duży potencjał w zakresie **kultury**, jednak nie buduje na nim swojej przewagi konkurencyjnej w skali kraju. W Łodzi zlokalizowane są liczne instytucje kulturalne o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Jednym z głównych elementów bazy kulturalnej województwa jest kinematografia, której rozwój przez kilkadziesiąt lat stymulowała Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. L. Schillera w Łodzi. Z kinem związane jest również jedyne w kraju Muzeum Kinematografii. Pozytywną tendencją jest zwiększająca się liczba widzów i słuchaczy w teatrach oraz instytucjach muzycznych (największa koncentracja placówek teatralnych i muzycznych występowała w Łodzi - 11) oraz zwiększająca się liczba zwiedzających muzea.

Do niepokojących zjawisk w regionie należą:

- niedostateczna liczba domów kultury na terenach wiejskich (w 2011 r. 64 gminy nie posiadały domu kultury) oraz bardzo słabe uczestnictwo w imprezach kulturalnych organizowanych przez te instytucje (12.);
- niewielkie zainteresowanie galeriami i salonami sztuki, przy jednoczesnym zwiększeniu się liczby tych placówek do 47 w 2011 roku (3.);
- zmniejszanie się liczby bibliotek (z 572 w 2004 r. do 555 w 2011 r.) i korzystających z nich czytelników;
- w latach 2004 – 2011 zmniejszająca się liczba przedstawień w teatrach i instytucjach muzycznych (o 226);
- niski stopień wykorzystania technologii cyfrowych w procesie unowocześniania różnych form przekazu (kina, muzea, biblioteki).

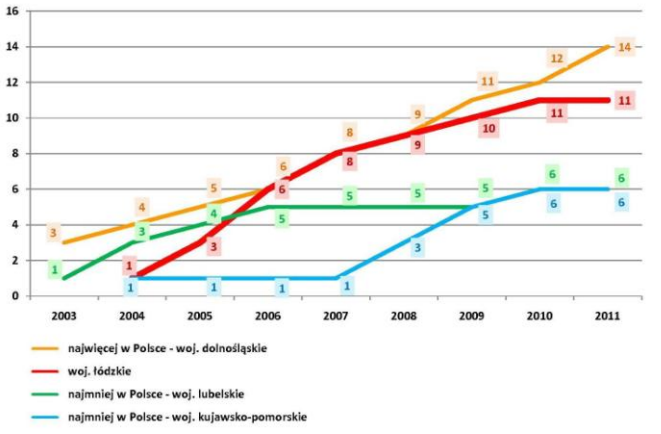
Problemem jest dostępność do usług kultury w południowo – wschodniej części województwa.

Baza sportowa, rekreacyjna i turystyczna jest na przeciętnym poziomie rozwoju, chociaż w województwie zlokalizowanych jest szereg obiektów o szczególnym znaczeniu w skali kraju m. in. Centralny Ośrodek Sportu w Spale, tor kajakarstwa górskiego w Drzewicy czy hala sportowo – widowiskowa „Atlas-Arena" w Łodzi. Poza tym w Łodzi i regionie znajduje się wiele obiektów noclegowych o wysokim standardzie świadczonych usług, posiadających sale konferencyjne i zaplecze rekreacyjne. Obiekty te wykorzystywane są dla rozwoju turystyki biznesowej, konferencyjnej i kongresowej. Od 2004 roku nastąpił wzrost liczby obiektów sportowych w regionie, jednak ich liczba nadal jest niewystarczająca (10 miejsce w kraju pod względem liczby obiektów sportowych ogółem, 13. miejsce pod względem liczby obiektów sportowych / 1000 mieszkańców). Zauważalna jest również niewielka poprawa w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej:

- zwiększyła się liczba hoteli, zwłaszcza trzygwiazdkowych;
- najbardziej dynamicznie rozwijającym się sektorem bazy noclegowej były gospodarstwa agroturystyczne, których liczba najbardziej wzrosła w latach 2006 - 2008; w kolejnych latach ich liczba utrzymywała się na poziomie zbliżonym do roku 2008.

Na atrakcyjność turystyczną regionu mają także wpływ produkty turystyczne z certyfikatem Polskiej Organizacji Turystycznej, których liczba w latach 2004 – 2010 znacznie wzrosła (od 1 do 11). Ograniczeniem dla rozwoju turystyki jest m. in. niedostateczna promocja miejsc atrakcyjnych turystycznie oraz słabe oznakowanie atrakcji i szlaków turystycznych.

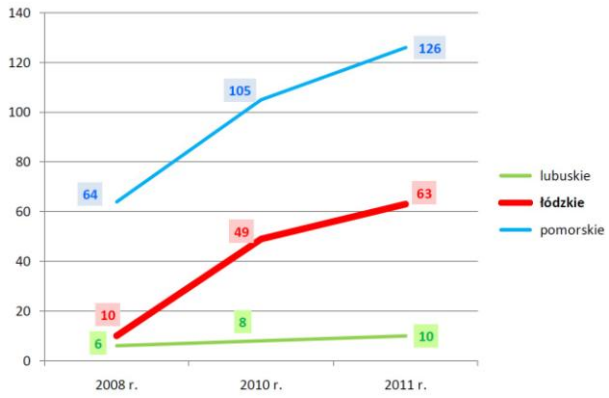
Rys. 60. Liczba certyfikowanych produktów turystycznych w województwie łódzkim na tle innych regionów w kraju w latach 2003 – 2011 *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych ROT WŁ)*

Do najistotniejszych problemów w sferze społecznej, które mogą ograniczać możliwości rozwojowe województwa należą:

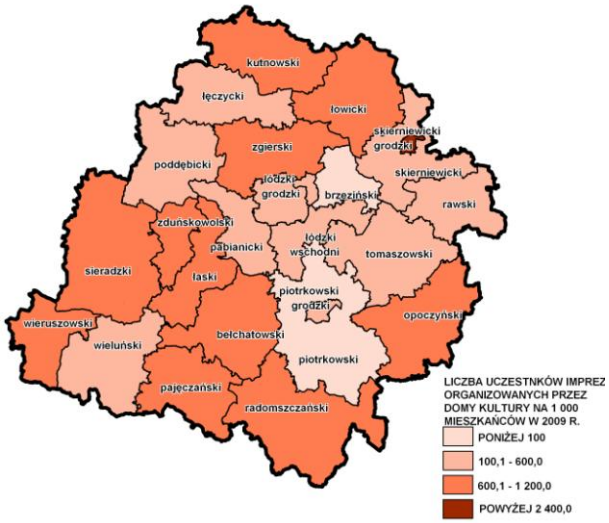
- stałe zmniejszanie się liczby ludności;
- proces depopulacji ośrodków miejskich;
- niski poziom kapitału ludzkiego, w tym:
  - proces starzenia się społeczeństwa,
  - niekorzystna sytuacja zdrowotna mieszkańców,
  - polaryzacja przestrzenna ludności pod względem wykształcenia;
- niski poziom kapitału społecznego, zwłaszcza w dużych ośrodkach miejskich, wraz z dużym zróżnicowaniem regionu pod względem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego;
- słaby poziom identyfikacji mieszkańców województwa z regionem łódzkim;
- niewystarczający do potrzeb zdrowotnych mieszkańców poziom opieki zdrowotnej;
- zróżnicowanie regionalne pod względem dostępności i uczestnictwa w edukacji przedszkolnej;
- niedopasowanie struktury kształcenia do potrzeb nowoczesnego rynku pracy;
- niewykorzystywanie potencjału kulturowego do budowania przewag konkurencyjnych;
- brak dostępności do podstawowych usług kultury na wielu obszarach wiejskich.

Rys. 61. Liczba produktów regionalnych w województwie łódzkim na tle innych regionów w kraju w latach 2008 – 2011 *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych MRiRW)*

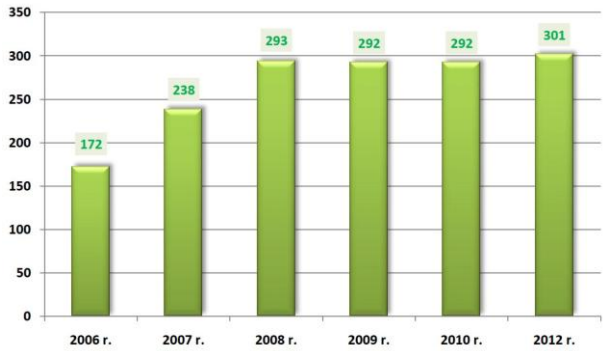

najmniej w Polsce - województwo lubuskie
najwięcej w Polsce - województwo pomorskie

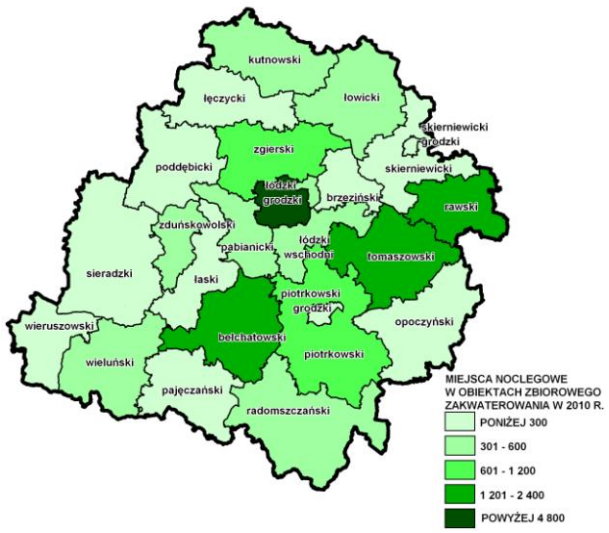
Rys. 62. Liczba uczestników imprez organizowanych przez domy kultury / 1000 mieszkańców wg powiatów w 2009 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 63. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie łódzkim w latach 2006 – 2012 *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 64. Liczba miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania w powiatach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

2.3. PRZESTRZEŃ I POWIĄZANIA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE

Centralne położenie województwa w kraju, na przecięciu dwóch z czterech funkcjonujących na obszarze Polski paneuropejskich korytarzy transportowych oraz planowane utworzenie Centralnego Węzła Komunikacyjnego, stwarzają ogromne szanse rozwojowe dla **infrastruktury transportowej.**

Województwo jest stosunkowo dobrze wyposażone w drogi publiczne o nawierzchni twardej:

- wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej wzrósł w latach 2004 – 2011 z 89,6 km / 100 km^2 do 108,5 km / 100 km^2 (4.);
- pod względem długości dróg publicznych o nawierzchni twardej (19 775,7 km) region zajmuje 7. miejsce w kraju;
- sieć dróg krajowych (1 348,8 km) należy do jednych z najdłuższych w kraju (4.);
- region stosunkowo dobrze wyposażony jest w sieć dróg powiatowych (8 302,0 km) i gminnych (8 946,3 km) (5.), jednak parametry tych dróg w większości są nieprzystosowane do przenoszonych obciążeń i natężenia ruchu;
- dużo gorzej w stosunku do innych województw kształtuje się sieć dróg wojewódzkich (1 178,6 km) (14.).

Stan techniczny istniejącego układu drogowego sukcesywnie się poprawia, jednak drogi nadal wykazują duże potrzeby remontowe. Wskaźnik natychmiastowych potrzeb remontowych na sieci dróg krajowych wynosił 17% w 2011 roku i był na poziomie wskaźnika dla kraju. W latach 2004 – 2011 stopniowo zmodernizowano ponad 750 km dróg wojewódzkich. W 2012 roku oddana została obwodnica m. Strykowa w ciągu drogi wojewódzkiej nr 708. Od 2004 r. zrealizowano również autostradę A-2, odcinek autostrady A-1 od Strykowa do Kowala, drogę ekspresową S-8 Piotrków Trybunalski – Warszawa, fragment drogi ekspresowej S-14 oraz 5 obwodnic miast (Rawa Mazowiecka, Kutno, Krośniewice, Opoczno, Pabianice) w ciągu dróg krajowych, przez które prowadzony był ruch tranzytowy i ciężki. W realizacji znajdują się droga ekspresowa S-8 relacji Łódź – Sieradz - Wrocław oraz odc. autostrady A-1 Stryków – Tuszyn. Realizacja strategicznego układu drogowego tworzonego przez autostrady i drogi ekspresowe pozwoli na pełne zdyskontowanie położenia województwa w kraju i Europie. Wyzwaniem na najbliższe lata jest realizacja sprawnego systemu dróg dojazdowych do węzłów autostradowych i węzłów na drogach ekspresowych, szczególnie w rejonie Łodzi.

Województwo charakteryzuje się stosunkowo słabo rozwiniętą siecią kolejową:

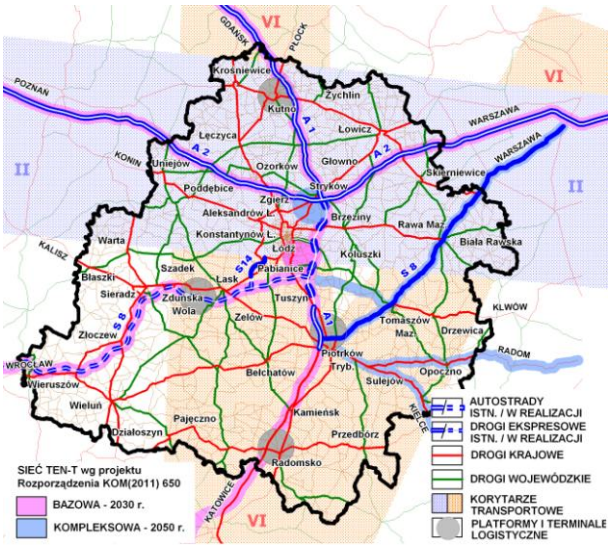
- niską gęstością sieci kolejowej (10) - na 100 km^2 przypada zaledwie 5,8 km linii, przy średniej dla Polski 6,5 km;
- niskimi parametrami technicznymi większości linii kolejowych.

Problemem jest brak przebiegu przez Łódź magistrali kolejowych o znaczeniu międzynarodowym w sieci TEN –T oraz brak dobrych połączeń z głównymi miastami w kraju.

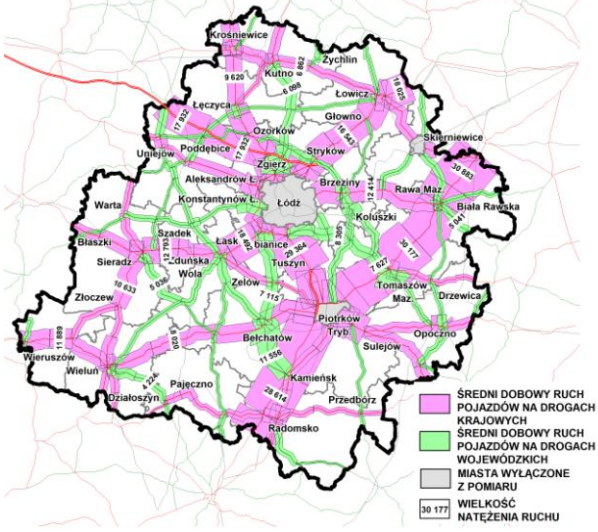
Sieć kolejowa w regionie wymaga m. in. inwestycji o charakterze odtworzeniowym ukierunkowanych na przywrócenie normalnych prędkości rozkładowych oraz zlikwidowanie ograniczeń prędkości na istniejących liniach. Szansą na rozwiązanie problemów z obsługą kolejową województwa jest budowa w ramach sieci TEN-T Kolei Dużych Prędkości relacji Warszawa – Łódź – Wrocław/Poznań z tunelowym przejściem pod centrum Łodzi wraz z budową podziemnej stacji Łódź Fabryczna, skonsolidowana z modernizacją bądź budową linii konwencjonalnych o wysokich parametrach (m. in. tunel średnicowy Łódź Fabryczna – Łódź Kaliska) w integracji z Łódzką Koleją Aglomeracyjną.

Województwo coraz intensywniej wykorzystuje potencjał Portu Lotniczego Łódź im. Wł. Reymonta. Problemem jest zbyt mała oferta w zakresie kierunków obsługi i liczby przewoźników. W latach 2004 – 2011 liczba obsłużonych pasażerów zwiększyła się 62-krotnie, do prawie 391 tys. pasażerów (8.). Uruchomienie w czerwcu 2012 r. III terminala pasażerskiego o docelowej przepustowości 3 mln pasażerów rocznie, daje szansę na zwiększenie przewozów lotniczych.

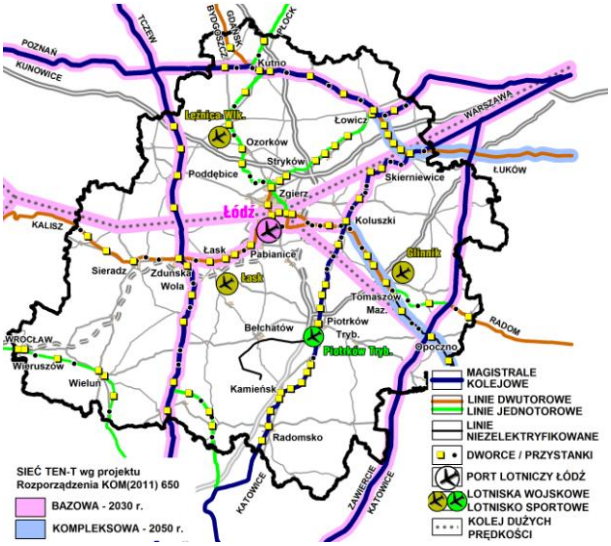
Rys. 65. Sieć drogowa w 2012 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

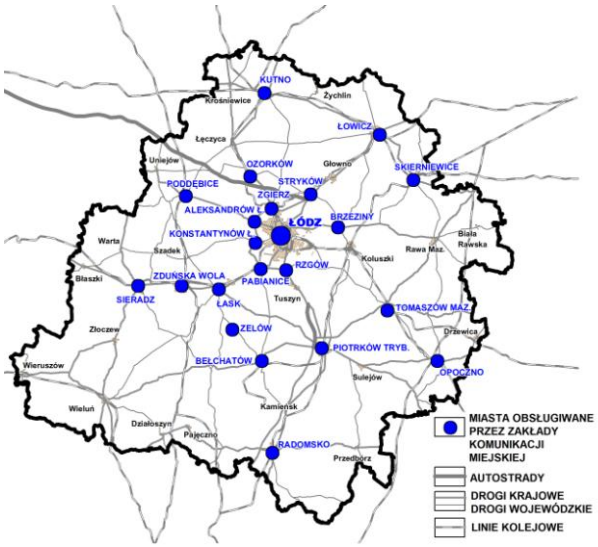
Rys. 66. Natężenie ruchu pojazdów ogółem w 2010 r. (średni dobowy ruch pojazdów) *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych Transprojekt-Warszawa)*

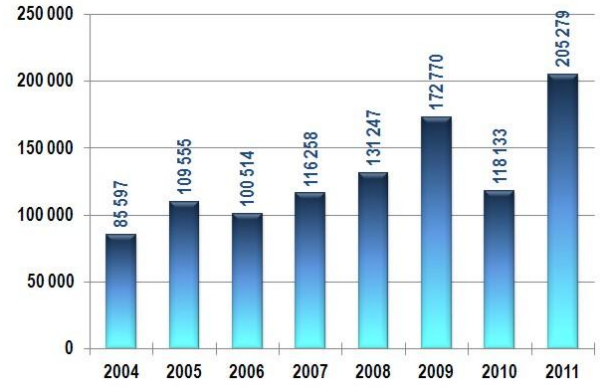
Rys. 67. Sieć kolejowa i lotniska w 2012 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

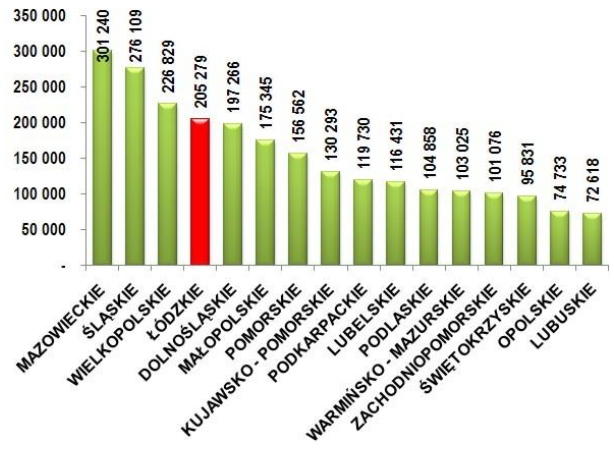
Rys. 68. Miasta posiadające miejską komunikację zbiorową w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 69. Przewozy ładunków (tys. ton) transportem samochodowym w województwie łódzkim w latach 2004 – 2011 *(Źródło: GUS)*

Rys. 70. Przewozy ładunków (tys. ton) transportem samochodowym w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Województwo posiada dogodne powiązania komunikacją autobusową zarówno w ujęciu wewnątrzregionalnym, jak i krajowym oraz międzynarodowym. Regularne połączenia kolejowe w obrębie województwa mają zdecydowanie mniejszy zasięg terytorialny niż autobusowa komunikacja pasażerska.

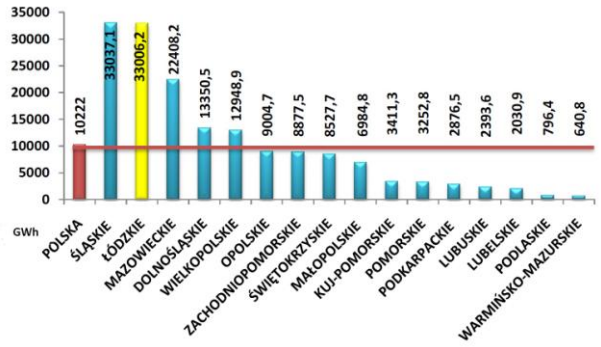
Większość dużych miast regionu posiada komunikację miejską i zarówno liczba obsługiwanych pasażerów, jak i długość linii komunikacyjnych jest zadowalająca. Usprawnienia wymaga skomunikowanie z Łodzią ośrodków miejskich w ramach Aglomeracji Łódzkiej oraz poprawa stanu infrastruktury i taboru.

Jedną z najprężniej rozwijających się gałęzi transportu w latach 2004 – 2011 stał się ciężarowy transport samochodowy. W województwie wielkość ładunków nadanych do przewozu transportem samochodowym wzrosła od 2004 r. do 2011 r. o blisko 138,6% (do 101,9 mln ton) a ładunków przyjętych o 141,0% (do 103,4 mln ton). W regionie znajduje się duża kolejowa stacja rozrządowo – towarowa Łódź Olechów, zlokalizowana w obrębie kolei obwodowej, oraz stacja Zduńska Wola – Karsznice, położona na magistrali węglowej Śląsk – Trójmiasto. Ponadto, w 2011 r. oddano do użytku nowoczesny kolejowy terminal multimodalny w Kutnie, który docelowo będzie w stanie odprawiać 200 tys. kontenerów rocznie. Od 2009 r. na łódzkim lotnisku działa Terminal Cargo wykorzystywany w coraz większym stopniu (transport ładunków w 2009 r. wynosił 2,7 t, natomiast w 2011 r. 290 t.) Zauważalny jest stopniowy rozwój terminali integrujących systemy transportu towarów co wpłynie na wzmocnienie pozycji regionu w międzynarodowych łańcuchach dostaw. Zagrożeniem dla rozwoju zaplecza transportowego jest niewystarczający stan techniczny linii kolejowych. Poza tym, w regionie nie istnieją w pełni wykształcone centra logistyczne a jedynie rejony działalności logistycznej. Obiekty magazynowo – dystrybucyjne o największej powierzchni zlokalizowane są głównie w tzw. „złotym trójkącie" Stryków – Łódź – Piotrków Trybunalski i stanowią podstawę budowy strategicznego europejskiego centrum logistycznego.

Liczba odbiorców energii elektrycznej w regionie w latach 2004 – 2010 stale rosła i była w 2010 r. o ok. 100 tys. wyższa od średniej krajowej wynoszącej ok. 900 tys. osób. W 2011 roku województwo znalazło się na 2. miejscu w Polsce pod względem mocy zainstalowanej w elektrowniach oraz pod względem produkcji energii elektrycznej (33 006,2 GWh). Bezpieczeństwo energetyczne w dziedzinie **elektroenergetyki** zapewnione jest poprzez energię wytwarzaną przez Elektrownię Bełchatów, elektrociepłownie łódzkie oraz elektrociepłownie zawodowe w Zgierzu i Zduńskiej Woli. Dodatkowo system wytwarzania energii elektrycznej uzupełnia energia pozyskiwana z odnawialnych źródeł energii. Region dysponuje znacznym potencjałem biomasy, wód geotermalnych i wiatru, jednak zajmuje dopiero 10. miejsce w kraju pod względem wytwarzania energii z tych źródeł. Największa elektrownia wiatrowa w województwie o mocy 30 MW zlokalizowana jest na Górze Kamieńsk w powiecie radomszczańskim. Badania i prace nad wykorzystaniem zasobów wód geotermalnych zostały zakończone w Skierniewicach a nadal prowadzone są w Łodzi, Poddębicach, Zduńskiej Woli, Wieluniu, Rogóźnie, Kleszczowie, Ozorkowie i Radomsku. Obecnie dla ciepłownictwa wykorzystywane są wody geotermalne w Uniejowie.

Województwo charakteryzuje się niedostatecznie rozwiniętym systemem **sieci gazowej,** szczególnie sieci wysokiego ciśnienia. Gazyfikacja koncentruje się głównie w miastach i przyległych do nich terenach wiejskich. Problemem pozostaje mała opłacalność gazyfikacji wsi i stagnacja w rozwoju systemów gazowniczych w miastach. Obecnie trwa budowa i modernizacja sieci gazowej wysokiego ciśnienia w regionie, co zapewni bezpieczeństwo i wzrost dostaw gazu. Natomiast bezpieczeństwo energetyczne w dziedzinie produktów naftowych zapewniane jest poprzez bazę rozdzielczą paliw płynnych w Koluszkach.

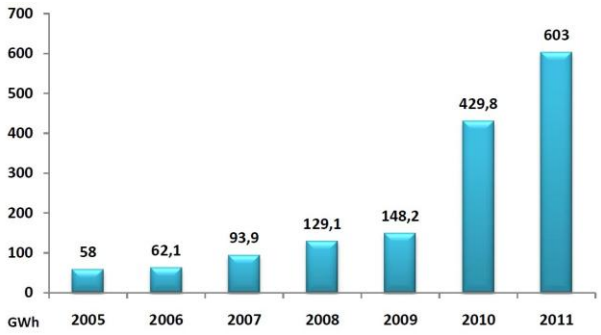
Rys. 71. Produkcja energii elektrycznej w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

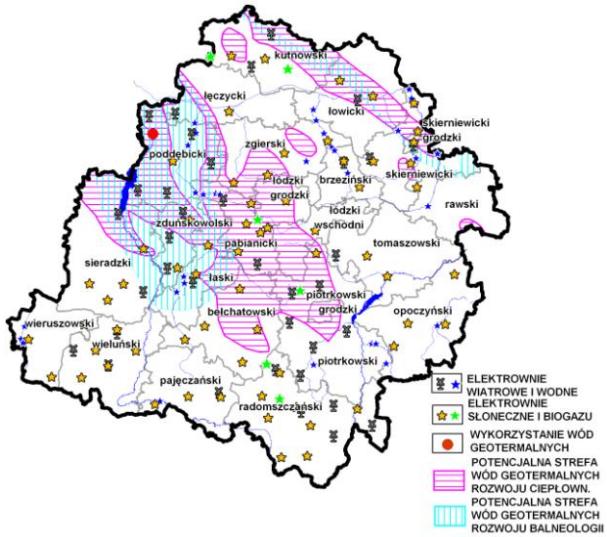
Rys. 72. System elektroenergetyczny w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

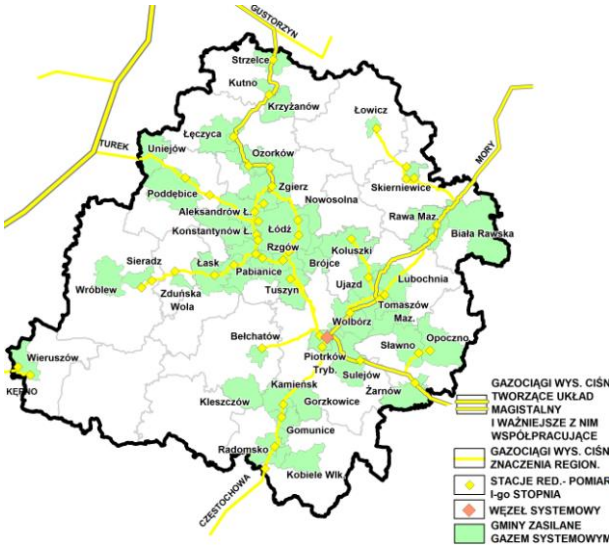
Rys. 73. Produkcja energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii w województwie łódzkim w latach 2005 – 2011 *(Źródło: GUS)*

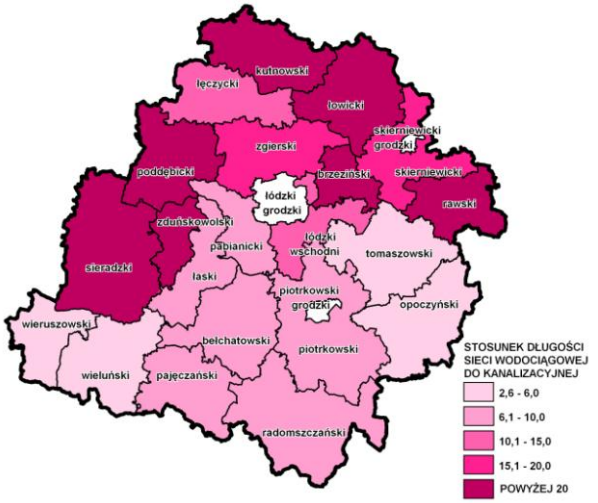
Rys. 74. Odnawialne źródła energii w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 75. System gazyfikacji w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 76. Dysproporcje sieci wodociągowo – kanalizacyjnych w gminach wiejskich wg powiatów w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

W zakresie **gospodarki wodnej**, mimo sukcesywnej rozbudowy sieciowych systemów zaopatrzenia w wodę, w latach 2004 – 2011 widoczna była korzystna tendencja spadkowa zużycia wody na cele konsumpcyjne. Zwiększył się odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej, zwłaszcza w gminach wiejskich, gdzie średni wskaźnik zwodociągowania w 2010 r. wyniósł 81,7% i był wyższy od średniej krajowej (74,9%).

W zakresie **gospodarki ściekowej** województwo charakteryzowało się niedostatecznie rozwiniętym sieciowym systemem odprowadzania ścieków w gminach wiejskich (15,1% skanalizowania). Mimo prowadzonej w latach 2004 – 2011 intensywnej rozbudowy sieci kanalizacyjnej na wsi, problemem nadal pozostają znaczne dysproporcje między rozbudowaną siecią wodociągową a słabo rozwiniętą siecią kanalizacyjną. Wszystkie miasta w regionie są wyposażone w sieć kanalizacyjną (średnio w 83,8%) odprowadzającą ścieki do oczyszczalni mechaniczno – biologicznych, z których 69% posiada dodatkowo podwyższone usuwanie biogenów.

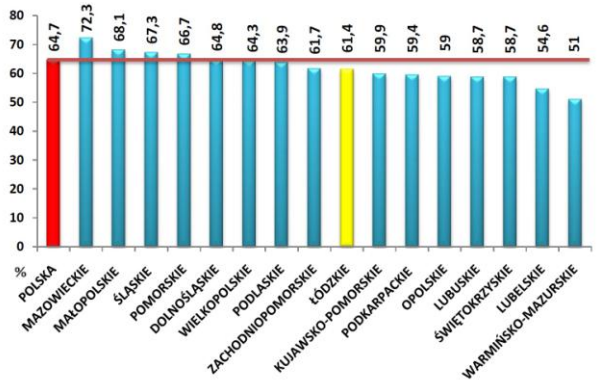
Region jest stosunkowo słabo wyposażony w **infrastrukturę teleinformatyczną**. Dotyczy to przede wszystkim gospodarstw domowych i przedsiębiorstw mimo, że w latach 2004 – 2011 odsetek gospodarstw domowych posiadających komputer z podłączeniem do Internetu wzrósł z 14,4% w 2004 r. do 54,9% w 2011 r. Ograniczona jest również dostępność do Internetu szerokopasmowego, co powoduje wykluczenie cyfrowe niektórych obszarów regionu. W ostatnich latach podjęto szereg działań na rzecz budowy społeczeństwa informacyjnego, m. in.:

- zapoczątkowano realizację Infostrady Regionalnej Województwa Łódzkiego – „Lodman";
- realizuje się projekt „Metropolitalnej Sieci Szerokopasmowego dostępu do Internetu";
- rozpoczęto realizację projektu „Infrastruktura regionalnego systemu informacji przestrzennej województwa łódzkiego";
- rozpoczęto realizację projektu „Regionalnego Systemu Informacji Medycznej";
- rozpoczęto wdrażanie projektu e-usług publicznych województwa łódzkiego „Wrota Regionu".

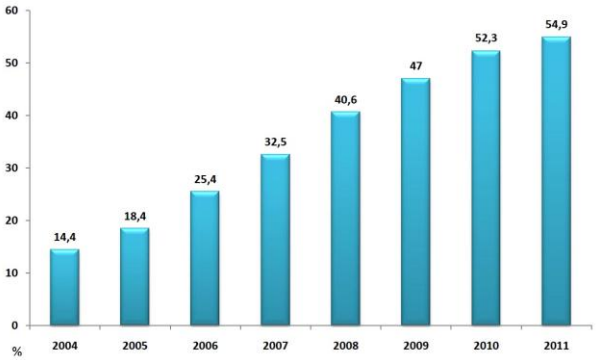
Konieczne jest podjęcie szerszych działań w zakresie informatyzacji administracji publicznej (e-government).

Generalnie rozwój infrastruktury technicznej zaowocuje rozwojem przedsiębiorczości i tworzeniem nowych miejsc pracy.

Rys. 77. Udział przedsiębiorstw posiadających własną stronę internetową w liczbie przedsiębiorstw ogółem w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 78. Udział gospodarstw domowych posiadających komputer z dostępem do Internetu w liczbie gospodarstw domowych ogółem w województwie łódzkim w latach 2004 – 2011 *(Źródło: GUS)*

Zasoby i walory przyrodnicze województwa w zasadniczy sposób warunkują możliwości rozwojowe, wpływają na jakość życia oraz mogą stanowić podstawę dla zwiększenia atrakcyjności regionu.

Rzeźba powierzchni województwa charakteryzuje się przenikaniem cech nizin z cechami obszarów wyżynnych. Nie stanowi ona większych barier dla rozwoju gospodarczego a jej różnorodność może w korzystny sposób wpływać na rozwój turystyki.

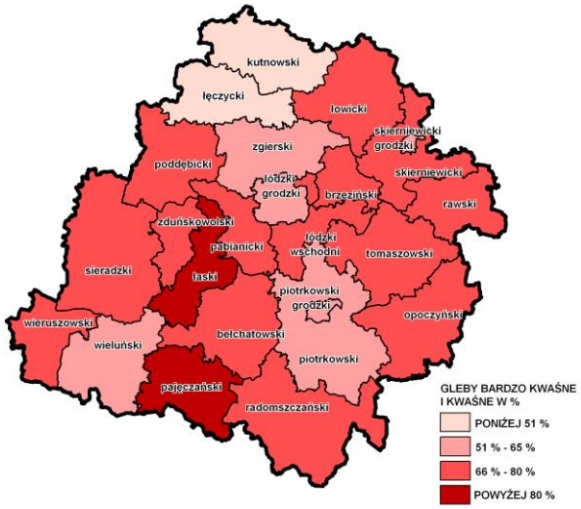
W zakresie **klimatu** niekorzystnym zjawiskiem jest deficyt opadów odnotowywany zwłaszcza w północnej części województwa oraz nasilanie się ekstremalnych zjawisk pogodowych (powodzie, huragany).

Walorem są **złoża kopalin**, stanowiące bazę surowcową dla różnych gałęzi gospodarki. W 2011 r. na terenie województwa występowało 961 złóż kopalin a ich liczba zwiększyła się od 2004 r. o 288 złóż. Do najważniejszych należą: złoża węgla brunatnego w rejonie Bełchatowa i Złoczewa, piasków szklarskich i formierskich (Tomaszów Mazowiecki, Grudzeń-Las), surowców ilastych ceramiki budowlanej (Chełsty, Mokrsko), wapieni (w miejscowościach Działoszyn i Owadów-Brzezinki), glin ceramicznych, chalcedonitu i piaskowców. Najliczniej reprezentowane są złoża kruszyw naturalnych.

Eksploatacja surowców stanowi istotne zagrożenie dla środowiska, w tym przede wszystkim powierzchni ziemi, gleb i wód. Największe przeobrażenia środowiska związane z odkrywkową eksploatacją złóż węgla brunatnego koncentrują się w rejonie Bełchatowa; są one stopniowo niwelowane w procesie rekultywacji prowadzonej głównie w kierunku leśnym.

Województwo jest jednym z 5. obszarów w kraju najbardziej bogatych w **zasoby wód podziemnych dobrej jakości**. Stanowią one ok. 8,3% łącznych zasobów Polski a ich ilość ulega zwiększeniu. Stan czystości wód podziemnych w 2011 r. można określić jako dobry, bardzo dobry i zadowalający. Stanowią one znaczny potencjał do wykorzystania dla celów komunalnych.

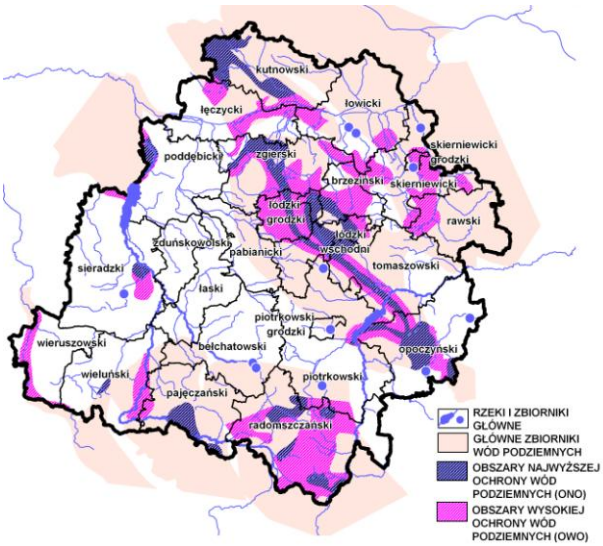
Rys. 79. Zróżnicowanie odczynu gleb wg powiatów w 2010 r. *(Źródło: Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Łodzi)*

Rys. 80. Złoża surowców w 2011 r. *(Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny)*

Rys. 81. Zasoby wód podziemnych i powierzchniowych w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Region nie posiada dużej liczby **rzek i cieków wodnych**. Na obszarze województwa brakuje zbiorników wodnych i budowli piętrzących. W 2010 r. w województwie znajdowały się 673 obiekty małej retencji, w tym 139 typowych zbiorników retencyjnych (dwa duże Jeziorsko i Sulejów). Od 2004 r. powstały jedynie 3 większe zbiorniki retencyjne i 20 budowli piętrzących. Stan i potencjał ekologiczny wód powierzchniowych jest w większości umiarkowany i dobry, natomiast stan chemiczny określono w większości jako dobry; jednak ogólny stan JCWP[4] w przeważającej części w 2011 r. oceniono jako zły; 48% badanych wód było zeutrofizowanych. Ze względu na małe zasoby wód powierzchniowych i pojawiający się okresowo problem suszy i deficytu wód istnieje duże zapotrzebowanie na prowadzenie nawodnień użytków rolnych i gruntów leśnych. Województwo na tle kraju posiada małą powierzchnię terenów nawadnianych.

Do istotnych zmian warunków hydrogeologicznych w zachodniej części województwa przyczynić się może w przyszłości uruchomienie eksploatacji węgla brunatnego w rejonie Złoczewa.

Warunki przyrodniczo–glebowe są bardzo zróżnicowane. Gleby należą do przeciętnych a ich przydatność dla rolnictwa obniża wysoki stopień zakwaszenia (w 2010 r. udział gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych wynosił ok. 70%) spowodowany w większości czynnikami naturalnymi. Obecnie duży wpływ na zakwaszenie gleb mają również czynniki antropogeniczne w sferze rolniczej i pozarolniczej. Najkorzystniejsze warunki do produkcji roślinnej występują w północnej części regionu (w powiatach łęczyckim, kutnowskim i łowickim).

Powierzchnia **gruntów zdewastowanych i zdegradowanych** w województwie jest na poziomie zbliżonym do średniej krajowej (woj. łódzkie 0,25%, Polska 0,20%). Obserwuje się ciągłe zwiększenie udziału gruntów zrekultywowanych (z 0,85% w 2004 r. do 1,28% w 2011 r. w stosunku do powierzchni gruntów zdewastowanych i zdegradowanych).

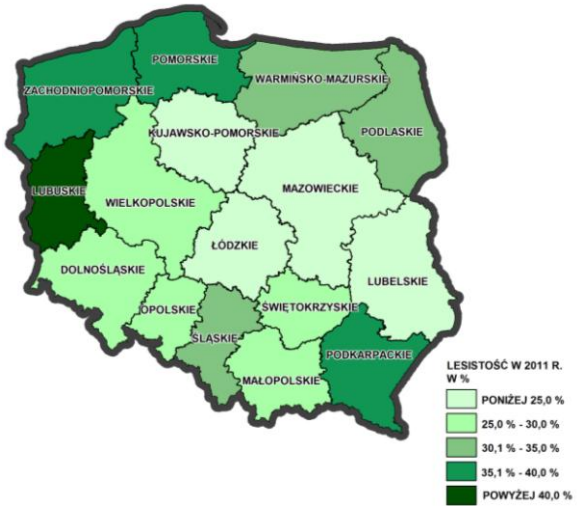
Lesistość województwa jest najniższa w kraju (21,1%) i zróżnicowana wewnątrzregionalnie od najmniej zalesionej części północnej do najbardziej zalesionej części południowo–wschodniej. Problemem jest duże rozdrobnienie kompleksów leśnych, dominacja monokultur sosnowych w strukturze drzewostanów oraz słaby poziom zagospodarowania lasów prywatnych.

Region na tle kraju ma stosunkowo mało obszarów o szczególnie wysokich walorach przyrodniczych a część z nich nadal wymaga objęcia ochroną prawną. W 2012 r. województwo plasowało się na 15. pozycji w Polsce pod względem udziału powierzchni **obszarów chronionych** (19,8%), która od 2004 r. wzrosła jedynie o 4,5 p.p. Na terenie województwa znajdowały się wszystkie formy ochrony prawnej: enklawa parku narodowego – Ośrodek Hodowli Żubrów, 7 parków krajobrazowych, 89 rezerwatów, 17 obszarów chronionego krajobrazu, 5 obszarów NATURA 2000 Specjalnej Ochrony Ptaków i 35 obszarów NATURA 2000 przyjętych decyzją Komisji Europejskiej, 36 zespołów przyrodniczo–krajobrazowych, 4 stanowiska dokumentacyjne, 850 użytków ekologicznych. Łączna powierzchnia obszarów objętych ochroną prawną wynosiła 361 259,8 ha.

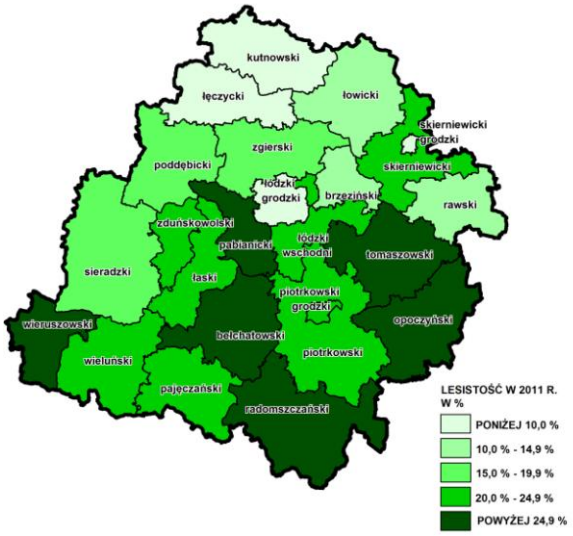
Problemem pozostaje fragmentacja i brak spójnego systemu obszarów chronionych, co wpływa niekorzystnie na całe środowisko przyrodnicze i prowadzi do degradacji obszarów cennych przyrodniczo. W sposób szczególny problem ten widoczny jest na obszarze Aglomeracji Łódzkiej oraz w parkach krajobrazowych, gdzie obserwuje się silną antropopresję na obszary o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych. Powstanie docelowego kompleksowego systemu obszarów chronionych pozwoliłoby na osiągnięcie wskaźnika na poziomie ok. 33%, i miałoby istotny wpływ na poprawę stanu środowiska w regionie.

[4] JCWP – jednolite części wód powierzchniowych

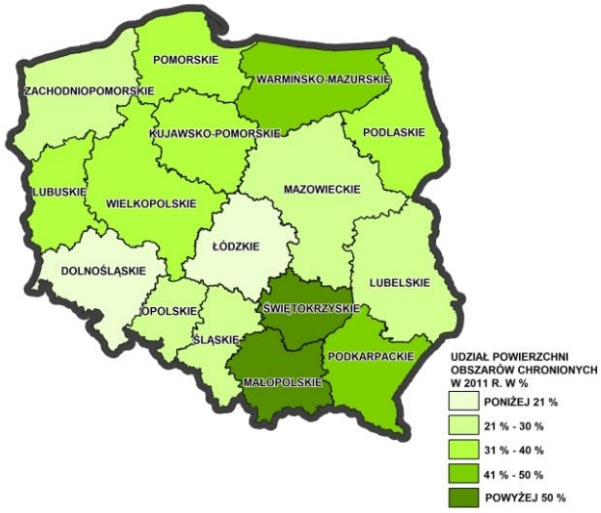
Rys. 82. Lesistość w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

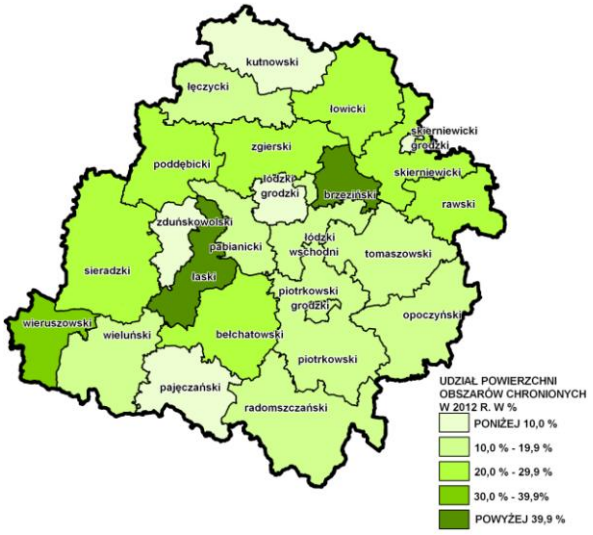
Rys. 83. Lesistość wg powiatów w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

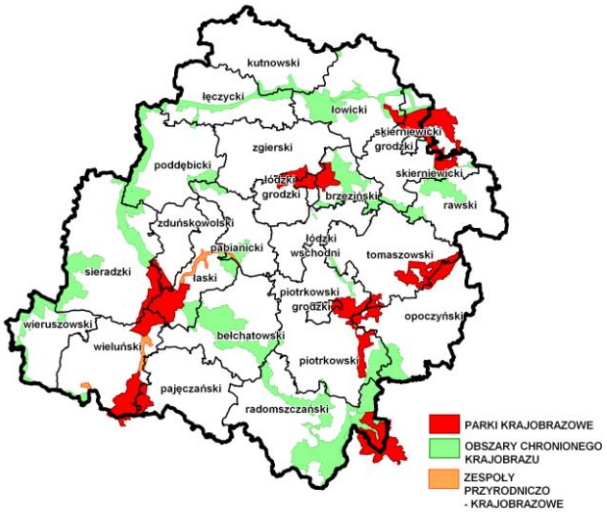
Rys. 84. Udział powierzchni obszarów chronionych w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 85. Udział powierzchni obszarów chronionych w powierzchni ogółem wg powiatów w 2012 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 86. Istniejące elementy systemu obszarów chronionych w 2012 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 87. Obszary NATURA 2000 w 2012 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych GDOŚ)*

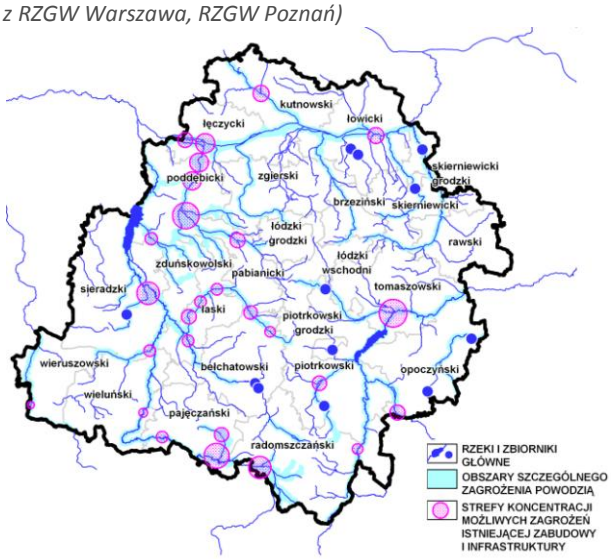

Na obszarze województwa występuje szereg **zagrożeń** mogących wpływać na komfort i jakość życia. Do najważniejszych zaliczono:

- **zanieczyszczenie wód**: głównym źródłem zanieczyszczenia wód powierzchniowych są ścieki komunalne, spływy z terenów zurbanizowanych, z obszarów rolnych i leśnych oraz obiektów liniowych; duże znaczenia dla polepszenia jakości wód powierzchniowych w północno-zachodniej części województwa (zlewnia rz. Warty) miała pełna realizacja systemu GOŚ – ŁAM, jednak nadal ich stan jest niezadowalający ze względu na istnienie innych źródeł zanieczyszczeń;
- **zagrożenie powodziowe** występujące na ponad 20 rzekach regionu; województwo ma uregulowanych ok. 60% długości wszystkich rzek i cieków, zajmuje 15. miejsce w kraju pod względem długości wałów przeciwpowodziowych; dodatkowym problemem jest lokalizowanie zabudowy w dolinach rzecznych i na terenach zalewowych;
- problemy związane z **gospodarką odpadami**: zbyt mała liczba instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych, znaczne ilości odpadów wytwarzanych ogółem i kierowanych na składowiska, duża liczba jeszcze niezrekultywowanych składowisk wyłączonych z eksploatacji oraz niska efektywność selektywnego zbierania odpadów komunalnych;
- **zanieczyszczenie powietrza**, mające swe źródło w emisji powierzchniowej skoncentrowanej w większych miastach oraz emisji pochodzenia komunikacyjnego szczególnie w rejonie węzłów komunikacyjnych oraz wzdłuż głównych tras drogowych; wielkość emisji pochodzącej z emitorów punktowych w latach 2004 – 2008 wykazywała tendencję malejącą, jednakże w latach 2010 i 2011 odnotowano jej wzrost odpowiednio o 11% w stosunku do roku 2008 i 2,6% w stosunku do roku 2010;
- **zagrożenie hałasem komunikacyjnym**: przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku w 2011 r. odnotowano we wszystkich punktach pomiarowych większych miast w regionie; hałas pochodzenia przemysłowego nie jest dużym problemem ze względu na bardzo restrykcyjne uwarunkowania prawne związane z jego emisją.

Do potencjalnych zagrożeń zaliczono także **promieniowanie elektromagnetyczne** oraz działania związane z **przechowywaniem i transportem substancji i materiałów niebezpiecznych**. Wartości natężenia promieniowania elektromagnetycznego nie stanowią zagrożenia dla ludzi i organizmów żywych, natomiast awarie związane z przechowywaniem i transportem ładunków niebezpiecznych występowały sporadycznie i miały charakter lokalny.

Rys. 88. Obszary zagrożenia powodziowego w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych z RZGW Warszawa, RZGW Poznań)*

Rys. 89. Gospodarka odpadami w 2012 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych WIOŚ)*

System osadniczy województwa charakteryzuje przede wszystkim ogromna dominacja Łodzi i dysproporcja między Łodzią a pozostałymi ośrodkami miejskimi. Brak jest innych miast liczących ponad 100 tys. mieszkańców. Zaburzona jest także struktura wielkościowa miast liczących mniej niż 15 tys. ludności. Struktura przestrzenna jest również słabo zrównoważona i cechuje się :

- zmniejszaniem się wielkości miast wraz z odległością od miasta centralnego;
- nierównomiernym rozłożeniem dużych ośrodków miejskich;
- brakiem większych ośrodków miejskich w południowo-zachodniej i południowo-wschodniej części województwa,
- brakiem regularnej sieci miast w pasie na południowy-zachód od Łodzi.

Miasta województwa tworzą sieć ośrodków o stosunkowo niewielkich przestrzennie obszarach oddziaływania. Ich powiązania funkcjonalno-przestrzenne ograniczone są w większości do powiązań poszczególnych ośrodków z Łodzią, obejmując dojazdy do pracy i szkół. Związki gospodarcze są zwykle nietrwałe i nie stanowią podstawy kształtowania sieci powiązań. Cechą charakterystyczną jest także brak powiązań poziomych między poszczególnymi ośrodkami miejskimi, w tym jednoczesnych powiązań konkurencji i współpracy.

Miasta regionu charakteryzuje znaczne zróżnicowanie potencjału społeczno-gospodarczego.

Łódź to ośrodek koncentracji potencjału naukowo-badawczego, sektora kreatywnego i innych instytucji generujących funkcje metropolitalne. Funkcje te, w porównaniu z innymi dużymi miastami kraju, są jednak słabo ukształtowane a ich poziom oddziaływania jest często ograniczony jedynie do obszaru województwa. Ponadto, w mieście koncentruje się niemal 50% przedsiębiorstw przemysłowych, ponad 50% podmiotów wysokiej i średniowysokiej techniki oraz ponad 50% podmiotów otoczenia przedsiębiorstw zlokalizowanych w miastach województwa. Podmioty gospodarcze zlokalizowane w Łodzi wytwarzają ponadto ok. 70% dochodów z podatku CIT wytworzonego przez podmioty gospodarcze wszystkich ośrodków miejskich. Obecnie gospodarka miasta charakteryzuje się brakiem wyraźnej specjalizacji a głównymi barierami w rozwoju nowoczesnej gospodarki Łodzi są przede wszystkim:

- brak związków między przemysłem a sektorem B+R;
- niski poziom kapitału społecznego;
- niewielka koncentracja kapitału i funkcji kontrolnych korporacji międzynarodowych;
- niewystarczający system powiązań komunikacyjnych (zwłaszcza kolejowych) z ośrodkami metropolitalnymi w Polsce;
- silne oddziaływanie Warszawy.

Poza Łodzią, do ośrodków o wysokich potencjałach rozwojowych należy 16 miast regionu, z czego jedynie 4 to miasta duże (80 – 40 tys. mieszkańców). Są to: Piotrków Trybunalski, Bełchatów, Skierniewice i Kutno. Pozostałe ośrodki zaliczają się do miast średniej wielkości (40 – 15 tys. mieszkańców - Łowicz, Wieluń, Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Rawa Mazowiecka, Łęczyca) oraz miast małych (15 – 5 tys. mieszkańców - Poddębice, Tuszyn, Sulejów) i bardzo małych (poniżej 5 tys. mieszkańców - Stryków, Rzgów, Uniejów). Większość z tych ośrodków charakteryzuje się:

- wysokim poziomem przedsiębiorczości mieszkańców;
- koncentracją podmiotów otoczenia przedsiębiorczości, co jest ważnym czynnikiem lokalizacji nowych inwestycji gospodarczych;
- stosunkowo wysokimi dochodami z podatku CIT.

Niepokojącym zjawiskiem jest tracenie funkcji społeczno-gospodarczych przez niektóre miasta powiatowe znajdujące się w tej grupie. Należą do nich Łęczyca, Łowicz, Poddębice i Wieluń. W latach 2006 – 2010 zauważalny był proces spadku znaczenia społeczno-gospodarczego tych ośrodków, który może niekorzystnie wpłynąć na rozwój znacznych obszarów województwa i przyczynić się do ich peryferyzacji.

Drugą grupę miast regionu stanowi 26 ośrodków o słabych potencjałach rozwojowych. Zalicza się do niej:

- 6 miast dużych (Zgierz, Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Zduńska Wola, Sieradz, Radomsko);

- 3 miasta średniej wielkości (Ozorków, Łask, Opoczno);
- 12 ośrodków małych (w tym ośrodki powiatowe Brzeziny, Wieruszów, Pajęczno);
- 5 miast bardzo małych (Błaszki, Szadek, Zelów, Złoczew, Warta).

Struktura gospodarcza tych miast jest mało konkurencyjna i podatna na impulsy kryzysowe przez co stanowi bardzo słabą podstawę rozwoju w perspektywie długookresowej i utrudnia miastom pełnienie roli subregionalnych i ponadlokalnych biegunów wzrostu. Miasta zlokalizowane w strefie bezpośredniego wpływu Łodzi – w granicach potencjalnego Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego - mają słabo rozwinięte funkcje komplementarne w stosunku do funkcji metropolitalnych miasta centralnego. Dotyczy to zwłaszcza tzw. „przemysłów kreatywnych" i usług dla przedsiębiorstw. W ośrodkach tych obserwuje się także zanik usług publicznych, zwłaszcza wyspecjalizowanych, ale również podstawowych. Brak funkcji komplementarnych w stosunku do siebie, jak i w stosunku do metropolitalnych funkcji Łodzi, obserwowany jest również w większości miast mających odgrywać rolę biegunów wzrostu. W grupie ośrodków o słabych potencjałach rozwojowych znalazło się aż 11 miast powiatowych. Dodatkowo 6 z nich (Zgierz, Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Zduńska Wola, Łask i Wieruszów) należy do ośrodków tracących w ostatnich latach funkcje społeczno-gospodarcze. Sytuacja ta wpływa na małą konkurencyjność systemu osadniczego województwa w układzie krajowym i europejskim.

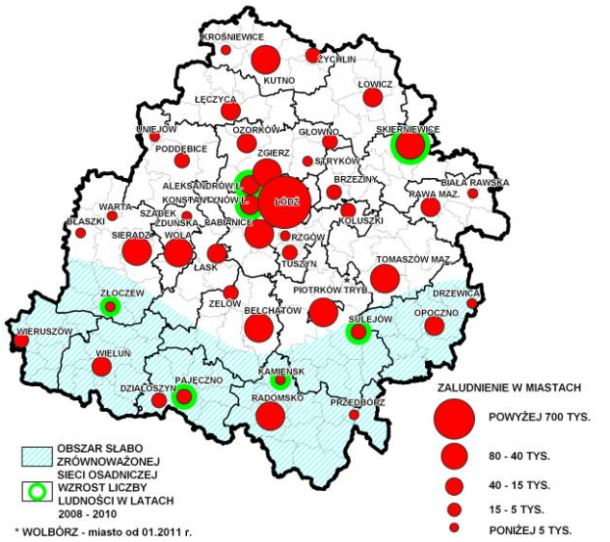
Jeszcze słabszym potencjałem rozwojowym dysponują miasta małe i bardzo małe, zwłaszcza zlokalizowane w pobliżu granic województwa. Ich słabe potencjały rozwojowe, brak powiązań funkcjonalno-przestrzennych z najbliższymi ośrodkami pełniącymi rolę biegunów wzrostu oraz z Łodzią, jak również słaba dostępność komunikacyjna do stolicy województwa, skutkują pogłębiającą się peryferyzacją znacznych obszarów przygranicznych. Na obszarach tych obserwuje się również funkcjonalne ciążenia w kierunku województw sąsiednich.

W odniesieniu do całej sieci osadniczej, do najistotniejszych problemów należą:

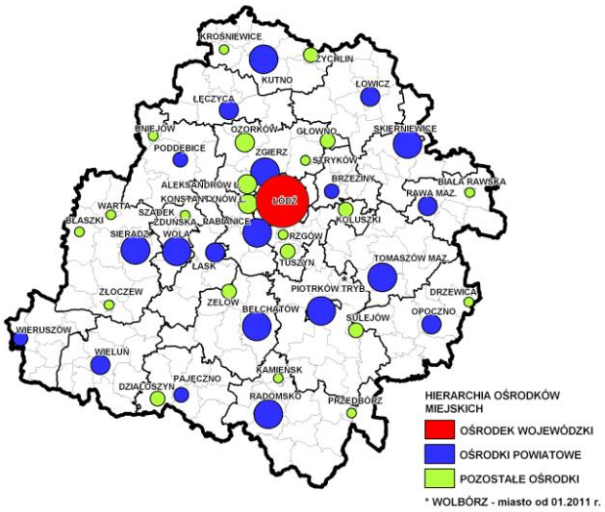
- brak miast o regionalnym zasięgu oddziaływania oraz utrata funkcji i podstaw rozwojowych przez miasta duże mające pełnić rolę subregionalnych biegunów wzrostu;
- słabość, niewystarczający potencjał oraz utrata funkcji społeczno-gospodarczych przez część miast powiatowych;
- słabe powiązania funkcjonalne między poszczególnymi miastami;
- procesy peryferyzacji przygranicznych obszarów województwa;
- malejące zasoby kapitału ludzkiego i społecznego w miastach.

Poważnym wyzwaniem dla kształtowania zrównoważonego systemu osadniczego jest brak ładu przestrzennego w miastach i na obszarach podmiejskich. Tereny poprzemysłowe i mieszkaniowo-usługowe, zwłaszcza w centrach dużych miast, są zdegradowane funkcjonalnie, technicznie, gospodarczo i społecznie. Problem ten w największym stopniu dotyczy Łodzi. Obecnie działania podejmowane w ramach realizacji istniejących Lokalnych Programów Rewitalizacji w poszczególnych ośrodkach miejskich, w większości pozbawione są charakteru zintegrowanego. Na obszarach podmiejskich obserwuje się procesy niekontrolowanej suburbanizacji skutkujące narastającym chaosem przestrzennym oraz utratą walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Jest to skutek procesu migracji ludności między miastami a **obszarami wiejskimi**. Na skutek przemieszczania się ludności zmianie ulega również struktura wiekowa obszarów wiejskich położonych w sąsiedztwie miast (zwiększa się odsetek ludności w wieku przed- i produkcyjnym oraz notuje się zwiększony przyrost naturalny). Najbardziej korzystne procesy demograficzne obserwuje się w 34 takich gminach.

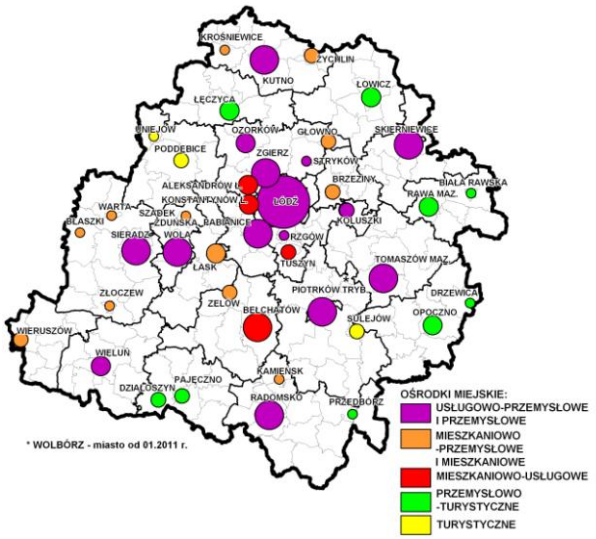
Rys. 90. Struktura wielkościowo-przestrzenna ośrodków miejskich w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

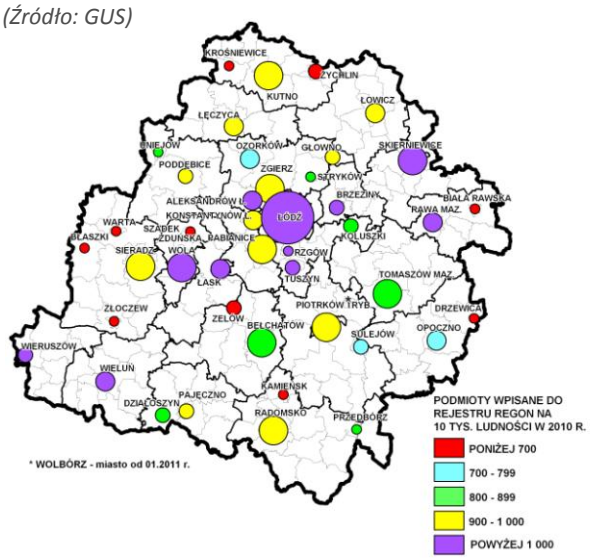
Rys. 91. Hierarchia administracyjna ośrodków miejskich w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

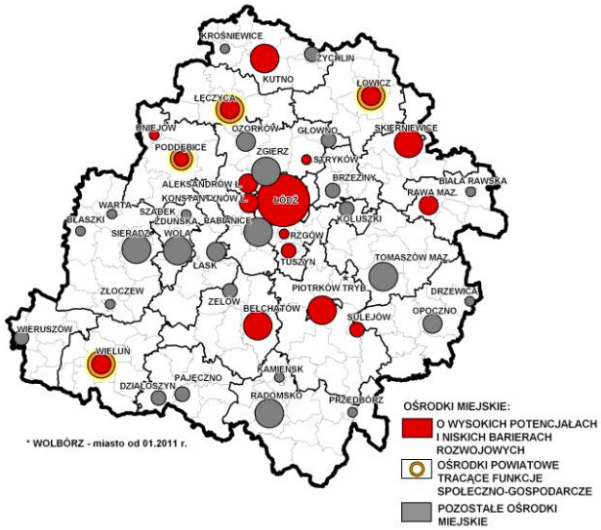
Rys. 92. Struktura funkcjonalna miast w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

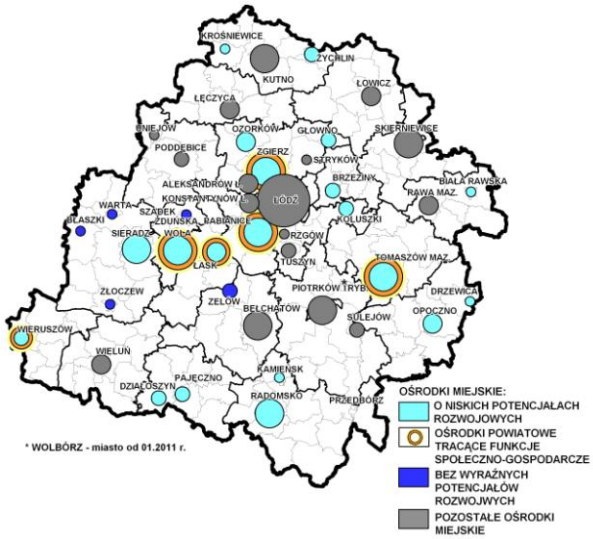
Rys. 93. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 10000 ludności w miastach w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 94. Potencjał społeczno-gospodarczy miast w 2010 r. – ośrodki o wysokich potencjałach rozwojowych *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych GUS)*

Rys. 95. Potencjał społeczno-gospodarczy miast w 2010 r. – ośrodki o niskich potencjałach rozwojowych *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych GUS)*

W gminach wiejskich, położonych peryferyjnie, następuje proces wyludniania. Dotyczy to 76 gmin wiejskich (ponad 56% ogólniej liczby gmin wiejskich), z czego w 24 gminach proces ten spowodowany jest głównie odpływem migracyjnym, natomiast w 52 gminach ujemnym przyrostem naturalnym. Jednym z czynników osłabiających negatywne zjawiska demograficzne na niektórych peryferyjnych obszarach wiejskich mogą być przekształcenia struktury gospodarczej, w tym powstawanie pozarolniczych miejsc pracy.

Istotnym elementem wpływającym bezpośrednio na jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich jest dostęp do podstawowych usług z zakresu infrastruktury społecznej.

Głównym problemem w zakresie usług edukacyjnych na obszarach wiejskich jest brak lub niska dostępność do placówek wychowania przedszkolnego. W 2010 r. aż 26 gmin (ok. 20%) nie posiadało placówki wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku 3-5 lat, a w kolejnych 42 gminach odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli był poniżej średniej wojewódzkiej dla obszarów wiejskich.

W sferze usług kultury, w 2011 r. w 64 gminach wiejskich (48%) brak było domów lub ośrodków kultury. Gminą, która na swoim terenie nie posiadała ani jednej publicznej placówki kultury była gmina Paradyż.

W sferze ochrony zdrowia, obszarami o utrudnionym dostępie do usług w 2010 r. były gminy wiejskie, w których brak było lekarzy zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy (28 gmin, tj. 21%). Jednocześnie w 12 z tych gmin brakowało ogólnie dostępnych aptek.

Pod względem gospodarczych potencjałów rozwojowych obszary wiejskie w regionie są dosyć zróżnicowane. Potencjały te stanowią, zarówno duże zasoby ziemi użytkowanej rolniczo, z wyróżniającymi się w skali kraju rejonami produkcji sadowniczej, warzywniczej oraz zwierzęcej, jak również bogata baza surowców mineralnych, walory przyrodniczo-krajobrazowe stanowiące podstawę do rozwoju turystyki oraz działające przedsiębiorstwa usługowe i przemysłowe.

Do gmin wiejskich charakteryzujących się wysoką przedsiębiorczością należą przede wszystkim gminy zlokalizowane w sąsiedztwie ośrodków miejskich Aglomeracji Łódzkiej oraz Kutna, Skierniewic, Rawy Mazowieckiej, Tomaszowa Mazowieckiego, Radomska, Zduńskiej Woli, Wielunia i Wieruszowa. W skali regionu wyróżnia się gmina Kleszczów, na terenie której działa najwięcej dużych firm, z Kopalnią Węgla Brunatnego i Elektrownią Bełchatów na czele.

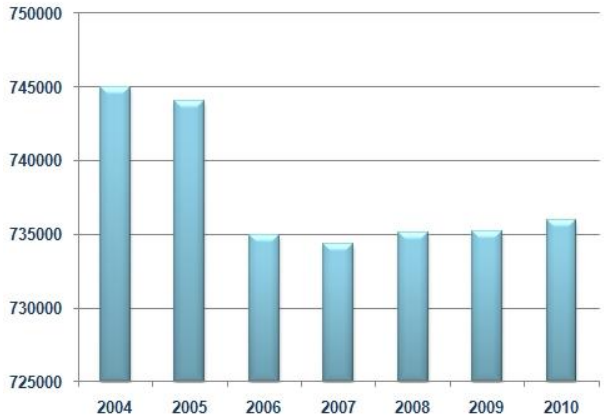
Najkorzystniejsze warunki przyrodnicze dla produkcji rolnej, mierzone wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, który dla województwa wynosi 62,4 pkt, występują w północnej części regionu w powiatach łęczyckim, kutnowskim i łowickim oraz w okolicach Piotrkowa Trybunalskiego, Sieradza i Wielunia.

W 2010 r. gminy wiejskie posiadały wiele barier wynikających z zapóźnień infrastrukturalnych, które zdecydowanie utrudniały ich rozwój oraz niekorzystnie wpływały na stan środowiska:

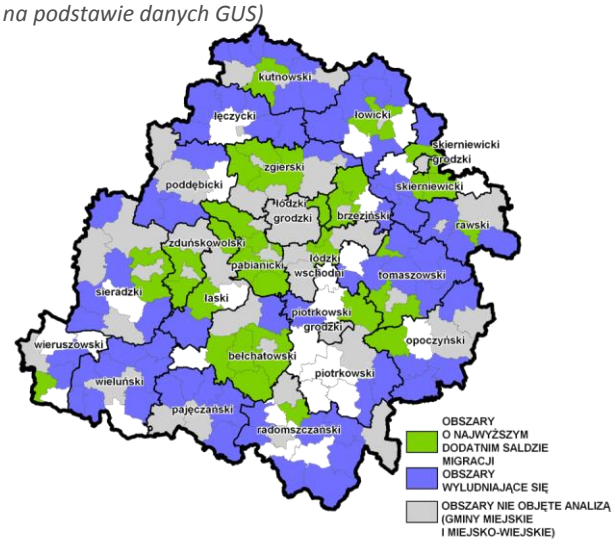
- 25 gmin (18,7%) posiadało słaby stopień zwodociągowania (poniżej średniej krajowej dla obszarów wiejskich (74,9%);
- 37 gmin (27,6%) nie było w ogóle skanalizowanych lub były skanalizowane w stopniu bardzo słabym (poniżej 1%); ponadto jedynie 19 gmin (14,2%) posiadało wskaźnik skanalizowania powyżej średniej krajowej (26,7%);
- w 2011 r. 87 gmin wiejskich (65%) charakteryzowało się bardzo dużymi dysproporcjami między długością sieci wodociągowej a kanalizacyjnej (10,3 : 1).

Ogółem problemy infrastrukturalne, związane przede wszystkim z nierozwiązaną gospodarką ściekową, występowały na obszarze 112 gmin wiejskich w regionie.

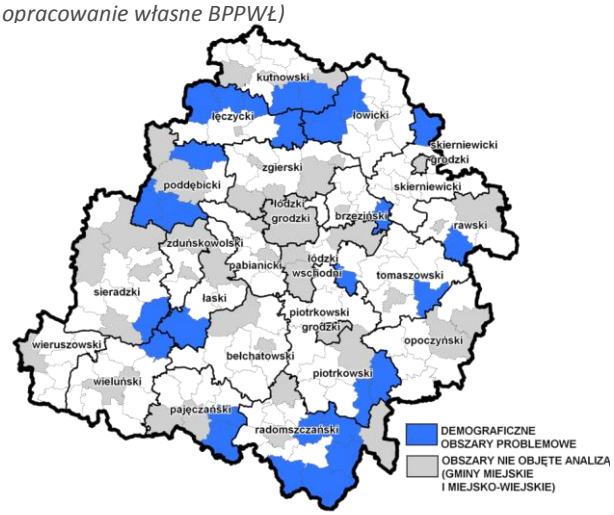
Rys. 96. Zmiana liczby ludności obszarów wiejskich w województwie łódzkim w latach 2004 – 2010 *(Źródło: GUS)*

Rys. 97. Procesy demograficzne na obszarach wiejskich w latach 2004 – 2010 *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych GUS)*

Rys. 98. Obszary koncentracji niekorzystnych procesów demograficznych na obszarach wiejskich w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 99. Potencjał gospodarczy obszarów wiejskich w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 100. Dostępność infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich w 2010 r. – edukacja *(Źródło: GUS)*

Rys. 101. Dostępność infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich w 2010 r. – ochrona zdrowia *(Źródło: GUS)*

2.4. ZARZĄDZANIE W SEKTORZE PUBLICZNYM

Rozwój regionalny i lokalny w znacznym stopniu związany jest ze sprawnością instytucjonalną oraz zapleczem instytucjonalnym. Zasadnicze znaczenie ma zdolność władz lokalnych (zwłaszcza na poziomie gminnym), zarówno do wpisania się w proces wdrażania i realizacji strategii rozwoju województwa, jak i podejmowania działań na rzecz zaspokajania potrzeb społeczności lokalnych. Istotną rolę odgrywają także umiejętności współpracy władz samorządowych z instytucjami pozarządowymi i prywatnymi działającymi na rzecz rozwoju regionalnego.

W województwie łódzkim do najważniejszych problemów dotyczących sprawności instytucjonalnej należą:

- nieprzystosowanie struktur organizacyjnych wielu urzędów gmin do planowania rozwoju i zarządzania;
- brak nowoczesnych systemów zarządzania zasobami ludzkimi w urzędach gmin;
- brak w wielu gminach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz brak zrozumienia wagi i znaczenia oraz umiejętności opracowywania dokumentów strategicznych;
- niski poziom planowania finansów i inwestycji w perspektywie wieloletniej, zwłaszcza w mniejszych gminach;
- słabe zaplecze instytucjonalne w sferze organizacji pozarządowych, świadczące o niskiej aktywności obywatelskiej;
- ograniczona zdolność władz lokalnych do współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- brak współpracy władz samorządowych w tworzeniu projektów zintegrowanych o znaczeniu ponadlokalnym;
- brak umiejętności współpracy władz samorządowych na partnerskich warunkach.

Sprawność instytucjonalną sektora publicznego obrazują również projekty realizowane przy wsparciu zewnętrznych środków finansowych w ramach programów operacyjnych.

Na koniec 2011 r. na terenie województwa łódzkiego przewidziano do realizacji 9213 projektów finansowanych w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ), Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (POIG), Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL), Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego (RPOWŁ) oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Wartość wszystkich projektów w regionie wynosi ponad 21 mld zł. Wartość dofinansowania z funduszy UE wynosi ponad 11 mld zł (ponad 53% ogólnych kosztów). Do końca 2011 r. w ramach wszystkich pięciu programów zrealizowano łącznie 7685 projektów[5] (ponad 83% ogólnej liczby projektów) o łącznej wartości ok. 6,2 mld zł:

- najwięcej (ponad 95%) z PROW oraz POKL (prawie 75%) i RPOWŁ (ponad 70%);
- najmniej z POIiŚ (niecałe 45%) oraz POIG (niecałe 54%).

Do końca 2013 r. w regionie pozostało do wykorzystania ponad 7,6 mld zł dotacji z UE, w tym ponad 40% w ramach POIiŚ oraz ponad 25% z RPOWŁ.

Istotnym elementem polityki rozwoju jest współpraca międzynarodowa oraz międzyregionalna realizowana wieloaspektowo poprzez: współpracę z regionami partnerskimi z zagranicy, udział w projektach międzynarodowych(m. in. projekcie Rail Baltica Growth Corridor"), udział w projektach z regionami z kraju.

Najważniejszymi działaniami w ramach współpracy międzynarodowej Samorządu Województwa Łódzkiego są: wykorzystanie korzyści płynących z integracji europejskiej, pogłębianie integracji gospodarczej województwa a także promocja regionu łódzkiego na arenie międzynarodowej.

Samorząd Województwa Łódzkiego utworzył i umacnia rozbudowaną sieć kontaktów z 19 regionami z 12 krajów europejskich, zarówno z UE (Austria, Czechy, Francja, Hiszpania, Niemcy, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania, Włochy) jak i spoza jej obszaru (Białoruś, Rosja, Ukraina).

[5] Jako kryterium zakończenia projektów przyjęto terminy ich realizacji wynikające z wniosków o dofinansowanie.

Działania realizowane w ramach współpracy odbywają się na podstawie umów o współpracy (11 regionów), listów intencyjnych (3 regiony) oraz jako współdziałanie niesformalizowane (5 regionów).

Ważnym elementem współpracy zagranicznej jest również współpraca w projektach międzynarodowych z regionami nie będącymi partnerami województwa łódzkiego. Są to projekty realizowane poprzez Inicjatywy Wspólnotowe INTERREG (program współpracy międzyregionalnej) i URBACT (program współpracy miast). Województwo uczestniczy w 6 projektach realizowanych w ramach INTERREG IVC a w programie URBACT Urząd Marszałkowski ma funkcję wspierającą udział Łodzi jako instytucja zarządzająca funduszami UE.

Wśród projektów realizowanych przez województwo łódzkie z polskimi regionami znajdują się projekty, związane m.in. z gospodarowaniem funduszami, biotechnologiami i transportem.

Samorząd Województwa Łódzkiego jest także uczestnikiem projektów sieciowych, realizowanych w ramach krajowych programów rządowych. Są to:

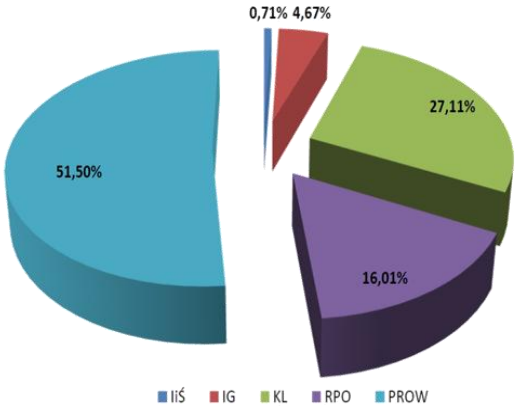
- Partnerska sieć współpracy i wymiany doświadczeń dotyczących interwencji wspierających realizację Regionalnych Strategii Innowacji „INTREGRISNET";
- Międzyregionalna sieć współpracy na rzecz rynku pracy i edukacji;
- Sieć współpracy Instytucji Pośredniczących POKL województw: pomorskiego, łódzkiego, warmińsko-mazurskiego, kujawsko-pomorskiego i śląskiego w zakresie tworzenia regionalnych strategii wykorzystania środków POKL.

Dodatkowo współpraca międzyregionalna w kraju ma silne wsparcie merytoryczne w postaci Konwentu Marszałków, który jest forum wymiany doświadczeń pomiędzy polskimi województwami.

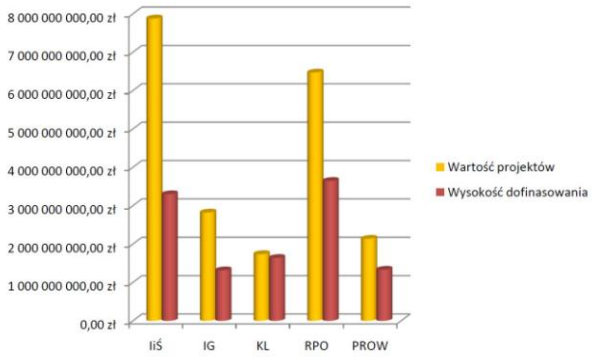
Poza tym, województwo łódzkie współpracuje z regionami w kraju i zagranica w ramach:

- Polskiego Konsorcjum Bioregionów;
- Środkowoeuropejskiego Konsorcjum Bioregionów;
- Stowarzyszenia Polskich Regionów Korytarza Transportowego Bałtyk – Adriatyk.

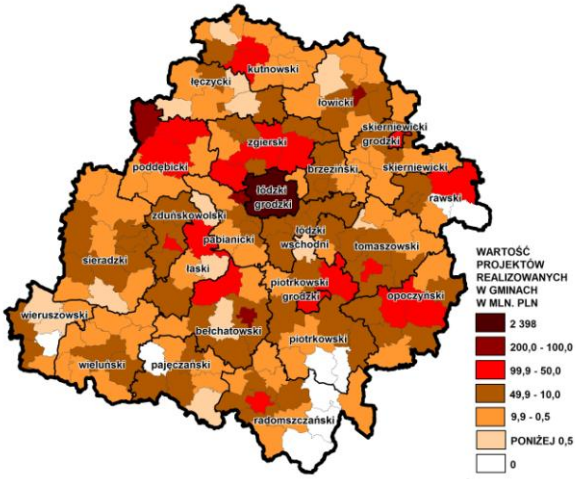
Rys. 102. Udział projektów realizowanych w ramach poszczególnych programów operacyjnych w ogólnej liczbie projektów w województwie łódzkim na koniec 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych MRR, Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi, ARiMR)*

Rys. 103. Wartość projektów realizowanych w województwie łódzkim w ramach poszczególnych programów operacyjnych na koniec 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych MRR, Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi, ARiMR)*

Rys. 104. Wartość projektów realizowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego WŁ 2007 – 2013 w gminach na koniec 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi)*

3. Obszary funkcjonalne

W województwie łódzkim wyodrębnić można pięć specyficznych obszarów, które ze względu na swoje cechy przestrzenne, potencjał endogeniczny, koncentrację i rozwój specjalistycznych funkcji gospodarczych oraz istniejące i kształtujące się powiązania funkcjonalne mogą stanowić podstawę budowania silnej pozycji konkurencyjnej regionu.

3.1. ŁÓDZKI OBSZAR METROPOLITALNY

Łódzki Obszar Metropolitalny to obszar największej w regionie koncentracji procesów gospodarczych, społecznych i przestrzennych, mających wpływ na rozwój funkcji metropolitalnych Łodzi i jej związki funkcjonalne z pozostałymi miastami. Położony w centralnej części Polski i województwa, ma szansę na odgrywanie roli ważnego węzła w systemie komunikacyjnym oraz sieciowej strukturze planowanych metropolii w kraju. Bliskość stolicy i rozwijające się powiązania funkcjonalne między Łodzią a Warszawą sprzyjają kształtowaniu się układu bipolarnego. Jednak należy zwrócić uwagę, że sąsiedztwo Warszawy może być zarówno szansą, jak i barierą rozwoju ŁOM.

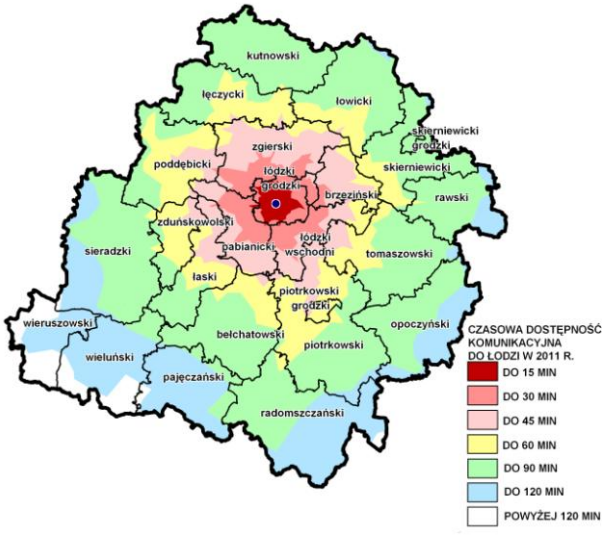
Podstawowymi założeniami delimitacji ŁOM były:

- dobre powiązania komunikacyjne z miastem centralnym, umożliwiające 30-minutową dostępność do Łodzi,
- istnienie miast o silnym potencjale społeczno-ekonomicznym, pozwalającym na rozwój funkcji wyspecjalizowanych lub uzupełniających funkcje metropolitalne Łodzi,
- obecność terenów inwestycyjnych, umożliwiających powstanie atrakcyjnej podmiejskiej strefy mieszkaniowej a także terenów wypoczynkowo-rekreacyjnych.

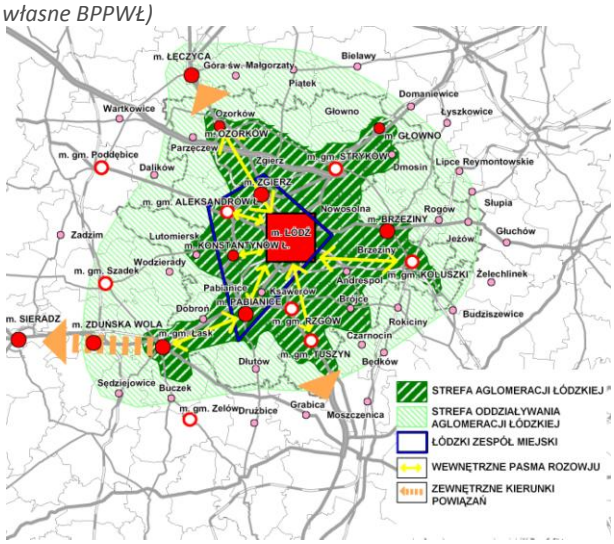
Kryteria delimitacji obejmują:

- ilościowe cechy społeczno-ekonomiczne gmin,
- jakościowe cechy funkcjonalno-przestrzenne,
- predyspozycje obszarów do rozwoju m. in. funkcji metropolitalnych, gospodarczych i kulturotwórczych.

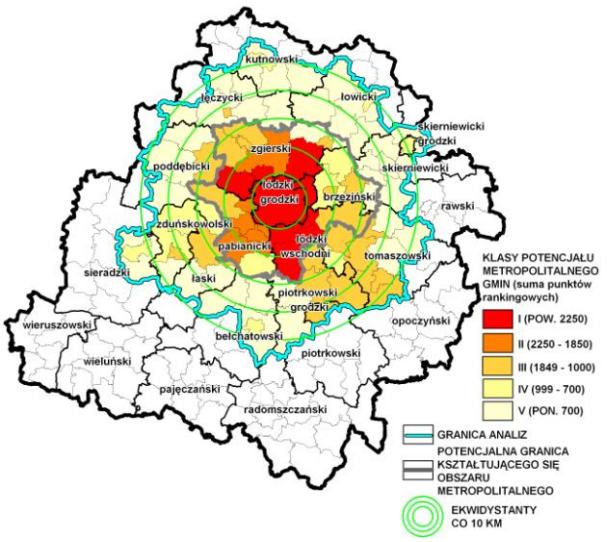
Rys. 105. Czasowa dostępność komunikacyjna do Łodzi w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 106. Obszar kształtowania powiązań funkcjonalno-przestrzennych Aglomeracji Łódzkiej *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 107. Delimitacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Powierzchnia ŁOM wynosi ok. 2500 km^2, tj. 13,7% powierzchni województwa, z czego ponad 680 km^2 to tereny zainwestowane oraz przewidziane pod zainwestowanie. Ludność obszaru (1 116 660 osób w 2010 r.) stanowi 44% mieszkańców regionu. Gęstość zaludnienia w ŁOM to prawie 447 osób / km^2, przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 139 osób / km^2, natomiast udział ludności miejskiej w obszarze kształtuje się na poziomie 87% przy średniej dla regionu ok. 64%. Trzon ŁOM stanowi Aglomeracja Łódzka, gdzie poziom urbanizacji jest najwyższy oraz gdzie koncentrują się tereny będące potencjałem dla rozwoju funkcji metropolitalnych.

Dominującą rolę w ŁOM odgrywa Łódź, której pozycja wynika z ogromnej przewagi potencjału ludnościowego oraz najbardziej rozwiniętych usług specjalistycznych o charakterze metropolitalnym. W Łodzi skoncentrowane są funkcje akademickie, kulturotwórcze i naukowo – badawcze. Potencjał akademicki opiera się na Uniwersytecie Medycznym, Uniwersytecie Łódzkim i Politechnice Łódzkiej oraz wyższych szkołach artystycznych: Akademii Sztuk Pięknych, Akademii Muzycznej i Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej, które posiadają cieszące się dużym prestiżem unikalne w skali kraju kierunki kształcenia. Jednostki badawczo – rozwojowe Łodzi prowadzą działalność m. in. z zakresu branży odzieżowo – włókienniczej, medycyny pracy, badań molekularnych. Kluczową rolę w rozwoju funkcji kulturalnych Łodzi odgrywają instytucje teatralne, unikalne w skali międzynarodowej muzea, w tym muzeum sztuki nowoczesnej, oraz wydarzenia i festiwale o randze krajowej i międzynarodowej. Łódź jest również ważnym w skali kraju ośrodkiem specjalistycznych usług medycznych i usług przedsiębiorstw z branży BPO i IT. Potencjał ten uzupełniony jest rozwojem wyspecjalizowanych gałęzi przemysłu w branżach AGD, materiałów budowlanych, odzieżowej i włókienniczej.

Do najważniejszych składników endogenicznego potencjału miasta należą również tradycje rozwoju wielokulturowego oraz XIX-wiecznego przemysłu włókienniczego. Odzwierciedleniem tego jest m. in. układ przestrzenny miasta i unikatowe zespoły fabryczno–rezydencjonalne. Jednak duża liczba terenów poprzemysłowych i wieloletnie zaniedbania dotyczące zabytkowych struktur miejskich powodują znaczne potrzeby w zakresie kompleksowej, systemowej rewitalizacji. Dokonane i przewidywane w najbliższej przyszłości przekształcenia strukturalne w Łodzi pozwolą na wykorzystanie historycznego dziedzictwa miasta i jednocześnie przyczynią się do zmiany jej wizerunku z XIX-wiecznego miasta przemysłowego na nowoczesne i kreatywne miasto kultury, nauki, sztuki oraz innowacyjnej gospodarki.

Poważnym zagrożeniem dla przyszłego rozwoju Łodzi, a tym samym obszaru metropolitalnego, jest zła i pogorszająca się sytuacja demograficzna. Łódź cechują wskaźniki gorsze od średnich wojewódzkich a województwo łódzkie należy pod tym względem do najgorszych w kraju. Barierami rozwoju miasta jako ośrodka metropolitalnego są także: niewielki stopień koncentracji kapitału i funkcji kontrolnych korporacji transnarodowych w porównaniu z innymi metropoliami w kraju, mała liczba atrakcyjnych miejsc pracy wykorzystujących potencjał absolwentów wyższych uczelni, dezintegracja środowisk działających w sektorze kreatywnym, co skutkuje m. in. odpływem kapitału ludzkiego.

Największe, poza Łodzią, miasta ŁOM to Pabianice i Zgierz. Specjalizacja gospodarcza tych ośrodków opiera się na rozwoju przemysłu farmaceutycznego, odzieżowego, spożywczego, chemicznego i materiałów budowlanych. Miasta te posiadają również potencjał kulturotwórczy związany z XIX-wiecznymi układami funkcjonalno – przestrzennymi oraz zabudową przemysłowo – mieszkaniową. Barierą w rozwoju funkcji metropolitalnych są przede wszystkim słabo rozwinięte usługi dla przedsiębiorstw oraz słaby rozwój przemysłów wysokiej i średnio – wysokiej techniki.

Pozostałe ośrodki miejskie ŁOM pełnią funkcje handlowe i logistyczne (Stryków, Rzgów, Tuszyn), przemysłowe (Stryków, Rzgów, Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Ozorków), medyczne (Tuszyn).

Jednym z najistotniejszych problemów gmin wiejskich obszaru metropolitalnego jest żywiołowy i niekontrolowany rozwój terenów zurbanizowanych, w tym nowego budownictwa mieszkaniowego. Procesy te często stanowią zagrożenie dla potencjału

przyrodniczo – kulturowego ŁOM, przyczyniają się do degradacji środowiska przyrodniczego, krajobrazu kulturowego i wzrostu chaosu przestrzennego.

Strefa terenów otwartych ŁOM posiada duże walory przyrodniczo – krajobrazowe i kulturowe stanowiące potencjał dla rozwoju funkcji turystyczno – rekreacyjnych o ponadregionalnym zasięgu oddziaływania. Do najcenniejszych terenów zalicza się Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, miasta – ogrody (Tuszyn Las, Sokolniki Las, Grotniki Las, Kolumna, Wiskitno, Wiśniowa Góra), miejscowości mieszkaniowo-letniskowe (m.in. Rochna z Zalewem Rochna-Lisowice, stanowiącym zaplecze turystyczne dla Łodzi,, Tworzyjanki) oraz miejscowości o bogatych zasobach dziedzictwa kulturowego. Ważnym elementem są również szlaki turystyczne, w tym „Szlak Bitwy Łódzkiej 1914 roku". Występujące w rejonie Rogóźna zasoby wód geotermalnych i wyjątkowe walory klimatyczne pozwalają na rozwój funkcji uzdrowiskowo-rekreacyjnych.

Pomimo dogodnego, centralnego położenia ŁOM ma niewystarczające powiązania komunikacyjne z resztą kraju, w tym z innymi metropoliami. Wynika to przede wszystkim z niewielkiej liczby połączeń lotniczych oraz braku szybkich połączeń kolejowych. W przyszłości, po zrealizowaniu KDP, sytuacja ta ulegnie zmianie co zaowocuje m. in. napływem nowych mieszkańców oraz inwestorów, szczególnie w miastach.

Obecnie realizowany strategiczny układ drogowy włączy Łódź i obszar metropolitalny w system sprawnych połączeń krajowych i międzynarodowych. Barierą w rozwoju ŁOM jest brak zintegrowanych systemów transportu publicznego w obszarze metropolitalnym, niemniej jednak w obszarze zlokalizowane są istotne węzły stanowiące potencjał dla rozwoju transportu multimodalnego (Łódź, Koluszki, Stryków).

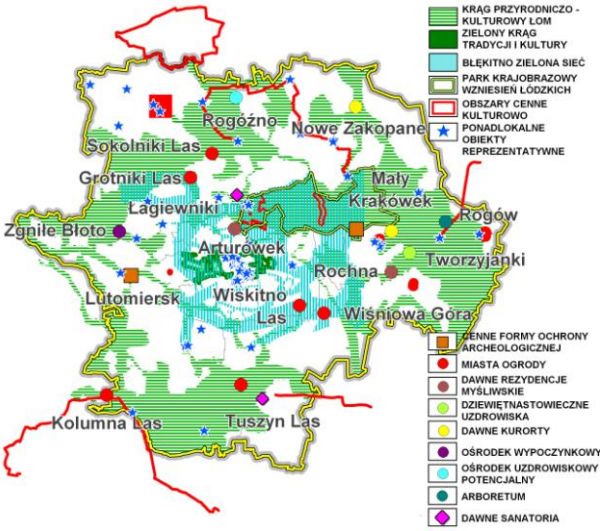
Najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi wynikającymi z diagnozy stanu Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego są:

- **wzmocnienie roli i znaczenia Łodzi wśród pozostałych ośrodków metropolitalnych w kraju m. in. poprzez: rozwój szkolnictwa wyższego i podniesienie rangi Łodzi jako ośrodka akademickiego, rozwój sfery B+R, wzmacnianie gospodarki kreatywnej, rozwój funkcji kulturalnych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, rozwój wiodących specjalizacji usługowych i przemysłowych,**
- **systemowe działania rewitalizacyjne w miastach ŁOM,**
- **kompleksowe działania na rzecz kształtowania ładu przestrzennego i zachowania walorów krajobrazowo – przyrodniczych obszaru,**
- **zwiększenie dostępności transportowej, zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej,**
- **podjęcie systemowej współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego.**

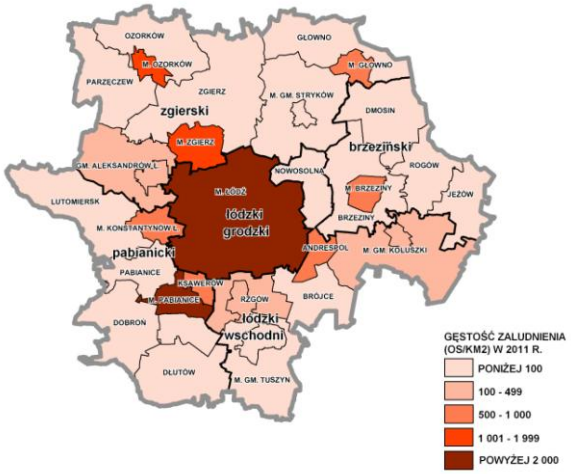
Rys. 108. Łódzki Obszar Metropolitalny *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

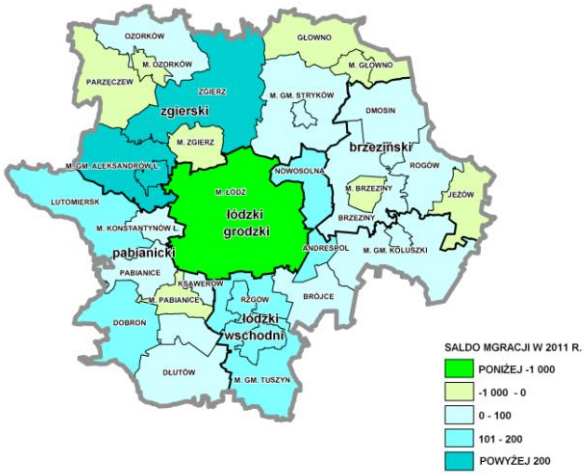
Rys. 109. Zasoby środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

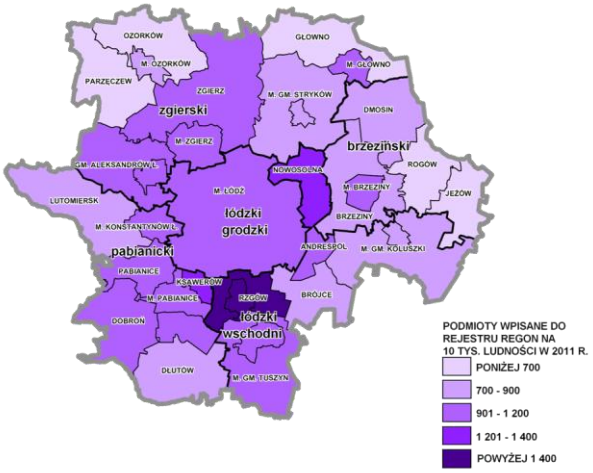
Rys. 110. Gęstość zaludnienia (osoby / km^2) wg gmin w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

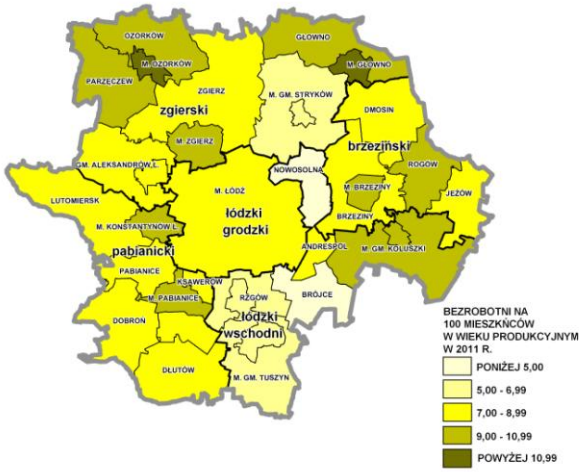
Rys. 111. Saldo migracji w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 112. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 10 tys. ludności wg gmin w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 113. Bezrobotni / 100 osób w wieku produkcyjnym w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

3.2. ZAGŁĘBIE GÓRNICZO-ENERGETYCZNE BEŁCHATÓW – SZCZERCÓW - ZŁOCZEW

Obszar funkcjonalny Zagłębia Górniczo-Energetycznego Bełchatów – Szczerców - Złoczew to rejon dominacji gospodarki surowcowej opartej na bogatych zasobach węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej oraz ciepła. W ramach Polskiej Grupy Energetycznej Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A. działają tu Elektrownia Bełchatów i Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów. Elektrownia Bełchatów jest jedną z największych elektrowni cieplnych na świecie oraz największym wytwórcą mocy w Polsce, produkującym 20% krajowej energii elektrycznej. W ostatnim czasie Elektrownia Bełchatów uruchomiła nowy blok energetyczny o mocy 858 MW. KWB Bełchatów jest największą kopalnią odkrywkową w Polsce i jedną z największych w Europie. Średnie roczne wydobycie węgla wynosi ok. 35 mln ton, co stanowi 50% wydobycia krajowego. Aktualnie kopalnia eksploatuje pole „Bełchatów" oraz pole „Szczerców" a realizując kierunki polityki energetycznej państwa, prowadzi jednocześnie prace przygotowawcze do rozpoczęcia eksploatacji złoża „Złoczew". Początek prac górniczych planowany jest na rok 2018. KWB Bełchatów zajmuje się również zagospodarowaniem kopalin, które towarzyszą złożu węgla brunatnego. Wydobyte kopaliny służą jako baza surowcowa m. in. w budownictwie, drogownictwie oraz do produkcji czystych nawozów mineralnych niezbędnych do produkcji zdrowej żywności.

Obszar cechuje się pozytywnymi procesami demograficznymi, stabilnym rynkiem pracy i koncentruje wysoko wykwalifikowaną kadrę pracowniczą zatrudnioną w przemyśle energetyczno-wydobywczym. Słabością jest natomiast brak specjalistycznych jednostek naukowo-badawczych z zakresu energetyki oraz słabe dostosowanie profili kształcenia na poziomie średnim i wyższym do potrzeb gospodarki obszaru.

Funkcjonowanie kopalni korzystnie wpływa na sytuację finansową samorządów lokalnych, co bezpośrednio przekłada się na wzrost poziomu wyposażenia gmin w infrastrukturę techniczną i społeczną oraz wspieranie przedsiębiorczości. Gminą, która ma najkorzystniejszą sytuację finansową i stwarza najkorzystniejsze warunki dla dynamicznego rozwoju stref przemysłowych i ekonomicznych oraz posiada znaczne rezerwy terenowe na cele inwestycyjne, jest Kleszczów.

Specjalizacja obszaru w produkcji energii konwencjonalnej wiąże się ze zmianami środowiska. Na skutek działalności kopalni nastąpiła zmiana ukształtowania powierzchni ziemi oraz obniżenie poziomu wód gruntowych, co pogorszyło warunki dla rozwoju rolnictwa. Problemem jest także stale pogłębiający się deficyt wód powierzchniowych. Funkcjonowanie elektrowni wiąże się natomiast z emisją do atmosfery zanieczyszczeń gazowych i pyłowych. Podjęte działania związane z wymogami prawa unijnego powodują stopniowe zmniejszanie presji na środowisko. Wskutek przyjęcia przez Polskę pakietu klimatycznego rozpoczęto prace nad nowatorską technologią wychwytywania, transportu i składowania w podziemnych strukturach geologicznych dwutlenku węgla (CCS).

Do systemu wytwarzania energii elektrycznej włączono odnawialne źródła energii: biomasę w procesie kogeneracji oraz energię wiatru z elektrowni wiatrowej na górze Kamieńsk w powiecie radomszczańskim. Do celów produkcji energii planuje się także wykorzystywanie zasobów wód geotermalnych w gminie Kleszczów. Degradacja powierzchni ziemi, gleb i wód jest stopniowo niwelowana w procesach rekultywacji. Głównym celem rekultywacji jest przywracanie terenów leśnych na obszarach zdegradowanych działalnością górniczą. W wyniku kompleksowej rekultywacji terenów poeksploatacyjnych powstała góra Kamieńsk, która nabiera znaczenia w zakresie upowszechniania aktywnych form wypoczynku (trasa narciarska, drogi rowerowe, tor saneczkowy). Rosnące zapotrzebowanie na energię elektryczną i surowce mineralne dla przemysłu gwarantuje dalszy rozwój obszaru. Obecnie trwają prace związane z planowanym uruchomieniem odkrywki „Złoczew". W przypadku jej uruchomienia kolejne gminy zostaną włączone do strefy funkcjonalnej Zagłębia.

Jednocześnie wpływ na lokalny rynek pracy mogą mieć rozwijające się w Piotrkowie Trybunalskim przemysły: maszynowy, precyzyjny i papierniczy, funkcjonujące z wykorzystaniem nowoczesnych technologii oraz przyszłe tereny inwestycyjne zlokalizowane w sąsiedztwie autostrady A-1 i drogi ekspresowej S-8.

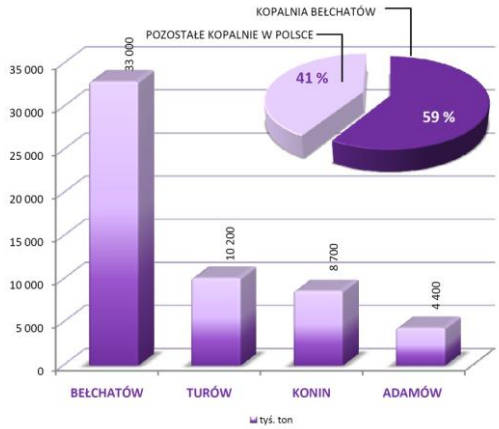
Najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi wynikającymi z diagnozy stanu Zagłębia Bełchatów – Szczerców – Złoczew są:

- **powstanie w regionie silnego zaplecza naukowo-badawczego z zakresu energetyki i przemysłu wydobywczego,**
- **rozwój zielonych przemysłów i usług na rzecz wykorzystania OZE,**
- **dostosowanie do wymogów unijnej polityki klimatycznej m. in. poprzez wdrażanie niskoemisyjnych technologii węglowych,**
- **proces rekultywacji terenów poeksploatacyjnych,**
- **zabezpieczenie obszarów w sąsiedztwie planowanej odkrywki Złoczew przed wpływem prognozowanego leja depresyjnego,**
- **poprawa dostępności transportowej wewnętrznej i zewnętrznej.**

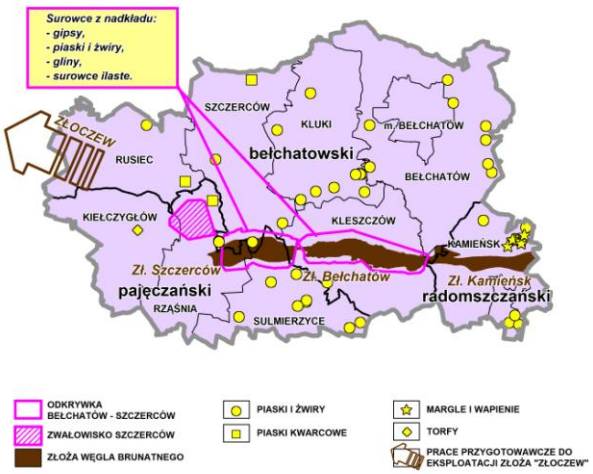
Rys. 114. Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Złoczew *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 115. Wydobycie węgla brunatnego w Kopalni Bełchatów na tle największych kopalni w Polsce w 2010 r. *(Źródło: URE)*

Rys. 116. Złoża surowców naturalnych w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 117. Obszary preferowane do produkcji energii z OZE *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

3.3. ZAGŁĘBIE CERAMICZNO – BUDOWLANE OPOCZNO – TOMASZÓW MAZOWIECKI

Obszar charakteryzuje się największą w województwie koncentracją przemysłu materiałów budowlanych. Podstawą przemysłu są miejscowe zasoby surowców skalnych m. in.:

- złoża piasków szklarskich i formierskich (największe w Polsce),
- złoża piasków filtracyjnych i specjalistycznych, mające zastosowanie w chemii budowlanej,
- kaolin, będący surowcem dla przemysłu ceramicznego,
- złoża piasków kwarcowych.

Na terenie gmin Tomaszów Mazowiecki i Sławno funkcjonują największe w Polsce kopalnie piasków kwarcowych „Biała Góra" i „Grudzeń – Las" z oddziałem w Syskach w gminie Mniszków. W miejscowości Stok w gminie Mniszków zlokalizowana jest kopalnia i zakład przetwórstwa wapienia, w oparciu o które Grupa Atlas planuje budowę cementowni. Złoże wapieni eksploatowane jest także w miejscowości Owadów – Brzezinki w gminie Sławno przez spółkę Nordkalk. Kopalnia ta jest miejscem odkrycia unikatowego w skali światowej zespołu skamieniałości morskich i lądowych sprzed 148 mln lat (późna jura). W oparciu o surowce skalne, na terenie Zagłębia rozwinął się przemysł ceramiczny i szklarski. Swoje zakłady mają tu czołowi producenci płytek ceramicznych w Polsce: Opoczno SA oraz Grupa Paradyż (Opoczno, Tomaszów Mazowiecki, Paradyż) oraz kopalnia i zakład przetwórczy piasków szklarskich i formierskich w Syskach w gminie Mniszków, a także mniejsze zakłady produkujące oprócz płytek również listwy wykończeniowe i galanterię ceramiczną: CER-ART, CER-ROL i Nova-Ceramica w Mniszkowie oraz Cerkolor w Parczówku (gm. Białaczów). Ważnym zakładem działającym w gminie Mniszków jest zakład ceramiki budowlanej Owczary. Z kolei w Osiedlu Niewiadów koło Ujazdu działa od 2009 roku huta szkła Euroglas, wytwarzająca szkło płaskie, głównie na potrzeby budownictwa i motoryzacji. Uzupełnieniem działalności przemysłowej są hurtownie: materiałów budowlanych w Tomaszowie Mazowieckim oraz płytek ceramicznych w Opocznie.

Słabością obszaru jest niedostatecznie rozwinięta edukacja w kierunkach związanych z istniejącym przemysłem. Brak jest szkolnictwa średniego zawodowego i technicznego związanego z górnictwem odkrywkowym czy przemysłem ceramicznym i szklarskim. Specjalistyczne szkolnictwo wyższe jest reprezentowane jedynie przez znajdujący się w Opocznie Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Wydziału Inżynierii Materiałowej i Ceramiki AGH w Krakowie.

Rozwój obszaru dokonywać się będzie w dalszym ciągu dzięki istniejącym surowcom i przemysłowi ceramicznemu. Wzmocnienie pozycji miejscowych producentów na rynku polskim i zagranicznym powinno się odbyć poprzez powołanie klastra ceramicznego obejmującego również firmy z branży handlu hurtowego oraz producentów z sąsiadujących powiatów województwa świętokrzyskiego. Łącznie, w powiecie opoczyńskim i koneckim, znajduje się aż 11 producentów płytek ceramicznych (spośród 20 w całym kraju). Istotne jest również poszerzenie współpracy z instytucjami naukowo-badawczymi i otoczenia biznesu oraz środowiskiem plastycznym (wzornictwo przemysłowe).

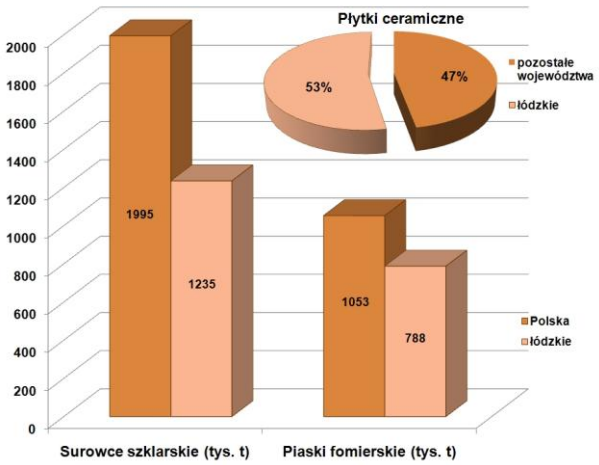
Najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi wynikającymi z diagnozy stanu Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki są:

- **powstanie w regionie silnego zaplecza naukowo-badawczego z zakresu przemysłu ceramicznego, szklarskiego,**
- **rozwój specjalistycznego szkolnictwa zawodowego na poziomie średnim i wyższym,**
- **rozwój wzornictwa przemysłowego,**
- **rozwój współpracy między przedsiębiorstwami, instytucjami otoczenia biznesu i jednostkami samorządu terytorialnego oraz sferą naukowo – badawczą,**
- **poprawa dostępności transportowej wewnętrznej i zewnętrznej.**

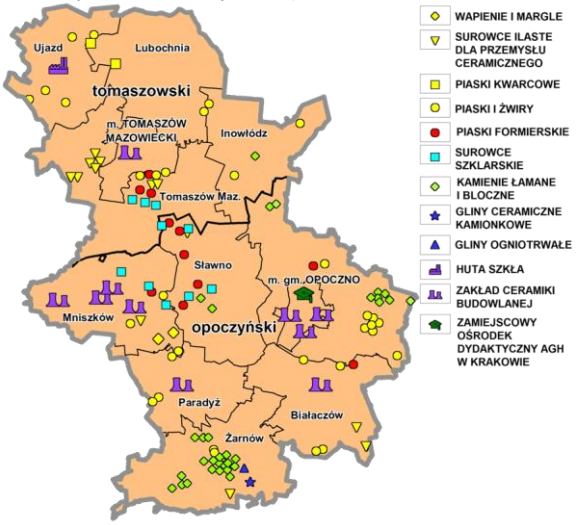
Rys. 118. Zagłębie Ceramiczno – Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

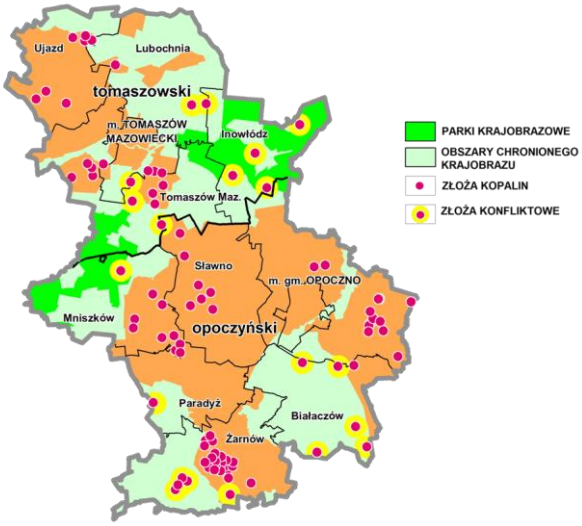
Rys. 119. Wydobycie głównych surowców w obszarze funkcjonalnym oraz udział województwa łódzkiego w krajowej produkcji płytek ceramicznych w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

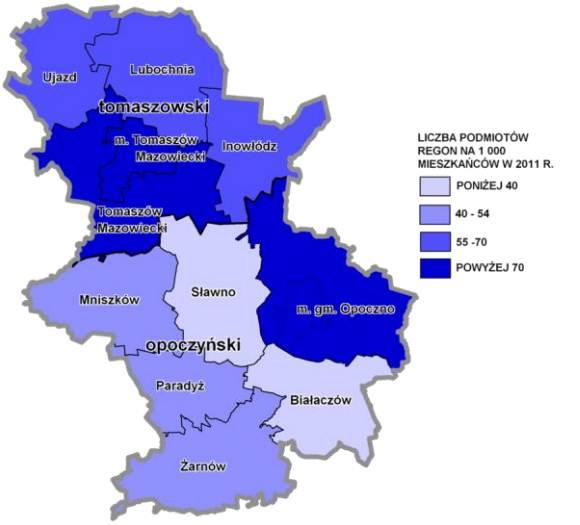
Rys. 120. Zaplecze surowcowo – produkcyjne i instytucjonalne w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych PIG)*

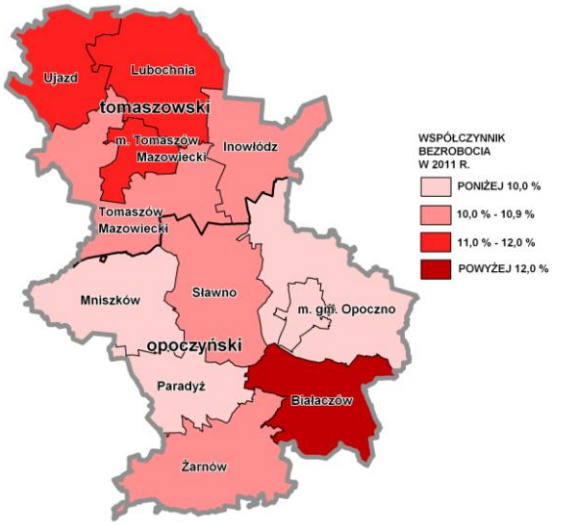
Rys. 121. Złoża kopalin na tle obszarów o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych objętych ochroną prawną w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 122. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 1000 mieszkańców w gminach w 2011 *(Źródło: GUS)*

Rys. 123. Współczynnik bezrobocia w gminach w 2011 r. *(Źródło: GUS)*

3.4. OBSZAR ROZWOJU INTENSYWNEGO ROLNICTWA

Główną rolę w gospodarce obszaru odgrywa dobrze prosperujące rolnictwo, zdolne do pełnienia funkcji żywicielskiej i zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w większości gmin należy do najwyższych w województwie. Obszar charakteryzuje również wysoka kultura rolna i rozwinięte towarowe rolnictwo. Wszystko to pozwala na osiąganie wysokich wyników produkcyjnych w skali kraju. Silnym wsparciem dla rozwoju wysokotowarowego rolnictwa w obszarze jest zaplecze naukowo-badawcze, głównie Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach oraz rolnicze zakłady doświadczalne z zakresu sadownictwa, kwiaciarstwa, szkółkarstwa, leśnictwa, gleboznawstwa oraz zootechniki. W Skierniewicach zlokalizowana jest także Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, która przygotowuje wyspecjalizowane kadry dla branży ogrodniczej, oraz Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna im. prof. S. Pieniążka prowadząca kierunek ogrodnictwo. Brak jest natomiast możliwości kształcenia na poziomie wyższym na kierunku rolniczym.

Słabością obszaru jest niekorzystna struktura agrarna i powolne zmiany w tym zakresie, chociaż na tle województwa rejon ten charakteryzuje się znacznym udziałem gospodarstw dużych (powyżej 15 ha). Ograniczeniem dla efektywnego wykorzystania użytków rolnych jest także wysokie rozproszenie działek rolnych.

Poważną barierą rozwojową dla produkcji rolnej są również warunki wodne, w tym deficyt wody, na który pośredni wpływ ma także bardzo niska lesistość obszaru. Ze względu na małe zasoby wód powierzchniowych i pojawiający się problem suszy możliwości retencji naturalnej są mocno ograniczone. Konsekwencją tego jest zjawisko stepowienia, wykraczające poza region łódzki i obejmujące znaczne tereny Polski Centralnej. Zagrożeniem są również nasilające się ekstremalne zjawiska pogodowe.

Ważnym atutem obszaru jest:

- wysokotowarowa specjalizacja sadownicza w gminach powiatów: skierniewickiego i rawskiego;
- produkcja warzyw w gminach powiatów: kutnowskiego, łęczyckiego i sieradzkiego;
- specjalistyczna uprawa ziemniaków w powiecie sieradzkim;
- hodowla bydła i trzody chlewnej w wielu gminach obszaru.

Zróżnicowana baza surowcowa pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: owocowo-warzywnego, mięsnego, mleczarskiego i zbożowego. Słabością obszaru jest natomiast brak rynków hurtowych produktów rolnych. Wzrost popytu na żywność wysokiej jakości powoduje zwiększenie zainteresowania zespołowymi formami gospodarowania. Obecnie w obszarze działają grupy producentów rolnych, w tym w zakresie produkcji owoców i warzyw, mleka i zbóż.

Rejon ten jest dobrze skomunikowany z pozostałą częścią województwa a dodatkowym atutem dla rozwoju jest nowoczesny terminal multimodalny wybudowany w 2011 r. w Kutnie.

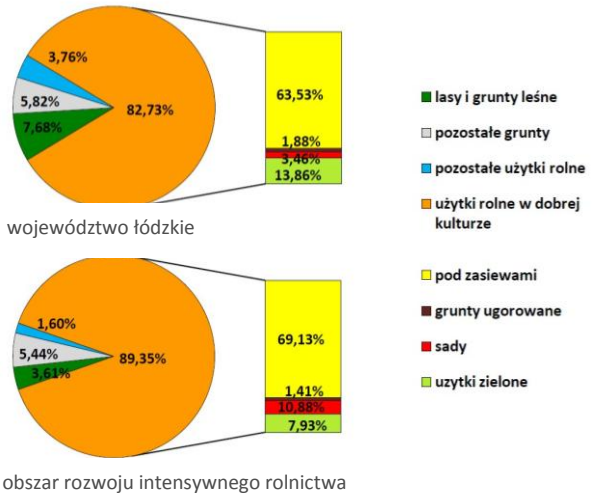
Najważniejsze wyzwania rozwojowe wynikające z diagnozy stanu Obszaru Rozwoju Intensywnego Rolnictwa to:

- **rozwój szkolnictwa wyższego o profilu rolniczym przy integracji środowisk akademickich Łodzi, Skierniewic i Warszawy,**
- **rozwój sieci współpracy między sferą B+R a producentami rolnymi,**
- **proces tworzenia grup producentów,**
- **powstanie rynków hurtowych produktów rolnych,**
- **rozwój rynków regionalnych i lokalnych promujących produkty regionalne i ekologiczną żywność,**
- **zwiększenie retencji oraz rozwój systemów melioracji użytków rolnych,**
- **proces scalania gruntów rolnych i leśnych,**
- **poprawa dostępności transportowej wewnętrznej i zewnętrznej.**

Rys. 124. Obszar rozwoju intensywnego rolnictwa *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

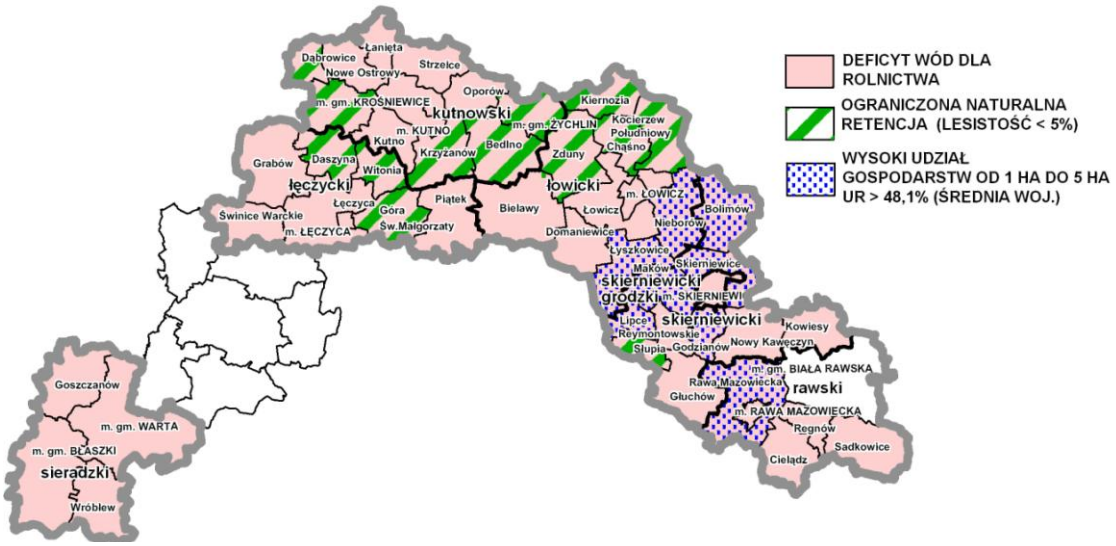
Rys. 125. Użytkowanie gruntów ogółem w gospodarstwach w obszarze rozwoju intensywnego rolnictwa na tle województwa w 2010 r. *(Źródło: GUS)*

Rys. 126. Potencjały dla rozwoju intensywnego rolnictwa w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych GUS)*

Rys. 127. Bariery dla rozwoju rolnictwa w 2010 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych GUS)*

3.5. OBSZARY TURYSTYCZNE DOLIN RZECZNYCH PILICY, WARTY I BZURY

Obszar rozciągający się wzdłuż **doliny rzeki Pilicy** wyróżnia się dużymi walorami przyrodniczymi oraz kulturowymi i w sposób szczególny predysponowany jest do rozwoju różnych form turystyki. Do największych atutów obszaru należą:

- Zbiornik Sulejowski umożliwiający rozwój wielu form turystyki aktywnej m. in. żeglarstwa, kajakarstwa i windsurfingu, turystyki konferencyjnej i biznesowej (zaplecze konferencyjno-wypoczynkowe zlokalizowane m.in. w Bronisławowie, Smardzewicach i Swolszewicach), a także turystyki wypoczynkowej, weekendowej i agroturystyki (baza noclegowa m. in. w Zarzęcinie, Treście i Barkowicach); teren wokół zalewu oraz powiat tomaszowski koncentrują ruch turystyczny i są najczęściej odwiedzanymi miejscami w dolinie rzeki Pilicy,
- dolina rzeki Pilicy stwarzająca doskonałe warunki dla różnorodnych form wypoczynku i rekreacji: kajakarstwa, turystyki rowerowej w oparciu o rozwiniętą sieć szlaków w środkowej i północnej części obszaru, turystyki jeździeckiej wykorzystującej Łódzki Szlak Konny oraz ośrodki jeździeckie z wiodącym ośrodkiem jazdy konnej w Bogusławicach, turystyki wypoczynkowej i weekendowej (m. in. w Spale, Sulejowie, Przygłowie i Włodzimierzowie), turystyki zdrowotnej (ośrodki posiadające ofertę SPA & Wellness),
- Spała jako centrum kongresowe, konferencyjno-biznesowe, zaplecze noclegowo-gastronomiczne i sportowe (Ośrodek Przygotowań Olimpijskich – Centralny Ośrodek Sportu),
- unikatowy w skali światowej zespół skamieniałości morskich i lądowych sprzed 148 mln lat w gminie Sławno.

W obszarze zlokalizowane są również inne ośrodki oraz obiekty rekreacyjne i sportowe znaczące w skali kraju m. in. tor kajakarstwa górskiego w Drzewicy, Centrum Japońskich Sportów i Sztuk Walki Dojo w Starej Wsi, Lotnisko Aeroklubu Ziemi Piotrkowskiej, na terenie którego działa m. in. Strefa Zrzutu PeTeSkydive w Piotrkowie Trybunalskim. Obszar charakteryzuje się także znacznymi walorami dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Zlokalizowane są tu unikatowe w skali kraju zabytki architektury romańskiej – kościół św. Idziego w Inowłodzu oraz Zespół Opactwa Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu będący pomnikiem historii, wiele obiektów sakralnych, w tym sanktuaria w Studziannie-Poświętnem, Smardzewicach, Witowie i Piotrkowie Trybunalskim. W obszarze występują rozległe kompleksy dawnej Puszczy Pilickiej charakteryzujące się specyficznym mikroklimatem. Znaczna część terenów objęta jest ochroną prawną w postaci parków krajobrazowych – Spalskiego, Sulejowskiego i Przedborskiego oraz obszarów Natura 2000. Do najważniejszych problemów należą przede wszystkim: słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna (brak m. in. parkingów, przystani kajakowych) i słabo zagospodarowane przestrzenie publiczne, zdekapitalizowana baza ośrodków wypoczynkowych, systematyczna degradacja oraz zanieczyszczenie wód Zalewu Sulejowskiego, niekontrolowane procesy urbanizacyjne i brak systemowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, utrudniona dostępność transportowa obszaru.

Obszar turystyczny doliny rzeki Warty wyróżnia się atrakcyjnymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi, które są podstawą rozwoju turystyki aktywnej, kulturowej oraz uzdrowiskowej. Obszar w większości objęty jest systemem obszarów chronionych, na który składają się: parki krajobrazowe – Międzyrzecza Warty i Widawki oraz Załęczański, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo – krajobrazowe, obszary Natura 2000 oraz rezerwaty przyrody ze szczególnym uwzględnieniem rezerwatu „Jeziorsko".

Dolina Warty jest obszarem predysponowanym do rozwijania turystyki aktywnej – kajakowej na rzece Warcie, Grabi, Widawce i Zbiorniku Jeziorsko (żeglarstwo regatowe), jeździeckiej z wykorzystaniem ośrodków jazdy konnej oraz szlaków konnych, w tym najdłuższego w Europie Łódzkiego Szlaku Konnego, turystyki rowerowej i pieszej oraz geoturystyki

(w oparciu o unikatowe walory geologiczne Jury Krakowsko-Wieluńskiej sprzed ok. 150 mln lat).

Niezwykle ważnym atutem jest występowanie wód geotermalnych w północnej części obszaru, w gminach Uniejów i Poddębice, a także lecznicze właściwości klimatu. Zasoby te wykorzystywane są nie tylko dla potrzeb komunalnych, ale także dla celów uzdrowiskowych (leczniczych, profilaktycznych, rehabilitacyjnych), w tym balneologicznych. Stanowią one podstawę do rozwoju turystyki wypoczynkowej, biznesowej i konferencyjnej. Uniejów jest jedynym w województwie i w kraju uzdrowiskiem termalnym bazującym na wodach termalnych posiadających właściwości lecznicze z funkcjonującym obiektem lecznictwa uzdrowiskowego oraz stanowi doskonałą bazę do prowadzenia badań naukowych dla uczelni z regionu. Ponadto, obecnie do najciekawszych inicjatyw w obszarze należy ponadregionalny produkt turystyczny „Centralny Łuk Turystyczny". Potencjałem geotermalnym dysponuje również część gmin powiatu radomszczańskiego.

Do najcenniejszych zabytków obszaru należą m. in.: obiekty sakralne w Strońsku, Rudzie i dzwonnica w Krzyworzece, będące unikatowymi w skali kraju przykładami architektury romańskiej, Zamek Arcybiskupów Gnieźnieńskich i kolegiata Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Uniejowie, kościoły typu wieluńskiego m.in. w Łaszewie, Grębieniu, Popowicach, Kadłubie, Gaszynie, Skomlinie oraz dwór modrzewiowy w Ożarowie, będące charakterystycznymi dla tego rejonu przykładami budownictwa drewnianego, liczne obiekty archeologiczne m.in. kurhany w Lesisku, Przywozie, Konopnicy i wzgórze zamkowe w Sieradzu, związane z najstarszym osadnictwem.

Obiekty zabytkowe i atrakcje kulturowe połączone są siecią szlaków turystycznych, w tym o znaczeniu ponadregionalnym (Szlak Romański, Szlak Bursztynowy - część Europejskich Szlaków Kulturowych) predysponujących do rozwoju turystyki kulturowej.

Do najważniejszych problemów zidentyfikowanych w obszarze należą przede wszystkim słabo rozwinięta baza noclegowa i infrastruktura turystyczna oraz niski standard oferowanych usług turystycznych. Pod względem bazy noclegowej wyróżniają się Konopnica i Załęcze Wielkie z dużymi ośrodkami wypoczynkowymi oraz Osjaków posiadający zaplecze hotelowe przy drodze krajowej nr 8 relacji Warszawa – Wrocław. Słabością jest niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego i cyklicznych imprez kulturalnych oraz brak spójnego wizerunku obszaru jako atrakcyjnego turystycznie.

Obszar turystyczny doliny rzeki Bzury w dużym stopniu objęty jest systemem obszarów chronionych, który kształtują m.in.: Bolimowski Park Krajobrazowy, rezerwaty przyrody, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000 z unikatowym w skali europejskiej bogactwem gatunków ptaków.

Do najcenniejszych zasobów dziedzictwa kulturowego obszaru, na których opiera się turystyka kulturowa, należą m. in.: folklor łowicki – rozpoznawalny w kraju i na świecie, archikolegiata w Tumie oraz elementy kościoła w Górze Świętej Małgorzaty, będące unikatowymi w skali kraju przykładami architektury romańskiej, zamek w Łęczycy, założenie pałacowo – parkowe Arkadia – Nieborów i Walewice, liczne założenia sakralne w Łowiczu (w tym Bazylika Katedralna – dawna Kolegiata Prymasowska pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, będąca pomnikiem historii), kościół św. Jakuba w Skierniewicach, skanseny w Maurzycach, Łowiczu i Sromowie oraz liczne miejsca pamięci związane z działaniami wojennymi z okresu I i II wojny światowej (m.in. w Łęczycy, Tumie, Piątku, Bolimowie, Ziemiarach, Joachimowie Mogiłach). Do najciekawszych obiektów archeologicznych należą m. in.: grodzisko w Tumie oraz ruiny zamku w Łowiczu związane z najstarszym osadnictwem.

Obiekty zabytkowe i atrakcje kulturowe połączone są siecią szlaków turystycznych, w tym o znaczeniu ponadregionalnym (Szlak Romański, Szlak Bursztynowy, Szlak Książąt Mazowieckich, Szlak Grunwaldzki), stanowiących część Europejskich Szlaków Kulturowych.

Dolina Bzury jest obszarem predysponowanym do rozwijania turystyki aktywnej – rowerowej i pieszej, jeździeckiej z wykorzystaniem ośrodków jazdy konnej (Stadnina Koni Walewice) oraz szlaków

konnych, w tym najdłuższego w Europie Łódzkiego Szlaku Konnego.

Niezwykle ważnym atutem obszaru jest występowanie wód geotermalnych we wschodniej jego części, w rejonie Skierniewic, ubiegających się o miano uzdrowiska. Zasoby te stanowią podstawę do rozwoju turystyki uzdrowiskowej i rekreacyjnej, z uwzględnieniem balneologii, mogą też być wykorzystywane dla potrzeb komunalnych.

Jednymi z najciekawszych inicjatyw tworzonych w ostatnim czasie w obszarze turystycznym doliny rzeki Bzury są: ponadregionalny produkt turystyczny „Centralny Łuk Turystyczny", tworzony „Piastowski Park Kulturowy" oraz skansen „Tum – Kwiatkówek", których głównymi atrakcjami są Łęczyca i Tum.

Do najważniejszych problemów zidentyfikowanych w obszarze należą przede wszystkim słabo rozwinięta baza noclegowa, gastronomiczna oraz infrastruktura turystyczna, a także niski standard oferowanych usług turystycznych. Dobrej jakości bazą noclegową wyróżniają się Łowicz, Łęczyca, Skierniewice, Nieborów, Maurzyce i Walewice. Problemem jest również presja urbanizacyjna na tereny cenne przyrodniczo i procesy inwestycyjne w obszarach zalewowych.

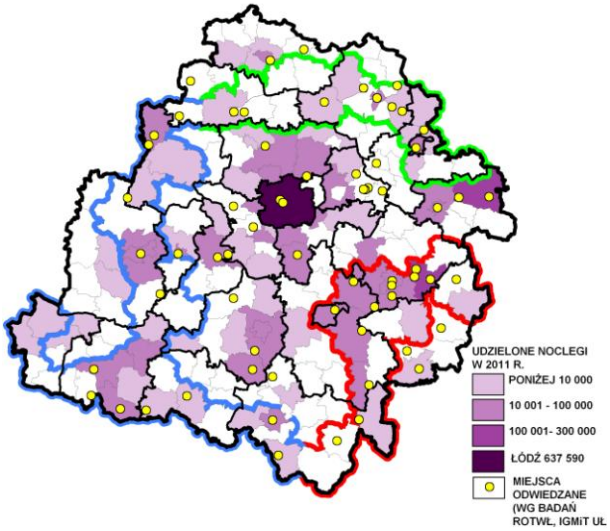
Najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi wynikających z diagnozy stanu Obszarów Turystycznych Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury są:

- **stworzenie spójnego wizerunku obszarów jako atrakcyjnych turystycznie,**
- **przygotowanie i realizacja zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i przyrodniczych, w tym geologicznych (m. in. utworzenie geoparku w gminie Sławno, stworzenie centrum edukacji o środowisku Jury Krakowsko-Częstochowskiej),**
- **rozwój turystyki aktywnej oraz bazy turystycznej, rekreacyjnej i sportowej,**
- **powstrzymanie degradacji i poprawa czystości wód Zalewu Sulejowskiego i Zbiornika Jeziorsko oraz terenów leśnych,**
- **wykreowanie marki i popytu na usługi balneologiczne i uzdrowiskowe,**
- **wprowadzenie systemowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej,**
- **poprawa dostępności transportowej wewnętrznej i zewnętrznej.**

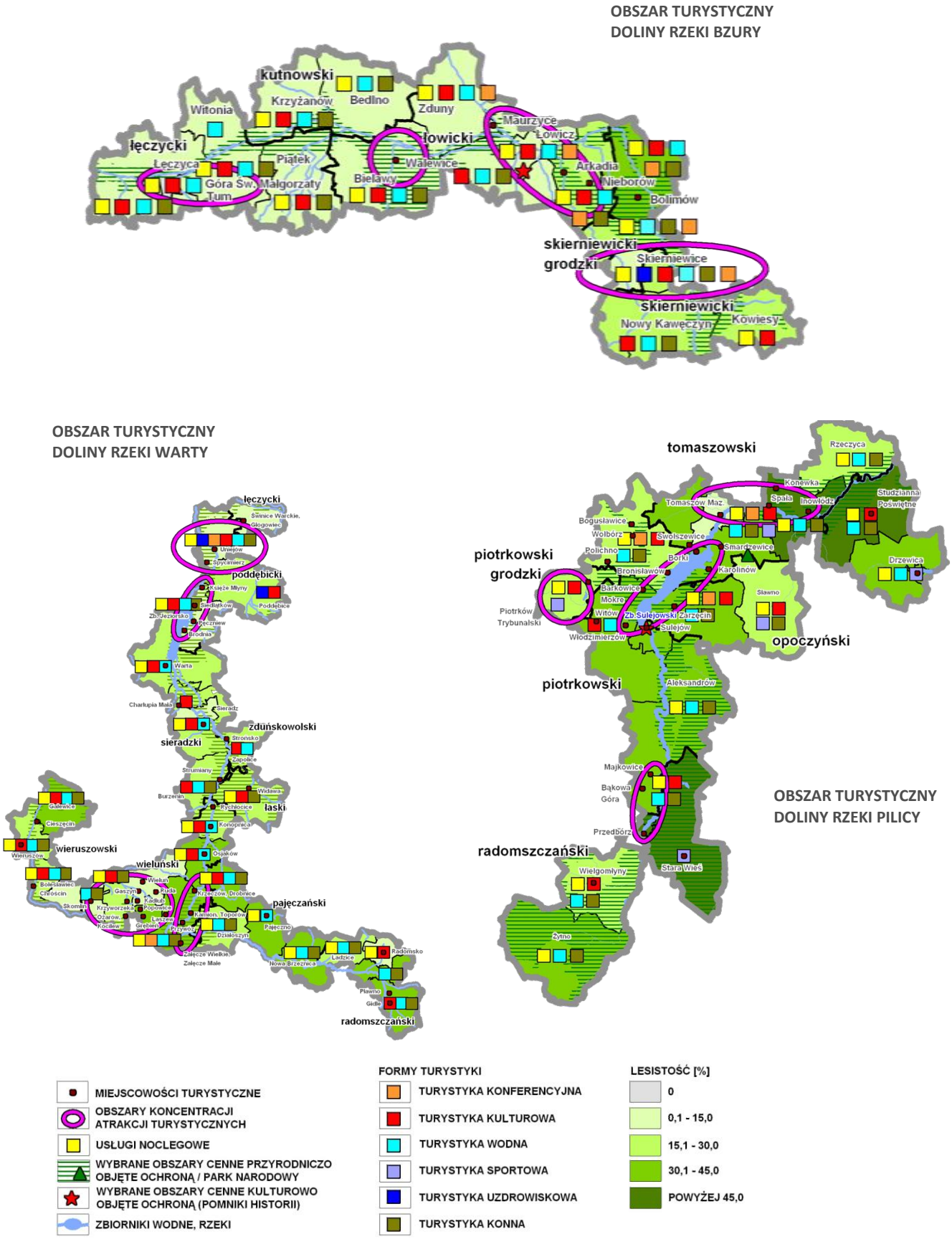
Rys. 128. Obszary turystyczne dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

Rys. 129. Ruch turystyczny wg gmin w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ na podstawie danych ROT)*

Rys. 130. Potencjał turystyczny gmin w obszarach dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury w 2011 r. *(Źródło: opracowanie własne BPPWŁ)*

B. ANALIZA SWOT

SZANSE	ATUTY	SŁABOŚCI	ZAGROŻENIA
1	2	3	4
1. GOSPODARKA I RYNEK PRACY			
umiędzynarodowienie szkół wyższych	dobrze rozwinięte szkolnictwo wyższe	niedopasowanie profili kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy	niż demograficzny
nowe, unikatowe w skali kraju, kierunki kształcenia (krajowe ramy kwalifikacji)		brak współpracy między uczelniami wyższymi w regionie oraz między uczelniami wyższymi a władzami samorządowymi w regionie	konkurencja ze strony innych uczelni wyższych w kraju i zagranicą
		słaby stan szkolnictwa i kształcenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym	
	wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców	postępująca dezaktywizacja zawodowa osób z wyższym wykształceniem	
rozwój sektora medialnego i audiowizualnego o znaczeniu ogólnokrajowym	unikatowy potencjał wyższych uczelni artystycznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym	dezintegracja środowisk i grup działających w sektorze kreatywnym	konkurencja istniejących i nowopowstających szkół artystycznych w kraju
			dynamiczny rozwój sektorów kreatywnych w innych obszarach metropolitalnych w kraju
wprowadzenie mechanizmów rynkowych i rozwiązań systemowych w sferze naukowo-badawczej (polityka państwa)	znaczny potencjał badawczy sfery B+R szczególnie w obszarach przemysłu medyczno – farmaceutycznego, biotechnologii, włókiennictwa, ogrodnictwa	niski poziom uczestnictwa ośrodków B+R w procesie tworzenia i dyfuzji innowacji do gospodarki oraz słabe umiędzynarodowienie projektów realizowanych w ośrodkach B+R	niewystarczające, publiczne i prywatne, nakłady finansowe na badania i rozwój
wzrost znaczenia sektora prywatnego w finansowaniu działalności B+R		niski poziom innowacyjności gospodarki regionu oraz brak kapitału ryzyka	
		brak zaplecza naukowo-badawczego dla niektórych rozwijających się specjalizacji regionalnych oraz niedorozwój parków i inkubatorów technologicznych oraz centrów transferu technologii	
napływ inwestycji zaawansowanych technologicznie w kraju	duże zasoby pracy i wysoka aktywność zawodowa mieszkańców regionu	dominacja branż gospodarki o niskiej wartości dodanej	szybkie procesy zmiany lokalizacji przemysłu o zasięgu międzynarodowym
		brak dostępu i przepływu informacji na temat rynku pracy	
Polityka Energetyczna Polski do 2030 r. stawiająca na czyste niskoemisyjne technologie oparte na bazie konwencjonalnych źródeł energii	znaczące w skali kraju konwencjonalne zasoby surowców wykorzystywane w gospodarce	degradacja środowiska	

1	2	3	4
rozwijające się sektory niskoemisyjne	specjalizacja regionu w produkcji energii konwencjonalnej	wysoka emisja CO_2	konieczność redukcji emisji CO_2 wynikająca z pakietu klimatycznego UE
rozwijające się przemysły dla OZE	duży potencjał do produkcji biomasy	niski stopień wykorzystania alternatywnych źródeł energii	
wzrost popytu na alternatywne źródła energii wynikający z pakietu klimatycznego UE			
rosnący popyt w sektorze usług uzdrowiskowych i turystyki specjalistycznej z wykorzystaniem wód geotermalnych	znaczne zasoby wód geotermalnych		brak zainteresowania inwestorów prywatnych finansowaniem inwestycji wykorzystujących zasoby wód geotermalnych
wzrost popytu na alternatywne źródła energii wynikający z pakietu klimatycznego UE			
utrzymywanie się popytu na budownictwo	specjalizacja regionu w produkcji materiałów budowlanych		
rosnące zainteresowanie budownictwem ekologicznym			
rosnące znaczenie wzornictwa w kraju i na świecie	duży potencjał dla rozwoju wzornictwa i produkcji nowoczesnych tkanin	słabe zaplecze targowo-wystawiennicze na tle innych ośrodków metropolitalnych w kraju	
	specjalizacja regionu w produkcji sprzętu AGD		przeniesienie produkcji do krajów o tańszej sile roboczej
rosnący popyt na farmaceutyki w kraju i na świecie	specjalizacja regionu w produkcji farmaceutyków		
umiędzynarodowienie popytu na specjalistyczne usługi medyczne	specjalizacja Łodzi w specjalistycznych usługach medycznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym		
	specjalizacja strefy uzdrowiskowej w regionie		
	rozwinięta sfera usług IT i BPO		wysysanie wysokospecjalistycznych kadr przez inne ośrodki krajowe i zagraniczne
wzrost zapotrzebowania na specjalistyczne usługi logistyczne w kraju	duża liczba obiektów magazynowo-logistycznych	brak strategicznych rezerw uzbrojonych terenów pod inwestycje	zakłócenia w procesach budowy infrastruktury transportowej
rosnący popyt na produkcję biomasy i biogazu	duże zasoby ziemi i znaczący potencjał rolniczy z obszarami intensywnej produkcji rolnej (roślinnej, w tym nasiennej, i zwierzęcej)	pogłębiający się deficyt wód powierzchniowych i występowanie zjawiska stepowienia w płn. i płn. – zach. części regionu oraz niski potencjał jakościowy gleb i duży udział gleb kwaśnych	nasilające się ekstremalne zjawiska pogodowe
	wysoka produktywność rolnictwa	niekorzystna struktura agrarna, przewaga gospodarstw małych do 5 ha, oraz brak integracji i współdziałania producentów rolnych	polityka rolna utrwalająca niekorzystną strukturę agrarną

1	2	3	4
wzrost popytu na żywność wysokiej jakości na rynku krajowym i europejskim	specjalizacja regionu w produkcji owoców i warzyw oraz produkcji zwierzęcej		
wzrastające zainteresowanie żywnością ekologiczną			
korzystna koniunktura na produkty przetwórstwa spożywczego na rynkach międzynarodowych	rozwinięty przemysł rolno-spożywczy		
	dynamiczny rozwój stref przemysłowych i ekonomicznych		ograniczenia czasowe funkcjonowania ŁSSE
polityka UE ukierunkowana na wykorzystanie potencjałów endogenicznych regionów		zbyt duże dysproporcje w rozwoju gospodarczym na poziomie powiatów i gmin wraz z wykluczeniem obszarów peryferyjnych	
wzrost zainteresowania aktywnymi formami turystyki (turystyka weekendowa)	walory przyrodniczo-kulturowe związane z dolinami rzek	niedobór i niski standard infrastruktury turystycznej	postrzeganie województwa jako regionu nieatrakcyjnego turystycznie w skali kraju
		brak współpracy w zakresie realizacji wspólnych projektów	
2. SPOŁECZEŃSTWO I JAKOŚĆ ŻYCIA			
		pogłębiająca się niekorzystna sytuacja demograficzna	
moda na zdrowy styl życia i dbałość o zdrowie		niekorzystna sytuacja i świadomość zdrowotna mieszkańców regionu	
		nieefektywna profilaktyka zdrowotna	
	dobrze rozbudowana i dostępna baza materialna podstawowej opieki medycznej	wewnątrzregionalne zróżnicowanie dostępności do specjalistycznych usług medycznych i pomocy społecznej	narastające problemy strukturalne w krajowym systemie ochrony zdrowia
	liczne kadry medyczne	niewystarczająca liczba specjalistycznych kadr medycznych (medycyna ratunkowa, medycyna paliatywna, geriatria)	
		strukturalne niedopasowanie sieci żłobków, przedszkoli i szkół do potrzeb regionalnych i lokalnych	nieustabilizowany system oświaty
polityka wsparcia UE w zakresie ekonomii społecznej		wykluczenie dużych grup społecznych w zdegradowanych obszarach miejskich	
		niedostatecznie rozwinięte służby ratownicze i bezpieczeństwa publicznego oraz zbyt małe poczucie bezpieczeństwa mieszkańców regionu	
	znaczny potencjał sektora kultury w Łodzi	niewielkie zainteresowanie mieszkańców regionu regionalną ofertą kulturalną	
	aktywność społeczności lokalnych w obrębie Lokalnych Grup Działania	słabo rozwinięte poczucie tożsamości terytorialnej mieszkańców województwa	

1	2	3	4
		słabo rozwinięte społeczeństwo obywatelskie	
polityka państwa wspierająca kształcenie ustawiczne	znaczne zasoby kapitału ludzkiego, wysoce zróżnicowane przestrzennie (wysokie w dużych miastach)	niska jakość kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich i w małych miastach	
		słaby kapitał społeczny w dużych miastach	
		niska świadomość ekologiczna mieszkańców regionu	
3. PRZESTRZEŃ I POWIĄZANIA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE			
formalne włączenie strategicznego układu transportowego województwa w sieć TEN-T	korzystne transportowe położenie województwa w kontekście przebiegu autostrad (m. in. połączenie autostradą A-2 z Berlinem, Warszawą i Poznaniem), dróg ekspresowych i modernizowanych linii kolejowych oraz rozpoczęcie budowy nowoczesnego dworca multimodalnego w Łodzi (Łódź Fabryczna) wraz z tunelem średnicowym Łódź Fabryczna – Łódź Kaliska i Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej	brak połączenia autostradowego w kierunku południowym kraju	opóźnienia w realizacji docelowego krajowego układu transportowego
			brak ostatecznej decyzji dotyczącej drogi ekspresowej S -74 (Łódź – Tomaszów Mazowiecki – Kielce)
rosnący popyt na nowoczesne i szybkie przewozy kolejowe		brak szybkich i sprawnych połączeń kolejowych z krajem i Europą	zmiana priorytetów polityki transportowej państwa w zakresie budowy Kolei Dużych Prędkości
postępująca realizacja Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2011 – 2015, w szczególności znajdujące się w budowie drogowe połączenie ekspresowe z Wrocławiem i Warszawą (S-8) oraz połączenie autostradowe z Trójmiastem i Pyrzowicami (A-1)		brak obwodnic miejscowości, przez które prowadzony jest ruch tranzytowy o dużym natężeniu	bariery społeczne i środowiskowe w przygotowaniu i realizacji inwestycji transportowych
uruchomienie Programu Budowy Kolei Dużych Prędkości w Polsce		brak szybkich połączeń kolejowych Łodzi w systemie Inter City i Euro City	zmiana podejścia do rozwoju Kolei Dużych Prędkości na poziomie krajowym
Wieloletni Program Inwestycji Kolejowych do 2013 r. z perspektywą 2015			
		niewystarczający stan techniczny dróg wojewódzkich oraz zły stan techniczny dróg o znaczeniu lokalnym	
		bardzo zły stan techniczny infrastruktury kolejowej	
rosnący popyt na przewozy lotnicze	Port Lotniczy Łódź im. Władysława Reymonta	nikłe znaczenie lotniczych przewozów cargo	
		znikomy udział komunikacji lotniczej w połączeniach krajowych i międzynarodowych	zmiana priorytetów polityki transportowej państwa w zakresie budowy Centralnego Lotniska dla Polski między Łodzią a Warszawą
rosnące zainteresowanie usługami transportu multimodalnego	rozrządowe stacje kolejowe Łódź – Olechów, Kutno, Zduńska Wola - Karsznice	brak zintegrowanego systemu transportu towarowego	opóźnienia procesów restrukturyzacji kolei
wsparcie rozwoju transportu publicznego ze środków UE	budowa Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej	brak zintegrowanych systemów transportu pasażerskiego	

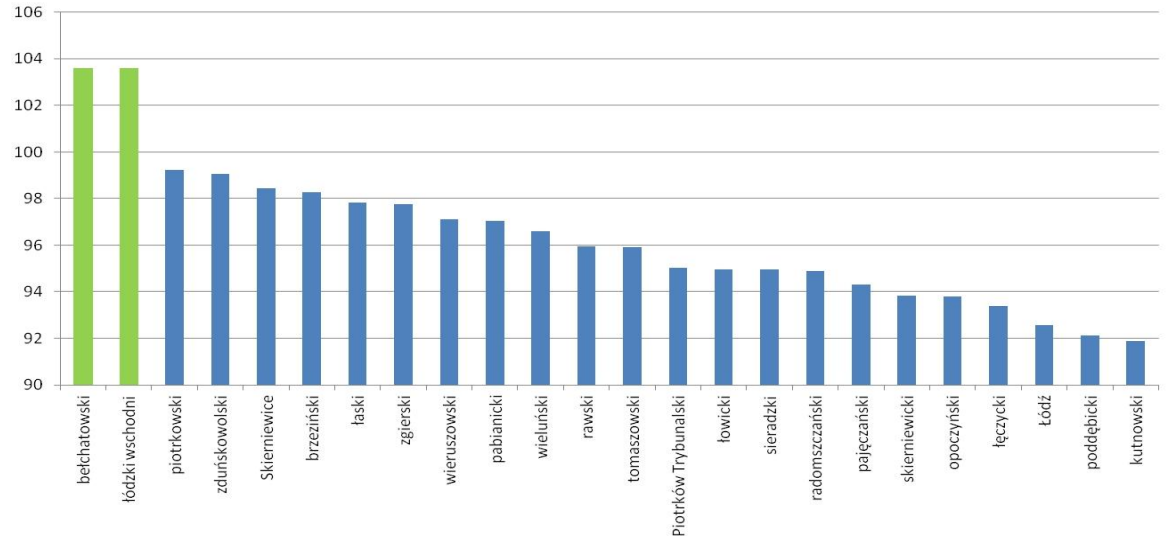
1	2	3	4
		brak systemów dróg rowerowych	
	rozbudowana sieć linii przesyłowych najwyższego napięcia 220 kV i 400 kV oraz stacji elektroenergetycznych najwyższych napięć	zły stan techniczny sieci linii przesyłowych średniego i niskiego napięcia	trudności w ustalaniu tras inwestycji liniowych
rozwój gałęzi energetyki związanej z gazownictwem		słabo rozwinięty system gazowy, szczególnie na obszarach wiejskich	trudności w ustalaniu tras inwestycji liniowych
Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych stawiający na budowę i rozbudowę sieci kanalizacyjnych oraz oczyszczalni ścieków w aglomeracjach o równoważnej liczbie mieszkańców powyżej 2 000		niekorzystne proporcje sieci wodociągowej do kanalizacyjnej głównie na terenach wiejskich	
polityka UE w zakresie gospodarki wodno-ściekowej preferująca zrównoważony rozwój sieci wodno-kanalizacyjnej			
przepisy preferujące prowadzenie racjonalnej i proekologicznej gospodarki odpadami		słaba infrastruktura dla zintegrowanej gospodarki odpadami	
rosnące zainteresowanie informacją cyfrową oraz usługami internetowymi		niewystarczający dostęp do szerokopasmowych sieci internetowych	
		niski poziom wyposażenia w sprzęt komputerowy w gospodarstwach domowych	
Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych stawiający na budowę i rozbudowę sieci kanalizacyjnych oraz oczyszczalni ścieków w aglomeracjach o równoważnej liczbie mieszkańców powyżej 2 000		zanieczyszczenie wód powierzchniowych	
dyrektywa wodna UE ustalająca ramy dla działań na rzecz ochrony m. in. śródlądowych wód powierzchniowych			
		degradacja środowiska w wyniku eksploatacji surowców naturalnych	wzrost zapotrzebowania na surowce mineralne w związku z rozwojem sieci drogowej
		niespójna sieć obszarów chronionych	
wzrost zainteresowania geoturystyką	unikatowy w skali światowej zespół skamieniałości morskich i lądowych sprzed 148 mln lat		
		niekontrolowane rozprzestrzenianie terenów zurbanizowanych	

1	2	3	4
wzrost zainteresowania turystyką kulturową	unikatowe XIX-wieczne dziedzictwo poprzemysłowe	zły stan techniczny obiektów zabytkowych	postrzeganie województwa jako regionu nieatrakcyjnego turystycznie w skali kraju
	cenne założenia urbanistyczne i ruralistyczne	znaczna powierzchnia obszarów zdegradowanych wymagających rewitalizacji, zwłaszcza w centrach miast	
		nieuregulowane stosunki własnościowe	
4. ZARZĄDZANIE W SEKTORZE PUBLICZNYM			
Strategia Sprawne Państwo- wzmocnienie kompetencji i profesjonalizacja administracji	rosnące wykorzystywanie nowoczesnych form zarządzania	niski poziom sprawności organizacyjnej	upolitycznienie struktur administracji publicznej
zwiększona podaż różnorodnych form doskonalenia zawodowego		niski poziom wiedzy i umiejętności w zakresie planowania i zarządzania rozwojem	drenaż kadr wysoko wykwalifikowanych przez sektor prywatny
		brak współpracy władz samorządowych w tworzeniu projektów zintegrowanych o znaczeniu ponadlokalnym	
		brak umiejętności współpracy władz samorządowych na partnerskich warunkach	
		brak strategii marketingowej regionu	

C. TRENDY I STRATEGICZNE WYZWANIA ROZWOJOWE DO 2020 ROKU

1. Do 2020 roku pogłębi się niekorzystna sytuacja demograficzna województwa. Zaludnienie obniży się do 2,42 mln osób, co stanowi spadek w stosunku do 2011 r. o 113 tys. mieszkańców. Wyludniać będą się zarówno obszary miejskie, jak i wiejskie, z tym, że depopulacja w miastach będzie przebiegać szybciej stanowiąc wyzwanie zarówno dla głównych biegunów wzrostu, jak i miast małych. Wskaźnik urbanizacji spadnie do poziomu 62,7%. Szczególnie niekorzystne prognozy demograficzne dotyczą: Łodzi, Pabianic, Konstantynowa Łódzkiego i Łasku, Piotrkowa Trybunalskiego, Pajęczna i Działoszyna, Łowicza, Kutna i Żychlina oraz Wieruszowa.

Rys. 131. Prognoza demograficzna ludności 2035 dla powiatów województwa łódzkiego na 2020 r.; 2011 rok = 100%
(Źródło: GUS)

2. W najbliższej dekadzie pogłębi się proces starzenia się ludności. Należy również oczekiwać wzrostu liczby osób w wieku 65+ będących w stanie niepełnosprawności. Nasilać się będzie zjawisko „podwójnego starzenia się", oznaczające szybki wzrost odsetka osób w wieku powyżej 75 roku życia. Prognozowane skutki ekonomiczne to: niższe wpływy podatkowe, zmiany w strukturze popytu, spadek dochodów, większe koszty związane z opieką osób starszych i pomocą społeczną oraz wzrost zapotrzebowania na usługi medyczno-opiekuńcze. Na rynku pracy będą poszukiwani pracownicy ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

3. Zmieniająca się sytuacja demograficzna wpłynie w istotny sposób na system edukacji. Nastąpi spadek liczby uczniów na wszystkich poziomach kształcenia a szkoły wyższe będą musiały silnie konkurować o studentów z uczelniami krajowymi i zagranicznymi. Wymogi nowoczesnego rynku pracy zwiększą jednak popyt na usługi edukacyjne umożliwiające ciągłe doskonalenie kwalifikacji zawodowych i kształcenie przez całe życie.

4. Sytuacja demograficzna sprawi, że potencjalne zasoby pracy w województwie spadną w 2020r. o 11,6% w porównaniu do 2011r. i będzie to spadek większy niż spadek ludności regionu ogółem. Kurczenie się regionalnych zasobów pracy, szczególnie w miastach, a także ustawowe zmiany wieku emerytalnego wpłyną na wydłużenie okresu aktywności zawodowej pracowników, wzrost płac lub migracje z zewnątrz oraz na rozwój elastycznych form pracy, w tym telepracy.

5. W okresie do 2020r. będzie następowało prawdopodobnie przesuwanie się aktywności gospodarczej, a co za tym idzie miejsc pracy, ze słabiej rozwiniętych obszarów województwa do Łodzi i jej obszaru funkcjonalnego a także do subregionalnych biegunów wzrostu. Łódź stanie się nośnikiem pozytywnych zmian w regionie. Zgodnie z celami wynikającymi z realizacji strategii „Europa 2020" – wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 20-64 lata może wzrosnąć w regionie do poziomu 73% (w 2010r. 66,2%). Znacznemu zwiększeniu zatrudnienia będzie towarzyszyło ograniczenie bezrobocia strukturalnego oraz poprawa jakości zatrudnienia.

6. Na rynku pracy będzie następowała stopniowa redukcja zatrudnienia w tradycyjnych, nisko produktywnych sektorach i gałęziach gospodarki, szczególnie w rolnictwie a wzrośnie zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów z wykształceniem technicznym i przyrodniczym w branżach zaawansowanych technologicznie i usługach wiedzochłonnych. Potrzeby nowoczesnego, regionalnego rynku pracy spowodują znaczny rozwój kapitału ludzkiego poprzez nowe kierunki kształcenia oraz poprawę jakości kształcenia na wszystkich poziomach. Społeczeństwo regionu będzie coraz lepiej wykształcone, około 45 % mieszkańców województwa w wieku 30-34 lat będzie się legitymowało wykształceniem wyższym i w coraz większym stopniu przyczyniało się do kreowania rozwoju gospodarczego opartego na wiedzy i innowacjach. W 2020r. na badania i rozwój zostanie przeznaczone około 1,0 % regionalnego PKB (w 2010r. – 0,6%), przy czym znacznie wzrośnie udział sektora prywatnego w finansowaniu nauki i badań.

7. Do 2020 r. będą nasilać się procesy, które mają już miejsce w krajach bardziej rozwiniętych gospodarczo (dezagraryzacja, dezindustrializacja i serwicyzacja), prowadzące do zwiększenia roli usług w gospodarce generujących największą wartość dodaną, kosztem przemysłu i rolnictwa. Rozwój sektora usług nie wpłynie jednak na spadek znaczenia przemysłu i specjalistycznego rolnictwa w regionie. Sprzyjać temu będzie unowocześnienie technologiczne kluczowych branż przemysłów oraz rozwój inteligentnych specjalizacji. W sektorze rolnym będą następowały zmiany struktury produkcji i struktury agrarnej. Dostęp do funduszy unijnych przyspieszy procesy modernizacji gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych oraz wprowadzania w nich rozwiązań innowacyjnych. Nastąpi rozwój rolnictwa ekologicznego oraz poprawa jakości żywności.

8. Dotychczasowe przewagi konkurencyjne regionu, takie jak niskie koszty pracy, będą traciły na znaczeniu. Postęp technologiczny będzie się stawał kluczowym czynnikiem wzrostu produktywności gospodarki. Nastąpi wzrost firm z branż średniej i wysokiej techniki. Aby utrzymać się na rynku i poprawić swoją konkurencyjność przedsiębiorstwa, również z branż tradycyjnych, będą musiały przeprowadzić procesy modernizacyjne i oprzeć swoją działalność na wszechstronnej innowacyjności. Większość przedsiębiorstw będzie absorbowała i adaptowała technologie z zewnątrz. Z czasem część jednostek naukowo-badawczych oraz przedsiębiorstw wypracuje własne zaawansowane technologie zwłaszcza w dziedzinach, w których województwo dysponuje już istotnym potencjałem rozwojowym. Środowisko przyjazne przedsiębiorczości, dostępność terenów inwestycyjnych, lepsza dostępność komunikacyjna oraz wysoko wykwalifikowane kadry staną się podstawą do wzrostu bezpośrednich inwestycji zewnętrznych, w tym z zagranicy.

9. Zakłada się, że do roku 2020 motorem wzrostu gospodarczego regionu będą przede wszystkim inwestycje i eksport, natomiast w mniejszym niż dotychczas stopniu konsumpcja prywatna, która w latach 2010 – 2020 wzrośnie o ok. 33% (w latach 2000 – 2010 wzrost o 41%). Przewiduje się, że jednostkowe koszty pracy będą do roku 2015 niższe niż obecnie, co przy znacznym wzroście wydajności pracy poprawi konkurencyjność regionalnej gospodarki. Natomiast w 2020 r. JKP[6] będą zbliżone do obecnych.

10. W średniookresowej strategii rozwoju kraju na lata 2013 – 2020 zakłada się, że w 2020r. Polska osiągnie 75 - 80 % średniego unijnego PKB per capita (Łódzki 72%) a dynamika wzrostu PKB będzie wyższa niż w innych krajach europejskich. Łódzkie będzie doganiało najbardziej rozwinięte regiony Polski osiągając poziom PKB na 1 mieszkańca równy 94,0% średniej krajowej (w 2009r. 91,3% tej średniej).

[6] JKP – jednostkowe koszty pracy

11. Realizacja jednego z trzech priorytetów strategii UE „Europa 2020"–rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu - spowoduje, że w województwie nastąpi reintegracja społeczna grup wykluczonych i na rynek pracy zostaną wprowadzone grupy dotychczas nieaktywne. Innowacje społeczne (m.in. spółdzielnie socjalne) będą odpowiadały potrzebom społecznym, kulturalnym i ekonomicznym grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Prognozuje się, że liczba osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa spadnie o ok.100 tys. osób.

12. Zwiększenie kapitału społecznego, kształtowanego w toku zmian kulturowo-historycznych, będzie następowało powoli. Niemniej stymulowanie procesów wzrostu zaufania społecznego, zwiększenia troski o dobro wspólne, wspieranie aktywności obywatelskiej, rozwój społeczeństwa informacyjnego, zwiększenie potencjału kreatywnego i intelektualnego w konsekwencji doprowadzi do podniesienia poziom kapitału społecznego.

13. W 2020 r. dostępność transportowa i infrastrukturalna ulegnie istotnej poprawie i przestanie stanowić problem o charakterze opóźnienia cywilizacyjnego i bariery rozwojowej. Funkcjonować będzie strategiczny układ drogowy tworzony przez system autostrad i dróg ekspresowych, włączony do Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN -T). W ramach infrastruktury kolejowej zmodernizowane zostaną główne linie kolejowe wraz z wymianą taboru kolejowego. Szczególne znaczenie dla kolejowej obsługi regionu będzie miał centralny węzeł multimodalny Łódź Fabryczna, spięty tunelem średnicowym dla kolei konwencjonalnej. Łódzka Kolej Aglomeracyjna, w powiązaniu z Łódzkim Tramwajem Regionalnym oraz tramwajem „Wschód-Zachód", zapewniać będzie wysoką efektywność całego systemu transportu publicznego w regionie. Do 2020 roku zostanie podjęta decyzja o budowie i harmonogramie prac dotyczących budowy Kolei Dużych Prędkości. W zakresie obsługi lotniczej, międzynarodowy Port Lotniczy im. W. Reymonta, od 2013 r. będzie mógł obsłużyć 3 mln pasażerów rocznie (w 2010 r. 413 tys.). Do roku 2020 na poziomie krajowym prognozowane jest podwojenie liczby pasażerów korzystających z usług lotniczych a tym samym wzrost oczekiwań mieszkańców regionu w zakresie obsługi lotniczej. Powinno to stanowić przesłankę dla budowy Centralnego Lotniska dla Polski (między Łodzią a Warszawą), co pozwoli na dopełnienie obsługi lotniczej województwa. Podjęcie ostatecznej decyzji o jego budowie będzie uzależnione od obecnej i prognozowanej koniunktury makroekonomicznej kraju i aktualizowanych prognoz popytu na transport.

14. Do roku 2020 sukcesywnie wprowadzane będą inteligentne systemy transportowe (ITS), poprawiające jakość i bezpieczeństwo podróżowania. Rozwijająca się gospodarka spowoduje zdynamizowanie przewozów towarów we wszystkich gałęziach transportu oraz węzłową integrację różnych gałęzi transportu, zapewniającą multimodalność, przy jednoczesnej preferencji dla niskoemisyjnych środków transportu. Skutkować to będzie wzrostem popytu na kompleksowe usługi transportowo-logistyczne. Działające obecnie w regionie terminale (kolej-droga, lotnisko-droga), do 2020 r. zostaną rozbudowane i stanowić będą wsparcie dla platform multimodalnych obejmujących szeroko pojętą działalność logistyczną. Łódzkie ma realną szansę stać się jednym z głównych węzłów transportowych w kraju.

15. Wejście na ścieżkę rozwoju społeczeństwa cyfrowego spowoduje silny rozwój usług telekomunikacyjnych oraz rozwiązań związanych z cyfryzacją i informatyzacją regionu. W perspektywie do 2020 r. poprawi się dostępność do łączy szerokopasmowych i wykorzystanie technologii cyfrowych. Z mapy województwa wyeliminowane zostaną „białe plamy" w dostępie do sprawnego i szybkiego Internetu. Za sprawą zwiększonych nakładów inwestycyjnych na rzecz rozwoju e- government powstanie efektywnie funkcjonująca administracja XXI wieku. Wykreowane zostanie świadome społeczeństwo cyfrowe jako element filaru innowacyjności.

16. W 2020 r. energia w Polsce i województwie łódzkim nadal będzie pochodzić głównie z paliw kopalnych. Silny w regionie sektor energetyki konwencjonalnej będzie wdrażał czystsze technologie węglowe. Prowadzone będą badania naukowe i prace rozwojowe nad technologią CCS - wychwytywania, transportu i składowania CO_2 w strukturach geologicznych oraz nowymi technologiami pozwalającymi wykorzystać wychwycony CO_2 jako surowiec w innych gałęziach przemysłu. Wymogi pakietu klimatyczno – energetycznego stworzą sprzyjające

warunki dla inwestycji w energetyce odnawialnej. Trudne jednak będzie osiągnięcie przez Polskę udziału OZE w zużyciu energii na zakładanym poziomie 15 % (w 2011 r. 10,8%). Ponadto, konieczność wyższego poziomu bezpieczeństwa energetycznego wymusi inwestycje w sieci przesyłowe i dystrybucyjne.

17. Do 2020 r. zdecydowanie poprawi się dostępność infrastruktury technicznej w regionie. Dzięki rozbudowie i modernizacji systemów wodociągowych nastąpi zrównanie poziomu dostępu do wysokiej jakościowo wody pitnej w miastach i na wsiach a stopień zwodociągowania zbliży się do poziomu 100%. Tereny o skoncentrowanej zabudowie, zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich, w znacznym stopniu obsłużone zostaną systemami kanalizacji zbiorczej z odprowadzeniem zebranych ścieków komunalnych do oczyszczalni. Oczyszczalnie obsługujące duże aglomeracje (powyżej 15 000 RLM) wyposażone zostaną w nowoczesne technologie, dzięki czemu w ściekach oczyszczonych nastąpi ponad 75% redukcja związków biogennych, będących główną przyczyną eutrofizacji cieków wodnych. Racjonalnym i nowoczesnym systemem gospodarowania odpadami zostanie objętych prawie 100% mieszkańców (wzrost o 25% w stosunku do 2010 r.) a na składowiska po selekcji trafiać będzie nie więcej niż 50% zebranych odpadów (w 2010 r. 73,4%).

18. Do 2020r. kontynuowane będą procesy rewitalizacji zdegradowanych obszarów poprzemysłowych i mieszkaniowych w miastach, uruchomione zostaną procesy przyczyniające się do poprawy ładu przestrzennego. Jednocześnie przewiduje się, że nastąpi pogłębienie procesu chaotycznej urbanizacji obszarów podmiejskich, co przyczyni się m. in. do wzrostu kosztów infrastrukturalnych i społecznych.

19. W najbliższych latach przewidywane jest pogłębianie się wielokierunkowej presji na środowisko, związanej przede wszystkim z rozbudową infrastruktury liniowej oraz niekontrolowanymi procesami urbanizacyjnymi. Może to zagrażać funkcjonalności i spójności wielu cennych ekosystemów, przyczynić się do degradacji krajobrazu, utraty różnorodności biologicznej, degradacji obszarów mokradłowych, wzrostu zanieczyszczenia powietrza, zaburzenia stosunków wodnych i innych. Procesy te mogą doprowadzić do nieodwracalnej degradacji obszarów stanowiących dziś o atrakcyjności turystycznej regionu. Średniookresowa strategia rozwoju kraju na lata 2013-2020 przewiduje zapewnienie integralności krajowego systemu obszarów chronionych (m. in. przez utrzymywanie drożności korytarzy migracyjnych) tworzącego warunki do ochrony terenów cennych przyrodniczo oraz przywrócenia i utrzymania właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków.

20. Mimo, że Polska nie znajduje się w strefie największej podatności na zmiany klimatyczne a same ich skutki są trudne do oszacowania, to region w mniejszym lub większym stopniu odczuje ich negatywne oddziaływania. W województwie należy spodziewać się pogłębienia suszy hydrologicznej, szczególnie w północno-zachodniej części, a ekstremalne opady i związane z nimi zjawiska powodziowe dotykać mogą głównie dolin rzecznych i terenów silnie zurbanizowanych. Negatywne zjawiska pogodowe mogą mieć również niekorzystny wpływ na rozwój gospodarczy, np. rolnictwo czy gospodarkę leśną. Dlatego ukierunkowana terytorialnie interwencja związana z wdrożeniem zintegrowanego zarządzania zlewniami, odbudową naturalnej retencji wodnej oraz realizacją systemów ostrzegawczo – monitorujących, programy zalesień i budowy zbiorników małej retencji częściowo je zniweluje.

21. Nowe wyzwania stojące przed polityką rozwoju ukierunkowaną na efektywne wykorzystanie kapitału terytorialnego i planowanie zintegrowane podniosą sprawność instytucji publicznych. Poprawi się zdolność do efektywnego programowania i wielopoziomowego zarządzania politykami publicznymi, współpracy partnerskiej instytucji publicznych, prywatnych i organizacji pozarządowych, nastąpi profesjonalizacja kadr.

Główne wyzwania rozwojowe

Na podstawie uwarunkowań zewnętrznych, diagnozy stanu, trendów i prognoz społeczno-gospodarczych określono najważniejsze wyzwania, przed którymi stoi polityka regionalna województwa do 2020 r., warunkujące poprawę konkurencyjności regionu. Generalnym wyzwaniem jest zrównoważony rozwój województwa. Do pozostałych głównych wyzwań rozwojowych należą:

1. **RESTRUKTURYZACJA TECHNOLOGICZNA GOSPODARKI**
- kreowanie warunków do tworzenia, dyfuzji i absorpcji innowacji, prowadzących do restrukturyzacji technologicznej gospodarki województwa oraz budowa sieci powiązań między przedsiębiorstwami, placówkami naukowymi i instytucjami otoczenia biznesu;
- wykorzystanie potencjału posiadanych zasobów i warunków do rozwoju energetyki niskoemisyjnej.

2. **KREATYWNY KAPITAŁ LUDZKI**
- działania ukierunkowane na zahamowanie i odwrócenie niekorzystnych trendów demograficznych, w tym szczególnie na zahamowanie odpływu z regionu ludzi młodych;
- zwiększenie wysokiej jakości, kreatywnego kapitału ludzkiego, aktywnego zawodowo we wszystkich kategoriach wiekowych oraz uruchomienie niewykorzystanych zasobów pracy.

3. **KONKURENCYJNOŚĆ ŁÓDZKICH UCZELNI**
- efektywne wykorzystanie potencjału akademickiego do podniesienia konkurencyjności łódzkich uczelni na arenie krajowej i międzynarodowej;
- dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy oraz poprawa współpracy sektora naukowo-badawczego z gospodarką.

4. **ROZWÓJ GŁÓWNYCH OŚRODKÓW MIEJSKICH I WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH**
- lepsze wykorzystanie potencjałów rozwojowych Łodzi i głównych ośrodków miejskich do tworzenia i absorbowania innowacji, rozwoju sektora kreatywnego, wzrostu zatrudnienia, powiązań funkcjonalnych oraz stymulowania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich;
- efektywne wykorzystanie potencjałów obszarów wiejskich dla rozwoju rolnictwa;
- kształtowanie i poprawa ładu przestrzennego oraz intensyfikacja procesów rewitalizacji.

5. **SPRAWNE POWIĄZANIA TRANSPORTOWE**
- zapewnienie sprawnych powiązań transportowych z głównymi ośrodkami gospodarczymi w kraju i Europie oraz powiązań wewnątrz wojewódzkich zapewniających spójność terytorialną;
- integracja systemu transportu zbiorowego.

6. **DOSTĘP DO DOBREJ JAKOŚCI USŁUG PUBLICZNYCH**
- zapewnienie mieszkańcom dostępu do dobrej jakości usług: edukacji, zdrowia, kultury i rekreacji oraz infrastruktury teleinformatycznej i technicznej.

7. **ZMNIEJSZENIE SKALI UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO**
- zmniejszenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego dla pobudzenia rozwoju gospodarczego,
- działania ukierunkowane na rzecz równouprawniania i przeciwdziałaniu dyskryminacji.

8. **ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO I WZMACNIANIE TOŻSAMOŻSCI REGIONALNEJ**
- tworzenie warunków dla rozwoju kapitału społecznego i poczucia tożsamości regionalnej wzmacniającego integrację wewnętrzną województwa.

9. **OCHRONA ZASOBÓW PRZYRODNICZYCH**
- ochrona stanu i poprawa jakości środowiska przyrodniczego oraz racjonalne wykorzystanie jego zasobów i różnorodności kulturowej jako potencjału rozwojowego dla turystyki.

Warunkiem koniecznym dla sprostania głównym wyzwaniom rozwojowym województwa jest podniesienie wiedzy i zdolności instytucjonalnej do zarządzania rozwojem regionu.

III. WIZJA ROZWOJU I MISJA REGIONU

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 przyjmuje następującą **wizję rozwoju regionu:**

**REGION SPÓJNY TERYTORIALNIE I WIZERUNKOWO,
KREATYWNY I KONKURENCYJNY W SKALI KRAJU I EUROPY,
O NAJLEPSZEJ DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ,
WYRÓŻNIAJĄCY SIĘ
ATRAKCYJNOŚCIĄ INWESTYCYJNĄ I WYSOKĄ JAKOŚCIĄ ŻYCIA.**

Tak sformułowana **wizja rozwoju regionu łódzkiego** przedstawia pożądany stan województwa w relatywnie odległej przyszłości i jest odpowiedzią na współczesne wyzwania rozwojowe. Terytorium województwa łódzkiego cechować będą silne powiązania wewnętrzne i zewnętrzne oraz atrakcyjne warunki zamieszkania i pracy. Promowane będą kreatywne postawy mieszkańców i przedsiębiorców. Zagwarantowanie najlepszej dostępności komunikacyjnej przełoży się na wysoką atrakcyjność inwestycyjną. Istotnym czynnikiem podnoszącym warunki i poziom życia mieszkańców będzie wysoka jakość środowiska przyrodniczego osiągana dzięki racjonalnej gospodarce jego zasobami. Województwo łódzkie będzie postrzegane jako region kreatywny i konkurencyjny, wyróżniający się specyficznym potencjałem efektywnie wykorzystywanym na rzecz długookresowego wzrostu oraz zrównoważonego i trwałego rozwoju.

Takiej wizji rozwoju odpowiada **misja regionu łódzkiego** zorientowana na:

**PROWADZENIE ZINTEGROWANEJ I TERYTORIALNIE UKIERUNKOWANEJ
POLITYKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU,
OPARTEJ NA WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ,
BUDOWANIU WIĘZI SPOŁECZNYCH ORAZ TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ.**

Misja koncentruje strategiczne kierunki działań na:

- **budowaniu przyszłości (dobrobytu) regionu** dzięki wzmacnianiu endogenicznych potencjałów województwa oraz współpracy gospodarczej, zarówno w wymiarze regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
- **budowaniu powiązań między mieszkańcami i społecznościami** oraz sprzyjaniu kreowania tożsamości regionalnej z uwzględnieniem wielokulturowości i różnorodności regionalnej.

IV. STRATEGICZNA POLITYKA ROZWOJU

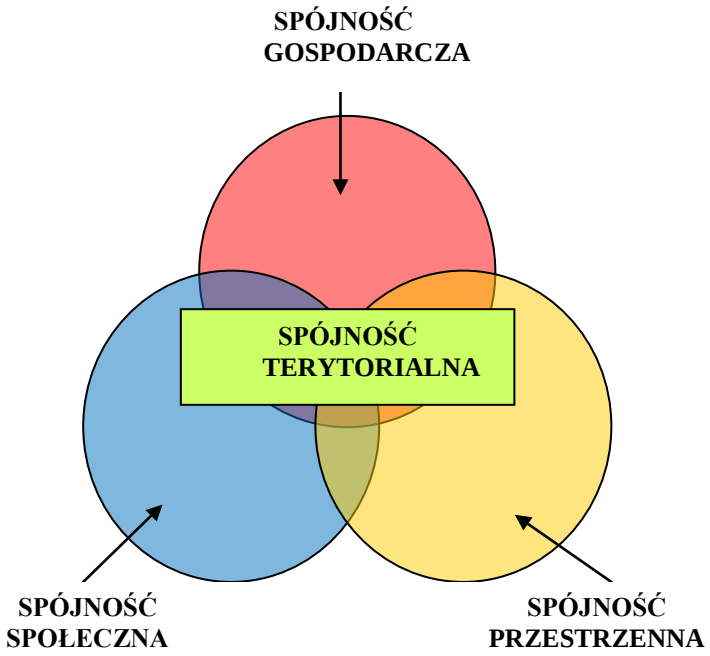
A. ISTOTA STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2020

Istotą Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 jest jej wymiar terytorialny.

„Strategia…" określa cele i kierunki interwencji publicznej oraz obszary wspierania działań prorozwojowych.

Będąc głównym narzędziem kształtowania polityki regionalnej, „Strategia…" wskazuje na konieczność wzmacniania i lepszego wykorzystania unikalnych potencjałów rozwojowych (tzw. kapitałów terytorialnych) tkwiących w regionie oraz skumulowanych w wyznaczonych obszarach funkcjonalnych. Na potencjały te składają się zarówno zasoby występujące w sferze gospodarczej, społecznej i przestrzennej. Tym samym, osiągnięcie spójności w rozwoju na poziomie regionalnym (spójność terytorialna) uzyskane zostanie poprzez rozwój zrównoważony oraz spójny gospodarczo, społecznie i ekologicznie.

Rys. 132. Polityka rozwoju - terytorialny wymiar spójności - schemat

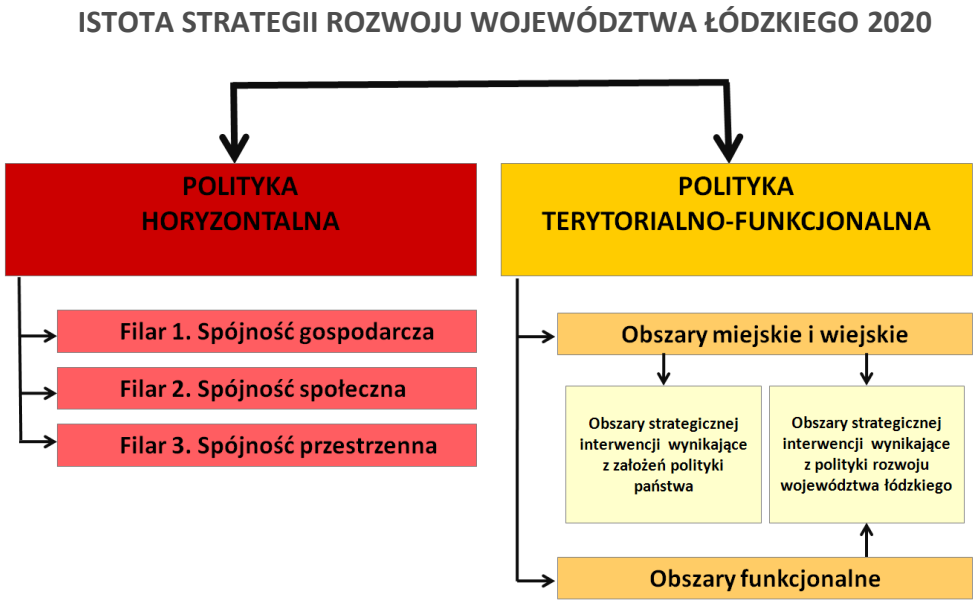

Nowa zasada zintegrowanego podejścia do rozwoju, poprzez odejście od planowania sektorowego na rzecz budowy i wzmacniania kapitału terytorialnego, pozwoli włączyć w procesy rozwojowe całą wspólnotę samorządową.

W celu wspierania pozytywnych przemian oraz niwelowania głównych barier rozwojowych w regionie a także efektywnego wykorzystania zasobów rozwojowych, „Strategia…" zakłada, że regionalna polityka rozwoju będzie realizowana w dwóch płaszczyznach:

- horyzontalnej, odnoszącej się do obszaru całego województwa,
- terytorialno-funkcjonalnej, odnoszącej się do obszarów miejskich, obszarów wiejskich oraz obszarów funkcjonalnych.

Rys. 133. Istota Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 - schemat

Wymiar podstawowy stanowi **polityka horyzontalna realizowana na obszarze całego województwa i adresowana do wszystkich podmiotów funkcjonujących w regionie**. Składają się na nią trzy filary rozwoju regionu pozwalające na zrównoważony rozwój województwa łódzkiego.

W celu lepszego wykorzystania specyfiki poszczególnych obszarów województwa oraz uzyskania efektów synergii w procesach rozwoju, polityka horyzontalna została uzupełniona o **politykę terytorialno-funkcjonalną realizowaną na terenie obszarów miejskich, obszarów wiejskich oraz wyspecjalizowanych obszarów funkcjonalnych i adresowaną do podmiotów funkcjonujących w wyznaczonych obszarach.** Polityka ta oparta jest przede wszystkim na współpracy jednostek samorządu terytorialnego w celu tworzenia i realizacji projektów zintegrowanych. Ten wymiar polityki rozwoju daje szansę na zmniejszenie skali polaryzacji i włączenie słabszych ekonomicznie gmin w procesy rozwoju. W ramach przyjętego podejścia funkcjonalno – przestrzennego, podmioty uzyskają preferencje przy realizacji zintegrowanych projektów, pod warunkiem nawiązania do wiodących potencjałów i funkcji, które stały się podstawą delimitacji powyższych obszarów. „Strategia…" zakłada, że wsparcie dotyczyć będzie projektów odnoszących się jednocześnie do różnych sfer działalności (projekty międzysektorowe) w ramach konkretnego obszaru (terytorium). Pozwoli to na uzyskanie największego efektu rozwojowego, przy respektowaniu zasady koncentracji środków finansowych w czasie i przestrzeni.

Częścią polityki terytorialno-funkcjonalnej jest polityka skierowana do **obszarów miejskich i obszarów wiejskich.** Polityka miejska odnosi się zarówno do miast, jak i otaczających je gmin. Jednostki te, powiązane funkcjonalnie i podlegające procesom urbanizacji, tworzą obszary miejskie. Obszary wiejskie obejmują wszystkie gminy wiejskie w województwie, poza obszarami funkcjonalnymi miast.

„Strategia…" zakłada, że promiejska polityka rozwojowa będzie realizowana poprzez projekty zintegrowane w ramach obszarów miejskich. Oznacza to wprowadzenie w kryteriach przyznawanych środków finansowych preferencji dla tego typu projektów.

Narzędziem realizacji polityki terytorialno-funkcjonalnej na obszarach miejskich i wiejskich jest również **kontrakt terytorialny**[1]. Zgodnie z polityką przyjętą na szczeblu krajowym, podstawą dla przygotowania i uzgadniania kontraktu terytorialnego są **obszary strategicznej interwencji (OSI) wynikające z założeń polityki państwa.** Działania prowadzone w ramach tych OSI na poziomie regionalnym będą wspierane przez instrumenty rządowe. Jako podstawę dla wyznaczenia OSI szczególnie istotnych dla rozwoju kraju, w regionie łódzkim przyjęto typy obszarów wskazane w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie". Są to:

- Łódź i jej obszar funkcjonalny,
- ośrodki subregionalne – miasta powiatowe powyżej 20 tys. mieszkańców i ich obszary funkcjonalne,
- miasta powiatowe tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
- obszary wiejskie o słabej dostępności do usług publicznych.

Elementem uzupełniającym i umożliwiającym wykorzystanie dla rozwoju unikalnych potencjałów wewnętrznych zlokalizowanych na obszarach miejskich i wiejskich, są **obszary strategicznej interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego.** Są to:

- obszary będące w strefie oddziaływania sieci TEN-T.

Kolejnym elementem polityki terytorialno-funkcjonalnej jest polityka odnosząca się do **wyspecjalizowanych obszarów funkcjonalnych**. Zostały one wskazane ze względu na jednolitość potencjałów endogenicznych będących głównym czynnikiem rozwoju oraz powiązania funkcjonalno-przestrzenne w układach wewnętrznych i ponadregionalnych, wpływające na wzrost konkurencyjności województwa i jego rozwój społeczno-gospodarczy. Polityka rozwojowa w ramach obszarów funkcjonalnych realizowana będzie poprzez projekty zintegrowane, oparte na partnerstwie i współpracy jednostek samorządu terytorialnego oraz podmiotów działających w obszarze. Umożliwi to wzmocnienie istniejących potencjałów, uzyskanie efektu synergii i wpłynie na wzrost efektywności wykorzystania środków finansowych. Wyznaczone **wyspecjalizowane obszary funkcjonalne są obszarami strategicznej interwencji wynikającymi z polityki rozwoju województwa łódzkiego.**

[1] Kontrakt terytorialny – dokument służący koordynacji działań prorozwojowych podejmowanych przez rząd i samorząd ukierunkowanych na osiąganie wspólnych celów wyznaczonych w stosunku do określonego w nim terytorium.

B. POLITYKA HORYZONTALNA

Filar 1. Spójność gospodarcza

Spójność na poziomie regionalnym to uczestnictwo w rozwoju wszystkich jednostek samorządu terytorialnego i wszystkich podmiotów regionalnych oraz optymalne wykorzystywanie tkwiących w regionie potencjałów rozwojowych, głównie przez projekty zintegrowane i sieci współpracy. Spójność gospodarcza oznacza dążenie do zmniejszenia dotychczasowych dysproporcji między poziomem rozwoju gospodarczego regionu łódzkiego a innymi regionami w kraju i Europie. Poprawa spójności gospodarczej na poziomie regionalnym wymaga **uruchomienia i wzmocnienia endogenicznych potencjałów, obecnie często niewykorzystywanych ze względu na brak współpracy między partnerami gospodarczymi i jednostkami samorządu terytorialnego.** Zakłada się, że realizowanie **zintegrowanych projektów i programów lokalnego rozwoju** doprowadzi do uruchomienia mechanizmów synergii, zwiększenia konkurencyjności województwa oraz przyczyni się do jego głębszej **integracji funkcjonalnej**.

Działania rozwojowe będą ukierunkowane przede wszystkim na wspieranie konkurencyjności gospodarki regionalnej. Zakłada się, że podstawowym czynnikiem dynamizującym procesy gospodarcze będzie wykorzystanie **potencjałów rozwoju opartych przede wszystkim na wiedzy i kapitale intelektualnym**, dających podstawy do rozwoju w województwie **nowoczesnych i inteligentnych technologii w kluczowych przemysłach regionu**. Wsparcie rozwoju zdolności innowacyjnych regionu i procesów komercjalizacji wpłynie na zdolność do elastycznego, szybkiego dostosowywania się struktur gospodarczych do zmieniających się wymogów globalnego otoczenia, a także **antycypowania przyszłych wyzwań rozwojowych**.

Poprawa pozycji konkurencyjnej regionu wymaga rozwoju potencjału akademickiego i sektora B+R oraz ukierunkowania na „inteligentne" **specjalizacje regionalne.** Rozwój regionu zdeterminowany jest jakością kapitału ludzkiego, kreatywnością i przedsiębiorczością mieszkańców oraz podmiotów gospodarczych i społecznych w regionie. Konieczne jest wzmacnianie powiązań sieciowych oraz środowiska przedsiębiorczości i innowacyjności w województwie.

Budowanie **spójności gospodarczej regionu** realizowane będzie przez poniższe cele i strategiczne kierunki działań:

Cel operacyjny 1.
ZAAWANSOWANA GOSPODARKA WIEDZY I INNOWACJI

Opis istoty celu

Generatorem rozwoju gospodarczego, zarówno w wymiarze regionalnym, krajowym jak i globalnym, są sektory oparte na wiedzy i innowacjach. Jednym z podstawowych elementów zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji jest sektor nauki i badań, stanowiący bazę innowacyjnych rozwiązań. Szczególnie ważnym źródłem innowacji są dziś badania wielodyscyplinarne. Rozwój sfery nauki i badań oraz kreowanie rozwiązań innowacyjnych przyczynia się do transferu wiedzy i innowacji do sektora gospodarki, co skutkować będzie poprawą jej konkurencyjności.

W porównaniu do gospodarek bazujących na tradycyjnych czynnikach rozwojowych, gospodarka oparta na wiedzy (GOW[2]) prowadzi do osiągania większych i szybszych efektów rozwojowych poprzez generowanie korzyści renty innowacyjnej. Wprowadzanie na rynki nowoczesnych produktów i usług skutkuje wysoką dochodowością oraz wzrostem akumulacji kapitału w regionie. Wzrastają także dochody pracowników i poziom popytu wewnętrznego, uzyskuje się oszczędności w zużyciu surowców i energii. Region staje się atrakcyjny dla lokalizacji nowych inwestycji i prowadzenia wysokodochodowych form aktywności, a w ujęciu długookresowym postrzegany jest jako atrakcyjne miejsce dla prowadzenia działalności gospodarczej oraz zamieszkania.

Rozwój gospodarki zaawansowanej technologicznie wymaga wzmacniania, zarówno procesów tworzenia innowacji, jak i ich absorpcji i dyfuzji w środowisku regionalnym. Przyczynia się to do dynamizowania procesów gospodarczych, wzrostu efektywności gospodarowania i budowania inteligentnych specjalizacji regionalnych, a w konsekwencji uzyskiwania przewag konkurencyjnych. Polityka prorozwojowa powinna zatem być ukierunkowana na badania i wzmacnianie sfery badawczo-rozwojowej, rozwój technologii mających strategiczne znaczenie dla gospodarki oraz kształtowanie sieci współpracy między wyższymi uczelniami, instytucjami badawczymi, władzami publicznymi i przedsiębiorcami.

Specyfika struktury branżowej regionu wskazuje na rozwój zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji zorientowany bardziej na unowocześnienie technologiczne niż na wspieranie sektorów branżowych. Zakłada się, że wsparcie środkami publicznymi będzie przebiegało dwutorowo: wyszukiwanie nisz technologicznych i wspieranie możliwości rozwoju technologii unikatowych mogących znaleźć komercyjne zastosowanie w sektorach gospodarki regionu oraz przeprowadzenie restrukturyzacji technologicznej w ramach kluczowych przemysłów regionu.

Szczególną rolę w pobudzaniu rozwoju nowoczesnych technologii w regionie będzie odgrywał sektor kreatywny[3] mający duże zasoby i możliwości rozwoju. Zakłada się, że katalizatorem rozwoju regionu łódzkiego będą działalności twórcze, w tym szeroko rozumiane przemysły kreatywne, stanowiące jedną z najbardziej innowacyjnych dziedzin gospodarki. Wpłynie to na poprawę wizerunku regionu i przyczyni się do akumulacji twórczego kapitału ludzkiego.

Jednym z wyzwań współczesnych czasów jest zaspokojenie potrzeb energetycznych. Zarówno wzrost efektywności energetycznej gospodarki, jak i ogólne zmniejszenie zużycia energii poprzez racjonalizację jej wykorzystania, stają się celami warunkującymi dalszy trwały i zrównoważony rozwój gospodarczy. Ze względu na szczególne uwarunkowania i potencjał dla rozwoju nowoczesnej gospodarki energetycznej, działania podejmowane w kierunku rozwoju nowoczesnego sektora energetycznego będą koncentrowały się w sferze naukowo-badawczej i aplikacyjnej oraz będą ściśle powiązane z rozwojem zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji oraz wdrażaniem inteligentnych technologii cyfrowych.

[2] GOW - według definicji OECD jest to gospodarka bazująca wprost na tworzeniu, traktowanym jako produkcja, oraz dalszym przekazywaniu, czyli dystrybucji oraz praktycznym wykorzystaniu wiedzy i innowacji.

[3] Sektor kreatywny - dzieli się na dwie grupy działalności: działalności twórcze (reklama, architektura, działa sztuki, rzemiosło artystyczne, wzornictwo i projektowanie mody, wideo, film, działalność muzyczna i fotograficzna, artystyczna i rozrywkowa, wydawnicza, działalność w zakresie oprogramowania) oraz działalności o dużym wykorzystaniu wiedzy (produkcja i usługi w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), usługi finansowe, usługi prawne i inne usługi dla biznesu (np. konsulting, badania rynku, badania i rozwój (B+R) oraz szkolnictwo wyższe).

Zakłada się, że osiągnięcie celu **„Zaawansowana gospodarka wiedzy i innowacji”** pozwoli na uzyskanie w wymiarze krajowym wysokiej pozycji w zakresie tworzenia i wprowadzania zaawansowanych technologii innowacyjnych oraz dokonanie „skoku cywilizacyjnego” w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu. Tym samym wzrośnie znaczenie i konkurencyjność województwa na arenie międzynarodowej oraz nastąpi włączenie inteligentnej gospodarki regionu w sieć powiązań o znaczeniu globalnym.

Strategiczne kierunki działań

1.1. <u>Rozwój nowoczesnych technologii na rzecz inteligentnych specjalizacji regionalnych</u>

1.1.1. **rozwój sfery B+R** , m.in. poprzez: budowę i rozwój silnych podstaw naukowo-badawczych dla gospodarki regionu, stymulowanie rozwoju badań technologicznych i stosowanych odpowiadających potrzebom sfery gospodarczej województwa, wspieranie badań na rzecz rozwoju nowoczesnych technologii[4] strategicznych w procesie rozwoju inteligentnych specjalizacji regionalnych, uruchamianie kanałów i mechanizmów dyfuzji oraz komercjalizacji wyników badań, wspieranie projektów o charakterze aplikacyjnym, realizowanych przez uczelnie wyższe na rzecz podmiotów gospodarczych, propagowanie „dobrych praktyk” w zakresie współpracy sfery B+R z przedsiębiorcami;

1.1.2. **rozwój nowoczesnych technologii (biotechnologie, nanotechnologie i zaawansowane materiały, mechatronika, technologie komunikacyjne i informatyczne) dla kluczowych przemysłów regionu (zwłaszcza przemysłu włókienniczego, energetycznego, medycznego, farmaceutycznego, kosmetycznego, rolno-spożywczego, meblowego, materiałów budowlanych, maszynowego i elektromaszynowego, eko-przemysłów)**, m. in. poprzez: wspieranie innowacyjnych przedsięwzięć i procesów dyfuzji rozwiązań innowacyjnych do gospodarki, inicjowanie przedsięwzięć i rozpowszechnianie wiedzy i informacji na temat nowoczesnych technologii, ich znaczenia i możliwości zastosowania w kluczowych przemysłach regionu, promocję podmiotów wykorzystujących nowoczesne technologie;

1.1.3. **rozwój specjalistycznych usług (m. in. usług dla ochrony zdrowia, eko-usług, logistyki, BPO, IT) wykorzystujących nowoczesne i inteligentne technologie**, szczególnie poprzez: wspieranie rozwoju funkcji uzdrowiskowych oraz specjalistycznych usług medycznych, wspieranie rozwoju specjalistycznych ośrodków klinicznych, w tym w zakresie kardiologii, onkologii i innych chorób cywilizacyjnych oraz transplantologii, specjalistycznych kadr medycznych z zakresu geriatrii, medycyny paliatywnej i ratunkowej, wdrażania innowacyjnych rozwiązań z zakresu ochrony zdrowia, wspieranie sektora usług środowiskowych (m. in. recykling, usługi ograniczające ryzyka środowiskowe, zmniejszające zanieczyszczenie i zużycie zasobów naturalnych), wspieranie rozwoju technologii związanych z obsługą logistyczną, księgową i informatyczną przedsiębiorstw;

1.1.4. **rozwój przemysłów kreatywnych (m. in. przemysłu filmowego i muzycznego, projektowania i wzornictwa, mediów)**, m. in. poprzez: wspieranie wdrażania nowoczesnych technologii, wspieranie aktywności twórczej skoncentrowanej głównie wokół mediów, przemysłu filmowego i muzycznego, promocję wzornictwa i projektowania przemysłowego, propagowanie „dobrych praktyk” z zakresu zastosowania nowoczesnego wzornictwa i projektowania w gospodarce, rozwój funkcji wystawienniczej, wspomaganie organizacji i instytucji ze sfery kultury, rozbudowę bazy materialnej związanej z przemysłami kreatywnymi.

[4] Nowoczesne technologie – technologie efektywne i przyjazne środowisku.

1.2. Rozwój nowoczesnej gospodarki energetycznej

1.2.1. **wdrażanie niskoemisyjnych i energooszczędnych technologii,** głównie w przemyśle, transporcie, sektorze komunalno-bytowym oraz rolnictwie, m. in. poprzez: wspieranie rozwoju energooszczędnych technologii przemysłowych i konsumenckich oraz magazynowania energii, wspieranie projektów inwestycyjnych ukierunkowanych na zwiększenie wytwarzania energii w skojarzeniu, przede wszystkim w sektorze komunalno-bytowym, oraz związanych z racjonalizacją i poszanowaniem energii, wspieranie pilotażowych przedsięwzięć inwestycyjnych związanych z zastosowaniem efektywniejszych technologii spalania węgla (w szczególności brunatnego) oraz sekwestracją CO_2, promocję tzw. „dobrych praktyk energetycznych", wsparcie przepływu wiedzy w zakresie wykorzystywania eko-innowacyjnych technologii energetycznych (w tym energooszczędnych), wspieranie działań mających na celu podnoszenie świadomości społecznej w zakresie wdrażania rozwiązań innowacyjnych i kształtowanie postaw proekologicznych;

1.2.2. **rozwój „zielonych przemysłów" i usług na rzecz wykorzystywania OZE**, m. in. poprzez: wsparcie rozwoju mikrotechnologii dla wykorzystywania energii z biomasy pochodzącej z produkcji rolnej i leśnej oraz biogazu do przetwarzania odpadów komunalnych i przemysłowych, instalacji geotermalnych, w tym wytwarzających energię w skojarzeniu z biomasą i biogazem, a także niskoemisyjnego transportu publicznego wykorzystującego energię z OZE, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości związanej z oferowaniem usług w zakresie zarządzania stroną popytową dla podmiotów użytkujących energię, promocję produkcji energii z odnawialnych źródeł energii oraz wykorzystywanie OZE w sektorze komunalno-bytowym oraz instytucjach publicznych;

Cel operacyjny 2.
NOWOCZESNY KAPITAŁ LUDZKI I RYNEK PRACY

Opis istoty celu

Zapewnienie trwałego wzrostu gospodarczego oraz tworzenie nowych miejsc pracy na bazie zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji wymaga postawienia na rozwój kapitału ludzkiego określony poziomem wykształcenia, kreatywności, zdolności do pracy, adaptacji do zmian w otoczeniu oraz stanem zdrowia. Koncentracja w regionie ludzi aktywnych, wykształconych i zdolnych do kreowania nowych rozwiązań odgrywa kluczową rolę w procesach gospodarczych i stanowi podstawy dla prawidłowego rozwoju regionu. Ponadto, jakość kapitału ludzkiego ma wpływ na tworzenie, dyfuzję i absorpcję rozwiązań innowacyjnych. Dla wzrostu poziomu kapitału ludzkiego istotne znaczenie mają m. in. możliwości rozwoju zawodowego, zapewnienie dobrej jakości życia i satysfakcjonujących warunków płacowych, szczególnie dla wykształconych specjalistów. Utrzymanie wysokiej jakości zasobów pracy w regionie wymaga tworzenia bodźców dla rozwoju zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji oraz stałego stymulowania popytowej strony rynku pracy.

Nowoczesny kapitał ludzki jest wysoce mobilny zawodowo i przestrzennie. Należy aktywnie przeciwdziałać emigracji zarobkowej poza region, wspierając jednocześnie aktywne postawy na rynku pracy oraz zwiększając mobilność zawodową.

Kształtowanie rynku pracy oznacza zwiększenie zatrudnienia, uzyskiwane w drodze aktywizacji zawodowej ludności, oraz wzrost liczby atrakcyjnych miejsc pracy. Konieczne jest podejmowanie działań stymulujących wzrost popytu na specjalistów, osoby z wyższym wykształceniem (szczególnie technicznym) oraz osoby związane zawodowo z sektorem kreatywnym.

Dla wzrostu popytu na pracę w regionie oraz zahamowania odpływu mieszkańców z województwa, istotne znaczenie będą miały zmiany strukturalne w gospodarce, rozwój przedsiębiorczości oraz umiejętności wykorzystania technik informacyjnych i telekomunikacyjnych, warunkujące pełne uczestnictwo w życiu społecznym i gospodarczym. Największym wyzwaniem regionalnego rynku pracy w najbliższych latach będą przekształcenia strukturalne gospodarki niezbędne dla jej modernizacji i poprawy konkurencyjności. Zakłada się, że konieczny jest wzrost udziału pracujących w sektorach tworzących gospodarkę wiedzy i innowacji. Jednocześnie wyzwaniem pozostaje pobudzanie procesu przepływu zatrudnionych w rolnictwie do pozostałych sektorów gospodarki. Wiąże się to z wielofunkcyjnym rozwojem obszarów wiejskich, tworzeniem nowych miejsc pracy poza rolnictwem i warunków sprzyjających przedsiębiorczości indywidualnej. Zakłada się, że równocześnie będzie następował wzrost zapotrzebowania na pracę w sektorze usług, stanowiącym ważny czynnik unowocześnienia gospodarki.

Istotne znaczenie dla rozwoju regionu w kontekście prognoz demograficznych i zmian w systemie emerytalnym ma umiejętność wykorzystania potencjału osób starszych i zapewnienia im odpowiednich warunków pracy. Konieczna jest gotowość pracowników i pracodawców do tworzenia i uczestnictwa w „silver economy".

Zakłada się, że osiągnięcie celu **„Nowoczesny kapitał ludzki i rynek pracy"** stworzy trwałe podstawy do rozwoju zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji, zmniejszy poziom bezrobocia w regionie oraz wpłynie na wzrost przeciętnego wynagrodzenia, jak również znacząco zwiększy regionalną wartość dodaną brutto, jak i produkt krajowy. Docelowo poziom kapitału ludzkiego w regionie odpowiadać będzie na wyzwania regionalnego rynku pracy.

Strategiczne kierunki działań

2.1. Kształtowanie i rozwój kadr dla gospodarki innowacyjnej

2.1.1. **rozwój potencjału akademickiego i wzmacnianie kierunków kształcenia na rzecz inteligentnej gospodarki regionu,** w szczególności poprzez: wzmacnianie infrastruktury i aktywności naukowej środowiska akademickiego, wspieranie kształtowania sieci współpracy środowiska akademickiego m. in. w ramach porozumień międzyuczelnianych, aktywizację szkolnictwa wyższego w kierunku kształcenia wysoko wykwalifikowanych kadr, uruchamianie nowych, innowacyjnych kierunków kształcenia i dostosowywanie oferty wyższych uczelni do potrzeb regionalnego rynku pracy, zamawianie kierunków kształcenia szczególnie ważnych dla gospodarki regionu, promocję nowych metod kształcenia, uruchomienie funduszy stypendialnych wspierających najlepszych studentów uczących się na kierunkach istotnych dla rozwoju regionu, wspieranie współpracy między środowiskiem wyższych uczelni a sferą gospodarczą oraz startu zawodowego absolwentów wyższych uczelni;

2.1.2. **rozwój szkolnictwa zawodowego,** m. in. poprzez: wspieranie tworzenia sieci szkół zawodowych, w tym o zasięgu ponadlokalnym, wspieranie deficytowych kierunków kształcenia zawodowego zgodnie z zapotrzebowaniem regionalnego rynku pracy, stymulowanie współpracy między szkołami zawodowymi a pracodawcami, w tym wspieranie szkolnictwa modułowego, systemu praktyk zawodowych i klas patronackich oraz indywidualizacji procesu kształcenia uczniów szczególnie zdolnych, wspieranie rozwoju nowoczesnej bazy materialnej szkolnictwa zawodowego zapewniającej odpowiednie zaplecze dla praktycznej nauki zawodu, promowanie kształcenia zawodowego;

2.1.3. **kształtowanie proinnowacyjnych postaw przedsiębiorców**, m. in. poprzez: tworzenie nowych i rozwój istniejących inkubatorów przedsiębiorczości, organizację kursów i szkoleń skierowanych do przedsiębiorców, w tym w zakresie pozyskiwania środków z funduszy pomocowych, rozwoju umiejętności wykorzystania nowoczesnych technologii cyfrowych i umiejętności językowych.

2.2. Kształtowanie aktywnych postaw na rynku pracy

2.2.1. **aktywizacja zawodowa ludności**, w szczególności poprzez: wspieranie mobilności zawodowej i przestrzennej ludności, wsparcie osób zakładających własną działalność gospodarczą, promocję elastycznych form zatrudnienia i organizacji pracy, w tym samozatrudnienia i firm rodzinnych, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości akademickiej pozwalającej godzić rozwój naukowy i pracę zarobkową, stymulowanie współpracy między instytucjami edukacyjnymi a pracodawcami, rozwój profesjonalnego doradztwa zawodowego, wspieranie podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności zawodowych w ramach kształcenia ustawicznego, podnoszenie kwalifikacji pracowników instytucji rynku pracy, stworzenie systemu informacyjnego o potrzebach i aktualnych trendach na regionalnym rynku pracy, wprowadzenie systemu zachęt promujących zatrudnienie w regionie;

2.2.2. **upowszechnianie modelu „silver economy**", m. in. poprzez wspieranie podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności zawodowych osób starszych, rozwój doradztwa zawodowego, promowanie i prowadzenie szkoleń oraz społecznych kampanii informacyjnych skierowanych do pracodawców w zakresie przeciwdziałania wykluczeniom spowodowanym wiekiem, wspieranie tworzenia miejsc pracy związanych z zaspokajaniem potrzeb osób starszych.

Cel operacyjny 3.
ZINTEGROWANE ŚRODOWISKO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI DLA ROZWOJU GOSPODARKI

Opis istoty celu

Przedsiębiorczość jest istotnym czynnikiem wpływającym na wzrost poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Oddziałuje w sposób bezpośredni na wzrost gospodarczy, sytuację rynku pracy, ożywienie gospodarcze regionu. Jednocześnie średnie, małe, a przede wszystkim mikro przedsiębiorstwa są wysoce podatne na zmiany cyklu koniunkturalnego, w niewielkim zakresie podejmują działalność innowacyjną[5], wykazują dużą niechęć do współpracy i kooperacji w ramach struktur sieciowych.

Zakłada się, że w celu poprawy konkurencyjności regionalnych przedsiębiorstw nastąpi większa integracja środowisk biznesowych oraz budowanie sieci powiązań między przedsiębiorstwami, uczelniami i placówkami naukowymi oraz instytucjami otoczenia biznesu. Zintegrowane środowisko przedsiębiorczości jest jednym z elementów tzw. kapitału terytorialnego[6]. Sprzyja podejmowaniu działań innowacyjnych i wdrażaniu nowych produktów. Regiony posiadające sieciową strukturę gospodarki mają większe szanse na podniesienie swojej konkurencyjności oraz rozwój zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji. Włączenie przedsiębiorstw województwa w sieć powiązań o skali globalnej wpłynie również na wzmacnianie pozycji regionu na arenie międzynarodowej. W procesie kształtowania zintegrowanego terytorialnie środowiska przedsiębiorczości istotną rolę odgrywa rozwijanie struktur klastrowych[7], które w województwie znajdują się w początkowej fazie rozwoju, oraz tzw. modeli otwartych innowacji opartych na nieformalnych powiązaniach ułatwiających wymianę wiedzy między przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, podmiotami działającymi w otoczeniu biznesu i samorządami oraz służących tworzeniu i wprowadzaniu wspólnych projektów innowacyjnych. Zwłaszcza przedsiębiorstwa mikro i małe, dzięki włączeniu w układy sieciowe, zyskują większe możliwości rozwoju, wzrostu produktywności, identyfikacji nisz rynkowych oraz lepszy dostęp do rynków eksportowych. Dlatego tak duże znaczenie ma kształtowanie postaw przedsiębiorczych, rozwijanie regionalnej i lokalnej kultury przedsiębiorczości, tworzenie oraz profesjonalizacja organizacji i instytucji pośredniczących między sferą nauki i gospodarki. Istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości odgrywają też instrumenty finansowe, w tym w szczególności instytucje finansowe wspierające przedsięwzięcia wysokiego ryzyka. Ważną rolę w procesie pozyskiwania inwestorów odgrywać będzie kompleksowa polityka przyciągania inwestycji, nastawiona m. in. na tworzenie korzystnych warunków do inwestowania dla podmiotów gospodarczych spoza regionu i kraju a także przygotowanie regionalnej oferty terenów inwestycyjnych.

Istotnym segmentem gospodarki regionu jest sektor rolniczy. Zakłada się, że w celu poprawy produktywności i konkurencyjności rolnictwa wspierana będzie poprawa jakości produkcji żywności oraz innych artykułów rolniczych i ogrodniczych a także procesy restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa. Wzmocnieniu ulegną relacje sieciowe w rolnictwie i powiązania kooperacyjne.

Przyjmuje się, że działania podjęte w kierunku budowania **zintegrowanego środowiska przedsiębiorczości dla rozwoju gospodarki** przyczynią się do poprawy konkurencyjności rynkowej podmiotów gospodarczych i sektora rolnego, podnoszenia poziomu kreatywności i innowacyjności oraz wzmocnienia i profesjonalizacji regionalnych instytucji otoczenia biznesu.

[5] Działalność innowacyjna - to szereg działań o charakterze naukowym (badawczym), technicznym, organizacyjnym, finansowym i handlowym (komercyjnym), których celem jest opracowanie i wdrożenie nowych lub istotnie ulepszonych wyrobów i procesów, przy czym wyroby te i procesy są nowe przynajmniej z punktu widzenia wprowadzającego je przedsiębiorstwa.

[6] Kapitał terytorialny – to dostępność do czynników materialnych i niematerialnych na danym obszarze, które mogą tworzyć określone zasoby lub ograniczenia.

[7] Klaster - to przestrzennie, geograficznie skoncentrowana grupa przedsiębiorstw, instytucji i organizacji powiązanych siecią pionowych i poziomych zależności, często o charakterze nieformalnym, które poprzez skupienie szczególnych zasobów pozwala tym przedsiębiorstwom osiągnąć trwałą przewagę konkurencyjną.

Strategiczne kierunki działań

3.1. Kształtowanie innowacyjnego środowiska przedsiębiorczości i powiązań sieciowych

3.1.1. **rozwój klastrów gospodarczych**, szczególnie bazujących na nowoczesnych technologiach oraz tworzących się wokół wyższych uczelni i w ramach funkcjonujących specjalnych stref ekonomicznych m. in. poprzez: promocję układów klastrowych, podnoszenie świadomości przedsiębiorców w zakresie korzyści wynikających z włączenia się w sieć powiązań klastrowych, wspieranie wspólnych projektów i przedsięwzięć opartych na sieciach współpracy;

3.1.2. **tworzenie platform informatycznych dla przedsiębiorczości**, zwłaszcza poprzez: inicjowanie tworzenia regionalnych systemów informacji naukowej, technicznej, ekonomicznej i organizacyjnej, wspieranie istniejących platform informatycznych służących przedsiębiorcom z regionu łódzkiego (np. Łódzkiej Platformy Transferu Wiedzy), stymulowanie rozwoju portali internetowych dla eksporterów i innowatorów oraz tworzonych na potrzeby klastrów, propagowanie modelu biznesu opartego na szeroko rozumianych rozwiązaniach teleinformatycznych;

3.1.3. **współpraca między przedsiębiorcami, samorządami i sferą B+R,** m. in. poprzez: wsparcie dla tzw. otwartych innowacji, system wsparcia finansowego (np. bony na innowacje, granty dla pracowników naukowych na staże w przedsiębiorstwach), dostęp do bezpłatnych konsultacji udzielanych przez specjalistów branżowych, wsparcie działalności brokerów innowacji, promocję „dobrych praktyk" z zakresu wspólnych projektów sfery nauki i biznesu o znaczeniu strategicznym dla regionu;

3.1.4. **prowadzenie kompleksowej polityki „przyciągania" inwestorów,** m.in. poprzez: koordynację polityki inwestycyjnej i wspieranie samorządów lokalnych na etapie pozyskiwania inwestorów, opracowanie pełnej oferty terenów inwestycyjnych, wspieranie przygotowania strategicznych terenów inwestycyjnych, zapewnienie wysokiej jakości obsługi inwestorów, stworzenie systemu wsparcia eksperckiego w zakresie planowania inwestycji, tworzenie preferencji dla inwestorów podejmujących współpracę z MŚP z regionu, prowadzenie działań w zakresie zintegrowanego marketingu terytorialnego;

3.1.5. **rozwój instytucji otoczenia biznesu, w tym ośrodków dyfuzji rozwiązań innowacyjnych**, m. in. poprzez: wsparcie aktywności działania parków technologicznych, inkubatorów technologicznych, akademickich inkubatorów przedsiębiorczości, inkubatorów przedsiębiorczości, centrów transferu technologii, ośrodków szkoleniowo-doradczych, wsparcie funduszy kapitału zalążkowego, funduszy pożyczkowych, funduszy poręczeń kredytowych, instytucji obniżających ryzyko działalności gospodarczej (m.in. *venture capital).*

3.2. Rozwój MŚP i sektora rolnego

3.2.1. **poprawa konkurencyjności MŚP**, m. in. poprzez: wspieranie inwestycji produkcyjnych i usługowych, z uwzględnieniem przedsięwzięć innowacyjnych: technologicznych (produktowych, procesowych), nie technologicznych (organizacyjnych, marketingowych) oraz innych (eko-innowacji, innowacji społecznych) przyczyniających się do tworzenia i zachowania trwałych miejsc pracy, rozwoju MŚP działających w sektorze wysokich technologii, wykorzystujących nowoczesne technologie oraz prowadzących działalność gospodarczą w przemysłach kluczowych i usługach specjalistycznych dla regionu, promocję MŚP wyróżniających się konkurencyjnością zewnętrzną oraz wchodzących w struktury sieciowe, wspieranie rozwoju firm komercjalizujących badania naukowe, działań w zakresie dostosowywania się MŚP do norm ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania zasobów, wspieranie nowych modeli biznesowych dla MŚP, promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu;

3.2.2. **poprawa produktywności sektora rolniczego,** m. in. poprzez: wspieranie osób i firm rozpoczynających działalność w zakresie usług dla rolnictwa, wytwarzania i promocji produktów regionalnych, restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych oraz wymiany pokoleniowej, integracji producentów rolnych w zakresie produkcji i przetwórstwa, marketingu i promocji oraz dystrybucji żywności, wspieranie postępu biologicznego w rolnictwie i certyfikacji produktów rolnych, wspieranie działań na rzecz produkcji maszyn i urządzeń dla rolnictwa**.**

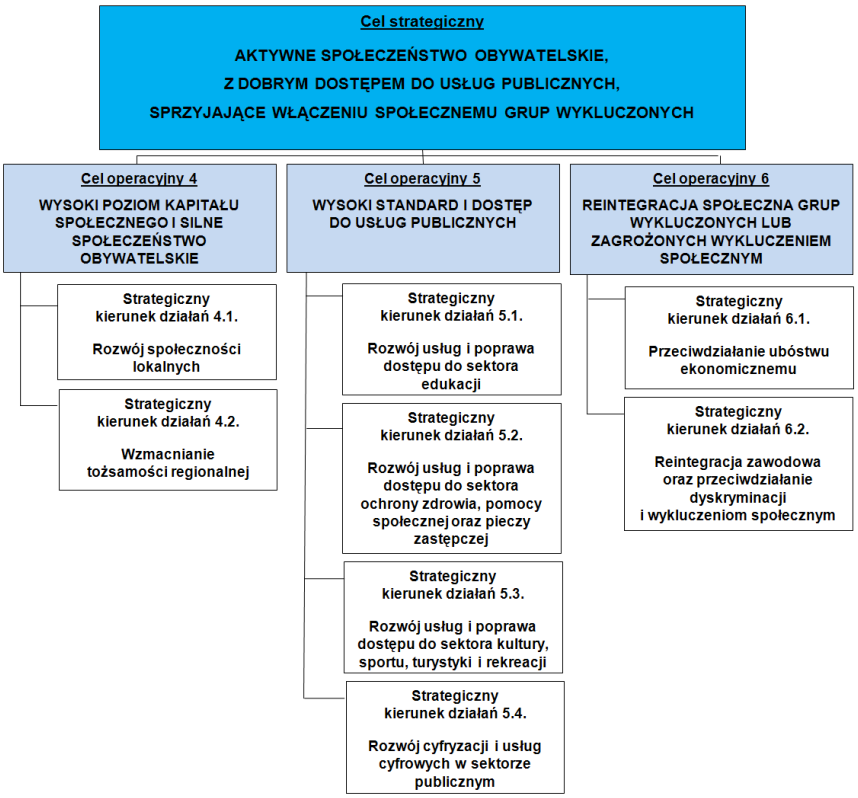
Filar 2. Spójność społeczna

Spójność społeczna w wymiarze regionalnym jest budowana przez **świadomość regionalną i lokalną, tożsamość kulturową, samoorganizację społeczności oraz pomostowy kapitał społeczny czyli współpracę między grupami i samorządami terytorialnymi.** Występujące w regionie łódzkim problemy społeczne oraz niska jakość kapitału społecznego w zasadniczy sposób rzutują na niską spójność społeczną.

Działania rozwojowe będą ukierunkowane na **zapewnienie wysokiego poziomu kapitału społecznego, zmniejszanie nierówności społecznych oraz wzmocnienie solidarności lokalnej,** co w efekcie przyczyni się do wzrostu spójności społecznej województwa i poprawy jakości życia. Jednym z warunków koniecznych pozwalających podnieść jakość życia jest wysoki standard i dostępność do usług publicznych (edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej i pieczy zastępczej, kultury, sportu, turystyki i rekreacji). Będzie to wymagało podjęcia działań mających na celu poprawę stanu bazy materialnej infrastruktury społecznej i dostosowanie jej do potrzeb mieszkańców regionu. Zmniejszanie nierówności społecznych odbywać się będzie także poprzez reintegrację grup wykluczonych i przeciwdziałanie przejawom dyskryminacji. Wskazane są działania zmierzające do zmniejszania ubóstwa ekonomicznego, zapewnienia możliwości jak najszerszego udziału w życiu społecznym osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, w szczególności zagrożonych ubóstwem, bezrobociem, osobom niepełnosprawnym i starszym, oraz przedsięwzięcia ukierunkowane na przeciwdziałanie zjawiskom patologicznym. Bardzo istotną grupą działań będzie wzmacnianie solidarności międzyludzkiej. Sprzyjać temu będą inicjatywy aktywizujące społeczności lokalne, wspieranie sektora organizacji pozarządowych oraz kształtowanie tożsamości regionalnej. Działania te będą miały na celu budowanie zaufania i więzi społecznych, promowanie postaw obywatelskich oraz aktywności na rzecz dobra wspólnego.

Realizacja powyższych zamierzeń wpłynie pozytywnie nie tylko na wzrost partycypacji, wzmocni integralność regionu, poprawi jego pozytywne postrzeganie przez mieszkańców, zmniejszy polaryzację społeczną, lecz także, poprzez wzmocnienie poczucia wspólnoty, przyczyni się do wzrostu bezpieczeństwa publicznego.

Budowanie **spójności społecznej regionu** realizowane będzie przez poniższe cele i strategiczne kierunki działań:

Cel operacyjny 4.
WYSOKI POZIOM KAPITAŁU SPOŁECZNEGO I SILNE SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Opis istoty celu

Kapitał społeczny[8] jest istotnym czynnikiem warunkującym rozwój społeczno – gospodarczy. Podstawowymi elementami kapitału społecznego jest zaufanie wewnątrz i między grupowe oraz zdolność do współpracy, bez których nie jest możliwe tworzenie gospodarki sieciowej. Istotnym czynnikiem budowania kapitału społecznego jest również poczucie tożsamości regionalnej. Sprzyja temu poznawanie własnego dziedzictwa kulturowego, szacunek wobec tradycji, wspieranie kultury ludowej, pogłębianie wiedzy o regionie. Identyfikacja ludzi z miejscem zamieszkania skłania do odpowiedzialności i dbałości o nie. Szczególne znaczenie przypisuje się także edukacji i promocji postaw sprzyjających wspólnemu działaniu, w tym w szczególności wśród młodzieży, zaangażowanie w życie lokalne, dbanie o lokalną przestrzeń a także kształtowanie postaw proekologicznych.

Silne społeczeństwo obywatelskie nie tylko wpływa na gospodarkę, ale i na jakość życia. Zakłada się znaczny wzrost stopnia partycypacji społecznej w życiu publicznym, w planowaniu i realizacji zadań publicznych, w tym tworzeniu polityk publicznych (m. in. poprzez zwiększenie aktywności mieszkańców w zakresie zrzeszania się i współpracy, zaangażowanie w działalność na rzecz społeczności lokalnych czy wzrost identyfikacji z „małymi ojczyznami").

Szczególnie istotne jest rozwijanie sektora organizacji pozarządowych i profesjonalizacja jego działania. Organizacje pozarządowe, nie nastawione na zysk własny, działają na rzecz społeczności zaspokajając ich potrzeby, a tym samym przyczyniają się do budowania silnego społeczeństwa. Istotnym przejawem aktywności obywatelskiej i stanu rozwoju społecznego jest stopień zaangażowania w działania w formie wolontariatu. Świadczy to o poczuciu tożsamości i identyfikacji lokalnej oraz poziomie świadomości obywatelskiej. Dla rozwoju regionu niezwykle ważne jest, aby sektor organizacji pozarządowych był silnym partnerem dla władz samorządowych wszystkich szczebli, stanowił głos społeczeństwa i czynnie wpływał na kształtowanie rozwoju regionu.

Zakłada się, że osiągnięcie celu **„Wysoki poziom kapitału społecznego i silne społeczeństwo obywatelskie"** przyczyni się do szybkiego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz poprawy spójności społecznej regionu, znacząco wpłynie na wzrost jakości życia mieszkańców, a tym samym na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności województwa.

Strategiczne kierunki działań

4.1. <u>Rozwój społeczności lokalnych</u>

4.1.1. **kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego**, m. in. poprzez: wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych i konkursów promujących postawy proobywatelskie, prospołeczne i proekologiczne m. in. w szkołach, wspieranie działań na rzecz wzmacniania dialogu obywatelskiego i działań na rzecz dobra wspólnego, w szczególności wśród młodzieży, zaangażowania lokalnych instytucji publicznych we współpracę z mieszkańcami, stymulowanie rozwoju indywidualnej i korporacyjnej filantropii, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych i animatorów działań społeczności lokalnych, aktywności osób starszych, upowszechnienie i rozwój mechanizmów partycypacji obywatelskiej w rządzeniu;

4.1.2. **rozwój sektora organizacji pozarządowych**, m. in. poprzez promowanie wolontariatu i wspieranie szkolenia wolontariuszy oraz członków organizacji pozarządowych w zakresie wykonywania zadań statutowych, stymulowanie współpracy między organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym i publicznym, tworzenie regionalnych centrów współpracy, wspieranie powoływania i funkcjonowania

[8] Kapitał społeczny – wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów. (Strategia rozwoju kapitału społecznego, 09.2011).

lokalnych centrów dialogu społecznego, tworzenia wieloletnich programów współpracy samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi, wzmocnienie podstaw samofinansowania organizacji pozarządowych i ich zaplecza materialnego, promocję usług świadczonych przez organizacje pozarządowe, wspieranie podnoszenia kompetencji pracowników organizacji pozarządowych, wspieranie przekazywania zadań publicznych organizacjom pozarządowym.

4.2. Wzmacnianie tożsamości regionalnej

4.2.1. **kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności**, m. in. poprzez: podnoszenie wiedzy historycznej o regionie na wszystkich poziomach edukacji szkolnej, organizowanie konkursów na temat wiedzy o regionie, wspieranie szkoleń animatorów kultury, promocję i wspieranie rozwoju twórczości folklorystycznej, w tym szczególnie festiwali o zasięgu krajowym i międzynarodowym, warsztatów rękodzieła ludowego, tradycyjnych produktów regionalnych, inicjowanie tworzenia parków kulturowych i „żywych" skansenów;

4.2.2. **wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych,** m. in. poprzez kreowanie walorów przestrzeni, zasobów, produktów i wydarzeń symbolicznych, wspieranie realizacji zintegrowanych projektów inicjowanych m. in. przez Lokalne Grupy Działania oraz inne lokalne środowiska, promocję walorów kulturowych i przyrodniczych regionu, promocję i objęcie patronatem produktów i wydarzeń kulturalnych;

4.2.3. **promocja marki „Łódzkie"**, m. in. poprzez: organizowanie wystaw, imprez i konkursów promujących region i produkty regionalne na poziomie krajowym i międzynarodowym, prowadzenie interaktywnych akcji promocyjnych na stronie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego, wspieranie opracowywania strategii marketingowych dla obszarów funkcjonalnych.

Cel operacyjny 5.
WYSOKI STANDARD I DOSTĘP DO USŁUG PUBLICZNYCH

Opis istoty celu

Ważnym czynnikiem decydującym o atrakcyjności regionu i jego poziomie cywilizacyjnym są warunki życia mieszkańców określone m. in. poprzez dostęp do podstawowych usług publicznych, który jest wyznacznikiem jakości życia oraz spójności społecznej. Dotyczy to przede wszystkim usług edukacyjnych, ochrony zdrowia, pomocy społecznej i pieczy zastępczej, kultury i rekreacji. Słaby bądź utrudniony dostęp mieszkańców do infrastruktury społecznej oraz niezadowalająca jakość świadczonych usług stanowią istotną barierę cywilizacyjną, szczególnie na obszarach wiejskich i w małych miastach.

Edukacja powszechnie dostępna, nowoczesna i wysokiej jakości to jeden z zasadniczych celów realizowanych przez Unię Europejską. Zapewnienie równych szans w dostępie do edukacji na wszystkich poziomach kształcenia, w tym dla osób niepełnosprawnych, staje się fundamentalnym wyzwaniem. Szczególne znaczenie w regionie przypisuje się upowszechnieniu edukacji przedszkolnej, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Wobec nowych wyzwań związanych z kształtowaniem społeczeństwa informacyjnego, za priorytetowe uznaje się również podniesienie umiejętności wykorzystania technik cyfrowych jako współczesnego narzędzia zdobywania, przetwarzania i przesyłania wiedzy oraz informacji na wszystkich poziomach kształcenia.

Dla poprawy sytuacji zdrowotnej mieszkańców województwa zakłada się podejmowanie działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej, jak również poprawę dostępności do podstawowych usług medycznych. W kontekście zachodzących zmian demograficznych konieczny jest rozwój pomocy społecznej i sektora usług dla osób starszych.

Równie istotny jest dostęp do usług kultury, turystyki, sportu i rekreacji, związanych z rozwojem tzw. „przemysłów czasu wolnego" wzmacniających jakość kapitału społecznego, potencjał gospodarczy województwa i umożliwiających promowanie zdrowego stylu życia. Zakłada się wspieranie rozwoju podstawowej infrastruktury kultury, zwłaszcza na terenach małych miast i obszarów wiejskich. W dobie kształtowania cywilizacji informacyjnej, szczególne znaczenie ma cyfryzacja zasobów i usług instytucji kultury, niezbędna dla lepszego ich funkcjonowania zgodnie z potrzebami rynku odbiorców. W zakresie infrastruktury sportu, turystyki, rekreacji zakłada się unowocześnienie bazy turystycznej i obiektów sportowych oraz podjęcie zintegrowanych działań na rzecz rozwoju turystyki aktywnej, uzdrowiskowej i kulturowej.

Dzięki rozwojowi cyfryzacji i usług cyfrowych w sektorze publicznym nastąpi poprawa standardu i dostępu do usług publicznych. Rozwój technologii cyfrowych wpłynie na poprawę sprawności zarządzania rozwojem a poszerzenie oferty usług świadczonych przy wykorzystaniu IT pozwoli na wieloszczeblowe i partnerskie współzarządzanie. Rozwój e-administracji i upowszechnienie elektronicznej obsługi ludności stanowi bardzo ważny instrument interaktywnej współpracy i współdecydowania o rozwoju ze strony mieszkańców, organizacji pozarządowych i innych struktur społecznych i gospodarczych. Stymulowanie działań samorządów lokalnych w zakresie tworzenia zintegrowanych portali internetowych i forów społecznościowych funkcjonujących w wymiarze lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym, umożliwi lepszy dostęp do usług publicznych.

Zakłada się, że osiągnięcie celu **„Wysoki standard i dostęp do usług publicznych"** przyczyni się do zmniejszenia zróżnicowania poziomu dostępu do infrastruktury społecznej i zaspokojenia podstawowych potrzeb ludności w tym zakresie, wpłynie na poprawę jakości życia, podniesie atrakcyjność regionu jako miejsca zamieszkania i zapewni włączenie wszystkich mieszkańców w procesy rozwojowe.

Strategiczne kierunki działań

5.1. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora edukacji

5.1.1. **rozwój bazy żłobków i przedszkoli**, m. in. poprzez: wspieranie budowy nowych i modernizacji istniejących obiektów, w tym zwłaszcza na obszarach wiejskich i w małych miastach, wspieranie rozwoju różnych form opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym oraz dziećmi do lat 3;

5.1.2. **podniesienie standardu placówek edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia,** m. in. poprzez: wspieranie dostosowywania szkół podstawowych do potrzeb edukacyjnych 6-latków, rozwoju specjalistycznych pracowni przedmiotowych w szkołach oraz infrastruktury szkoleniowej placówek kształcenia dla dorosłych;

5.1.3. **rozwój kompetencji i technik cyfrowych w procesie edukacji na wszystkich etapach kształcenia**, w szczególności poprzez: wspieranie programów, szkoleń i kursów przygotowawczych dla nauczycieli w zakresie stosowania technik cyfrowych w ramach realizowanych programów nauczania, wspieranie tworzenia platform edukacyjnych będących środkiem komunikacji między nauczycielami i uczniami, poszerzenia kształcenia o formy e-learningu, wspieranie rozwoju informatycznego zaplecza naukowego w placówkach edukacyjnych.

5.2. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej

5.2.1. **rozwój i racjonalizacja bazy ochrony zdrowia, pomocy społecznej oraz pieczy zastępczej**, m. in. poprzez: wspieranie rozbudowy infrastruktury ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej i pieczy zastępczej, w tym sieci ośrodków dziennego pobytu oraz innych alternatywnych form opieki dla osób przewlekle chorych i starszych, wdrażanie rozwiązań teleinformatycznych w obszarze zdrowia publicznego – rozwój e-usług ochrony zdrowia;

5.2.2. **rozwój usług i programów profilaktyki zdrowotnej oraz innych z zakresu pomocy społecznej i pieczy zastępczej**, m. in. poprzez: wspieranie realizacji programów profilaktycznych ukierunkowanych na zmniejszanie zachorowalności na choroby cywilizacyjne, programów edukacyjnych, szkoleń i akcji promocyjnych na rzecz zdrowego stylu życia oraz regularnego korzystania z badań profilaktycznych, upowszechnianie zachowań prozdrowotnych, wspieranie rozwoju usług opieki środowiskowej dla osób przewlekle chorych i starszych, wspieranie działań na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych kadr pomocy społecznej i pieczy zastępczej.

5.3. Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji

5.3.1. **rozwój bazy kultury, sportu, turystyki i rekreacji**, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz podnoszenia atrakcyjności i unowocześnienia bazy kultury, bazy sportowo-rekreacyjnej, w tym w placówkach edukacyjnych, bazy widowiskowej, biznesowo-konferencyjnej oraz bazy i infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych, zorientowanej na turystykę uzdrowiskową, aktywną i kulturową, wspieranie cyfryzacji zasobów i usług turystyki, kultury oraz zasobów dziedzictwa kulturowego;

5.3.2. **rozwój usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji**, m. in. poprzez: wspieranie tworzenia zintegrowanych produktów turystycznych, promocję istniejących produktów turystycznych, wspieranie szkoleń na rzecz podniesienia jakości świadczonych usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji, stymulowanie działań w zakresie rozszerzenia oferty kulturalnej instytucji kultury, wspieranie wydarzeń kulturalnych o randze krajowej i międzynarodowej, wspieranie podnoszenia kompetencji kadr sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, wspieranie tworzenia sieci współpracy podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz rozwoju kultury.

5.4. Rozwój cyfryzacji i usług cyfrowych w sektorze publicznym

5.4.1. **rozwój e-administracji i upowszechnienie elektronicznej obsługi ludności**, m. in. poprzez: wdrożenie systemów wspierających obsługę mieszkańców i inwestorów, promowanie akcji związanych z umiejętnością wykorzystania technik komputerowych do kontaktów ze sferą administracji publicznej, upowszechnianie podpisu elektronicznego, wspieranie podnoszenia kompetencji kadr administracji publicznej w zakresie wykorzystywania technik ICT;

5.4.2. **interaktywne narzędzia komunikacji samorządów z mieszkańcami**, m. in. wspieranie akcji, kursów, szkoleń z zakresu umiejętności posługiwania się komputerem wśród mieszkańców, uruchamianie stron internetowych służących komunikacji między obywatelami a władzami samorządowymi, administracją oraz instytucjami publicznymi, upowszechnienie komunikatorów internetowych;

5.4.3. **tworzenie baz danych,** m. in. poprzez: utworzenie Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego, wspieranie rozwoju i aktualizacji baz danych (w tym baz danych przestrzennych i opracowań kartograficznych), gromadzenia informacji oraz przetwarzania istniejących danych do postaci cyfrowej, integracji baz danych instytucji publicznych, wspieranie procesu zabezpieczania baz danych w instytucjach publicznych, udostępniania wybranych zasobów, wspieranie budowy zintegrowanych platform cyfrowych w wymiarze lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym.

Cel operacyjny 6.
REINTEGRACJA SPOŁECZNA GRUP WYKLUCZONYCH LUB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

Opis istoty celu

Problematyka włączenia grup wykluczonych do życia społecznego i procesów gospodarczych mocno zaakcentowana jest w strategii UE „Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu", której efektem mają być m.in. wzrost wskaźnika zatrudnienia oraz znaczne ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego. Zjawisko wykluczenia społecznego[9] generuje koszty ponoszone przez całe społeczeństwo, stając się istotną barierą wzrostu gospodarczego. Jest ono szczególnie widoczne w kontekście niekorzystnych procesów demograficznych, w tym starzenia się społeczeństwa. Z uwagi na bezpośredni wymiar ekonomiczny, przeciwdziałanie i ograniczenie wykluczenia społecznego staje się priorytetem w strategiach pobudzania rozwoju gospodarczego. Poważnym problemem jest zjawisko wyuczonej bezradności, które przejawia się m.in. w takich zachowaniach jak: roszczeniowość, całkowite uzależnienie od pomocy społecznej, brak własnej inicjatywy, zanik aspiracji życiowych itp. Pomimo wzrostu poziomu życia, problemem, zarówno w skali kraju, jak i regionu pozostaje brak znaczących postępów w przeciwdziałaniu i zwalczaniu ubóstwa[10], które w sposób szczególny dotyka dzieci i młodzież oraz często przekształca się w zjawisko tzw. dziedziczenia biedy.

Bardzo ważnym instrumentem służącym przezwyciężaniu problemów społecznych jest rozwój sektora ekonomii społecznej[11], którego istota polega na osiąganiu celów społecznych metodami gospodarczymi. Zakłada się aktywizację istniejących oraz tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej, angażujących w działalność gospodarczą grupy defaworyzowane na lokalnych rynkach pracy, jak również integrujących grupy zagrożone wykluczeniem społecznym.

Zakłada się, że osiągnięcie celu **„Reintegracja społeczna grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym"** wpłynie na podniesienie jakości kapitału ludzkiego i społecznego, przywróci zasoby siły roboczej na rynku pracy i zwiększy potencjał społeczno-gospodarczy regionu. Podejmowane działania będą miały na celu m.in. pomoc przy wejściu na rynek pracy osób dotychczas wykluczonych, efektywne zwalczanie ubóstwa, aktywizację społeczną i kulturalną oraz podnoszenie kwalifikacji grup defaworyzowanych, a także zwalczanie patologii społecznych[12].

[9] Wykluczenie społeczne – to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, uzyskiwanie dochodów w godny sposób. Wykluczeniem społecznym najbardziej zagrożeni są: bezrobotni, rodziny wielodzietne, rodzice samotnie wychowujący dzieci, osoby niepełnosprawne, osoby chore psychicznie, osoby starsze, uzależnieni, bezdomni, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, ofiary patologii życia rodzinnego, dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych oraz wychowujące się poza rodziną a także osoby będące imigrantami oraz członkowie mniejszości narodowych.

[10] Ubóstwo to niezaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych człowieka na pożądanym poziomie. Jest to rozumienie ubóstwa w ujęciu absolutnym – natomiast w ujęciu względnym ubóstwo rozpatrywane jest jako forma nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych grup ludności.

[11] Ekonomia społeczna, wg europejskiej sieci badawczej EMES, to zorganizowana działalność o celach głównie społecznych, której zyski w założeniu są reinwestowane w te cele lub we wspólnotę, a nie w celu maksymalizacji zysku lub zwiększenia dochodu udziałowców czy też właścicieli. W centrum działań stawiane są użyteczność społeczna i jej dobro.

[12] Patologia społeczna – zjawisko społeczne związane z zachowaniem się jednostek i grup społecznych niezgodnym z obowiązującymi wartościami danej kultury.

Strategiczne kierunki działań

6.1. Przeciwdziałanie ubóstwu ekonomicznemu

6.1.1. **przeciwdziałanie wyuczonej bezradności**, m. in. poprzez: wspieranie programów, szkoleń, kursów umożliwiających pozbywanie się nawyków tzw. wyuczonej bezradności, podniesienie kwalifikacji zawodowych, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej;

6.1.2. **wspieranie dzieci i młodzieży z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej**, szczególnie poprzez**:** wspieranie inicjatyw i programów przyczyniających się do wyrównywania szans rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej, w tym m.in. programów dożywiania w szkołach, programów zaopatrzenia w sprzęt komputerowy, pomoce naukowe oraz materiały niezbędne do rozwijania zdolności i zainteresowań, inicjatyw umożliwiających udział w dodatkowych zajęciach dydaktycznych i kursach pozalekcyjnych, programów stypendialnych dla najbardziej uzdolnionej młodzieży**.**

6.2. Reintegracja zawodowa oraz przeciwdziałanie dyskryminacji i wykluczeniom społecznym

6.2.1. **rozwój i upowszechnianie ekonomii społecznej**, m. in. poprzez: wspieranie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw społecznych, w tym spółdzielni socjalnych, podmiotów ekonomii społecznej, m. in. centrów i klubów integracji społecznej, zakładów aktywizacji zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej, tworzenia infrastruktury wsparcia dostarczającej profesjonalnych usług doradczych sieci współpracy, zwrotnych i bezzwrotnych mechanizmów finansowania, w tym wspieranie tworzenia funduszu pożyczkowego i poręczeniowego dla przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej, działań edukacyjnych, propagowanie idei ekonomii społecznej, wspieranie tworzenia platform i sieci współpracy i inicjatyw lokalnych;

6.2.2. **aktywizacja grup zagrożonych wykluczeniem społecznym,** m. in. poprzez: wspieranie tworzenia specjalistycznych ośrodków szkoleniowo – rehabilitacyjnych, w tym realizujących rehabilitację zawodową, wspieranie zakładów pracy chronionej, wspieranie rozwoju specjalistycznych usług rehabilitacyjnych oraz upowszechnienie programów rehabilitacji osób niepełnosprawnych umożliwiających powrót na rynek pracy i integrację społeczną, wspieranie przedsięwzięć na rzecz ograniczenia zjawiska wykluczenia cyfrowego, wspieranie rozwoju instytucji aktywizujących osoby starsze oraz zapewniających opiekę i terapię osobom niesamodzielnym, wspieranie rozwoju kształcenia integracyjnego na różnych etapach edukacji, wspieranie przedsięwzięć na rzecz uniwersalnej dostępności, w tym dostępności komunikacyjnej i projektowania uniwersalnego służących włączeniu społecznemu osób z obniżona funkcjonalnością;

6.2.3. **zapobieganie i przeciwdziałanie zjawiskom wykluczenia społecznego**, m. in. poprzez: wspieranie innowacyjnych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, szkoleń i programów edukacyjnych w zakresie problematyki uzależnień, w tym m. in. profilaktyki ukierunkowanej na zapobieganie uzależnieniom, zapewnienia dostępu do nowoczesnych metod terapeutycznych, wspieranie działań w zakresie reintegracji społecznej osób wykluczonych, przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wspieranie działań i programów skierowanych do bezdomnych, w tym programów wychodzenia z bezdomności, rozwoju sieci świetlic środowiskowych i socjoterapeutycznych oraz programów resocjalizacji młodzieży wchodzącej w konflikt z prawem, wspieranie działań i programów skierowanych do młodzieży opuszczającej rodzinne i instytucjonalne formy pieczy zastępczej.

Filar 3. Spójność przestrzenna

Spójność przestrzenną, będącą jednym z elementów spójności terytorialnej, rozumie się jako **sprawnie działający system środowiska stworzonego i przekształconego przez człowieka, tworzący strukturę sieciową, której węzłami są miasta powiązane pasmami infrastruktury, głównie transportowej. Spójność przestrzenna jest kształtowana również przez zachowujący ciągłość system przyrodniczy, którego osiami są doliny rzeczne.**

Znaczenie miast w systemie osadniczym województwa łódzkiego określać będą pełnione przez nie funkcje. Najważniejszą rolę odgrywać będą miasta – bieguny wzrostu a rdzeniem systemu będzie Łódź i jej obszar metropolitalny. Siła funkcji obszaru metropolitalnego wyznaczać będzie zasięg powiązań funkcjonalnych, zarówno wewnątrz obszaru metropolitalnego i województwa, jak i z innymi metropoliami w kraju i Europie.

Niezbędnym warunkiem osiągnięcia spójności przestrzennej województwa będzie efektywny i zrównoważony system transportowy. Wysokiej jakości stan techniczny infrastruktury transportowej oraz dobra wewnętrzna i zewnętrzna dostępność komunikacyjna regionu to kluczowe elementy wzmacniające dyfuzję procesów rozwojowych. Ponadto istotną rolę odgrywać będzie rozwój systemów teleinformatycznych opartych na nowoczesnych rozwiązaniach w dziedzinie cyfryzacji i informatyzacji, które pozwolą na rozwój społeczeństwa cyfrowego w regionie. Dopełnieniem powiązań transportowo – komunikacyjnych będzie dostęp do wysokiej jakości infrastruktury technicznej. Zastosowanie innowacyjnych technologii i nowoczesnych systemów w energetyce, gospodarce wodno - ściekowej i gospodarce odpadami będzie warunkiem podniesienia jakości życia w systemie osadniczym.

Spójny system przyrodniczy jest jednym z istotnych potencjałów endogenicznych województwa. Efektywne wykorzystanie tego potencjału umożliwi rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych i uzdrowiskowych. Warunkiem koniecznym dla zapewnienia wysokiej jakości środowiska przyrodniczego będzie również przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym i antropogenicznym. Realizacja przyjętych celów pozwoli na zrównoważony rozwój łączący ze sobą trzy aspekty – gospodarkę, człowieka oraz środowisko przyrodnicze.

Cechami charakterystycznymi spójnego systemu przestrzennego są: **zdolność budowania przewag konkurencyjnych, zdolność adaptacji do zmieniających się uwarunkowań gospodarczych oraz uzyskiwanie efektu synergii**. Tak rozumiana spójność przestrzenna województwa oznacza stworzenie możliwości **pełnego wykorzystania potencjałów endogenicznych i skutecznego kształtowania się powiązań funkcjonalno-przestrzennych między węzłami systemu. Taki stan spójności przestrzennej zapewni równomierny rozwój społeczno-gospodarczy i zapobieganie procesom peryferyzacji** oraz przyczyni się do wzrostu integracji funkcjonalnej województwa.

Budowanie **spójności przestrzennej regionu** realizowane będzie przez poniższe cele i strategiczne kierunki działań:

Cel operacyjny 7.
WYSOKA JAKOŚĆ I DOSTĘPNOŚĆ INFRASTRUKTURY TRANSPORTOWEJ I TECHNICZNEJ

Opis istoty celu

Dostępność i jakość infrastruktury transportowej, komunikacyjnej i technicznej to podstawowe czynniki warunkujące rozwój ekonomiczny i społeczny, stanowiące o atrakcyjności inwestycyjnej a także zapewniające wysoką jakość obsługi mieszkańców. Powiązania z międzynarodowymi sieciami transportowymi umożliwiają dostęp do rynków zewnętrznych, transfer innowacji oraz napływ wysoko wykwalifikowanych specjalistów. W powiązaniach wewnętrznych, wysokiej jakości infrastruktura transportowa, zapewnia spójność przestrzenną regionu. Zakłada się, że w ramach wzmocnienia i rozwoju systemów transportowych działania skierowane będą na: poprawę jakości i dostępności infrastruktury transportowej, integrację poszczególnych podsystemów, rozwój usług logistycznych oraz inteligentnych systemów zarządzania ruchem. W kontekście rozwoju nowoczesnych rynków i turystyki, nastąpi wzmożone zapotrzebowanie na szybkie podróże lotnicze i rozwój lotnisk. Poprawę obsługi ruchu towarowego i pasażerskiego zapewni integracja systemów transportowych, przy zastosowaniu nowoczesnych usług logistycznych i multimodalnych. Gospodarka oparta na wiedzy wymaga nowoczesnych systemów komunikacji społecznej, wymiany danych i informacji, zarówno w strukturach urzędów, przedsiębiorstw, podmiotów świadczących usługi publiczne, jak i kontaktach międzyludzkich. Komunikację tę zapewniają Internet oraz nowoczesne środki przekazu typu telefonia komórkowa, przewodowa a także łącza radiowo – telewizyjne. Zakłada się, że zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu, cyfryzacja usług i danych a także działania edukacyjne, szczególnie grup społecznych o najniższym wskaźniku korzystania z Internetu, przyczynią się do upowszechnienia e-usług oraz budowy społeczeństwa informacyjnego. Nieodzownym elementem życia mieszkańców oraz sprawnego funkcjonowania i rozwoju gospodarki jest dostępność i jakość infrastruktury technicznej, a także efektywny system odprowadzania i unieszkodliwiania produktów ubocznych z produkcji oraz bytu mieszkańców (ścieki, odpady), uwzględniający wymogi ochrony środowiska. Rozwój infrastruktury technicznej nastawiony będzie na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu poprzez poprawę stanu technicznego punktowych i liniowych elementów sieci przesyłowych, dystrybucyjnych oraz odbiorczych. Umożliwi on także wykorzystanie OZE (wody geotermalne, biomasa, energia wiatrowa i słoneczna) dla lokalnej produkcji energii oraz wdrażanie nowych niskoemisyjnych technologii i rozwiązań. Istotne znaczenie będą także miały działania zmierzające do równoważenia dysproporcji sieci w ramach rozwoju gospodarki wodno – ściekowej oraz zintegrowana gospodarka odpadami. Podejmowane będą również działania dotyczące zwiększenia poziomu bezpieczeństwa i ochrony infrastruktury, w tym szczególnie zagrożonych strategicznych sieci i obiektów, a także działania dotyczące budowy nowoczesnego systemu transportowego i teleinformatycznego dla sprawnego funkcjonowania infrastruktury krytycznej[13] dla zapewnienia sprawnej ewakuacji w przypadku kryzysu lub konfliktu zbrojnego

Osiągnięcie **celu „Wysoka jakość i dostępność infrastruktury transportowej i technicznej”** pozwoli na pełne wykorzystanie potencjałów województwa, a także wzmocni jego procesy rozwojowe.

Strategiczne kierunki działań

7.1. <u>Wzmocnienie i rozwój systemów transportowych i teleinformatycznych</u>

7.1.1. rozwój drogowych, kolejowych, lotniczych powiązań zewnętrznych i wewnętrznych o znaczeniu strategicznym, m. in. poprzez: wsparcie budowy podłączeń do autostrad i dróg ekspresowych, rozbudowy i przebudowy dróg publicznych, budowy obwodnic i przełożeń dróg; budowy i modernizacji: linii kolejowych, stacji i przystanków kolejowych, rozbudowy Portu Lotniczego Łódź im. W. Reymonta wraz

[13] Systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców. Infrastruktura krytyczna obejmuje m.in. system transportowy, infrastrukturę techniczną. (wg Ustawy o zarządzaniu kryzysowym).

z podłączeniem do układu transportowego i poszerzeniem oferty przewozowej, działania na rzecz budowy Kolei Dużych Prędkości oraz Centralnego Lotniska dla Polski;

7.1.2. **rozwój proekologicznego transportu pasażerskiego**, m. in. poprzez: budowę Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej, zakup nowoczesnego taboru kolejowego, wsparcie modernizacji linii tramwajowych oraz zakupu nowoczesnego taboru, pełnej integracji systemów, w tym m. in. realizacji węzłów multimodalnych, ze szczególnym uwzględnieniem centralnego węzła przy dworcu Łódź Fabryczna oraz systemów Park & Ride i Bike&Ride, propagowanie środków transportu przyjaznych środowisku (kolej, tramwaj, rower), wsparcie budowy systemu dróg rowerowych;

7.1.3. **rozwój proekologicznego transportu towarowego, w tym węzłów intermodalnych i logistyki transportowej**, m. in. poprzez: wsparcie procesu przekształcenia istniejących stacji kontenerowo-przeładunkowych w terminale intermodalne, wspieranie budowy nowych terminali, modernizacji systemu powiązań transportowych i komunikacyjnych pomiędzy stacjami przeładunkowymi, centrami logistycznymi, lotniskami cargo i strefami ekonomicznymi, wspieranie rozbudowy infrastruktury cargo w Porcie Lotniczym Łódź im. W. Reymonta;

7.1.4. **poprawa dostępu do sieci informatycznych i usług teleinformatycznych**, m. in. poprzez: wspieranie wzmocnienia i rozbudowy szkieletowej infrastruktury teleinformatycznej i lokalnej sieci dostępowej, promowanie innowacyjnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych;

7.1.5. **zabezpieczenie zaplecza infrastruktury transportowej i teleinformatycznej oraz sprzętu dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa publicznego**, m. in. poprzez: wspieranie rozwoju nowoczesnego systemu transportowego i teleinformatycznego dla funkcjonowania infrastruktury krytycznej, jako elementu zintegrowanego systemu ratownictwa, wyznaczenie i oznakowanie stałych tras przewozu ładunków niebezpiecznych oraz miejsc dla ich postoju, wsparcie wdrażania inteligentnych systemów transportowych.

7.2. <u>Wzmocnienie i rozwój systemów infrastruktury technicznej</u>

7.2.1. **zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, w tym elektroenergetyka, ciepłownictwo, gazownictwo**, m. in. poprzez: wspieranie dywersyfikacji źródeł energii, modernizacji, budowy lub rozbudowy sieci elektroenergetycznych przesyłowych i dystrybucyjnych oraz obiektów wytwarzania energii elektrycznej, wspieranie działań na rzecz zmniejszenia energochłonności w trakcie przesyłu, dystrybucji energii oraz u odbiorców końcowych, wspieranie wdrożeń projektów dla inteligentnych sieci energetycznych, wspieranie modernizacji i rozbudowy scentralizowanych sieci ciepłowniczych, rozwoju gazyfikacji;

7.2.2. **rozwój systemów wodno – kanalizacyjnych**, m. in. poprzez: wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji systemów zaopatrzenia mieszkańców w dobrą jakościowo wodę, uszczelnienia systemów jej dostawy oraz zapewnienia skutecznych i efektywnych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków;

7.2.3. **racjonalizacja gospodarki odpadami**, m. in. poprzez: wspieranie wdrażania efektywnego systemu przetwarzania odpadów, budowę i rozbudowę instalacji do utylizacji odpadów, w tym dostosowanie instalacji istniejących elektrowni i elektrociepłowni do współspalania odpadów oraz wsparcie działań na rzecz zamykania i rekultywacji składowisk odpadów komunalnych;

7.2.4. **zabezpieczenie zaplecza infrastruktury technicznej oraz sprzętu dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa publicznego**, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz ochrony infrastruktury krytycznej oraz przygotowania odpowiednich rozwiązań na wypadek zniszczenia lub zakłócenia jej funkcjonowania, wspieranie instytucji publicznych działających dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa publicznego.

Cel operacyjny 8.
WYSOKA JAKOŚĆ ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Opis istoty celu

Środowisko przyrodnicze jest czynnikiem coraz bardziej determinującym funkcjonowanie i rozwój społeczno-gospodarczy. Wysoka jakość środowiska wraz z dostępem do jego zasobów, pełni ważne funkcje ekologiczne, wpływa na jakość życia oraz jakość kapitału ludzkiego. Walory środowiska przyrodniczego decydują także o atrakcyjności turystyczno-wypoczynkowej regionu stając się ważnymi stymulatorami rozwoju gospodarczego. Brak ciągłości obszarów chronionych oraz fragmentacja przestrzeni, jak również silna antropopresja na tereny o cennych walorach przyrodniczych, prowadzą do degradacji środowiska przyrodniczego. Ograniczenie dewastacji środowiska wymaga wsparcia ze strony władz publicznych i ciągłego podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców województwa. W skali regionu zakłada się zapewnienie powiązań ekologicznych między obszarami o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych w celu uzyskania spójnego wewnętrznie systemu ekologicznego wpisującego się w system krajowy. Podstawowymi działaniami będą m. in. objęcie ochroną prawną obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, zachowanie różnorodności biologicznej, w tym obszarów NATURA 2000, przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji oraz ochrona dolin rzecznych przed zabudową.

Postępujące w skali globalnej zmiany klimatyczne, skutkujące coraz powszechniej występującymi zjawiskami suszy bądź ekstremalnymi opadami i powodziami, stanowią istotne przesłanki dla podejmowania działań zmierzających do ograniczenia i minimalizacji ich negatywnych następstw. Niezwykle istotna staje się zmiana podejścia do ochrony przeciwpowodziowej polegająca na odchodzeniu od regulacji rzek w formie budowy obwałowań i zbiorników retencyjnych na rzecz odtwarzania terenów zalewowych i budowy polderów. Problemem jest także występowanie nawalnych deszczy, szczególnie na obszarach miejskich charakteryzujących się bardzo dużym udziałem terenów utwardzonych. W celu ograniczenia skutków suszy, zakłada się poprawę retencji naturalnej i sztucznej a także prowadzenie racjonalnej gospodarki rolnej wykorzystującej systemy melioracyjne. Poza tym istotne zagrożenie stanowią pożary, wichury i szkodniki owadzie, które wymagają zdecydowanych działań zmniejszających i łagodzących skutki ich występowania.

Osiągnięcie celu **„Wysoka jakość środowiska przyrodniczego”**, będzie sprzyjać poprawie spójności przestrzennej, gospodarczej i społecznej, pozwoli na pełne wykorzystanie potencjału województwa łódzkiego oraz przyczyni się do podniesienia jakości życia mieszkańców regionu.

Strategiczne kierunki działań

8.1. Ochrona i kształtowanie powiązań przyrodniczo-krajobrazowych

8.1.1. **utworzenie spójnego wewnętrznie regionalnego systemu obszarów chronionych w powiązaniu z systemem krajowym**, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz objęcia ochroną prawną obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych, ochrony korytarzy ekologicznych oraz przeciwdziałania fragmentacji przestrzeni przyrodniczej, promocja walorów przyrodniczych regionu, wspieranie programów edukacyjnych i konkursów podnoszących świadomość ekologiczną;

8.1.2. **utrzymanie różnorodności biologicznej,** m. in. poprzez: zachowanie zasobów przyrodniczych, ochronę oraz reintrodukcję zagrożonych składników przyrody, w szczególności siedlisk oraz gatunków roślin i zwierząt, w tym na obszarach NATURA 2000, ochronę i odtwarzanie ekosystemów naturalnych, kontrolę i ograniczanie rozwoju gatunków inwazyjnych, stworzenie spójnego systemu informacji o zasobach gatunków i siedliskach przyrodniczych oraz monitorowanie stanu zachowania bioróżnorodności, w szczególności na obszarach chronionych i zagrożonych;

8.1.3. **utworzenie systemu przyrodniczo – kulturowego w obszarze powiązań Aglomeracji Łódzkiej**, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz obejmowania ochroną terenów zieleni, lasów oraz obiektów i obszarów zabytkowych, ich rewaloryzacji oraz połączenie tych elementów w spójny system przyrodniczo - kulturowy, przeciwdziałania niekontrolowanej suburbanizacji, promocję walorów przyrodniczych i kulturowych.

8.2. <u>Przeciwdziałanie i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych i antropogenicznych</u>

8.2.1. **zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej** m. in. poprzez: rozwój infrastruktury przeciwpowodziowej, w tym budowy polderów, suchych zbiorników, przepompowni, kanałów ulgi, budowy zbiorników małej retencji z główną funkcją przeciwpowodziową, budowy i modernizacji urządzeń przeciwpowodziowych, wsparcie budowy ekologicznych zabezpieczeń przeciwpowodziowych, odtwarzanie naturalnych terenów zalewowych wraz z ochroną lasów łęgowych, rozbudowę zintegrowanych systemów wczesnego ostrzegania o powodzi oraz przeciwdziałanie urbanizacji terenów zalewowych;

8.2.2. **zwiększanie retencjonowania wód**, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz zwiększania naturalnej retencji, w tym zwiększania lesistości z uwzględnieniem różnorodności gatunkowej drzewostanów, zwiększania powierzchni zadrzewień i zakrzewień jako substytutu lasu w rejonach występowania najlepszych kompleksów gleb i intensywnej produkcji rolnej, prowadzenia racjonalnej gospodarki rolnej, w tym dostosowania struktury upraw, agrotechniki i gatunków w rolnictwie do występującego deficytu wód, odbudowy istniejących systemów nawodnień oraz budowy urządzeń melioracji wodnych, realizacji zbiorników małej retencji i urządzeń retencji korytowej, wspieranie działań na rzecz zwiększania retencji wód opadowych, zwłaszcza w miejscu ich powstawania (retencja rozproszona), wspieranie działań na rzecz zapobiegania i zmniejszania procesu eutrofizacji w celu zatrzymania i magazynowania wód o dobrej jakości;

8.2.3. **zwiększenie ochrony przed skutkami zagrożeń naturalnych (pożary, powodzie, wichury, szkodniki owadzie) i poważnych awarii,** m. in. poprzez: wspieranie rozbudowy systemów dostrzegania, monitorowania i zwalczania skutków zagrożeń, prowadzenia działań ratowniczych w sytuacji zagrożenia obszarów leśnych, wiejskich i zurbanizowanych, rozbudowy infrastruktury przeciwzagrożeniowej, wspieranie podnoszenia kwalifikacji służb odpowiedzialnych za ochronę przed ww. zagrożeniami.

Cel operacyjny 9.
ZRÓWNOWAŻONY SYSTEM OSADNICZY

Opis istoty celu

Doświadczenia światowe, jak i krajowe wskazują, że procesy rozwoju społeczno – gospodarczego koncentrują się przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich. Miasta zwiększają swoją siłę przyciągania poprzez wzrost atrakcyjności pełnionych funkcji i stają się biegunami wzrostu. Dysponując rozwiniętą gospodarką, atrakcyjnymi miejscami pracy, szeroką ofertą kulturalną, naukową, edukacyjną i usługową wyższego rzędu, w tym administracyjną i finansową, poszerzają swoje strefy wpływów oraz tworzą powiązania gospodarcze zarówno z innymi biegunami wzrostu, jak i obszarami bezpośredniego sąsiedztwa. Istotnym czynnikiem wpływającym na zwiększenie najbliższego zasięgu oddziaływania ośrodka miejskiego jest jego dostępność, czyli sprawność powiązań komunikacyjnych.

Zakłada się, że system osadniczy w województwie łódzkim będzie tworzył trwałą strukturę sieciowych powiązań funkcjonalnych między ośrodkami różnej wielkości. Rdzeniem systemu będzie Łódź, pełniąca rolę metropolii, której potencjał będą uzupełniały miasta będące subregionalnymi biegunami wzrostu. W ośrodkach tych będzie następowała koncentracja funkcji specjalistycznych i komplementarnych o znaczeniu ponadregionalnym (m. in. przemysłowych, logistycznych, edukacyjnych, naukowych, akademickich, medycznych i innych). Rozwój pozostałych miast i obszarów wiejskich oparty będzie na unikalnych potencjałach endogenicznych. Zakłada się, że na skutek podjętych działań i rozwoju funkcji specjalistycznych o wysokim stopniu komplementarności obszary te zostaną włączone w sieć powiązań funkcjonalnych i będą stanowić istotny element równoważenia systemu osadniczego w regionie. Jednocześnie zakłada się, że znaczne wzmocnienie związków wewnątrzregionalnych przyczyni się do zniwelowania ciążeń zewnętrznych obszarów przygranicznych i będzie zapobiegać ich peryferyzacji. Kluczowym kierunkiem działań w zakresie wzmacniania roli ośrodków miejskich oraz podniesienia ich atrakcyjności jako miejsca do życia i inwestowania, jest kształtowanie ładu przestrzennego. Zakłada się rewitalizację zdegradowanych obszarów poprzemysłowych i mieszkaniowych w miastach, podjęcie działań zmierzających do poprawy jakości przestrzeni publicznych, w tym o znaczeniu symbolicznym, oraz przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji.

Przyjmuje się, że osiągnięcie celu **„Zrównoważony system osadniczy”** pozwoli na uzyskanie dobrej dostępności do usług publicznych, zapewni rozprzestrzenianie się rozwoju na obszarze całego województwa oraz spójność przestrzenną. Zachodzące procesy synergii przyczynią się do wzrostu konkurencyjności regionu w skali kraju i Europy.

Strategiczne kierunki działań

9.1. <u>Wzmacnianie systemu powiązań funkcjonalnych</u>

9.1.1. rozwój funkcji komplementarnych i specjalistycznych oraz powiązań funkcjonalnych ośrodka metropolitalnego i ośrodków subregionalnych (biegunów wzrostu), w układach wewnątrzregionalnych i ponadregionalnych, m.in. poprzez: wspieranie rozwoju usług publicznych wyższego rzędu, usług dla przedsiębiorstw, propagowanie inwestycji wykorzystujących potencjały endogeniczne metropolii i biegunów wzrostu oraz kształtujących ich funkcje specjalistyczne i komplementarne (zwłaszcza kulturotwórcze, akademickie, edukacyjne, naukowo-badawcze), inicjowanie i stymulowanie działań zintegrowanych budujących sieć współpracy z ośrodkami metropolitalnymi w kraju oraz powiązania między biegunami wzrostu w wymiarze wewnątrzregionalnym, promocję „dobrych praktyk” w tym zakresie;

9.1.2. włączanie ośrodków miejskich i wiejskich w komplementarny system powiązań funkcjonalnych, m. in. poprzez: wspieranie inwestycji wykorzystujących potencjały endogeniczne (m. in. przetwórstwo rolno-spożywcze, przemysł materiałów budowlanych, usługi uzdrowiskowe i turystyczne), wspieranie rozwoju funkcji pozarolniczych na obszarach wiejskich, propagowanie „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania obszarów podmiejskich.

9.2. Wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego

9.2.1. **rewitalizacja zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i poprzemysłowych, w tym rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych**, m. in. poprzez: wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów obejmujących kompleksową odnowę obszarów, organizację warsztatów i konferencji w zakresie możliwości rozwiązywania problemów na obszarach zdegradowanych, wspieranie prac konserwatorskich prowadzących do odnowy obiektów i obszarów zabytkowych oraz wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, organizowanie konkursów na najlepiej przeprowadzone rewitalizacje i rewaloryzacje;

9.2.2. **kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej**[14], m. in. poprzez: stymulowanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów historycznych i katalogów budownictwa regionalnego formułujących ustalenia kształtowania ładu przestrzennego, wspieranie konkursów na najlepsze projekty urbanistyczne dotyczące zagospodarowania przestrzeni publicznych, promocję walorów krajobrazu kulturowego, zwłaszcza mogących tworzyć symbole miejsca (m.in. w założeniach architektonicznych, na terenach zieleni urządzonej i w lasach).

[14] Dobre wzorce architektury regionalnej – katalogi budownictwa regionalnego.

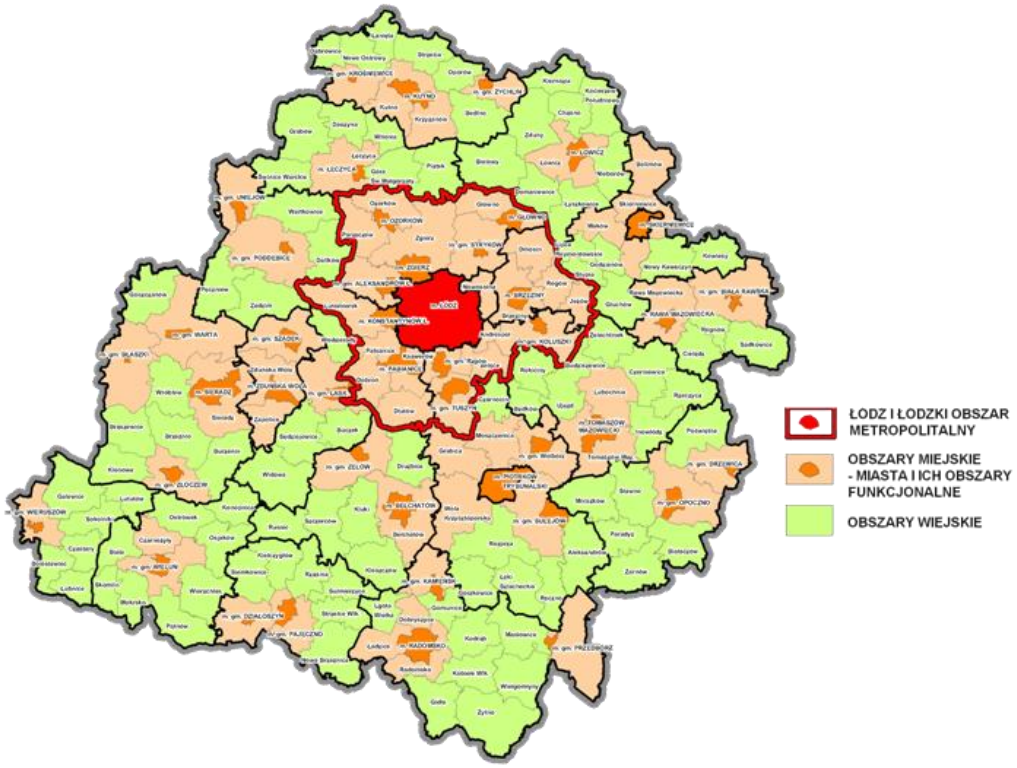
C. POLITYKA TERYTORIALNO-FUNKCJONALNA

1. Obszary miejskie i wiejskie

Szczególną rolę w procesach rozwojowych będą odgrywały **obszary miejskie**, czyli miasta i ich obszary funkcjonalne, będące biegunami wzrostu. W nadchodzącej dekadzie najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi na obszarach miejskich będzie umiejętność wykorzystywania potencjałów endogenicznych dla kreowania wzrostu gospodarczego i budowania przewag konkurencyjnych oraz poprawa jakości życia mieszkańców. To właśnie te obszary będą miejscem dynamizacji procesów wzrostu i rozwoju gospodarczego oraz powstawania nowych miejsc pracy. Jednocześnie będą atrakcyjnym miejscem do życia, z usługami publicznymi wysokiej jakości oraz harmonijnym otoczeniem. Główne ośrodki miejskie, czyli Łódź oraz ośrodki subregionalne (miasta liczące powyżej 20 tys. mieszkańców) staną się lokomotywami gospodarki opartej na wiedzy wykorzystującymi potencjał akademicki i naukowo-badawczy a miasta małe i średnie stanowić będą lokalne centra rozwoju dla obszarów wiejskich. Istotne znaczenie dla realizacji podejmowanych działań będzie miała współpraca między jednostkami samorządu terytorialnego w ramach obszarów miejskich, w tym w szczególności przy tworzeniu i realizacji zintegrowanych inwestycji terytorialnych.

Obszary wiejskie postrzegane są w sposób kompleksowy i wielofunkcyjny, jako miejsce życia, pracy i wypoczynku. Zakłada się rozwój innowacyjnego rolnictwa oraz kształtowanie pozarolniczych form działalności gospodarczej, które generować będzie nowe miejsca pracy m. in. w przetwórstwie, usługach, handlu, turystyce i agroturystyce, rzemiośle i rękodzielnictwie. Podniesienie poziomu cywilizacyjnego obszarów wiejskich będzie realizowane poprzez wzmocnienie potencjałów rozwojowych ośrodków gminnych, poprawę dostępu do usług publicznych, poprawę jakości kapitału ludzkiego i społecznego, ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej i infrastrukturalnej. W rozwoju obszarów wiejskich kluczową rolę odgrywać będzie ochrona środowiska przyrodniczego i przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym i antropogenicznym.

Rys. 134. Obszary miejskie i obszary wiejskie w województwie łódzkim

1.1. OBSZARY MIEJSKIE

Cel strategiczny

OBSZARY MIEJSKIE ZAPEWNIAJĄCE MIESZKAŃCOM WYSOKI POZIOM ŻYCIA, WYKORZYSTUJĄCE PRZEWAGI KONKURENCYJNE DO DYNAMICZNEGO WZROSTU GOSPODARCZEGO ORAZ ADAPTUJĄCE SIĘ DO ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH I KLIMATYCZNYCH

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie systemowych działań rewitalizacyjnych obszarów zdegradowanych społecznie i gospodarczo.
2. Wspieranie działań na rzecz kształtowania przestrzeni publicznych wysokiej jakości.
3. Wspieranie działań na rzecz zapobiegania negatywnym zjawiskom suburbanizacji.
4. Wspieranie działań na rzecz podnoszenia jakości usług publicznych oraz dostosowania ich do potrzeb starzejącego się społeczeństwa.
5. Wspieranie działań na rzecz budowy układów obwodnicowych oraz podłączeń do dróg ekspresowych i autostrad.
6. Wspieranie działań na rzecz rozwoju transportu zbiorowego oraz integracji systemów transportowych.
7. Wspieranie działań na rzecz efektywności energetycznej m. in. wdrażania technologii energooszczędnych w budownictwie, energetyce, transporcie i gospodarce odpadami.
8. Wspieranie działań na rzecz racjonalizacji gospodarki wodno-ściekowej, w tym zwiększania retencji wód.
9. Wspieranie działań na rzecz zachowania i kształtowania korytarzy przewietrzających oraz ochrony terenów zielonych.
10. Wspieranie rozwoju funkcji symbolicznych budujących ponadregionalną rangę miejskich obszarów funkcjonalnych.

1.2. OBSZARY WIEJSKIE

Cel strategiczny

ATRAKCYJNE OSADNICZO OBSZARY WIEJSKIE, WYKORZYSTUJĄCE POTENCJAŁY WEWNĘTRZNE DLA ROZWOJU WIELOFUNKCYJNEGO

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie działań na rzecz wdrażania rozwiązań innowacyjnych w rolnictwie i leśnictwie oraz powstawania i działalności organizacji producentów rolnych.
2. Wspieranie działań na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego, rynków lokalnych promujących produkty regionalne oraz agroturystyki.
3. Wspieranie działań na rzecz rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw sektora pozarolniczego.
4. Wspieranie działań na rzecz uruchomienia i realizacji programu Odnowa Wsi w województwie łódzkim.
5. Wspieranie działań na rzecz stosowania Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych, w tym m. in. poprawy efektywności gospodarowania zasobami wodnymi i glebowymi w rolnictwie (szczególnie w kierunku przeciwdziałania zakwaszeniu gleb) oraz wspieranie działań na rzecz realizacji programów rolno-środowiskowych (w tym działania na rzecz ochrony bioróżnorodności), zwiększenie retencjonowania wód m. in. przez zwiększenie lesistości i zadrzewień.
6. Wspieranie działań na rzecz poprawy dostępu do podstawowych usług publicznych, w tym edukacji przedszkolnej, opieki zdrowotnej, oraz usług kultury i sportu.
7. Wspieranie rozwoju systemu transportu publicznego oraz sieci dróg powiatowych i gminnych istotnych dla zwiększania dostępności komunikacyjnej.

8. Wspieranie działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego, w tym rozbudowy i modernizacji sieci elektroenergetycznych średniego i niskiego napięcia oraz wykorzystywania odnawialnych źródeł energii.
9. Wspieranie rozwoju systemów wodno-ściekowych.

Jednym z instrumentów umożliwiających realizację polityki rozwoju obszarów miejskich i obszarów wiejskich są Obszary Strategicznej Interwencji (OSI). Obszary te, wynikające z założeń polityki państwa, stanowią element integracji polityki rozwoju regionalnego prowadzonej na poziomie kraju z polityką rozwoju prowadzoną na poziomie regionalnym. Narzędziem polityki regionalnej na tych obszarach będzie kontrakt terytorialny. KSRR wskazuje 8 typów OSI, przyznając regionom możliwość ich szczegółowej delimitacji. W „Strategii…", na podstawie kryteriów wskazanych w KSRR i przy uwzględnieniu regionalnej specyfiki, zidentyfikowano 4 typy obszarów strategicznej interwencji. Są to:

1. Ośrodki wojewódzkie - miasta wojewódzkie, które od 01.01.1999 są siedzibą wojewody i (lub) sejmiku województwa oraz ich obszary funkcjonalne - **Łódź i jej obszar funkcjonalny**:
   - wyznaczony na podstawie cech społeczno-ekonomicznych i funkcjonalno-przestrzennych gmin;
2. Ośrodki subregionalne – miasta średniej wielkości (powyżej 20 tys.) pełniące istotne funkcje w skali sub- i regionalnej oraz ich obszary funkcjonalne - **miasta powiatowe liczące ponad 20 tys. mieszkańców i ich obszary funkcjonalne;**
3. Obszary strategicznej interwencji na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze - **miasta powiatowe tracące funkcje społeczno-gospodarcze**:
   - przyjęto, że miasta powiatowe tracące funkcje społeczno-gospodarcze to ośrodki spełniające 6 z 11 poniższych kryteriów: 1. dynamika liczby ludności 2006-2010 niższa od średniej dla miast powiatowych województwa, 2. dynamika liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wpisanych do rejestru REGON 2006–2010 niższa od średniej dla miast powiatowych woj., 3. dynamika liczby pracujących 2006-2010 niższa od średniej dla miast powiatowych woj., 4. dynamika dochodów własnych gmin 2006-2010 niższa od średniej dla miast powiatowych woj., 5. dynamika liczby bezrobotnych 2006-2010 wyższa od średniej dla miast powiatowych woj., 6. liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu w szkołach podstawowych w 2010 roku wyższa od średniej dla miast powiatowych woj., 7. odsetek gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2010 roku wyższy od mediany dla miast powiatowych woj., 8. dochody z PIT na 1 mieszkańca w 2010 roku niższe od wartości trzeciego kwartyla dla miast powiatowych woj., 9. liczba ZOZ na 1000 mieszkańców w 2010 roku mniejsza lub równa wartości trzeciego kwartyla dla miast powiatowych woj., 10. dynamika zasobów mieszkaniowych 2006-2010 niższa od średniej dla miast powiatowych woj., 11. odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2010 roku niższy od średniej dla miast powiatowych woj.;
4. Obszary o najgorszych wskaźnikach dostępu do usług publicznych - **gminy wiejskie, nie wchodzące w skład obszarów funkcjonalnych miast, o słabej dostępności do usług publicznych:**
   - przyjęto, że gminy wiejskie o słabej dostępności do usług publicznych to gminy spełniające 5 z 9 poniższych kryteriów : 1.odsetek dzieci w wieku 3 – 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym poniżej 50% (2010 r.), 2. średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego w części matematyczno-przyrodniczej (2010 r.) co najmniej 10% niższe od średniej dla obszarów wiejskich, 3. liczba uczniów szkół podstawowych przypadająca na 1 komputer z dostępem do Internetu (2010 r.) co najmniej 20% większa od średniej dla obszarów wiejskich, 4. odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej (2010r.) poniżej 50% dla zdefiniowanych powyżej obszarów wiejskich, 5. liczba lekarzy na 1000 mieszkańców w 2010r. co najmniej 50% mniejsza od średniej dla obszarów wiejskich, 6. liczba zakładów opieki ambulatoryjnej na 1000 mieszkańców w 2010 r., co najmniej 40% niższa od średniej dla obszarów wiejskich, 7. średnia liczba uczestników imprez w domach kultury, klubach i świetlicach w latach 2007-2009 na 1 000 mieszkańców poniżej średniej dla obszarów wiejskich, 8. liczba aptek

na 1000 mieszkańców co najmniej 20% niższa niż średnia dla obszarów wiejskich w 2010 r., 9. liczba woluminów w bibliotekach na 1000 mieszkańców co najmniej 20% niższa niż średnia dla obszarów wiejskich w 2010 r.

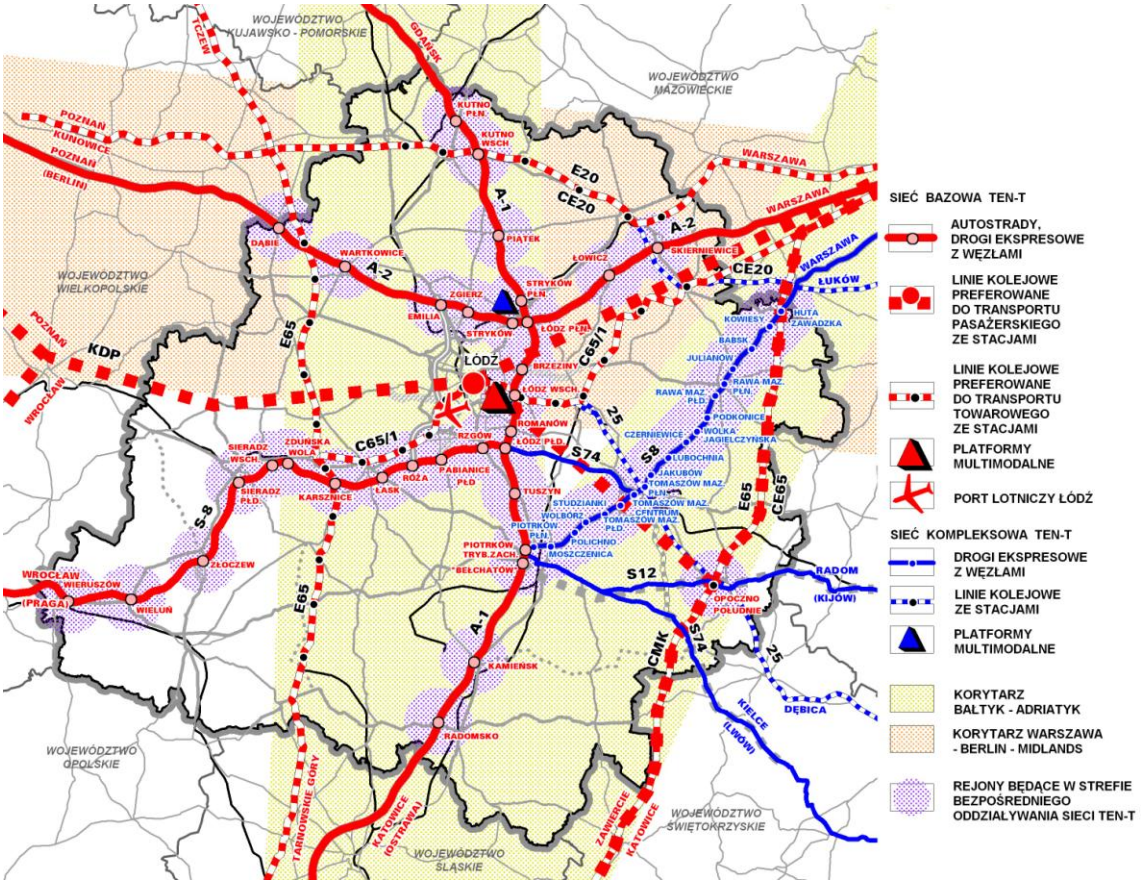
Gminy spełniające powyższe kryteria wg stanu na 2010 rok zostały zobrazowane na załączniku graficznym nr 1 (str 135).

Ponadto, w celu efektywnego wykorzystania przewag lokalizacyjnych obszarów miejskich i obszarów wiejskich, „Strategia…" wskazuje Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego. Należą do nich obszary będące w strefie oddziaływania sieci TEN-T.

Położenie województwa łódzkiego na przecięciu dwóch paneuropejskich korytarzy Bałtyk – Adriatyk oraz Warszawa – Berlin – …- Midlands daje tym obszarom nowe impulsy rozwojowe. Sieć TEN-T obejmuje w województwie łódzkim trzy rodzaje transportu: drogowy, kolejowy i lotniczy, jak również platformy multimodalne. Nowa sieć transportowa umożliwi usprawnienie działalności przewozowej na potrzeby pasażerów i przedsiębiorstw w UE. Priorytetem UE jest ukierunkowanie funduszy transportowych na stworzenie infrastruktury i połączeń transportowych łączących główne ośrodki społeczno gospodarcze oraz bramy do państw trzecich (porty, porty lotnicze i połączenia lądowe), zapewniające konkurencyjność, zwiększanie zatrudnienia i rozwój gospodarczy. Region łódzki posiadać będzie dostęp do silnej europejskiej sieci transportowej poprzez węzły na autostradach i drogach ekspresowych, dworce kolejowe oraz terminale multimodalne pasażerskie i towarowe na kolei.

Uznaje się, że tereny gmin położone w sąsiedztwie punktów węzłowych TEN-T lub o najlepszej dostępności do tych punktów zyskają najsilniejszy impuls rozwojowy dla gospodarki województwa. Celem zdyskontowania położenia obszarów w strefie bezpośredniego oddziaływania Transeuropejskiej Sieci Transportowej niezbędne będzie ich wyposażenie w elementy lokalnej infrastruktury tj. m. in. drogi dojazdowe, sieci elektroenergetyczne, gazownicze, ciepłownicze, wodociągowe, kanalizacyjne, telekomunikacyjne, które zapewnią wysoki standard proponowanych usług i będą stanowiły atrakcyjną ofertę inwestycyjną.

Rys. 135. Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego – rejony będące w strefie bezpośredniego oddziaływania sieci TEN-T

2. Obszary funkcjonalne

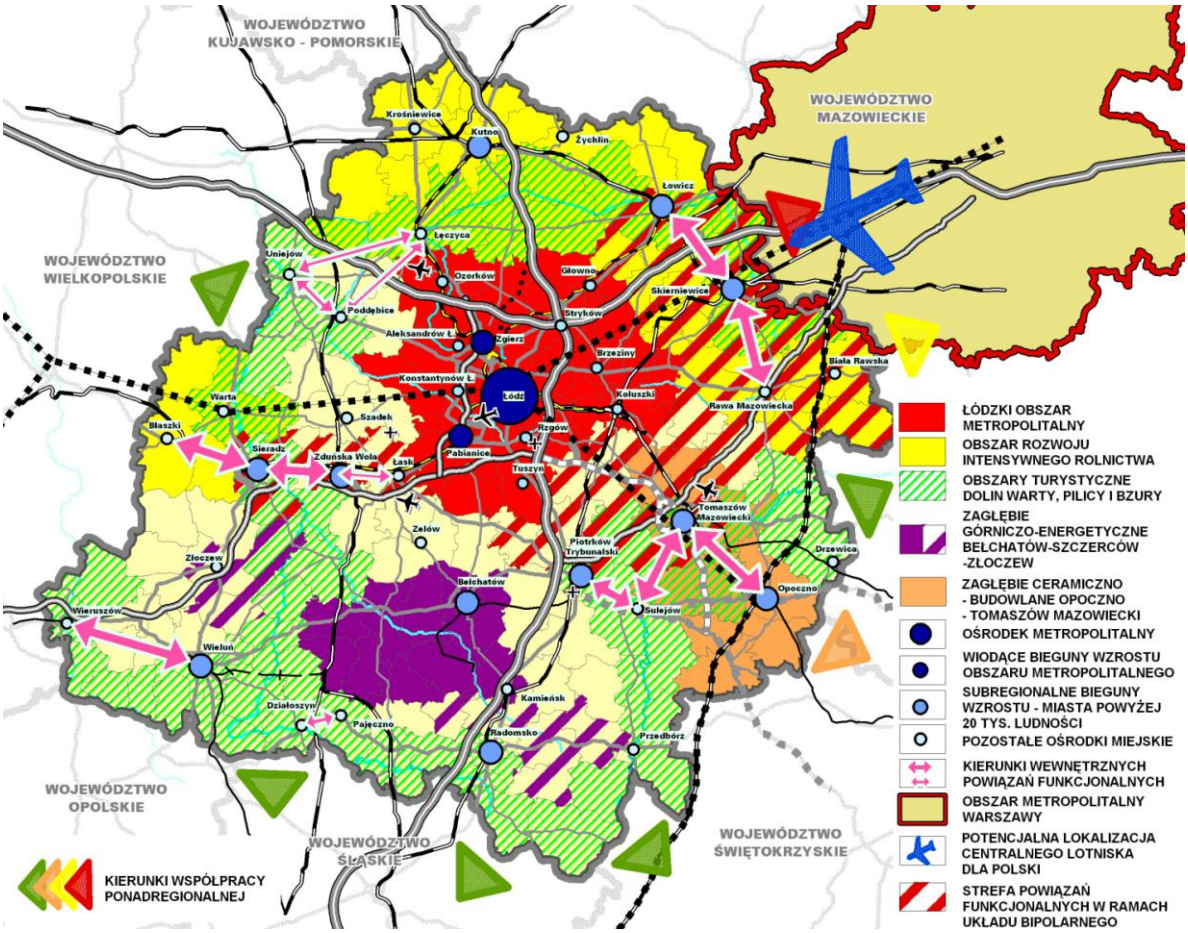
Obszary funkcjonalne zostały wskazane w „Strategii …" w celu realizacji zintegrowanej polityki rozwoju w ujęciu funkcjonalno-terytorialnym.

Delimitacja obszarów funkcjonalnych została oparta na dwóch rodzajach kryteriów. Najważniejszym z nich była jednolitość potencjałów endogenicznych wynikających z cech fizyczno-geograficznych lub strukturalno-gospodarczych. Zakłada się, że potencjały te będą wiodącym czynnikiem rozwoju poszczególnych obszarów funkcjonalnych a tym samym regionu. Wzmacnianie tych potencjałów jest jednym z celów polityki rozwoju na obszarach funkcjonalnych. Drugim kryterium delimitacji były powiązania funkcjonalno-przestrzenne. Powiązania te, zarówno wewnątrzregionalne, jak również ponadregionalne z województwami sąsiednimi, przyspieszają procesy rozwojowe, wpływają na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności województwa oraz jego rozwój społeczno-gospodarczy, zatem ich wzmacnianie również jest jednym z celów polityki rozwoju na obszarach funkcjonalnych.

Jednym z najistotniejszych wyzwań rozwojowych na obszarach funkcjonalnych jest współpraca jednostek samorządu terytorialnego na rzecz tworzenia i realizacji projektów zintegrowanych.

Obszary funkcjonalne zostały uznane jako Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego i służące osiąganiu celów rozwoju w wymiarze koncentracji terytorialno-funkcjonalnej.

Rys. 136. Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego - obszary funkcjonalne

2.1. ŁÓDZKI OBSZAR METROPOLITALNY

Cel strategiczny

SPÓJNY, DYNAMICZNY I KONKURENCYJNY OBSZAR ROZWOJU FUNKCJI METROPOLITALNYCH, WSPÓŁTWORZĄCY KRAJOWY SYSTEM METROPOLII ORAZ WPISUJĄCY SIĘ W PROCES ROZWOJU BIPOLARNEGO UKŁADU METROPOLITALNEGO ŁÓDŹ – WARSZAWA

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie działalności związanych z rozwojem gospodarki kreatywnej, opartych na unikatowym potencjale wyższych uczelni artystycznych, w zakresie sztuki i kultury, w tym przemysłu filmowego i muzycznego, mediów, wzornictwa i projektowania.
2. Wspieranie działań na rzecz stworzenia sieci współpracy środowiska akademickiego dla kreowania kierunków nauczania o znaczeniu krajowym i międzynarodowym zgodnych z istniejącymi i przyszłymi potrzebami metropolitalnego i regionalnego rynku pracy.
3. Wspieranie rozwoju sfery B+R na rzecz nowoczesnych technologii.
4. Wzmacnianie istniejącej bazy instytucji kultury wyższej oraz wspieranie funkcji symbolicznych i wydarzeń kulturalnych o randze krajowej i międzynarodowej.
5. Wspieranie przedsięwzięć rewitalizacyjnych w strefach śródmiejskich miast, szczególnie dziedzictwa poprzemysłowego.
6. Wspieranie działań na rzecz budowania zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i atrakcyjności środowiska przyrodniczego.
7. Wspieranie działań na rzecz rozwoju funkcji targowo-wystawienniczej, kongresowej, widowiskowej i sportowej.
8. Wspieranie działań na rzecz stworzenia zintegrowanego węzła transportowego o znaczeniu krajowym i międzynarodowym.
9. Wspieranie działań na rzecz usprawnienia systemu komunikacji wewnętrznej w ŁOM poprzez utworzenie zintegrowanego, multimodalnego systemu transportu publicznego.
10. Wspieranie przedsięwzięć na rzecz systemowej współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego.
11. Inicjowanie i wspieranie działań na rzecz rozwoju bipolarnego układu metropolitalnego Łódź – Warszawa oraz innych międzyregionalnych powiązań funkcjonalnych, szczególnie w zakresie rozwoju zaawansowanej gospodarki wiedzy i innowacji - klastrów (m. in. Środkowoeuropejski Klaster Zaawansowanych Technologii, Środkowoeuropejski Klaster Zaawansowanych Technologii Włókienniczych, Klaster Farmaceutyczno-Medyczny, Klaster Przemysłów Kreatywnych, Środkowoeuropejska Platforma Usług Logistycznych, Balneologia).

2.2. ZAGŁĘBIE GÓRNICZO-ENERGETYCZNE BEŁCHATÓW – SZCZERCÓW - ZŁOCZEW

Cel strategiczny

OBSZAR ROZWOJU NOWOCZESNEJ GOSPODARKI ENERGETYCZNEJ TWORZĄCEJ I WYKORZYSTUJĄCEJ INNOWACYJNE I PRZYJAZNE ŚRODOWISKU TECHNOLOGIE

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie działań na rzecz powstania w regionie specjalistycznego ośrodka badawczego oraz szkolnictwa zawodowego z zakresu gospodarki energetycznej.
2. Wspieranie działań na rzecz rozwoju „zielonych przemysłów" oraz rozwoju i wdrażania niskoemisyjnych technologii węglowych.
3. Wspieranie działań na rzecz rekultywacji terenów poeksploatacyjnych, w tym m. in. w kierunku leśnym.
4. Wspieranie działań na rzecz ograniczenia negatywnych skutków oddziaływania terenów eksploatacyjnych, szczególnie w zakresie gospodarki wodno-ściekowej.
5. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia dostępności transportowej zewnętrznej i wewnętrznej.
6. Wspieranie działań na rzecz rozwoju ponadregionalnych powiązań funkcjonalnych z zakresu gospodarki energetycznej - klastrów (m. in. Klaster Ekoenergia).

2.3. ZAGŁĘBIE CERAMICZNO-BUDOWLANE OPOCZNO – TOMASZÓW MAZOWIECKI

Cel strategiczny

OBSZAR NOWOCZESNEGO PRZEMYSŁU MATERIAŁÓW BUDOWLANYCH, OPARTEGO NA ZASOBACH SUROWCOWYCH I WYKORZYSTUJĄCEGO INNOWACYJNE TECHNOLOGIE ORAZ KREATYWNE ROZWIĄZANIA W ZAKRESIE PROJEKTOWANIA I WZORNICTWA

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie działań na rzecz poprawy dostępu do wiedzy oraz transferu najnowszych osiągnięć technologicznych w przemyśle ceramicznym i szklarskim.
2. Wspieranie powiązań sieciowych, w tym m. in. w zakresie wprowadzania nowoczesnego wzornictwa przemysłowego.
3. Wspieranie w regionie rozwoju specjalistycznego szkolnictwa zawodowego dla przemysłu ceramicznego i szklarskiego na poziomie średnim i wyższym
4. Wspieranie działań na rzecz powstania w regionie ośrodka badawczo – rozwojowego dla przemysłu ceramicznego i szklarskiego.
5. Wspieranie działań w kierunku powstania interaktywnego muzeum przemysłu ceramicznego i szklarskiego.
6. Wspieranie działań na rzecz rekultywacji terenów poeksploatacyjnych w kierunku leśnym.
7. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia dostępności transportowej zewnętrznej i wewnętrznej.
8. Wspieranie działań na rzecz kształtowania ponadregionalnych powiązań funkcjonalno-przestrzennych w zakresie rozwoju nowoczesnego przemysłu materiałów budowlanych - klastrów (m. in. Łódzko-Świętokrzyska Platforma Zaawansowanych Materiałów Budowlanych).

2.4. OBSZAR ROZWOJU INTENSYWNEGO ROLNICTWA

Cel strategiczny

OBSZAR ROZWOJU KONKURENCYJNEGO, PRODUKTYWNEGO ROLNICTWA ORAZ NOWOCZESNEGO PRZETWÓRSTWA ROLNO-SPOŻYWCZEGO, OPARTEGO NA TRADYCJACH PRZEDSIĘBIORCZYCH ORAZ STRUKTURACH SIECIOWYCH POWIĄZANYCH Z SEKTOREM NAUKOWO-BADAWCZYM

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie w regionie rozwoju szkolnictwa wyższego o zasięgu ponadregionalnym oraz specjalistycznego szkolnictwa zawodowego na poziomie średnim o profilu rolniczym.
2. Wspieranie powstawania i działalności organizacji producentów rolnych.
3. Wspieranie rozwoju sieci współpracy między sferą naukowo – badawczą a samorządem rolniczym i producentami rolnymi oraz przedsiębiorstwami przetwórstwa rolno – spożywczego i innymi.
4. Wsparcie dla utworzenia rynków hurtowych produktów rolnych.
5. Wspieranie działań na rzecz agrobiznesu międzynarodowego.
6. Wspieranie działań na rzecz produkcji biogazu i biopaliw na bazie produktów rolnych i pochodzących z gospodarki leśnej oraz odpadów pochodzących z produkcji rolnej, leśnej i przetwórstwa rolno-spożywczego.
7. Zwiększenie retencji wód oraz rozwój i modernizacja systemów melioracji wodnej.
8. Inicjowanie i wspieranie procesów scalania gruntów rolnych i leśnych.
9. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia dostępności transportowej zewnętrznej i wewnętrznej.
10. Wspieranie działań na rzecz rozwoju ponadregionalnych powiązań funkcjonalno-przestrzennych z zakresu przetwórstwa rolno-spożywczego – klastrów (m. in. Łódzko-Mazowiecki Klaster Owocowo-Warzywny).

2.5. OBSZARY TURYSTYCZNE DOLIN RZECZNYCH PILICY, WARTY I BZURY

Cel strategiczny

OBSZARY ROZWOJU TURYSTYKI UZDROWISKOWEJ, KONFERENCYJNEJ, SPORTOWEJ I AKTYWNEJ O ZNACZENIU PONADLOKALNYM, WYKORZYSTUJĄCE ENDOGENICZNE POTENCJAŁY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Strategiczne kierunki działań:

1. Wspieranie działań na rzecz rozwoju turystyki aktywnej, rekreacyjnej, sportowej i geoturystyki oraz bazy turystycznej, w tym agroturystyki.
2. Wspieranie działań na rzecz rozbudowy szlaków turystycznych.
3. Wspieranie działań na rzecz rozwoju funkcji konferencyjno–kongresowej.
4. Wspieranie działań na rzecz wykreowania marki i popytu na usługi balneologiczne, uzdrowiskowe i rehabilitacyjne.
5. Wspieranie działań na rzecz budowania zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i przyrodniczych, w tym geologicznych, oraz kultywowaniu tradycji.
6. Wspieranie działań na rzecz wykreowania wizerunku obszarów jako atrakcyjnych turystycznie.
7. Wspieranie działań na rzecz poprawy czystości wód Zalewu Sulejowskiego i Zbiornika Jeziorsko oraz terenów leśnych.
8. Wspieranie działań na rzecz wprowadzania systemowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej.
9. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia dostępności transportowej zewnętrznej i wewnętrznej.
10. Wspieranie działań na rzecz rozwoju powiązań funkcjonalno-przestrzennych o wymiarze ponadregionalnym (Pasmo kulturowo-turystyczne Pilicy, Pasmo kulturowo-turystyczne Warty, Pasmo kulturowo-turystyczne Bzury).

V. REALIZACJA STRATEGII

A. PODMIOTY REALIZUJĄCE

Podmiotem odpowiedzialnym za określanie i osiąganie celów strategii jest samorząd województwa. Pełni on rolę **głównego koordynatora i organizatora procesu realizacji strategii**. W procesie tym występuje jako podmiot odpowiedzialny za inicjowanie i finansowanie określonych przedsięwzięć a często jako inwestor bezpośrednio realizujący inwestycje celu publicznego. Jednak wiele celów i kierunków działań pozostaje poza możliwościami bezpośredniego oddziaływania władz województwa. W tym przypadku rolą samorządu będzie koordynowanie, inspirowanie i motywowanie do pewnych działań oraz propagowanie określonych postaw i zachowań ze strony różnych podmiotów oraz organizacji gospodarczych i społecznych na rzecz realizacji celów zapisanych w „Strategii…". W proces realizacji strategii włączone będzie również szerokie grono innych podmiotów publicznych: jednostki samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego, samorządy terytorialne innych województw, administracja rządowa, sektor gospodarczy i instytucje otoczenia biznesu, samorządy gospodarcze i zawodowe, organizacje pozarządowe i mieszkańcy regionu, jednostki sektora edukacji i naukowo-badawczego, organizacje międzynarodowe i regiony innych państw. Relacje i współpraca pomiędzy tymi podmiotami opierać się będą na **zasadzie partnerstwa**.

Warunkiem koniecznym dla skutecznej realizacji „Strategii…" jest **sprawne zarządzanie w sektorze publicznym**. Główne wyzwania na poziomie kraju, jak i regionu to: kształtowanie partnerskich relacji między organami państwa a obywatelem, brak skutecznych mechanizmów planowania strategicznego, prostych procedur przy świadczeniu usług publicznych, efektywnego planowania i sprawnego zarządzania zasobami oraz powszechnego wykorzystywania najnowszych technologii informacji i komunikacji. Sprawne zarządzanie w lokalnej administracji staje się ważnym źródłem uzyskiwania trwałych przewag konkurencyjnych regionu w odniesieniu do kraju i zagranicy, pozwala bowiem na lepszą koordynację realizowanych projektów, uzyskiwanie synergicznych efektów rozwojowych oraz racjonalne wydatkowanie środków publicznych. Zapewnienie poprawy sprawności zarządzania nastąpi w wyniku:

- zmiany podejścia do procesu programowania strategicznego z sektorowego na zintegrowane i wzmocnienie powiązań między strategiami, programami i planami społeczno-gospodarczymi a przestrzennymi,
- poprawy zdolności do współpracy między partnerami reprezentującymi różne instytucje publiczne, podmioty prywatne czy organizacje trzeciego sektora,
- lepszego wykorzystania analiz, opracowań naukowych i ekspertyz w procesach decyzyjnych oraz podczas przygotowywania dokumentów strategicznych,
- poprawy umiejętności opracowywania dokumentów strategicznych i ciągłości prac programowych,
- wzrostu zdolności jednostek administracji do koordynowania oraz monitorowania wdrażanych działań a także oceny stopnia realizacji wyznaczonych celów strategicznych,
- powiązania planowania budżetowego z celami strategicznymi polityki rozwoju wraz z przejściem na konstruowanie budżetów zadaniowych,
- wprowadzanie systemów pomiaru jakości usług publicznych.

Polityka samorządu województwa na rzecz poprawy funkcjonowania sfery decyzyjnej i relacji partnerskich będzie zorientowana na:

- **kształtowanie zdolności do współpracy w różnych formach organizacyjnych**: partnerstwa publiczno-prywatnego, publiczno-publicznego oraz publiczno-społecznego odbywające się m. in. poprzez edukację

w zakresie umiejętności współpracy partnerskiej i prowadzenia negocjacji, promocję „dobrych praktyk", stymulowanie działań, projektów, przedsięwzięć realizowanych przez kilka podmiotów, wspieranie porozumień oraz związków jednostek samorządu terytorialnego;

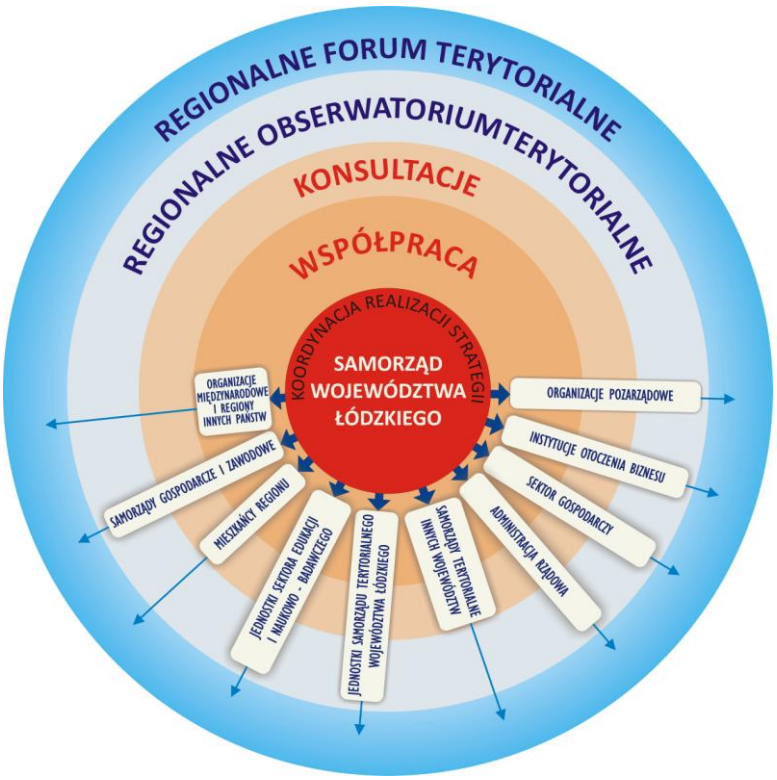
- **rozwój umiejętności wieloszczeblowego zarządzania (Multi-levelgovernance) przez struktury administracji publicznej** przez finansowe wsparcie dla rozwoju wiedzy i umiejętności kadry administracyjnej, jak również wspólne przygotowywanie programów i projektów międzygminnych; dotyczy to pól współpracy zarówno wewnątrzregionalnych, jak w wymiarze ponadregionalnym z województwami sąsiednimi;
- **kształtowanie zdolności do zarządzania i planowania zintegrowanego** w szczególności poprzez wsparcie programów szkoleniowych dla administracji publicznej, upowszechnienie wiedzy z zakresu metod nowego zarządzania publicznego i certyfikowanych systemów zarządzania (np. ISO, EMAS), wspólne przygotowywanie zintegrowanych międzygminnych programów rozwoju i projektów w obszarach funkcjonalnych, propagowanie „dobrych praktyk", wsparcie i promocję opracowań służących podniesieniu umiejętności zarządzania w sferze publicznej.

Zakłada się także powstanie **systemu wsparcia eksperckiego** (m.in. w zakresie opracowywania budżetów, prognozowania sytuacji finansowej oraz planowania inwestycji, tworzenia zintegrowanych strategii rozwoju dla obszarów funkcjonalnych), w szczególności poprzez: tworzenie baz danych ekspertów z różnych dziedzin na poziomie regionu, tworzenie baz danych firm i organizacji eksperckich, promowanie współpracy jednostek samorządu terytorialnego ze środowiskiem ekspertów.

Istotnym elementem realizacji „Strategii…" a jednocześnie wyzwaniem dla jednostek samorządu terytorialnego jest **marketing i promocja regionu**. Promocja marki „Łódzkie" pozwoli na kreowanie walorów i potencjałów rozwojowych województwa łódzkiego, wpłynie na kształtowanie pozytywnego wizerunku regionu w kraju oraz zwiększy jego rozpoznawalność na arenie międzynarodowej. Budowa międzygminnych strategii marketingowych oraz promocja międzygminnych marek i produktów przyczyni się do wzrostu spójności terytorialnej regionu łódzkiego.

Przestrzenią dla dyskusji i wymiany doświadczeń w zakresie rozwoju regionalnego na poziomie krajowym jest Krajowe Forum Terytorialne. Analogicznie na poziomie regionalnym utworzone zostanie **Regionalne Forum Terytorialne** jako platforma wymiany wiedzy i doświadczeń między aktorami polityki rozwoju z terenu województwa.

Rys. 137. Podmioty uczestniczące w procesie realizacji strategii - schemat

B. PONADREGIONALNY WYMIAR REALIZACJI STRATEGII

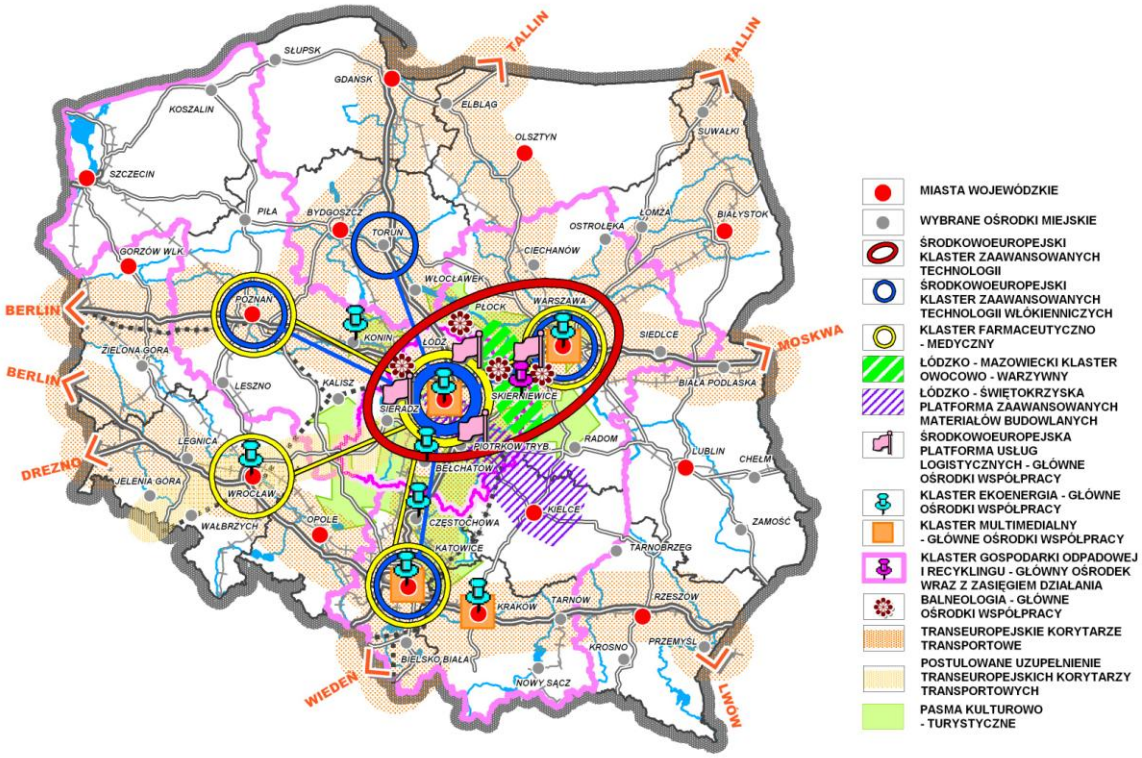
Niezwykle istotnym elementem realizacji strategii jest współpraca ponadregionalna, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Współpraca regionu łódzkiego z regionami w Polsce oraz regionami partnerskimi w Europie będzie kształtowana przede wszystkim w oparciu o sieciowe struktury gospodarcze obejmujące innowacyjne działy gospodarki, wyposażenie instytucjonalne i społeczne regionu oraz infrastrukturę komunikacyjną. Przyczyni się do wzmocnienia zasobów endogenicznych regionu łódzkiego oraz będzie ważnym czynnikiem przekształcania województwa w region oparty na wiedzy. Współpraca ponadregionalna województwa łódzkiego jest elementem dwóch wymiarów strategicznej polityki rozwoju: polityki horyzontalnej odnoszącej się do całego regionu oraz polityki terytorialno-funkcjonalnej w ramach polityki rozwoju wskazanych obszarów. W celu koordynacji działań „Strategia…" zakłada powołanie **zespołów ds. współpracy ponadregionalnej**. „Strategia…" wskazuje następujące strategiczne pola współpracy w skali kraju:

- **Środkowoeuropejski Klaster Zaawansowanych Technologii Włókienniczych,** bazujący na współpracy przedsiębiorstw produkujących inteligentne tkaniny oraz jednostek badawczo-rozwojowych i projektowych z dziedziny włókiennictwa i tkanin w województwie łódzkim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim, mazowieckim i śląskim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa.
- **Środkowoeuropejski Klaster Zaawansowanych Technologii,** jako platforma współpracy między instytucjami naukowymi i badawczo-rozwojowymi a przedsiębiorcami na obszarze województwa łódzkiego i mazowieckiego w celu tworzenia i wdrażania innowacji sprzyjających rozwojowi gospodarki opartej na wiedzy. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa.
- **Klaster Farmaceutyczno-Medyczny,** w ramach którego nastąpi rozwój współpracy szczególnie między instytucjami naukowo-badawczymi z dziedziny farmacji, medycyny i biotechnologii, producentami lekarstw i sprzętu medycznego, wyspecjalizowanymi placówkami lecznictwa szpitalnego, placówkami naukowo-leczniczymi a także wyższymi uczelniami medycznymi. w województwach: łódzkim, śląskim, dolnośląskim, wielkopolskim i mazowieckim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa.
- **Klaster Multimedialny,** jako forum współpracy między jednostkami z branży medialnej, filmowej i telewizyjnej oraz przetwarzania informacji, uczelniami wyższymi i ośrodkami badawczo-rozwojowymi w województwie łódzkim, mazowieckim, śląskim i małopolskim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa.
- **Łódzko-Mazowiecki Klaster Owocowo-Warzywny,** jako pole współpracy między producentami owoców i warzyw, przedsiębiorstwami przetwórstwa rolno-spożywczego oraz instytucjami naukowo-badawczymi w regionie łódzkim i województwie mazowieckim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia ponadregionalnych powiązań funkcjonalnych Obszaru Rozwoju Intensywnego Rolnictwa.
- **Łódzko-Świętokrzyska Platforma Zaawansowanych Materiałów Budowlanych**, bazująca na powiązaniach między producentami płytek ceramicznych, cementu, płyt kartonowo-gipsowych i chemii budowlanej a kopalniami surowców w województwie łódzkim i świętokrzyskim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia ponadregionalnych powiązań funkcjonalnych Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki.
- **Klaster Gospodarki Odpadowej i Recyklingu** z siedzibą w Skierniewicach, bazujący na współpracy między przedsiębiorcami zajmującymi się gospodarką odpadami a firmami świadczącymi usługi doradcze, jednostkami badawczo-rozwojowymi oraz instytucjami otoczenia biznesu; obejmuje swym zasięgiem województwa: łódzkie,

lubelskie, mazowieckie, małopolskie, śląskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie. Działalność klastra przyczynia się m. in. do zwiększenia efektywności wykorzystania posiadanych zasobów odpadowych oraz wymiany wiedzy dotyczącej innowacji w dziedzinie gospodarki odpadami, recyklingu i branż pokrewnych.

- **Klaster Ekoenergia** jako platforma współpracy bazująca na potencjale przedsiębiorstw, instytucji, jednostek z zakresu rozwoju nowoczesnej gospodarki energetycznej między województwem łódzkim, mazowieckim dolnośląskim, śląskim, małopolskim i wielkopolskim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia ponadregionalnych powiązań funkcjonalnych Zagłębia Górniczo-Energetycznego Bełchatów – Szczerców - Złoczew.
- **Środkowoeuropejska Platforma Usług Logistycznych,** jako obszar rozwoju i koncentracji nowoczesnych funkcji logistycznych w województwie łódzkim i mazowieckim. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa oraz rozwoju korytarza Bałtyk-Adriatyk.
- **Transeuropejskie Korytarze Transportowe,** jako platforma współpracy województwa łódzkiego z województwem mazowieckim, śląskim, małopolskim, kujawsko-pomorskim, pomorskim, wielkopolskim, dolnośląskim na rzecz stworzenia sieci infrastruktury i połączeń transportowych łączących główne ośrodki społeczno-gospodarcze kraju oraz bramy do państw trzecich (porty, porty lotnicze i połączenia lądowe), w celu zwiększenia konkurencyjności i dostępności. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa oraz rozwoju korytarza Bałtyk - Adriatyk.
- **Pasma kulturowo-turystyczne,** bazujące na współpracy między województwem łódzkim, wielkopolskim, opolskim, śląskim, świętokrzyskim i mazowieckim poprzez przedsięwzięcia wykorzystujące walory przyrodnicze i kulturowe obszarów położonych w dolinach rzek Pilicy i Warty. Realizacja projektu przyczyni się do wzmocnienia ponadregionalnych powiązań funkcjonalnych Obszarów Turystycznych Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury.
- **Balneologia,** bazująca na współpracy województwa łódzkiego z województwem mazowieckim poprzez przedsięwzięcia wykorzystujące zasoby wód geotermalnych oraz potencjał przyrodniczy i kulturowy. Realizacja projektu przyczyni się do stworzenia nowych miejsc pracy, wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej regionu oraz wzmocnienia powiązań funkcjonalnych w ramach kształtowania układu bipolarnego Łódź – Warszawa.

Rys. 138. Powiązania zewnętrzne regionu łódzkiego – strategiczne kierunki współpracy w wymiarze krajowym

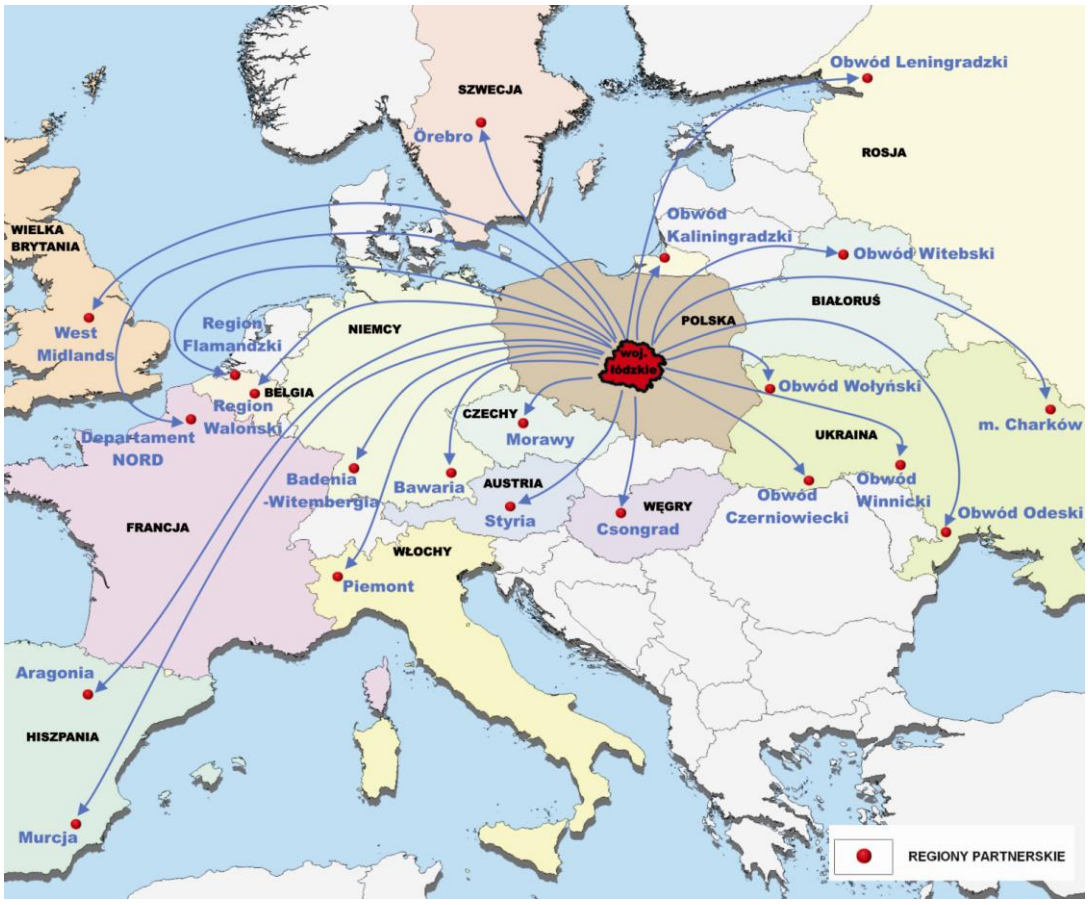
Współpraca zagraniczna regionu łódzkiego i rozwój kontaktów międzynarodowych z regionami europejskimi i pozaeuropejskimi na szczeblu jednostek samorządu terytorialnego przyczyni się m. in. do :

- wzrostu konkurencyjności regionu łódzkiego w wymiarze międzynarodowym,
- pozyskiwania wiedzy i doświadczeń w zarządzaniu regionem przy wykorzystaniu doświadczeń regionów państw UE o podobnym potencjale gospodarczym i ludnościowym,
- promocji dobrych praktyk w zakresie samorządności na szczeblu lokalnym i regionalnym,
- rozwoju turystyki międzyregionalnej i międzynarodowej,
- rozwoju współpracy międzynarodowej m. in. w sferze gospodarczej, naukowej, badawczo-rozwojowej,
- rozwoju współpracy ze środowiskami polonijnymi,
- promocji województwa łódzkiego oraz kreowania marki regionu.

Ponadto, „Strategia…" jako priorytet uznaje aktywną współpracę z następującymi europejskimi podmiotami: Komitetem Regionów (Committee of the Regions – CoR), Europejską Siecią Współpracy Regionów w zakresie Badań i Innowacji (European Regions Research and Innovetion Network – ERRIN), Zgromadzeniem Regionów Europy (Assembly of European Regions – AER), Platformą Monitoringu Strategii Lizbońskiej (Lisbon Monitoring Platform – LMP), Siecią Społeczeństwa Informacyjnego w regionach (Tele Regions Network – TRN).

„Strategia…" zakłada również współpracę z innymi międzynarodowymi zrzeszeniami społeczności lokalnych i regionalnych oraz innymi regionami europejskimi, która przyczyni się do osiągnięcia celów strategicznej polityki rozwoju województwa, zarówno w wymiarze horyzontalnym, jak i terytorialno-funkcjonalnym.

Rys. 139. Powiązania zewnętrzne regionu łódzkiego – strategiczne kierunki współpracy w wymiarze międzynarodowym

C. ŹRÓDŁA I INSTRUMENTY FINANSOWE REALIZACJI STRATEGII

„Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020" będzie dokumentem nadrzędnym wobec budżetu województwa i innych źródeł finansowania. Wdrażanie SRWŁ 2020 w dużej mierze warunkowane będzie przez wewnętrzne zdolności inwestycyjne, tworzone głównie przez jednostki samorządu terytorialnego województwa oraz środki finansowe pochodzące od partnerów prywatnych, angażujących się w budowanie rozwoju regionu. Z punktu widzenia wewnętrznych zdolności inwestycyjnych, kluczowe znaczenie ma obecna i przyszła kondycja finansowa samorządów gminnych, powiatowych i wojewódzkiego.

Stan gospodarki finansowej jednostek samorządu terytorialnego w okresie 2007-2012 należy ocenić pozytywnie. Wskaźnik zadłużenia dotyczący spłat zobowiązań oraz wskaźnik udziału długu w dochodach pozostają w bezpiecznych granicach. Samorządy posiadają zatem zdolności inwestycyjne, uzależnione jednak w dużej mierze skłonnością do aktywnego pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania. Według szacunków, łącznie w latach 2014-2020, wewnętrzne środki finansowe przeznaczone na realizację SRWŁ 2020 pochodzące z budżetów jednostek samorządu terytorialnego powinny oscylować od 17,1 mld zł w wariancie zachowawczym do 22,4 mld zł w wariancie optymistycznym.

Efektywność i skuteczność realizacji SRWŁ 2020 uzależniona będzie, obok własnych środków finansowych, od możliwości pozyskania wsparcia zewnętrznego. Ze względu na trwające negocjacje na poziomie UE oraz brak zdefiniowanych ram finansowania polityki rozwoju na poziomie kraju, oszacowanie potencjalnych strumieni finansowych jest dziś niemożliwe. Przegląd i wersyfikacja przewidywanych w przyszłości funduszy i innych narzędzi finansowania rozwoju wskazuje, że główne, zewnętrzne źródła stymulowania rozwoju regionu łódzkiego to: środki z budżetu państwa (m.in. środki przekazane w ramach kontraktów terytorialnych), fundusze Unii Europejskiej oraz środki międzynarodowych instytucji finansowych (m.in. Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Światowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju). Uzupełnieniem tych źródeł mogą być także fundusze celowe (m.in., Narodowy i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy; środki znajdujące się w dyspozycji Banku Gospodarstwa Krajowego w tym m.in.: Fundusz Rozwoju Inwestycji Komunalnych (FRIK), Fundusz Kredytu Technologicznego (FKT), Krajowy Fundusz Drogowy (KFD) w zakresie dróg krajowych oraz zadań ujętych w obowiązującym programie rządowym, Fundusz Kolejowy (FK), Krajowy Fundusz Kapitałowy S.A. (KFK), wsparcie funduszy poręczeniowych dla MŚP), a także środki prorozwojowe będące w gestii poszczególnych ministerstw (m.in. Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego).

Do innych potencjalnych źródeł wsparcia realizacji celów Strategii należy zaliczyć m.in.: Instrument „Łącząc Europę" – w dziedzinie infrastruktury transportowej, energetycznej i cyfrowej; Program „Horyzont 2020" – w dziedzinie badań naukowych i innowacji; Program „Erasmus dla wszystkich" – w dziedzinie kształcenia i szkoleń; Program „Leonardo da Vinci" – w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego; Program na rzecz przemian i innowacji społecznych – w dziedzinie zatrudnienia i włączenia społecznego; Program LIFE – w obszarze środowiska i działań w obszarze klimatu. Potencjalna paleta strumieni finansowych możliwych do pozyskania jest dużo bogatsza, jednak w rzeczywistości są to środki drugorzędne, nie mające istotnego wpływu na stymulowanie procesów rozwoju w regionie łódzkim.

Pierwszoplanowym źródłem finansowania pozostaną środki z funduszy unijnych (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności), które wraz ze środkami przekazywanymi w ramach wspólnej polityki rolnej (szczególnie II filar dotyczący rozwoju wsi i rolnictwa), powinny dać silny impuls rozwojowy dla Województwa Łódzkiego. Według szacunków, w latach 2014-2020 europejskie fundusze będące w dyspozycji polityki spójności, mogą zasilić realizację SRWŁ, na poziomie 15,2 mld zł w wariancie zachowawczym i 19,6 mld zł w wariancie optymistycznym. Jest to łączna potencjalna pula środków finansowych, jakie mogą pozyskać jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne i inne instytucje sektora publicznego na rzecz budowania konkurencyjności i spójności gospodarczej, społecznej i przestrzennej regionu łódzkiego. Równocześnie zakładana decentralizacja wdrażania funduszy Unii Europejskiej powinna sprzyjać samodzielności kształtowania regionalnej polityki rozwoju.

Wskazane zarówno na poziomie kraju (w ramach Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego), jak i Unii Europejskiej (w ramach Europa 2020) priorytety i obszary strategicznej interwencji znalazły odzwierciedlenie w SRWŁ 2020 i w pełni wpisują się w wizję i cele strategiczne rozwoju regionu łódzkiego. Proponowana reorientacja europejskiej i krajowej polityki regionalnej tworzy sprzyjające dla regionu uwarunkowania rozwojowe. Zmiany w głównych kierunkach alokacji środków finansowych w nowym okresie programowania powinny być korzystne dla Województwa Łódzkiego i przynieść większe możliwości dynamizacji procesów rozwoju.

W finansowaniu SRWŁ 2020 konieczne jest mocne zaangażowanie prywatnych środków, w tym m.in. funduszy pożyczkowych, gwarancji i poręczeń kredytowych oraz rozwój instrumentów finansowych opartych na partnerstwie publiczno-prywatnym, którego istotą jest wspólna realizacja projektów przez podmiot publiczny i partnera prywatnego oparta na podziale zadań i ryzyk. Wielopodmiotowe budżety, wykorzystujące mechanizmy montażu finansowego, stanowiące podstawę tworzenia zintegrowanych projektów w nowym okresie programowania będą zyskiwały na znaczeniu.

Jednym z głównych instrumentów realizacji strategii będzie kontrakt terytorialny, jako narzędzie koordynacji działań rozwojowych pomiędzy rządem a samorządem regionalnym w oparciu rozpoznane potrzeby i priorytety rozwojowe województwa i priorytety rozwojowe kraju . Kontrakt określi zasady dotyczące koncentracji tematycznej (czyli na co będą kierowane fundusze) oraz zasady dotyczące realizacji wymiaru terytorialnego, w tym wsparcia Obszarów Strategicznej Interwencji państwa (czyli szczególnie istotnych z punktu widzenia rozwoju kraju obszarów geograficznych, na które kierowane będą fundusze). Kontrakt terytorialny będzie realizowany przez programy rozwoju oraz programy operacyjne i finansowany zarówno z środków unijnych jak i krajowych.

W ramach kontraktu terytorialnego wyodrębniono nowy instrument dedykowany obszarom miejskim lub innym obszarom funkcjonalnym – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), łączące działania finansowane z EFRR i EFS. To nowe narzędzie ma z założenia przyczynić się do zwiększenia efektywności realizacji polityki spójności. Głównym kryterium realizacji projektów w ramach ZIT powinien być ich zintegrowany charakter. Możliwa będzie realizacja wiązki małych projektów w oparciu o szereg niewielkich przedsięwzięć, często angażując organizacje pozarządowe, lub realizacja jednego kompleksowego projektu na obszarze całego obszaru.

D. SYSTEM MONITOROWANIA STRATEGII

Realizacja „Strategii…" wymaga systematycznego obserwowania zachodzących w regionie zmian, a także reagowania na pojawiające się problemy i zagrożenia w osiąganiu założonych przez strategię rezultatów. Te zadania realizowane mogą być tylko dzięki **sprawnemu zintegrowanemu systemowi monitorowania i ewaluacji**, który umożliwia wprowadzanie odpowiednich korekt w odniesieniu do zmieniających się warunków oraz zapewni rzetelne informowanie opinii publicznej i decydentów o postępach w osiąganiu celów określonych w strategii rozwoju województwa. Sprawny system monitorowania i ewaluacji warunkuje także efektywne wydatkowanie dostępnych środków finansowych a wyniki przeprowadzanych analiz dotyczących skuteczności interwencji publicznych pozwalają dokonywać efektywnej alokacji zasobów finansowych pomiędzy poszczególne kierunki działań. Monitorowanie realizacji „Strategii…" odbywać się będzie na bieżąco i powiązane będzie z ewaluacją tworząc spójny system.

Do usprawnienia monitoringu i ewaluacji polityk publicznych przyczynią się **Krajowe Obserwatorium Terytorialne (KOT)** oraz **Regionalne Obserwatorium Terytorialne (ROT)**. Zakłada się, że obserwatoria tworzyć będą system przepływu informacji między najważniejszymi podmiotami publicznymi biorącymi udział w planowaniu i realizacji polityki rozwoju, zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Zgromadzone dane oraz ich analiza w ramach jednego systemu, pozwolą nie tylko ocenić stopień realizacji SRWŁ 2020 ale dadzą podstawę do szybkiego reagowania na pojawiające się odchylenia od zakładanych kierunków. Obok samorządu regionalnego i władz krajowych, w system włączone zostaną także instytucje prowadzące działalność badawczą, edukacyjną i informacyjną, w tym m. in. instytuty badawcze, uczelnie wyższe oraz organizacje pozarządowe. Kluczowe znaczenie będzie miała współpraca pomiędzy Regionalnym Obserwatorium Terytorialnym a innymi instytucjami i mieszkańcami regionu łódzkiego, których wiedza i doświadczenie mogą stymulować dyskusję na temat strategicznych kierunków rozwoju województwa w ramach nowo utworzonego Regionalnego Forum Terytorialnego.

Regionalne Obserwatorium Terytorialne odpowiadać będzie m.in. za:

- prowadzenie analiz i ewaluacji polityk publicznych zapisanych w strategicznych dokumentach krajowych (Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju, zintegrowane strategie rozwoju, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju) i mających wpływ na rozwój województwa łódzkiego,
- prowadzenie analiz i ewaluacji strategicznych dokumentów wojewódzkich pod kątem ich spójności ze SRWŁ 2020,
- prowadzenie cyklicznych i systemowych badań jakościowych i analiz strategicznych dotyczących sytuacji społeczno-gospodarczej i trendów rozwojowych,
- prognozowanie zmian społeczno-gospodarczych zachodzących w regionie oraz opracowywanie raportów, scenariuszy rozwoju województwa oraz rekomendacji w zakresie zmian kierunków polityki rozwoju regionu,
- dostarczanie informacji dotyczących postępu realizacji polityki regionalnej,
- współpracę z Krajowym Obserwatorium Terytorialnym,
- budowę i koordynację sieci współpracy między instytucjami działającymi na rzecz rozwoju regionalnego na szczeblu regionalnym oraz wymianę informacji i danych.

W ramach budowania zintegrowanego systemu monitorowania zakłada się także tworzenie, rozwój i aktualizację baz danych, wspieranie gromadzenia informacji, przetwarzania istniejących danych do postaci cyfrowej, wspieranie procesu zabezpieczania baz danych w instytucjach publicznych oraz szerszego udostępniania wybranych zasobów.

Podstawową dla monitorowania procesu realizacji i wdrażania SRWŁ 2020 będzie baza wskaźników (w formie elektronicznej bazy danych), odnosząca się do poszczególnych celów strategicznych i celów operacyjnych w ramach polityki horyzontalnej a także celów strategicznych dla obszarów miejskich, obszarów wiejskich i obszarów funkcjonalnych w ramach polityki terytorialno-funkcjonalnej. Taki sposób gromadzenia, opracowania i prezentowania danych umożliwi monitorowanie efektów realizacji polityki rozwoju oraz zmian sytuacji społeczno-gospodarczej regionu w odniesieniu do konkretnych terytoriów.

Podstawowym dokumentem w procesie monitoringu i ewaluacji będzie **Raport Roczny z realizacji SRWŁ 2020**, przyjmowany przez Zarząd Województwa Łódzkiego. Dokument ten będzie tworzony w oparciu o dane pochodzące z Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego i statystyki publicznej.

Główne obszary objęte raportowaniem to:

- sytuacja społeczno-gospodarcza województwa łódzkiego w oparciu o podstawowe wskaźniki makroekonomiczne;
- poziom realizacji celów na podstawie osiągniętych wskaźników (analiza);
- stan realizacji programów wdrażanych na poziomie regionalnym.

Dodatkowo zakłada się, że po 4 latach zostanie przeprowadzona ewaluacja SRWŁ 2020. Kolejne ewaluacje odbywać się będą w cyklu dwuletnim. Pozwoli to na kompleksową ocenę stopnia osiągnięcia poszczególnych celów rozwoju regionu.

WSKAŹNIKI MONITOROWANIA STRATEGII

Nazwa wskaźnika	Poziom wskaźnika dla województwa łódzkiego 2010 r.	Poziom wskaźnika dla Polski 2010 r.	Poziom wskaźnika dla województwa łódzkiego 2020 r.	Źródło danych
1	2	3	4	5
POLITYKA HORYZONTALNA				
I. CEL STRATEGICZNY – SPÓJNOŚĆ GOSPODARCZA				
Wydajność pracy WDB[15] na 1 pracującego [zł]	80 324	90 193	średnia krajowa	GUS
PKB[16]na 1 mieszkańca w podregionie najsłabszym w stosunku do PKB na 1 mieszkańca w podregionie najsilniejszym (zróżnicowanie PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów)	1 : 1,91	1 : 5,66	1 : 1,94	GUS
PKB na 1 mieszkańca województwa w stosunku do PKB na 1 mieszkańca w Polsce [%]	92,10	100,00	94,00	GUS
Nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej na 1 mieszkańca (ceny bieżące) [zł]	5399	5690	średnia krajowa	GUS
Wartość brutto w gospodarce narodowej środków trwałych na 1 mieszkańca (ceny bieżące) [zł]	56 808	65 993	średnia krajowa	GUS
PKB na 1 mieszkańca województwa wg parytetu siły nabywczej w stosunku do PKB na 1 mieszkańca w UE 27 (UE 27 = 100) [%]	57,00	62,00	72,00[17]	Pracownia Naukowo-edukacyjna PRIMUS
CEL OPERACYJNY 1. ZAAWANSOWANA GOSPODARKA WIEDZY I INNOWACJI				
Nakłady na działalność B+R[18] w stosunku do regionalnego PKB [%]	0,64	0,74	1,00	GUS
Zatrudnienie pracowników naukowo-badawczych w sferze B+R na 1000 osób aktywnych zawodowo[19] [w EPC[20]]	2,80	3,70	średnia krajowa	GUS
Udział pracujących w sekcjach PKD (2007)[21] J, K, R, M w liczbie pracujących ogółem [%]	7,09	8,77	10,00	GUS
Liczba udzielonych patentów na 100 tysięcy mieszkańców	3,70	3,62	6,00	GUS
Udział wynalazków zgłoszonych z województwa do wszystkich wynalazków zgłoszonych w Polsce [%]	6,60	100,00	10,00	GUS
Udział innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych w zakresie innowacji produktowych i procesowych w przedsiębiorstwach przemysłowych ogółem [%]	13,42	17,10	średnia krajowa	GUS
Udział innowacyjnych przedsiębiorstw sektora usług w przedsiębiorstwach usługowych ogółem [%]	10,34	12,79	średnia krajowa	GUS
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach ze sprzedaży ogółem [%]	6,70	11,34	średnia krajowa	GUS

[15] WDB – wartość dodana brutto
[16] PKB – produkt krajowy brutto
[17] przy założeniu średniego tempa wzrostu UE 27 równego 2% rocznie
[18] B+R – badania i rozwój
[19] Osoby aktywne zawodowo – osoby pracujące i osoby bezrobotne aktywnie poszukujące pracy
[20] EPC – ekwiwalent pełnego czasu pracy
[21] Sekcje PKD 2007; **J:** informacja i komunikacja, **K:** działalność finansowa i ubezpieczeniowa, **R:** działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, **M:** działalność profesjonalna, naukowa i techniczna

1	2	3	4	5
Udział energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w całkowitej ilości energii produkowanej w regionie [%]	1,46	6,90	2,00	GUS
Udział ścieków przemysłowych oczyszczonych w ściekach wymagających oczyszczenia w ciągu roku [%]	98,5	93,3	100,00	GUS
Udział odpadów (inne niż komunalne) odzyskanych w odpadach wytworzonych w ciągu roku [%]	14,7	74,3	średnia krajowa	GUS
Zanieczyszczenia pyłowe zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w zanieczyszczeniach wytworzonych [%]	99,9	99,7	99,9	GUS
Zanieczyszczenia gazowe zatrzymane lub zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w zanieczyszczeniach wytworzonych [%]	64,5	57,4	80,0	GUS
Całkowita emisja CO_2do powietrza [%]				
CEL OPERACYJNY 2. NOWOCZESNY KAPITAŁ LUDZKI I RYNEK PRACY				
Udział ludności w wieku 15-64 lata z wyższym wykształceniem w ogólnej liczbie ludności w tym wieku [%]	19,10	19,80	24,40	GUS (BAEL[22])
Udział ludności z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych [%]	9,80	10,50	poniżej wartości z roku 2010	GUS
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto ogółem bez podmiotów gospodarczych w liczbie pracujących do 9 osób w relacji do średniej krajowej [%]	89,30	100,00	średnia krajowa	GUS
Udział zatrudnionych w wieku 20-64 lata w stosunku do tej grupy wiekowej ogółem [%]	66,20	64,60	73,00	GUS (BAEL)
Stopa bezrobocia rejestrowanego [%]	12,20	12,40	8,00	GUS
Udział osób w grupie wiekowej 25-64 lata objętych kształceniem ustawicznym w stosunku do ludności w tej grupie wiekowej ogółem [%]	4,20	5,30	średnia krajowa	BAEL
CEL OPERACYJNY 3. ZINTEGROWANE ŚRODOWISKO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI DLA ROZWOJU GOSPODARKI				
Liczna osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców	711	770	średnia krajowa	GUS
Liczba jednostek nowozarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	99	104	średnia krajowa	GUS
Produkcja rolnicza globalna na 1 ha użytków rolnych w zł	6 000	4 888	6 800	GUS
Udział powierzchni uzbrojonych terenów inwestycyjnych w powierzchni terenów inwestycyjnych ogółem [%]				
Liczba etatów pracowników merytorycznych zatrudnionych w ośrodkach innowacyjności i przedsiębiorczości				PARP
Udział podmiotów gospodarczych korzystających z usług instytucji otoczenia biznesu (parki technologiczne, inkubatory technologiczne, centra transferu technologii) w stosunku do liczby podmiotów ogółem				

[22] BAEL – badanie aktywności ekonomicznej ludności

1	2	3	4	5
II. CEL STRATEGICZNY – SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA				
Udział bezrobotnych zarejestrowanych pozostających bez pracy dłużej niż 1 rok w liczbie bezrobotnych ogółem [%]	29,70	29,10	średnia krajowa	GUS
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców	545,80	546,10	450,00	GUS
Ludność zagrożona ubóstwem w województwie łódzkim w stosunku do ludności zagrożonej ubóstwem w UE 27 (UE = 100) [%]	108,50	X	100,00	Eurostat
CEL OPERACYJNY 4. WYSOKI POZIOM KAPITAŁU SPOŁECZNEGO I SILNE SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE				
Frekwencja w wyborach do organów JST[23] [%]	46,50	47,30	65,00	PKW
Liczba organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców	2,62	2,74	3,40	GUS
Udział osób oddających 1% podatku na rzecz organizacji pozarządowych zlokalizowanych w regionie w liczbie podatników ogółem [%]				
Udział wydatków samorządów gmin przeznaczonych na inicjatywy obywatelskie w wydatkach ogółem [%]				
Liczba produktów i wydarzeń symbolicznych o znaczeniu regionalnym związanych z historią i tradycją objętych patronatem Marszałka Województwa Łódzkiego				
Udział ludności utożsamiającej się z regionem łódzkim w stosunku do ludności ogółem				
Udział ludności utożsamiającej się z podregionami kulturowymi w stosunku do ludności podregionu kulturowego ogółem				
CEL OPERACYJNY 5. WYSOKI STANDARD I DOSTĘP DO USŁUG PUBLICZNYCH				
Udział dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w liczbie dzieci w tej grupie wiekowej w województwie ogółem [%]	64,30	60,80	85,00	GUS
Liczba uczniów przypadająca na 1 komputer z szerokopasmowym dostępem do Internetu w szkołach podstawowych i gimnazjach	18,03	18,12	średnia krajowa	GUS
Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców (bez stomatologów, wg podstawowego miejsca pracy)	24,13	20,77	27,00	GUS
Liczba łóżek w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych na 100 tys. mieszkańców	48,85	68,23	średnia krajowa	GUS
Udział wykorzystanych miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania [%]	31,26	34,27	średnia krajowa	GUS
Liczba całorocznych miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1 000 mieszkańców	7,85	15,84	65% średniej krajowej	GUS
Liczba widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych na 1 000 mieszkańców	237,55	301,73	średnia krajowa	GUS
Liczba uczestników imprez organizowanych przez domy kultury, ośrodki kultury, klubach, świetlice na 1 000 mieszkańców	630 (2009 r.)	902 (2009 r.)	średnia krajowa	GUS
Liczba gmin umożliwiających składanie wniosków w trybie on-line				
Udział urzędów administracji samorządowej korzystających z elektronicznego systemu zarządzania dokumentami [%]				

[23] JST – jednostki samorządu terytorialnego

1	2	3	4	5
CEL OPERACYJNY 6. REINTEGRACJA SPOŁECZNA GRUP WYKLUCZONYCH LUB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM				
Udział osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa[24] w ogólnej liczbie osób w gospodarstwach domowych [%]	12,20	17,10	8,20	GUS
Udział zatrudnionych osób niepełnosprawnych w wieku 16 - 64 lata w liczbie niepełnosprawnych w tej grupie wiekowej [%]	24,30	20,50	31,00	GUS
Liczba przestępstw stwierdzonych na 1 000 mieszkańców	29,48	29,80	25,00	GUS
Liczba podmiotów nowej gospodarki społecznej na 100 tys. mieszkańców[25]				GUS
Liczba osób bezdomnych na 1 000 mieszkańców				
III. CEL STRATEGICZNY – SPÓJNOŚĆ PRZESTRZENNA				
Liczba mieszkań oddanych do użytku na 1 000 ludności	2,70	3,60	średnia krajowa	GUS
Udział gruntów zabudowanych i zurbanizowanych – terenów przemysłowych w powierzchni ogółem [%]	0,32	0,36	0,35	GUS
Liczba gmin połączonych komunikacją zbiorową z Łodzią w dni powszednie				
Gęstość sieci autostrad w województwie łódzkim w odniesieniu do średniej dla UE 27 [km/1000 km^2]	4,10 (2009 r.)	15,70[26]	15,00	Eurostat
Cel OPERACYJNY 7. WYSOKA JAKOŚĆ I DOSTĘPNOŚĆ INFRASTRUKTURY TRANSPORTOWEJ I TECHNICZNEJ				
Udział dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg [%]	30,00	36,80	20,00	GUS
Gęstość dróg rowerowych [km/100 km^2]				
Długość linii kolejowych dostosowanych do prędkości100 km/h i więcej [km]	333,88 (do 2010 r.)	b.d.	647,63 (do 2020 r.)	PKP PLK S.A.
Liczba przewozów pasażerów komunikacją miejską na 10 000 mieszkańców miast obsługiwanych komunikacją miejską [mln]	1,30	b.d.	1,7	GUS
Udział pasażerów w Porcie Lotniczym Łódź im. W. Reymonta do pasażerów w portach lotniczych w Polsce (przyjazdy + wyjazdy) [%]	2,00	100,00	7,50	GUS
Udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu w gospodarstwach domowych ogółem [%]	52,30	59,60	średnia krajowa	GUS
Udział mieszkańców obsługiwanych przez sieci kanalizacji w ludności ogółem [%]	58,80	61,60	76,60	GUS
Udział odpadów komunalnych zdeponowanych na składowiskach w ilości odpadów komunalnych zebranych zmieszanych ogółem [%]	82,00	80,00	55,00	GUS
Liczba miejsc parkingowych na parkingach typu Park & Ride[27]				
Liczba pasażerów przewożonych koleją aglomeracyjną w tys. pasażerów na 1 rok				
Wielkość ładunków obsłużonych w terminalach intermodalnych [TEU[28]]				Operatorzy terminali
Udział długości linii elektroenergetycznych zmodernizowanych w stosunku do wymagających modernizacji (110kV; 15kV; 0,4kV) [%]				PSE, Zakłady Energet.

[24] Relatywna granica ubóstwa – kwota ustalona na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ekwiwalentnych gospodarstw domowych.
[25] Badanie wskazane do realizacji w Programie Badań Statystyki Publicznej na rok 2013.
[26] Wartość dla UE 27 w 2009 r.
[27] Park & Ride – (z ang. *parkuj i jedź*) system parkowania na obrzeżach miast i dojeżdżania do ich centrów publicznymi środkami transportu.
[28] TEU – *twenty feet equivalent unit* jednostka odpowiadająca parametrowi kontenera dwudziestostopowego.

1	2	3	4	5
Liczba gospodarstw domowych korzystających z gazu przewodowego	416 664	7 201 392	447 100	GUS, Mazowiecka Spółka Gazownicza
CEL OPERACYJNY 8. WYSOKA JAKOŚĆ ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO				
Udział powierzchni prawnie chronionej w powierzchni województwa ogółem [%]	19,70	32,40	33,00	GUS
Udział lasów w powierzchni województwa ogółem [%]	21,10	29,20	25,00	GUS
Liczba obiektów małej retencji wodnej	673 (wartość ogółem)	30 842 (wartość ogółem) 1 928 (średnio)	687	Rocznik GUS Ochrona Środowiska
Wydatki inwestycyjne na małą retencję wodną ogółem [tys. zł]	4 941	61 950 (wartość ogółem) 3 872(średnio)	średnia krajowa	GUS
Powierzchnia lasów dotkniętych pożarami [ha]	86,80	2 126,70 (wartość ogółem) 132,90 (średnio)	40,00	GUS Ochrona Środowiska
CEL OPERACYJNY 9. ZRÓWNOWAŻONY SYSTEM OSADNICZY				
Stosunek gęstości zaludnienia w biegunach wzrostu[29] do gęstości zaludnienia we wszystkich miastach województwa	3,31	X	4,00	GUS
Dynamika przyrostu liczby podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 1 000 mieszkańców biegunów wzrostu (rok 2010 = 100%) [%]	Wartość bezwzględna: 108,25 (=100%)	X	119,07 (=110%)	GUS
Dynamika przyrostu dochodów z podatku CIT dla biegunów wzrostu na 1000 mieszkańców (rok 2010 = 100%) [%]	Wartość bezwzględna: 64 894,27 zł (= 100%)	X	71 383,69 zł (= 110%)	GUS
Liczba podmiotów w REGON w gminach wiejskich na 10 tys. mieszkańców gmin wiejskich	605,20	677,90	średnia krajowa	GUS
Udział powierzchni województwa objęty Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego w powierzchni ogółem[%]	29,00	26,30	40,00	GUS
Udział powierzchni terenów wymagających rewitalizacji w miastach powyżej 15 000 mieszkańców w powierzchni tych miast ogółem [%]				
POLITYKA TERYTORIALNO-FUNKCJONALNA				
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARÓW 1.1. OBSZARY MIEJSKIE				
Dochody własne gmin w obszarach miejskich z podatku CIT na 1 mieszkańca [zł}	48,46	X	65,00	GUS
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca w obszarach miejskich [m^2]	25,08	X	26,00	GUS
Liczba lekarzy specjalistów geriatrów na 10 tys. mieszkańców w wieku poprodukcyjnym w obszarach miejskich				
Udział powierzchni zrewitalizowanych w miastach w powierzchni miast ogółem				

[29] Bieguny wzrostu – pod tym pojęciem wskazuje się następujące miasta: Łódź, Zgierz, Pabianice, Kutno, Łowicz, Skierniewice, Sieradz, Zduńska Wola, Wieluń, Radomsko, Piotrków Trybunalski, Bełchatów, Tomaszów Mazowiecki, Opoczno.

1	2	3	4	5
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARÓW 1.2. OBSZARY WIEJSKIE				
Liczba podmiotów w REGON dla obszarów wiejskich na 1 000 mieszkańców obszarów wiejskich	53,32	X	80,00	GUS
Udział dzieci w wieku 3 – 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w liczbie dzieci w tej grupie wiekowej dla obszarów wiejskich [%]	37,79	X	80,00	GUS
Proporcja sieci wodociągowej do sieci kanalizacyjnej na terenie obszarów wiejskich	9,26	X	4,00	GUS
Udział powierzchni użytków rolnych gospodarstw ekologicznych w ogólnej powierzchni użytków rolnych w obszarach wiejskich				
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARU FUNKCJONALNEGO 2.1. ŁÓDZKI OBSZAR METROPOLITANY				
PKB na 1 mieszkańca w ŁOM [zł]	40 890	X	60 000	GUS
Udział podmiotów gospodarczych z działów gospodarki kreatywnej (sztuka, kultura, przemysł filmowy i muzyczny, media, wzornictwo, projektowanie) w ogólnej liczbie podmiotów w rejestrze REGON w ŁOM				
Liczba imprez wystawienniczo-targowych o charakterze międzynarodowym w ŁOM				
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARU FUNKCJONALNEGO 2.2. ZAGŁĘBIE GÓRNICZO-ENERGETYCZNE BEŁCHATÓW – SZCZERCÓW – ZŁOCZEW				
Roczna wielkość emisji CO_2 w Elektrowni Bełchatów na 1 GJ wytwarzanej energii [kg]	290,7	X	270,00	WIOŚ
Udział powierzchni terenów zrekultywowanych w powierzchni terenów wymagających rekultywacji w obszarze funkcjonalnym				
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARU FUNKCJONALNEGO 2.3. ZAGŁĘBIE CERAMICZNO – BUDOWLANE OPOCZNO – TOMASZÓW MAZOWIECKI				
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w powiatach opoczyńskim i tomaszowskim [zł]	12 671 (2009 r.)	X	18 200	GUS
Liczba wzorów użytkowych w przemyśle ceramicznych zgłoszonych do Urzędu Patentowego z terenu województwa łódzkiego				
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARU FUNKCJONALNEGO 2.4. OBSZAR ROZWOJU INTENSYWNEGO ROLNICTWA				
Liczba podmiotów gospodarczych w przemyśle rolno-spożywczym zarejestrowanych w rejestrze REGON zatrudniających powyżej 50 osób w obszarze funkcjonalnym	32	X	50	GUS
Liczba grup producentów rolnych w obszarze rozwoju intensywnego rolnictwa	17	X	40	GUS
CEL STRATEGICZNY DLA OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH 2.5. OBSZARY TURYSTYCZNE DOLIN RZECZNYCH PILICY, WARTY I BZURY				
Liczba certyfikowanych zintegrowanych produktów turystycznych w obszarach turystycznych dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury				
Stan jednolitej części wód powierzchniowych: a). Zbiornika Jeziorsko b). Zalewu Sulejowskiego	 dobry (2011 r.) zły (2011 r.)		 dobry dobry	WIOŚ

*) wskaźnik na szarym polu proponowany jest do objęcia badaniem

X - nie dotyczy

1) Przyjęto szacunkowy wzrost PKB do roku 2020 w podregionach wykorzystując dotychczasowe trendy wzrostu odpowiednio, dla podregionu łódzkiego 6%, podregion m. Łódź 5%, podregion piotrkowski 4%, podregion sieradzki 2,8%, podregion skierniewicki 3,2%

VI. SŁOWNIK POJĘĆ

Aglomeracja miejska – zespół miast, w którym występuje duża koncentracja potencjału gospodarczego, infrastruktury technicznej i społecznej oraz kapitału społecznego i finansowego. W zespole tym miasta mniejsze (satelity) są skupione wokół dużego miasta centralnego i mają z nim silne pionowe powiązania funkcjonalne. Rozwój społeczno-gospodarczy oraz funkcje satelitów są zależne od rozwoju i funkcji miasta centralnego i pełnią wobec nich rolę służebną.

Analiza SWOT – jedna z podstawowych metod analizy strategicznej. Polega na zidentyfikowaniu czynników - istniejących i potencjalnych - pogrupowanych w 4 zbiory:
- Mocne strony (Strengths) – czynniki wewnętrzne pozytywne,
- Słabe strony (Weaknesses) – czynniki wewnętrzne negatywne,
- Szanse (Opportunities) –czynniki zewnętrzne pozytywne,
- Zagrożenia (Threats) - czynniki zewnętrzne negatywne.

BPO (ang. Business Process Outsourcing) – proces w przedsiębiorstwie polegający na zleceniu firmie zewnętrznej konkretnej działalności i wzięciu przez tę firmę pełnej odpowiedzialności za tę działalność. Realizacja zlecenia odbywa się w centrach usług BPO specjalizujących się w efektywnej i nisko kosztowej obsłudze konkretnego procesu biznesowego (najczęściej: finanse i księgowość, administracja kadrowa, kontakt z klientem, proces zakupowy).

CCS(ang. Carbon Capture and Storage) – technologia wychwytywania, transportu i składowania dwutlenku węgla (CO_2) w podziemnych strukturach geologicznych.

Ciągłość systemu przyrodniczego – zapewnienie powiązań między obszarami o najwyższych walorach przyrodniczych, objętych różnymi formami ochrony, takimi jaki parki narodowe oraz krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Powiązania te mają formę tzw. korytarzy ekologicznych umożliwiających swobodną migrację, rozprzestrzenianie oraz wymianę genetyczną organizmów żywych. Biegną one z reguły dolinami rzek oraz innymi terenami pozbawionymi zwartej zabudowy (lasy, tereny podmokłe, łąki i pastwiska, pola uprawne).

B+R –działalność badawczo-rozwojowa; systematycznie prowadzone prace twórcze, podjęte dla zwiększenia zasobu wiedzy, w tym wiedzy o człowieku, kulturze i społeczeństwie, jak również dla znalezienia nowych zastosowań dla tej wiedzy.

Bezpieczeństwo energetyczne – według Prawa energetycznego stan gospodarki umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań ochrony środowiska.

Dywersyfikacja – różnicowanie struktury (np. asortymentu, inwestycji, dostawców itd.) w celu zmniejszenia ryzyka prowadzonego przedsięwzięcia.

Działalność innowacyjna – szereg działań o charakterze naukowo-badawczym, technicznym, organizacyjnym, finansowym i handlowym, których celem jest opracowanie i wdrożenie nowych lub istotnie ulepszonych wyrobów i procesów.

Ekonomia społeczna– według europejskiej sieci badawczej EMES, to zorganizowana działalność o celach głównie społecznych, której zyski w założeniu są reinwestowane w te cele lub we wspólnotę, a nie w celu maksymalizacji zysku lub zwiększenia dochodu udziałowców czy też właścicieli. W centrum działań stawiane są użyteczność społeczna i jej dobro.

EMAS (ang. Eco-Management and Audit Scheme -Wspólnotowy System Ekozarządzania i Audytu) – system zarządzania środowiskowego wprowadzony w życie rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady, w którym dobrowolnie mogą uczestniczyć organizacje (przedsiębiorstwa, instytucje, organizacje, urzędy). Głównym założeniem systemu jest wyróżnienie organizacji, które wychodzą poza zakres minimalnej zgodności z przepisami i ciągle doskonalą efekty swojej działalności środowiskowej.

EMES (ang. European Research Network) – europejska sieć badawcza; określa szereg kryteriów ekonomicznych I społecznych, które powinien spełnić idealny podmiot ekonomii społecznej (zatem nie są one obligatoryjne); w praktyce nie wszystkim przedsiębiorstwom społecznym udaje się łącznie spełniać założenia skonstruowane przez EMES.

ERTMS (ang. European Railway Traffic Management System) – Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym obejmujący zunifikowaną w skali Europy cyfrową łączność radiową i transmisję danych (tzw. GSM-R) oraz system bezpiecznej kontroli jazdy pociągów ETCS umożliwiający m.in. wyświetlanie w kabinie pociągu informacji z urządzeń sterowania ruchem oraz kontrolę stosowania się do przekazywanych informacji.

GOW (Gospodarka Oparta na Wiedzy) – według definicji OECD jest to gospodarka bazująca wprost na tworzeniu (traktowanym jako produkcja) oraz dalszym przekazywaniu, czyli dystrybucji oraz praktycznym wykorzystaniu wiedzy i innowacji.

Instytucje otoczenia biznesu (przedsiębiorczości, gospodarki) – to instytucje oferujące przedsiębiorcom pomoc związaną z tworzeniem, prowadzeniem i rozwojem przedsiębiorstwa; zaliczają się do nich: agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, organizacje reprezentujące przedsiębiorców, ośrodki wsparcia innowacji i przedsiębiorczości, w tym m. in. parki i inkubatory technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, centra zaawansowanych technologii, ośrodki szkoleniowo-doradcze oraz instytucje udzielające wsparcia finansowego (fundusze poręczeń kredytowych, fundusze kapitału zalążkowego, lokalne i regionalne fundusze pożyczkowe).

IT/ ICT (ang. Information Technology / Information and Communication Technology – technologia informacyjna / technologia informacyjno-komunikacyjna) – dziedzina wiedzy i działalności gospodarczej, łącząca informatykę z telekomunikacją, zajmująca się tworzeniem, pozyskiwaniem, przetwarzaniem, zarządzaniem, przekazywaniem, zabezpieczaniem i prezentowaniem informacji.

ITS(ang. Intelligent Transportation System) – inteligentny system transportowy obejmujący kompleksowe sterowanie ruchem drogowym (z priorytetem dla komunikacji zbiorowej) oraz zarządzanie miejscami parkingowymi. Często obejmuje również monitoring zachowań drogowych i pomiary natężenia ruchu.

Jednolite Części Wód Powierzchniowych (JCWP) – oddzielny i znaczący element wód powierzchniowych, taki jak: jezioro lub inny naturalny zbiornik wodny, sztuczny zbiornik wodny, struga, strumień, potok, rzeka, kanał lub ich części, morskie wody wewnętrzne, wody przejściowe lub wody przybrzeżne.

Klaster – forma organizacji działalności gospodarczej, gdzie skoncentrowane przestrzennie przedsiębiorstwa, prowadzące działalność komplementarną tworzą strukturę o silnych powiązaniach funkcjonalnych. Powiązania te cechują się przewagą nieformalnych nad formalnymi i długookresowych nad krótkookresowymi oraz zakładają jednoczesne istnienie współpracy i konkurencji. Obejmują one również relacje z instytucjami (np. otoczenia biznesu czy badawczymi) działającymi w tej samej sferze. Wykształcenie silnych powiązań przyczynia się do zwiększenia wiedzy oraz zdolności do samouczenia i adaptacji całej struktury, co pozwala osiągnąć trwałą przewagę konkurencyjną.

Kapitał ludzki - ogół cech osobowościowych, poziom posiadanej wiedzy i umiejętności oraz sprawność intelektualna i fizyczna, które określają zdolność każdego człowieka do pracy i kreacji nowych rozwiązań. Może być rozumiany jak cecha jednostki bądź grupy społecznej. Kapitał ludzki jest jednym z niezbędnych elementów do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Jest on ściśle powiązany z poziomem wykształcenia, które powinno być ciągle uzupełniane.

Kapitał społeczny – wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do współpracy, nawiązywania i utrzymywania kontaktów oraz funkcjonowania w różnego rodzaju powiązaniach. Wysoki poziom kapitału sprzyja szybszemu rozwojowi, gdyż praca zespołowa daje lepsze i szybsze efekty oraz cechuje się wyższym poziomem kreatywności.

Kapitał terytorialny – dostępność do czynników materialnych i niematerialnych na danym obszarze, które mogą tworzyć określone zasoby lub ograniczenia.

Kontrakt terytorialny – dokument służący koordynacji działań prorozwojowych podejmowanych przez rząd i samorząd ukierunkowanych na osiąganie wspólnych celów wyznaczonych w stosunku do określonego w nim terytorium.

Konwergencja – powstawanie zbieżności; zmniejszanie zróżnicowania; upodabnianie.

Lokalna Grupa Działania – rodzaj partnerstwa prywatno-publicznego tworzonego oddolnie z inicjatywy mieszkańców. Zrzesza przedstawicieli lokalnych organizacji z sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego oraz samych mieszkańców. Posiada osobowość prawną (najczęściej w formie stowarzyszenia, rzadziej – fundacji bądź zrzeszenia stowarzyszeń), status oraz wybrane władze: radę, zarząd i komisję rewizyjną. Jej zadaniem jest opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju, której cele realizowane są przy pomocy środków finansowych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Medycyna paliatywna - dział medycyny zajmujący się leczeniem i opieką nad nieuleczalnie chorymi w ostatniej fazie śmiertelnej choroby. Jej głównym celem nie jest zatrzymanie procesu chorobowego, lecz poprawienie jakości życia chorego.

Metropolia – miasto lub zespół miast, które charakteryzują się nie tyle dużą liczbą ludności ile przede wszystkim koncentracją funkcji metropolitalnych. Obejmują one głównie funkcje usługowe związane z działalnością akademicką, naukowo-badawczą, otoczeniem przedsiębiorczości, wystawienniczo-konferencyjną, kulturotwórczą i turystyczną, a także funkcje produkcyjne sektora wysokich technologii. W metropoliach obserwuje się również koncentrację kapitału społecznego, innowacji, władzy i funkcji kontrolnych wielkich korporacji w tym ponadnarodowych. Metropolitalność funkcji polega nie na rodzaju i wielkości związanych z nimi podmiotów, ale na ich zdolności do wytwarzania zewnętrznych powiązań sieciowych z innymi metropoliami krajowymi i zagranicznymi oraz na zdolności do metropolizacji przestrzeni czyli kształtowania własnego obszaru metropolitalnego.

MŚP – mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, tzn. takie, które zatrudniają mniej niż 250 pracowników i których obrót roczny nie przekracza 50 mln euro; mikro przedsiębiorstwo zatrudnia do 9 osób, małe 10 – 49, średnie 50 – 249.

Obszar funkcjonalny – obszar wydzielony ze względu na swoje cechy przestrzenne, potencjał endogeniczny, koncentrację i rozwój specjalistycznych funkcji gospodarczych oraz istniejące i kształtujące się powiązania funkcjonalne.

Obszar metropolitalny – zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27. 03. 2003 r. jest to „obszar wielkiego miasta oraz powiązanego z nim funkcjonalnie bezpośredniego otoczenia, ustalony w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju". W przypadku Łodzi można mówić o obszarze kształtowania powiązań funkcjonalnych Aglomeracji Łódzkiej. Jednocześnie obszar ten planowany, jako integralna całość z miastem centralnym może w przyszłości być podstawą kształtowania Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego. Planowane

funkcje obszaru metropolitalnego są funkcjami uzupełniającymi lub komplementarnymi w stosunku do miasta centralnego a relacje wewnątrz obszaru metropolitalnego mają mieć charakter poziomy pomimo istniejących tendencji do dominacji miasta centralnego.

OSI (Obszary Strategicznej Interwencji) –obszary, które będą adresatami polityki regionalnej państwa. Są to obszary o zarówno o najniższym poziomie rozwoju, które wymagają interwencji rządu ze względu na skalę problemów, który same nie są w stanie rozwiązać, jak i o najwyższym poziomie rozwoju, które ze względów społeczno-gospodarczych wywierają lub będą wywierać duży wpływ na rozwój kraju.

OZE – odnawialne źródła energii, których zasoby odnawiają się w czasie i z tego powodu są praktycznie niewyczerpalne (np. energia wiatru, energia słoneczna, biomasa, energia geotermiczna).

Patologia społeczna – zjawisko społeczne związane z zachowaniem się jednostek i grup społecznych niezgodnym z obowiązującymi wartościami danej kultury.

Piecza zastępcza – opieka i pomoc władz publicznych dziecku pozbawionemu opieki rodzicielskiej sprawowana w dwóch formach: rodzinnej pieczy zastępczej i instytucjonalnej pieczy zastępczej.

PKB per capita z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej – produkt krajowy brutto na jednego mieszkańca uwzględniający siłę nabywczą pieniądza. Innymi słowy wskaźnik ten uwzględnia wartość waluty danego kraju przez co lepiej oddaje wartość dochodu obywateli.

Polaryzacja – wyraźne zaznaczanie się różnic.

Polityka rozwoju – zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej.

Polityka spójności UE – polityka ustanowiona Traktatem o Wspólnocie Europejskiej, służąca wzmacnianiu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej poprzez zmniejszenie dysproporcji w poziomie rozwoju różnych regionów oraz obszarów najmniej uprzywilejowanych, w tym wiejskich.

Potencjał endogeniczny(wewnętrzny) –zespół własnych czynników rozwoju miasta lub regionu wynikających m.in. z jego struktury funkcjonalno-przestrzennej i gospodarczej, poziomu rozwoju kapitału społecznego, wyposażenia instytucjonalnego i infrastruktury społecznej, tradycji kulturalnych i gospodarczych oraz cech środowiska przyrodniczego. Rodzaj i jakość tych czynników jest często unikalna w skali krajowej lub regionalnej, co umożliwia rozwój funkcji wyspecjalizowanych i jest atrakcją lokalizacyjną dla gospodarki przyciągającą kapitał zewnętrzny. Obecnie w planowaniu przestrzennym i gospodarczym przeważa pogląd, że potencjał endogeniczny jest ważniejszym czynnikiem rozwoju niż zewnętrzna pomoc w postaci subsydiów i dotacji. Rozwój oparty na potencjale endogenicznym uznaje się ponadto za trwalszy w perspektywie długookresowej.

Powiązania pionowe – relacje funkcjonalne o charakterze hierarchicznym między regionami, miastami i przedsiębiorstwami, najczęściej jednokierunkowe od podmiotów o wyższym potencjale i sile oddziaływania do podmiotów słabszych i mniejszych. Podmioty powiązane takimi relacjami są od siebie w różny sposób zależne.

Powiązania poziome (równoległe) – relacje funkcjonalne między regionami, miastami i przedsiębiorstwami mające charakter zwrotny i nie hierarchiczny, pomimo że łączą podmioty różnego rodzaju i o odmiennej wielkości oraz sile oddziaływania na otaczającą przestrzeń. Podmioty powiązanie takimi relacjami nie są od siebie zależne pod względem władzy, organizacji i kapitału, co nie wyklucza prób zdominowania jednych przez drugie.

Region – województwo w granicach administracyjnych.

Relatywna granica ubóstwa – ustalona na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ekwiwalentnych gospodarstw domowych.

RLM (Równoważna Liczba Mieszkańców) – liczba oznaczająca wielokrotność ładunku zanieczyszczeń w ściekach odprowadzanych z zakładów przemysłowych i usługowych w stosunku do jednostkowego ładunku zanieczyszczeń w ściekach z gospodarstw domowych, odprowadzanych od jednego mieszkańca w ciągu doby.

Sektor kreatywny – różne rodzaje działalności, dla których kluczowym czynnikiem produkcji jest powstawanie nowych idei, koncepcji i skojarzeń. Sektor ten dzieli się na dwie grupy: działalności twórcze (reklama, architektura, dzieła sztuki, rzemiosło artystyczne, wzornictwo i projektowanie mody, film, działalność muzyczna i fotograficzna, artystyczna i rozrywkowa, wydawnicza, działalność w zakresie oprogramowania) oraz działalności o dużym wykorzystaniu wiedzy (produkcja i usługi w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), usługi finansowe, usługi prawne i inne usługi dla biznesu (np. konsulting, badania rynku, badania i rozwój (B+R)oraz szkolnictwo wyższe).

Serwicyzacja (ang. service - usługa) – zwiększenie udziału usług w strukturze badanego zjawiska.

Silver economy – trend społeczno-gospodarczy, którego istotą jest wykorzystanie potencjału osób starszych oraz uwzględnianie ich potrzeb.

Społeczeństwo informacyjne – społeczeństwo kształtowane przez informacje, w którym głównymi czynnikami rozwoju jest umiejętność gromadzenia, przetwarzania i wykorzystania informacji oraz rozwój przemysłu informatycznego. W gospodarce tworzonej przez to społeczeństwo informacja będzie czynnikiem produkcji, „surowcem" i jednocześnie produktem.

Suburbanizacja – jedna z faz urbanizacji, proces przemieszczania się mieszkańców miasta na obszary podmiejskie, której efektem jest powstawanie osiedli podmiejskich, zamieszkałych przez ludność dobrze sytuowaną. Jednocześnie, ze względu na niską rentę gruntową, na obszary wiejskie pod miastem przenosi się duża liczba przedsiębiorstw przemysłowych i usługowych wymagających dużych powierzchni.

SESAR (ang. Single European Sky ATM Research) –projekt systemu sterowania ruchem lotniczym zakładający automatyczne przekazywanie informacji o najważniejszych parametrach lotu (m.in. wysokość i kierunek lotu) do wieży kontrolnej oraz innych statków powietrznych znajdujących się w pobliżu w celu zapewnienia wzajemnej „widoczności elektronicznej".

Synergia– współdziałanie różnych czynników, których efekt jest większy niż suma ich oddzielnych działań.

TEN-T (ang. Trans – European Networks – Transport) – Transeuropejska Sieć Transportowa, program przygotowany przez Unię Europejską mający za zadanie rozbudowę i modernizację sieci europejskiej infrastruktury głównych linii spinających kontynent europejski.

Transport Intermodalny – przewóz towarów w jednej i tej samej jednostce ładunkowej (najczęściej kontenerze) lub pojedzie samochodowym przy wykorzystaniu więcej niż jednego rodzaj transportu, bez dokonywania przeładunku.

Transport Multimodalny – przewóz towarów i osób, przy wykorzystaniu więcej niż jednego rodzaju transportu.

Ubóstwo – niezaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych człowieka na pożądanym poziomie. Jest to rozumienie ubóstwa w ujęciu absolutnym – natomiast w ujęciu względnym ubóstwo rozpatrywane jest jako forma nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych grup ludności.

WDB (Wartość Dodana Brutto) - wartość wyrobów i usług wytworzona przez jednostki krajowe rynkowe i nierynkowe, pomniejszona o zużycie pośrednie poniesione w związku z jej wytworzeniem.

Wolontariat pracowniczy – działanie polegające na podejmowaniu i wspieraniu przez przedsiębiorcę działalności charytatywnej przy dobrowolnej współpracy pracowników. Przykładem wolontariatu pracowniczego są zbiórki pieniędzy i datków, akcje krwiodawstwa, ale również działania bardziej złożone polegające na wspólnym organizowaniu i uczestnictwie w akcji charytatywnej.

Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – syntetyczny wskaźnik oceniający uwarunkowania przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa. Przypisuje wartości punktowe czterem cechom: jakość i przydatność rolnicza gleb (maks. 100 pkt.), agroklimat (maks. 15 pkt.), warunki wodne (maks. 5 pkt.) i rzeźba terenu (maks. 5 pkt.)

Wykluczenie społeczne – sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, zdobywanie dochodów w godny sposób. Wykluczeniem społecznym najbardziej zagrożeni są: bezrobotni, rodziny wielodzietne, rodzice samotnie wychowujący dzieci, osoby niepełnosprawne, osoby chore psychicznie, osoby starsze, uzależnieni, bezdomni, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, ofiary patologii życia rodzinnego, dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych oraz wychowujące się poza rodziną a także osoby będące imigrantami oraz członkowie mniejszości narodowych.

VII. WYKAZ EKSPERTYZ

1. Zofia Wysokińska, prof. dr hab., *Konkurencyjność gospodarcza regionu łódzkiego i jego perspektywy rozwojowe*
2. Julita Czernecka, dr, Agnieszka Ciszewska, mgr, Joanna Jabłkowska, prof. dr hab., *Analiza i prognoza rozwoju potencjału akademickiego regionu łódzkiego w kontekście struktury kształcenia, potrzeb regionu i oczekiwań przedsiębiorstw, potrzeb kształcenia ustawicznego, jakości kształcenia – jako podstawy dla wzmocnienia kreatywności i innowacyjności regionu*
3. Bogdan Piasecki , prof. dr hab., Anna Rogut, prof. nadzw. dr hab., *Analiza możliwości rozwoju specjalizacji regionalnych z uwzględnieniem innowacyjnego potencjału sfery badawczo-rozwojowej*
4. Maciej Kozakiewicz, dr, *Analiza potencjału innowacyjnego regionu w zakresie intensyfikacji współpracy między sektorem nauki a sektorem przedsiębiorstw w tworzeniu wspólnych projektów, umiędzynarodowienie potencjału innowacyjnego w regionie - diagnoza, szanse rozwojowe. Zdefiniowanie obszarów tematycznych przyszłych wspólnych projektów sfer nauki i gospodarki o znaczeniu strategicznym*
5. Łukasz Arendt, dr, Elżbieta Kryńska, prof. dr hab., Iwona Kukulak-Dolata, dr, *Analiza regionalnego rynku pracy – metropolitalnego, subregionalnych, na potrzeby aktualizacji „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020”*
6. Jerzy Różański, prof. dr hab., *Efekty napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do województwa łódzkiego na tle innych województw w Polsce*
7. Mieczysław Grzesik, prof. dr hab., Zdzisława Romanowska-Duda, prof. nadzw. dr hab., *Ekspertyza obecnego stanu potencjału obszarów wiejskich w województwie łódzkim, pod kątem możliwości rozwoju funkcji rolniczych i pozarolniczych, na potrzeby aktualizacji „Strategii rozwoju województwa łódzkiego na lata 2011-2020”*
8. Paweł Starosta, prof. nadzw. dr hab., *Zasoby kapitału ludzkiego i społecznego w województwie łódzkim*
9. Bartosz Bartosiewicz, dr, Tadeusz Marszał, prof. dr hab., *Zróżnicowanie przestrzenne dostępności miast i gmin w województwie łódzkim w świetle sieci transportu zbiorowego*
10. Wawrzyniec Rudolf, dr, *Kształtowanie zdolności do partnerskiej współpracy z sektorem prywatnym i organizacjami pozarządowymi na potrzeby aktualizacji „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020”*
11. Maciej Turała, dr, *Analiza sprawności instytucjonalnej gmin województwa łódzkiego*
12. Aleksandra Nowakowska, prof. nadzw. dr hab., Zbigniew Przygocki, dr, Mariusz E. Sokołowicz, dr, *Zdolności inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego w perspektywie 2020 roku*

VIII. SPIS RYSUNKÓW

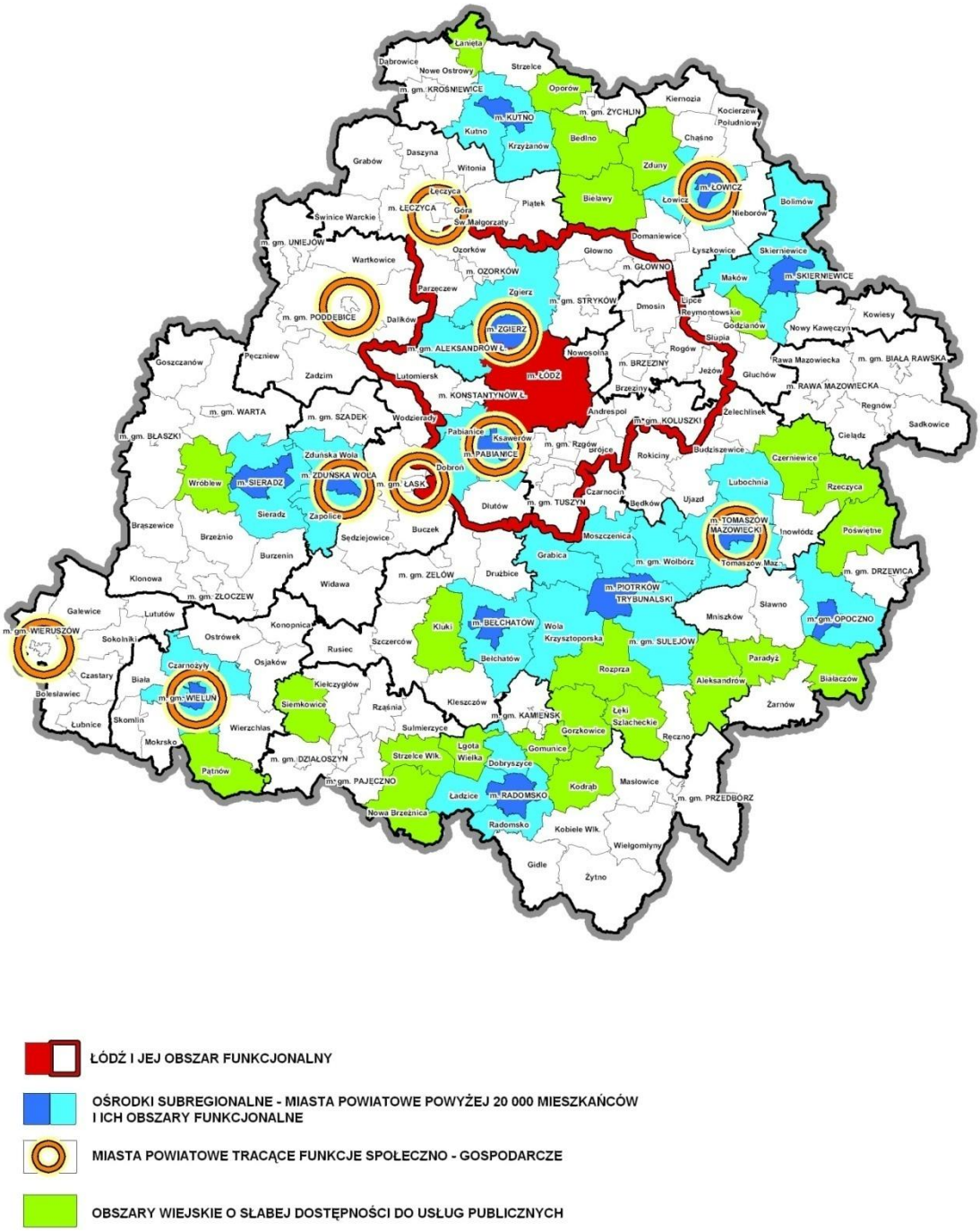
1. Powiązanie Strategii Rozwoju Województwa z dokumentami strategicznymi szczebla europejskiego, krajowego, regionalnego i lokalnego
2. Podział administracyjny województwa łódzkiego
3. Dynamika wzrostu PKB per capita w regionach NUTS 2 w odniesieniu do średniego wzrostu PKB per capita w UE (punkty procentowe) w latach 2000 – 2009
4. Zmiana stopy bezrobocia w regionach NUTS 2 (punkty procentowe) w latach 2007 – 2010
5. PKB per capita w województwie łódzkim na tle regionów europejskich w odniesieniu do średniego PKB per capita UE (%) w 2009 r.
6. Stopa bezrobocia w województwie łódzkim na tle regionów europejskich (%) w 2010 r.
7. Udział zatrudnionych w przemyśle w zatrudnionych ogółem w regionach NUTS 2 (%) w 2009 r.
8. Udział rolnictwa w WDB w regionach NUTS 2 (%) w 2009 r.
9. Udział wydatków na sferę B+R w PKB ogółem w regionach NUTS 2 w 2009 r.
10. Liczba zgonów z powodu chorób układu krążenia / 100 tys. ludności w regionach NUTS 2 w 2008 r.
11. Udział pracowników naukowych w ogólnej liczbie zatrudnionych w regionach NUTS 2 (%) w 2009 r.
12. Liczba łóżek szpitalnych / 100 tys. mieszkańców w regionach NUTS 2 w 2009 r.
13. Liczba ludności w miastach w 2008 r.
14. Gęstość sieci autostrad (km/1000km^2) w regionach NUTS 2 w 2009 r.
15. Liczba ludności w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
16. Liczba ludności w powiatach w 2011 r.
17. Gęstość zaludnienia (os./km^2) w powiatach w 2011 r.
18. Udział ludności miejskiej w powiatach w 2011 r.
19. PKB / 1 mieszkańca w województwie łódzkim na tle kraju w 2009 r.
20. PKB / 1 mieszkańca w podregionach w 2009 r.
21. WDB / 1 pracującego w Polsce w podziale na województwa w relacji do średniej krajowej w 2009 r.
22. Udział pracujących w rolnictwie w liczbie pracujących ogółem w powiatach w 2010 r.
23. Udział pracujących w przemyśle i budownictwie w liczbie pracujących ogółem w powiatach w 2010 r.
24. Udział pracujących w usługach w liczbie pracujących ogółem w powiatach w 2010 r.
25. Produkcja sprzedana przemysłu / 1 mieszkańca w powiatach 2009 r.
26. Udział województwa łódzkiego w towarowej produkcji rolniczej w Polsce w 2010 r.
27. Struktura eksportu w województwie łódzkim w 2010 r.
28. Nakłady na działalność sfery B+R w relacji do regionalnego PKB w województwie łódzkim na tle kraju w 2009 r.
29. Udział przemysłowych przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przemysłowych w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
30. Atrakcyjność inwestycyjna dla działalności zaawansowanej technologicznie wg podregionów w 2011 r.
31. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON w województwie łódzkim na tle kraju w latach 2004 -2011
32. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON w powiatach w 2011 r.
33. Współczynnik aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.

34. Liczba pracujących / 100 osób w wieku produkcyjnym w powiatach w 2010 r.
35. Stopa bezrobocia w województwie łódzkim na tle kraju w latach 2004 – 2012
36. Stopa bezrobocia w powiatach w 2012 r.
37. Dochody własne budżetów gmin w powiatach w latach 2004 – 2011 (2004 r. = 100%)
38. Dochody własne budżetów gmin w powiatach w 2011 r.
39. Dochody do dyspozycji brutto / 1 mieszkańca w województwie łódzkim na tle kraju w relacji do średniej krajowej (Polska = 100%) w latach 2007 – 2010
40. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie łódzkim na tle kraju w relacji do średniej krajowej (Polska = 100%) w latach 2004 – 2010
41. Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych w 2011 r.
42. Nakłady inwestycyjne w Łódzkiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej w latach 2001 – 2011 w mln zł
43. Przyrost rzeczywisty w powiatach w latach 2004 – 2011
44. Prognoza demograficzna w powiatach w 2020 r.
45. Zmiana udziału osób w wieku poprodukcyjnym w powiatach w latach 2004 – 2011
46. Średnie dalsze trwanie życia mężczyzn w latach w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
47. Wskaźnik relatywnej granicy ubóstwa w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
48. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej / 10 tys. ludności w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
49. Potencjał kapitału ludzkiego w powiatach w 2010 r.
50. Liczba organizacji pozarządowych / 10 tys. ludności w powiatach w 2011 r.
51. Potencjał kapitału społecznego w powiatach w 2010 r.
52. Liczba Lokalnych Grup Działania w województwie łódzkim na tle innych regionów w kraju w latach 2007 – 2011
53. Lokalne Grupy Działania działające na rzecz kreowania tożsamości regionalnej w 2011 r.
54. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w powiatach w 2010 r.
55. Przyrost zasobów mieszkaniowych w powiatach w latach 2004 – 2010
56. Liczba lekarzy / 10 tys. ludności w powiatach w 2010 r.
57. Liczba miejsc w placówkach pomocy społecznej / 1000 osób w wieku poprodukcyjnym w powiatach w 2011 r.
58. Udział dzieci w wieku 3 – 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w powiatach w 2011 r.
59. Struktura absolwentów wyższych uczelni wg kierunków kształcenia w województwie łódzkim w 2011 r.
60. Liczba certyfikowanych produktów turystycznych w województwie łódzkim na tle innych regionów w kraju w latach 2003 – 2011
61. Liczba produktów regionalnych w województwie łódzkim na tle innych regionów w kraju w latach 2008 – 2011
62. Liczba uczestników imprez organizowanych przez domy kultury / 1000 mieszkańców wg powiatów w 2009 r.
63. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie łódzkim w latach 2006 – 2012
64. Liczba miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania w powiatach w 2010 r.
65. Sieć drogowa w 2012 r.
66. Natężenie ruchu pojazdów ogółem w 2010 r. (średni dobowy ruch pojazdów)
67. Sieć kolejowa i lotniska w 2012 r.
68. Miasta posiadające miejską komunikację zbiorową w 2011 r.
69. Przewozy ładunków (tys. ton) transportem samochodowym w województwie łódzkim w latach 2004 – 2011
70. Przewozy ładunków (tys. ton) transportem samochodowym w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
71. Produkcja energii elektrycznej w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
72. System elektroenergetyczny w 2011 r.
73. Produkcja energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii w województwie łódzkim w latach 2005 – 2011
74. Odnawialne źródła energii w 2011 r.
75. System gazyfikacji w 2011 r.

76. Dysproporcje sieci wodociągowo – kanalizacyjnych w gminach wiejskich wg powiatów w 2011 r.
77. Udział przedsiębiorstw posiadających własną stronę internetową w liczbie przedsiębiorstw ogółem w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
78. Udział gospodarstw domowych posiadających komputer z dostępem do Internetu w liczbie gospodarstw domowych ogółem w województwie łódzkim w latach 2004 – 2011
79. Zróżnicowanie odczynu gleb wg powiatów w 2010 r.
80. Złoża surowców w 2011 r.
81. Zasoby wód podziemnych i powierzchniowych w 2011 r.
82. Lesistość w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
83. Lesistość wg powiatów w 2011 r.
84. Udział powierzchni obszarów chronionych w województwie łódzkim na tle kraju w 2011 r.
85. Udział powierzchni obszarów chronionych w powierzchni ogółem wg powiatów w 2012 r.
86. Istniejące elementy systemu obszarów chronionych w 2012 r.
87. Obszary NATURA 2000 w 2012 r.
88. Obszary zagrożenia powodziowego w 2010 r.
89. Gospodarka odpadami w 2012 r.
90. Struktura wielkościowo-przestrzenna ośrodków miejskich w 2010 r.
91. Hierarchia administracyjna ośrodków miejskich w 2010 r.
92. Struktura funkcjonalna miast w 2010 r.
93. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 10000 ludności w miastach w 2010 r.
94. Potencjał społeczno-gospodarczy miast w 2010 r. – ośrodki o wysokich potencjałach rozwojowych
95. Potencjał społeczno-gospodarczy miast w 2010 r. – ośrodki o niskich potencjałach rozwojowych
96. Zmiana liczby ludności obszarów wiejskich w województwie łódzkim w latach 2004 – 2010
97. Procesy demograficzne na obszarach wiejskich w latach 2004 – 2010
98. Obszary koncentracji niekorzystnych procesów demograficznych na obszarach wiejskich w 2010 r.
99. Potencjał gospodarczy obszarów wiejskich w 2010 r.
100. Dostępność infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich w 2010 r. – edukacja
101. Dostępność infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich w 2010 r. – ochrona zdrowia
102. Udział projektów realizowanych w ramach poszczególnych programów operacyjnych w ogólnej liczbie projektów w województwie łódzkim na koniec 2011 r.
103. Wartość projektów realizowanych w województwie łódzkim w ramach poszczególnych programów operacyjnych na koniec 2011 r.
104. Wartość projektów realizowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego WŁ 2007 – 2013 w gminach na koniec 2011 r.
105. Czasowa dostępność komunikacyjna do Łodzi w 2011 r.
106. Obszar kształtowania powiązań funkcjonalno-przestrzennych Aglomeracji Łódzkiej
107. Delimitacja Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego
108. Łódzki Obszar Metropolitalny
109. Zasoby środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego
110. Gęstość zaludnienia (osoby / km^2) wg gmin w 2011 r.
111. Saldo migracji w 2011 r.
112. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 10 tys. ludności wg gmin w 2011 r.
113. Bezrobotni / 100 osób w wieku produkcyjnym w 2011 r.
114. Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Złoczew
115. Wydobycie węgla brunatnego w Kopalni Bełchatów na tle największych kopalni w Polsce w 2010 r.
116. Złoża surowców naturalnych w 2011 r.

117. Obszary preferowane do produkcji energii z OZE
118. Zagłębie Ceramiczno – Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki
119. Wydobycie głównych surowców w obszarze funkcjonalnym oraz udział województwa łódzkiego w krajowej produkcji płytek ceramicznych w 2010 r.
120. Zaplecze surowcowo – produkcyjne i instytucjonalne w 2011 r.
121. Złoża kopalin na tle obszarów o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych objętych ochroną prawną w 2011 r.
122. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON / 1000 mieszkańców w gminach w 2011r.
123. Współczynnik bezrobocia w gminach w 2011 r.
124. Obszar rozwoju intensywnego rolnictwa
125. Użytkowanie gruntów ogółem w gospodarstwach w obszarze rozwoju intensywnego rolnictwa na tle województwa w 2010 r.
126. Potencjały dla rozwoju intensywnego rolnictwa w 2010 r.
127. Bariery dla rozwoju rolnictwa w 2010 r.
128. Obszary turystyczne dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury
129. Ruch turystyczny wg gmin w 2011 r.
130. Potencjał turystyczny gmin w obszarach dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury w 2011 r.
131. Prognoza demograficzna ludności 2035 dla powiatów województwa łódzkiego na 2020 r.; 2011 rok = 100%
132. Polityka rozwoju - terytorialny wymiar spójności – schemat
133. Istota Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 – schemat
134. Obszary miejskie i obszary wiejskie w województwie łódzkim
135. Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego – rejony będące w strefie bezpośredniego oddziaływania sieci TEN-T
136. Obszary Strategicznej Interwencji wynikające z polityki rozwoju województwa łódzkiego - obszary funkcjonalne
137. Podmioty uczestniczące w procesie realizacji strategii - schemat
138. Powiązania zewnętrzne regionu łódzkiego – strategiczne kierunki współpracy w wymiarze krajowym
139. Powiązania zewnętrzne regionu łódzkiego – strategiczne kierunki współpracy w wymiarze międzynarodowym

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI) WYNIKAJĄCE Z ZAŁOŻEŃ POLITYKI PAŃSTWA W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM W 2010 ROKU

ŁÓDŹ I JEJ OBSZAR FUNKCJONALNY

OŚRODKI SUBREGIONALNE - MIASTA POWIATOWE POWYŻEJ 20 000 MIESZKAŃCÓW I ICH OBSZARY FUNKCJONALNE

MIASTA POWIATOWE TRACĄCE FUNKCJE SPOŁECZNO - GOSPODARCZE

OBSZARY WIEJSKIE O SŁABEJ DOSTĘPNOŚCI DO USŁUG PUBLICZNYCH

Biuro Planowania Przestrzennego
Województwa Łódzkiego w Łodzi
ul. Sienkiewicza 3, 90-113 Łódź
tel./fax 042 630 57 69 do 72
http://bppwl.lodzkie.pl

